

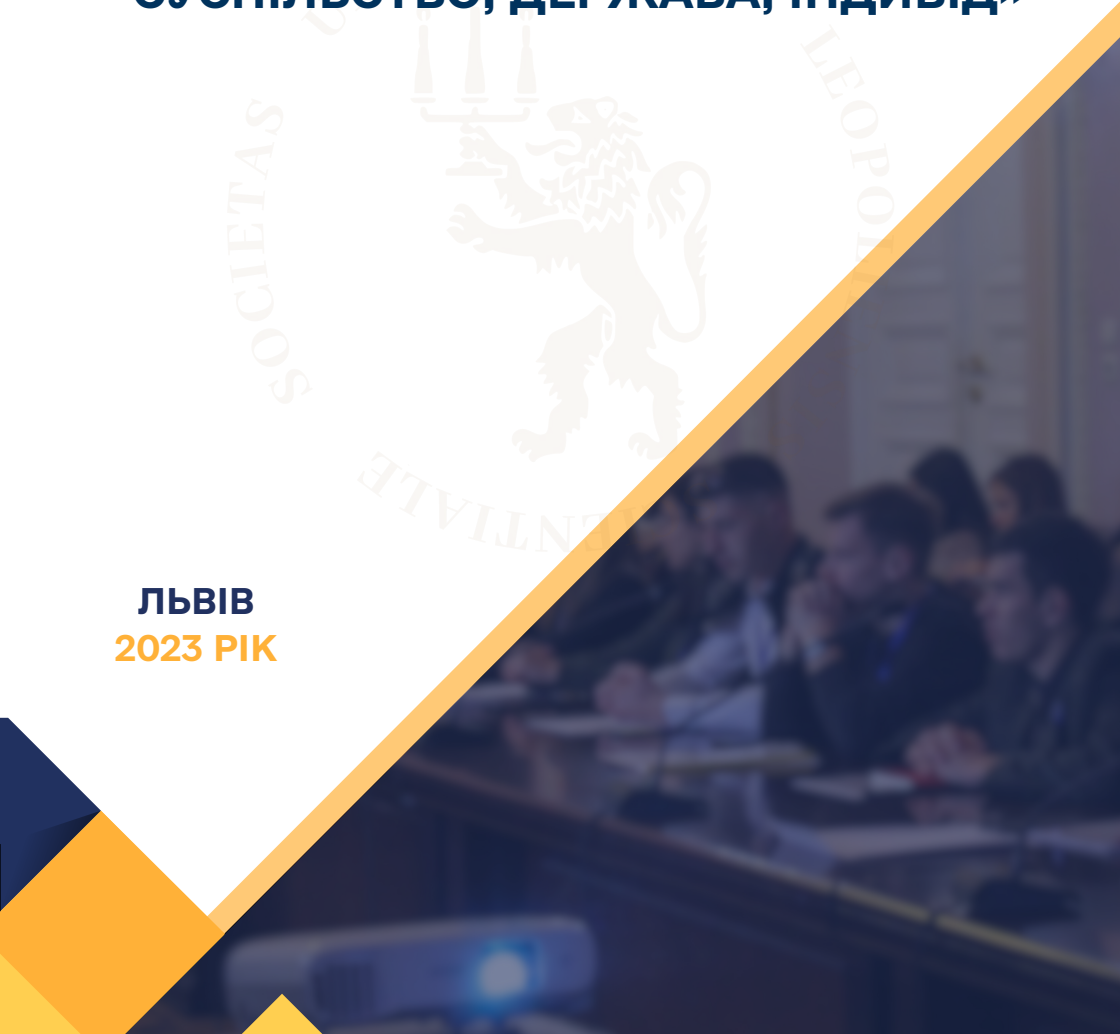
Львівський національний
університет імені Івана Франка

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО СТУДЕНТІВ,
АСПІРАНТІВ, ДОКТОРАНТІВ І
МОЛОДИХ ВЧЕНИХ Львівського
національного університету
імені Івана Франка

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ І ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ЛЮДСТВА: СУСПІЛЬСТВО, ДЕРЖАВА, ІНДИВІД»

Львів
2023 рік

Львівський національний університет імені Івана Франка

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ І ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
СТУДЕНТСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
**«ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ЛЮДСТВА:
СУСПІЛЬСТВО, ДЕРЖАВА, ІНДИВІД»**

м. Львів, 10 листопада 2023 р.

Львів
2023

УДК [316.32:316.37:35.07](06)

Рекомендовано до друку Радою Наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів та молодих вчених Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол засідання № 3 від 30 листопада 2023 року)

Матеріали друкуються в авторській редакції. Відповідальність за зміст публікацій, точність наведених фактів, інших відомостей покладено на авторів. Наведені авторами думки і висновки можуть не збігатися з точною зору редакційної колегії

Склад редакційної колегії:

Голова редколегії: Ростислав Клімов – голова Наукового товариства Львівського національного університету імені Івана Франка

Секретар редколегії: Анастасія Смолінська – голова Наукового товариства географічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка

Член редколегії: Дмитро Новак – голова суспільно-гуманітарної секції Наукового товариства Львівського національного університету імені Івана Франка

Глобальні виклики людства: суспільство, держава, індивід : збірник матеріалів I Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (м. Львів, 10 листопада 2023 р.). – Львів, 2023. – Вип. 1. – 322 с.

У збірнику подані апробовані науково-дослідні роботи студентів та магістрантів під час I Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Глобальні виклики людства: суспільство, держава, індивід», організованої Науковим товариством студентів, аспірантів, докторатів та молодих вчених Львівського національного університету імені Івана Франка у галузях суспільних, гуманітарних та природничих наук.

Для науковців, викладачів ЗВО, аспірантів, студентів і всіх тих, хто цікавиться сучасними глобальними викликами людства з точки зору різних галузей знань.

УДК [316.32:316.37:35.07](06)

© Наукове товариство студентів, аспірантів, докторатів та молодих вчених Львівського національного університету імені Івана Франка, 2023

ЗМІСТ

Секція «ПРАВознавство»	9
1. Боднарчук М.І. Апология детермінізму: з точки зору юридичної відповідальності	9
2. Бондар О.В. Реалізація інститутів прямої демократії в умовах дії правового режиму воєнного стану	13
3. Боднарчук Д.С. Права жінок в умовах війни	16
4. Гончарова Е.А. Директива (ЄС) 2019/1158 Європейського Парламенту та Ради від 20 червня 2019 року про баланс між роботою та особистим життям для батьків і опікунів та про скасування Директиви Ради 2010/18/ЄС.....	18
5. Димитриаді Д.Г. Розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених ч.1 ст. 111-1 та ч. 1 ст. 436-2 КК України	23
6. Дячук Л.О. Приклади імплементації Директиви Ради № 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 року у національне законодавство Німеччини та Франції	27
7. Зеленко П.В. Чи може гіфка, емоджі або наклейка (стикер) бути підставою визнання правочину/юридичним фактом.....	30
8. Зінченко Д.О. Гарантії осіб з інвалідністю в трудовому законодавстві України.....	32
9. Лесів С.Л. Кіберзлочинність як наслідок глобалізації інформаційних процесів	34
10. Мельник А.Ю. Вплив висновків Венеційської комісії на євроінтеграційні процеси в Україні	38
11. Новак Д. Є. Трансформація філософії права у контексті глобальних викликів сучасності.....	42
12. Теличко В.І. Відображення встановлених рамок для боротьби з дискримінацією за ознаками релігії, віросповідання та віку в українському трудовому законодавстві».....	45

13. Харабара Ю.В.	
Особливості забезпечення охорони правопорядку в умовах воєнного стану в Україні.....	48
14. Янкевич Д.П.	
Гендерна рівність у реалізації права на працю: порівняльний аналіз законодавства ЄС та сучасної України	52
Секція «ПОЛІТОЛОГІЯ».....	57
1. Дейнека М.О.	
Перспективи розвитку демократичних інституцій в умовах викликів XXI століття.....	57
2. Маліновський Р.М.	
Досвід сусідніх держав в подоланні корупції	61
3. Кісіль В.В.	
Колоніальний досвід України: переосмислення.....	66
4. Латишев І.М.	
Виборча система Лівану: основні характеристики та проблеми	69
5. Пух С.О.	
Корінне населення як виклик для держави на прикладі кримських татар в Україні	73
6. Радько А.І.	
Політичні актори електорального циклу 2019-2020 рр. на Закарпатті.....	76
7. Шумський І.О.	
Палеолібертаріанська стратегія Хав'єра Мілея на виборах 2023 року в Аргентині	83
Секція «ЕКОНОМІКА»	87
1. Білоус Є.В.	
Післявоєнна реконструкція України: виклики та проблеми	87
2. Гавришків О.Т.	
Антропогенний вплив на водні ресурси.....	93
3. Належита К.П.	
Надмірне споживання, як виклик сучасності.....	96
4. Павленко А. О.	
Мангано вмісні руди. Перспективи розвитку марганцевих родовищ в Україні	99
5. Шевчук Р.А.	
Боротьба з інфляцією в період повільного відновлення світової економіки	103

Секція «ПСИХОЛОГІЯ ТА ПЕДАГОГІКА».....	108
1. Боднар Р.М.	
Посттравматичний стресовий розлад як виклик для української нації....	108
2. Вістяк Г.Г.	
Теоретичне дослідження теорій та концепцій психосоматичних розладів особистості.....	111
3. Герасимова М.В.	
Порівняльний аналіз видів любові як копінг-механізмів в умовах війни	115
4. Зем'янська М.С.	
Проблеми соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб	119
5. Мирошник А.О.	
Булінг проти вчителя. Профілактика і боротьба	125
6. Смолінська А.В.	
Сучасні виклики освітнього процесу у Львівському національному університеті імені Івана Франка	132
7. Шевчук К.М., Породько М.І.,	
Виклики перед терапевтами мови та мовлення зумовлені воєнними діями на території України	136
Секція «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ»	140
1. Клімов Р.М.	
«Ефект доміно» на теренах Африки головний біль для Заходу	140
2. Логвиновська М.О.	
Знищення культурних пам'яток в рамках «ісламської революції» як виклик для історії та культури Близького Сходу та світу	144
3. Марусяк В.Р.	
Пропаганда як засіб глобальної політики задля формування реальності в міжнародних відносинах.....	148
4. Москалюк Б.В.	
Вплив Великої Британії на деколонізацію Латинської Америки	152
5. Портний Б.О.	
Вплив військово-політичних конфліктів в Африці на регіональну та міжнародну безпеку: кейси Нігеру та Судану	154
6. Красіна К.П., Приведа А.О.	
Нові технології та методи ведення гібридної війни як виклик міжнародній безпеці	158

7. Рассолова К.О. Відносини Японії та Республіки Корея після японської окупації Кореї 1910-1945 рр.	163
8. Стрижко О.В. Військова допомога США як елемент зовнішньополітичної стратегії США 2014–2023 рр.	167
9. Табур А.В. Морально-суперечливі теми, як інструмент маніпуляцій у глобальній політиці задля побудови інфраструктури зовнішнього впливу.....	171
10. Фечко І.І. Еволюція та динаміка розвитку Андської Спільноти Націй на початку 2000-х - середини 2010-х рр.	175
11. Штонда Д.Р. Роль російської антитерористичної риторики у дегуманізації чеченського населення в контексті «війни проти тероризму».....	180
Секція «ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ»	184
1. Богуцька О.Л. Міжетнічна взаємодія у середовищі жінок-політв'язнів у радянських таборах	184
2. Галяс І.Б. Революція Гідності: на шляху до відродження національної свідомості народу.....	189
3. Замлинна І.А. Дослідження історії походження слов'янської писемності в роботах сучасних істориків	193
4. Квасневський А.С. Основні археологічні дослідження Хотинської фортеці»	196
5. Кириловець О.В. Відзначення Різдва на Сарненщині в другій пол. ХХ ст. – першій пол. ХХІ ст.: трансформація звичаю колядування.....	200
6. Коняєва К.І. Експедиція Гюльденштедта як етнографічне джерело для вивчення побуту українців у Слобідсько-Українській губернії».....	205
7. Кошмарюк Д.І. Образ Бельгії у пропаганді держав Антанти у роки Першої світової війни».....	209

8. Маняк В.О. Хто і навіщо винайшов імперію? (Історичний портрет Саргона Давнього)»	212
9. Пилипець В.Ю. Жінка і влада: роль Гелени Чаплінської у житті гетьмана Богдана Хмельницького»	216
10. Протуренко В.О. Вільне козацтво 1917-1918 рр. та Добробати 2014-2023 рр.: історичні аналогії, відмінності та уроки»	221
11. Сербенюк А.О. Київ у другій половині XIII століття»	228
12. Слободянюк О.В. Олімпіада 1936 року як уособлення культурної політики Третього Райху»	232
13. Чернишова П.С. В. Чорновіл – у боротьбі за українську свободу»	237
14. Чернишова С.С. Проблема цензури у французькому театрі під час Другої світової війни» .	241
Секція «ЛІТЕРАТУРА, ФІЛОСОФІЯ, КУЛЬТУРОЛОГІЯ»	245
1. Гавришко В. І. Образ російсько-української війни в шанувальників анімаційного серіалу «Атака титанів». Збіги та викривлення	245
2. Даниляк С. Одновимірність свободи вибору в сучасному суспільстві в контексті Герберта Маркузе	249
3. Дем'янчук О.Р. Погляди Ганса Кельзена на державний суверенітет	251
4. Дзюба Г.В. Життя Єпраксії	254
5. Дмитрів М.І. Осмилення духовної ситуації часу крізь призму філософії К. Ясперса.....	257
6. Дмитрів Т.А. Імітація як спосіб авторської гри в детективному жанрі Є. Кононенко.....	262
7. Дульчак А.І. Інтертекстуальний код-альтернатива сюжету про Адама і Єву (манга «Повість про Кінець світу»).....	266

8. Зякун О.С. Порівняльний аналіз ідеї сотворення світу в міфологічному і середньовічному філософському дискурса	271
9. Іванюк Г.Г. Глобальні виклики людства в умовах війни за мотивами книги Осипа Турянського «Поза межами болю».....	276
10. Козяр В.В. Великі проблеми «маленьких жінок»: роман Луїзи Мей Олкотт крізь призму феміністичної критики	280
11. Крестинич Д.П. Загальний нарис відомостей про українські діалекти.....	285
12. Кузьмак Д.А. Людина-легенда Іван Дзюба: погляд крізь призму кримінальної справи.....	289
13. Массик А.О. Важкі часи породжують сильних людей. Сильні люди створюють хороші часи. Хороші часи породжують слабких людей. Слабкі люди створюють важкі часи. Тогочасне суспільство як приклад сильних людей із цитати Шейха Рашида	294
14. Плєскач О.М. Вшанування пам'яті Володимира Івасюка	297
15. Процишин Л.Ю. Літературна репрезентація російсько-української війни: оптика перекладацьких проєктів.....	301
16. Салюк А.І. Мотиваційний стиль подорожніх есеїв Андрія Любки	307
17. Федорняк А.Р. Особливості кіноадаптації повісті Ч. Дікенса «Різдвяна пісня в прозі» та глядацькі очікування	312
18. Шумлянська Д.В. Фольклор як культурний ресурс в боротьбі за національну самоідентифікацію	317

ПРАВОЗНАВСТВО

Боднарчук М. І.,
*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
юридичний факультет, 5 рік навчання, 081: Право*

АПОЛОГІЯ ДЕТЕРМІНІЗМУ: З ТОЧКИ ЗОРУ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Bodnarchuk M. I.,
*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Law, 5th year student, 081: Law*

THE APOLOGY OF DETERMINISM: IN TERMS OF LIABILITY

Введення

Стосовно питання про людську свободу можна зайняти одну з наступних чотирьох позицій:

1) Людина детермінована і не вільна (жорсткий детермінізм; перший різновид м'якого інкомпатибілізму).

2) Людина не детермінована і вільна (метафізичне лібертаріанство; другий різновид м'якого інкомпатибілізму).

3) Людина і детермінована, і вільна (м'який детермінізм; компатибілізм).

4) Людина ні детермінована, ні вільна (випадковість; жорсткий інкомпатибілізм).

Детермінізм – людина підвласна причинно-наслідковим зв'язкам (причини діянь людини знаходяться поза її контролем).

Індетермінізм (далі – свобода волі) – людина не підвласна причинно-наслідковим зв'язкам (діяння людини є причинами себе самих).

Компатибілізм – детермінізм і свобода волі сумісні (деякі діяння детерміновані, а деякі – ні).

Інкомпатибілізм – детермінізм і свобода волі несумісні (істинно або одне, або друге).

Формулювання питання

На сьогоднішній день домінуючою позицією стосовно питання свободи волі в юриспруденції є, однозначно, метафізичне лібертаріанство. Проте, на мій погляд, така ситуація є доволі незаслуженою. Прихильники цієї концепції, зазвичай, протиставляють себе іншому,

менш чисельному, табору, – табору прихильників жорсткого детермінізму. Оскільки обидва вчення є різновидами інкомпатибілізму, то не дивно, що послідовники свободи волі та детермінізму є непримиреними ворогами.

Нерідко можна почути, що теорія детермінізму є хибною якраз з точки зору юридичної відповідальності. Мається на увазі, що ми можемо притягати до відповідальності лише людей вільних, тобто тих, які здатні керувати своїми діями (які можуть обирати: вчиняти чи не вчиняти певне діяння).

Усвідомлення діяння, тобто усвідомлення своєї свободи (мнимої чи реальної) ніяк не впливає на факт наявності чи відсутності цієї свободи. Отож, цей аспект у подальшому ми зачіпати не будемо.

З точки зору лібертаріанців, допущення істинності детермінізму безумовно приводить до заперечення можливості когось-небудь нести юридичну відповідальність, адже в такому разі люди не мають можливості обирати той чи інший варіант поведінки (тобто діють незалежно від своєї волі).

Отож в цій статті я спробую спростувати тезу про те, що жорсткий детермінізм хибний з точки зору юридичної відповідальності.

Вирішення питання

1) Потрібно розмежовувати свободу волі в юридичному і філософському (метафізичному) розумінні.

Свобода волі в правовому полі це відсутність непереборного фізичного примусу. Навіть за наявності переборного фізичного примусу або психологічного примусу особа все одно може підлягати відповідальності, адже визнається вільною. Прикладом непереборного фізичного примусу може послужити пасажир автобуса, який через різке гальмування штовхнув іншого пасажирів, чим заподіяв йому тяжке тілесне ушкодження.

З точки зору філософії свобода волі розглядається як метафізичне лібертаріанство, під яким мається на увазі непідвладність людини причинно-наслідковим зв'язкам. Тобто діяння людини розглядається одночасно і як причина, і як наслідок (вони являють собою одне ціле). А оскільки причинно-наслідковий зв'язок для того, щоб бути саме «зв'язком», повинен, так би мовити, скріплювати (сполучати) хоча би два елементи, інакше ніякого зв'язку не буде, то ототожнення причини і наслідку приводить до заперечення причинно-наслідкового зв'язку.

Жорсткий детермінізм (подвійного використання терміну тут немає), навпаки, полягає в тому, що людина (як і будь-яка інша істота)

повністю віддана на поталу причинно-наслідковому зв'язку, а значить всі її рішення визначені наперед.

Самі причина і наслідок достатньо предметні, тобто ми можемо їх наочно визначити (спостерігати, виміряти, порахувати тощо). Наприклад, у випадку зі згаданим автобусом причиною є поштовх, а наслідком – заподіяння тілесних ушкоджень. Для нас це подія_1 та подія_2, які піддаються чуттєвому розумінню, але сам зв'язок між причиною і наслідком залишається поза нашим розумінням. Він не піддається ні раціональній, ні чуттєвій оцінці (можете самі спробувати його осмислити). Довести його існування чи неіснування відповідно неможливо. Це залишається чимось метафізичним, чимось потойбічним, загадковим, ймовірнісним. А при вирішенні питання про притягнення особи до відповідальності ми не може керуватись нашою вірою, здогадками та домислами, – ми повинні керуватись об'єктивними, наскільки це можливо, фактами матеріального світу. Нездатність людини протидіяти закону інерції – це і є той самий факт. А детермінізм і свобода волі це не факти, адже ці вчення ґрунтуються на причинно-наслідковому зв'язку, існування якого неможливо доказати.

На практиці при вирішенні питання про притягнення особи до юридичної відповідальності ніхто в здоровому глузді не враховує достатньо спірні й абстрактні філософські концепції, до уваги беруться лише об'єктивні факти матеріального світу, які, так би мовити, можна визначити «на око». Отже, філософська свобода волі (відсутність причинно-наслідкових зв'язків), незалежно від її існування, взагалі ніяк не пересікається зі свободою волі в правовому розумінні (відсутність непереборного фізичного примусу), тому стверджувати по цій причині, що детермінізм хибний, не можна.

Одразу випереджу зауваження і скажу, що причинно-наслідковий зв'язок в праві не ігнорується, адже він є обов'язковим елементом впропорунення з матеріальним складом. Проте, як вже було сказано, причинний зв'язок у праві розуміється зовсім по-іншому, ніж у філософії. Остання розглядає причинно-наслідковий зв'язок як такий, тобто в його максимально абстрактній формі. А в юриспруденції зв'язок між діянням і наслідком встановлюється, як я вже згадував, «на око», і розглядається він лише в межах конкретної ситуації. Більше того, правове значення має тільки основна (головна) причина, хоча причин може бути і безліч. В такому разі при встановленні причинно-наслідкового зв'язку ми безпідставно виключаємо інші причини, що неприпустимо при його розгляді як філософської категорії. Окрім того, питання причинно-наслідкового

зв'язку, навіть у правовому розумінні, ніяк не пов'язано зі свободою волі в правовому розумінні, адже через відсутність чи наявність непереборного фізичного примусу причинний зв'язок не змінюється, просто сам примус розглядається як вибачальна обставина.

2) Потрібно застосовувати детермінізм всеоб'ємно, а не фрагментарно.

Прихильники метафізичного лібертаріанства, як аргумент проти детермінізму, часто порівнюють детерміновану людину з корабликом у морі, який не може протидіяти течії, а значить і нести відповідальність за це не може. Проте вони не враховують наступного: якщо ми застосовуємо детермінізм до злочинця, який не може не вчинити злочин, тому, що він представляє собою лише маленький кораблик в морі причинно-наслідкового зв'язку, і який не може противитись течії, то чому ми не застосовуємо це ж правило до всіх інших осіб, в тому числі і щодо тих, які будуть його судити? Правопорушник не може не вчинити правопорушення, бо його поведінка детермінована, а ми, у свою чергу, не можемо його за це не покарати, адже наша поведінка також детермінована.

3) Законодавство і судова система.

Навіть, якщо бути дуже щедрими і допустити, що ідея жорсткого детермінізму все ж таки не уживається з чинним законодавством, то завжди можна внести відповідні зміни до цього самого законодавства. Дати таке визначення свободи волі, щоб ідеї детермінізму ніяк не пересікалися з ним, а значить, не мали б ніякого правового значення.

А навіть, якщо проявити безмірну щедрість і допустити, що неможливо змінити законодавство таким чином, щоб в цьому аспекті не було ніяких протиріч, то це означало б не те, що детермінізм хибний, а лише те, що одна з кількох цілей покарання, а саме виправлення засуджених, втрачає сенс.

Водночас це не велика втрата, адже навіть при неможливості виправити злочинців ми би все одно піддавали їх покаранню по тій простій причині, що хочемо уберегти себе і суспільство від небезпечних осіб, запобігти вчиненню таких діянь в майбутньому, помститися кривдникам. Насамперед нами керує інстинкт самозбереження, а не філософські роздуми. На цьому і ґрунтується вся система правосуддя.

Висновок

Отже, я продемонстрував, що ідея жорсткого детермінізму ніяк не спростовується з точки зору юридичної відповідальності, радше, навпаки, вони доволі добре уживаються одна з одною.

Бондар О. В.

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ,
ННІ права, бакалавр 3-го року навчання, 081: Право*

РЕАЛІЗАЦІЯ ІНСТИТУТІВ ПРЯМОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення РФ, яке розпочалося 24 лютого 2022 р. та введення на території України дії правового режиму воєнного стану, відповідно до Указу Президента України №64/2022, стало справжнім викликом для реалізації усіх конституційно-правових заasad, функціонування яких має забезпечувати та утверджувати принципи верховенства права та демократизму.

Конституція України у частині 2 статті 5 закріплює одну із засадничих норм конституційного ладу держави, яка визначає: «Єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування». Реалізація цієї норми значно ускладнилось у зв'язку з війною та окупацією окремих територій України, що впливає на часткову або повну неможливість здійснення влади народом безпосередньо.

Під нормативно закріпленими формами безпосередньої форми здійснення влади, прямого народовладдя, варто відносити: вибори та референдум, що закріплені у статті 69 Конституції України; загальні збори громадян, місцеві ініціативи, громадські слухання, відкликання депутата місцевої ради – ці форми закріплені на рівні спеціального законодавства. Доктрина конституційного права до визначення таких форм підходить більш критично, зокрема Ю. А. Дмитріва та В. Комарова, визначають основним критерієм виділення форм прямого народовладдя з-поміж інших форм, необхідністю вираженням у них суверенітету народу. До таких форм у першу чергу варто відносити вибори [1, с. 203-204].

В умовах дії правового режиму воєнного стану відповідно до статті 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» дія таких інститутів безпосередньої демократії, як вибори Президента України, а також вибори до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування; проведення всеукраїнських та місцевих референдумів; проведення масових зібрань та акцій прямо заборонена законом на час дії такого правового режиму на усій території України. З огляду на такі обмеження та того факту, що строк повноважень Президента України та Верховної Ради України закінчується у 2024 р. гостро актуалізується питання можли-

вості проведення виборів до зазначених інститутів в умовах дії воєнного стану.

Попри наявність прямої заборони на проведення таких виборів на рівні спеціального законодавства варто зазначити, що внесення зміни до нього є питанням наявності політичної волі на реалізацію таких форм безпосередньої демократії в умовах дії правового режиму воєнного стану. Тому тут варто звернутися до Конституції України та визначити чи передбачає вона можливість їх проведення.

Перш за все варто наголосити на тому, що стаття 64 Конституції України визначає перелік прав і свобод людини і громадянина, що не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану. До цього переліку не належить право, що гарантовано статтею 38, а саме право громадян брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Тобто в умовах дії правового режиму воєнного стану відповідно до Конституції таке право може бути обмежено. Сьогодні такі обмеження щодо реалізації прямого народовладдя визначають Законом України «Про правовий режим воєнного стану».

Відповідно до статті 8 Основного Закону України, норми Конституції є нормами прямої дії. Конституційний Суд України у своєму рішенні № 6-рп/2016 від 8 вересня 2016 року визначив, що пряма дія норм Конституції України означає, що ці норми застосовуються безпосередньо. Законами України та іншими нормативно-правовими актами можна лише розвивати конституційні норми, а не змінювати їх зміст.

Правове регулювання проведення різних типів виборів (вибори Президента України, вибори народних депутатів України, місцеві вибори) в умовах дії правового режиму воєнного стану Конституція України визначає по-різному. Частина 4 статті 83 визначає, що у разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України під час дії воєнного стану її повноваження продовжуються до дня першого засідання першої сесії Верховної Ради України, обраної після скасування воєнного чи надзвичайного стану. Ця норма, як норма прямої дії, прямо забороняє і фактично унеможлиблює проведення таких виборів в умовах дії воєнного стану. Що стосується інших типів виборів, то Конституція не висуває жодних вимог щодо особливостей їх проведення в умовах такого правового режиму, який запроваджений сьогодні.

Конституція у частині 2 статті 157 встановлює, що внесення зміни до неї в умовах надзвичайного або воєнного стану заборонена. Тобто конституційний припис про заборону проведення виборів Президента

України в умовах такого правового режиму неможливо змінити, що б могло дозволити проведення такої форми безпосередньої демократії.

Якщо звернутися до конституційно-правового регулювання проведення виборів в умовах воєнного стану в Республіці Польщі, то тут варто зазначити, що воно заборонене частиною 7 статті 228 Конституції Польської Республіки. Ця норма передбачає, що у період дії надзвичайного стану (воєнний стан є різновидом надзвичайного за Конституцією Польщі) і протягом 90 днів після його закінчення не може бути скорочений період повноважень Сейму, проведений загальнопольський референдум, не можуть бути проведені вибори до Сейму, Сенату, органів територіального самоврядування, а також вибори Президента Республіки, а періоди повноважень цих органів відповідно продовжуються. Тобто Конституція сусідньої для України держави передбачає пряму заборону на реалізацію інститутів безпосередньої демократії, що пов'язані з обранням вищих органів державної влади та місцевого самоврядування. На відміну від України, де така заборона на рівні Конституції поширюється лише на проведення виборів Президента.

Отже, проведення виборів в Україні на сьогодні є політичним рішенням та потребує наявності відповідної волі. Проте їх проведення потребує внесення відповідних змін до Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Щодо проведення виборів Президента України, то така заборона визначена на рівні конституційної норми, що повністю унеможлиблює їх проведення в умовах воєнного стану, адже норма Основного Закону є нормою прямої дії, а внесення змін до неї в умовах такого правового режиму є неможливим. Обмеження реалізації інститутів безпосередньої демократії в умовах надзвичайності характерне і для зарубіжних країн, зокрема в Польській Республіці.

Неможливість проведення виборів в умовах правового режиму воєнного стану потребує напрацювання відповідного нормативного регулювання проведення таких інститутів після закінчення збройної агресії. Так, Центральна виборча комісія, як орган відповідальний за підготовку і проведення виборів, підготувала власні пропозиції до проекту Закону України «Про особливості забезпечення організації та проведення загальнодержавних виборів після припинення чи скасування воєнного стану в Україні», які вимагають негайного опрацювання та прийняття, що гарантує швидке та безперервне відновлення виборчих прав громадян після закінчення дії правового режиму воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Совгіря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 556.

Бондарчук Д.С.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
юридичний факультет, бакалавр 2-го року навчання, 081: Право
Науковий керівник: доцент Гончаров В.В.*

ПРАВА ЖІНОК В УМОВАХ ВІЙНИ

Bondarchuk D.S.

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of law, 2nd year student 081: Jurisprudence
Scientific adviser: Associate Professor Goncharov V.V.*

WOMEN'S RIGHTS IN TIMES OF WAR

Жінки-біженки, жінки-переселенки, жінки-військовослужбовиці, жінки-полонені – ці фігури мови характеризують сьогоднішня для мільйонів наших співвітчизниць. Жінки масово зазнають порушень їхніх прав в умовах війни. В мовній картині світу українська жінка уявляється як сильна, незалежна та смілива, проте в умовах війни саме проти жінок здійснюється лівова частка воєнних злочинів. Вони мають різний характер та мотиви.

Зокрема Катерина Шуневич (одна з керівниць аналітичного центру відомої правозахисної організації «Юрфем») зазначає, що серед найпоширеніших порушень законів та звичаїв війни є сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (СНПК), примусове переміщення, викрадення і депортація осіб на тимчасово окупованих територіях, зокрема, вивезення дітей на територію держави-агресора, порушення права на медичну допомогу. Цей перелік є невичерпним і з кожним днем розширюється. Злочини такого характеру вчиняються перш за все з метою підкорення та руйнування морального духу народу, а жертвами такої мети стають представниці жіночої частини населення.

На міжнародній арені існує низка нормативно-правових актів, спрямованих на захист прав жінок під час збройних конфліктів. До них належать: Конвенція ООН про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами (1949 р.), Декларація ООН про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах та в період збройних конфліктів (1974 р.), Декларація ООН про викорінювання насильства стосовно жінок (1993 р.). Проте більшість актів у сфері міжнародного регулювання були створені та закріплені в 20 столітті. Нині в умовах російсько-української війни ми відчуваємо, що їх недостатньо для захисту жінок під час загрозливих умов. Змінились реалії, характер деяких злочинів, способи їх вчинення тощо.

Незважаючи на те, що в Україні війна точиться з 2014 року, а 24 лютого 2022 року відбулося повномасштабне вторгнення в національному та міжнародному законодавстві не створено нових нормативно-правових актів, які б закріплювали додаткові соціальні гарантії для різних груп жінок та способи їх дотримання. Тому я вважаю, що наша держава має стати ініціатором та співавтором нових нормативно-правових актів в сфері захисту прав жінок в умовах війни. Одним з таких актів має бути такий, що врегулює адміністративну процедуру відшкодування шкоди, завданої СНПК. Ця шкода повинна бути відшкодована всім жертвам СНПК без жодної дискримінації за статтю. Запровадження адміністративної процедури відшкодування шкоди, завданої СНПК, веде до спрощення процедури, оскільки такий підхід є менш бюрократичним і швидшим, ніж традиційний судовий процес. Це також може зменшити травматичну взаємодію для потерпілих, оскільки вони можуть уникнути необхідності повторно переживати свою травму в судовому процесі.

Така процедура забезпечить конфіденційність (таку важливу) для жертв, які можуть боятися відкритого розголошення своїх переживань. Запровадження цієї системи також може послужити стимулом для інших жертв виступити і звернутися за допомогою, знаючи, що існує прямий і менш травматичний шлях отримання відшкодування.

Список використаних джерел:

1. Декларація ООН про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах та в період збройних конфліктів: станом на 14 грудня 1974 р.
2. Луцан А.В. Захист прав жінок в умовах збройних конфліктів. *Право і суспільство*. 2022. № 6. С. 299-305
3. Швед О., Мирошніченко Н. Згвалтування як зброя у війні. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2022. Вип. 2 (9). С. 231-240
4. Чулінда Л. І. Слуцька О. С. Порушення прав людини під час війни в Україні. *Legal sciences. Modern problems in science*. 2022. С. 269-271.

Гончарова Е. А.

*Український католицький Університет, м. Львів,
факультет суспільних наук,
бакалавр 2-го року навчання, 081: Право*

**ДИРЕКТИВА (ЄС) 2019/1158 ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ
ТА РАДИ ВІД 20 ЧЕРВНЯ 2019 РОКУ ПРО БАЛАНС МІЖ РОБОТОЮ
ТА ОСОБИСТИМ ЖИТТЯМ ДЛЯ БАТЬКІВ І ОПІКУНІВ
ТА ПРО СКАСУВАННЯ ДИРЕКТИВИ РАДИ 2010/18/ЄС**

Honcharova E. A.

*Ukrainian Catholic University, Lviv,
Faculty of Social sciences, 2th year student of Law,*

Немає сумнівів, що рахуючи від початку запровадження запровадження гендерної рівності в суспільному, трудовому та сімейному житті руху ситуація у сучасна світі стосовно значно відрізняється від обставин, що передували історично ще декілька століть потому з цілковито дискримінуючим порядком стосовно жінок. З розвитком руху емансипації жінок у суспільстві становище жінок було значно покращено. У той же час за теперішнього стану речей відбувається необгрунтована диференціація позиції жінки у порівнянні з чоловіком, які значно неідентичні. Якщо згадувати щодо питань, актуальних для вирішення, окрема увага у даній роботі наділена саме трудовим відносинам, а саме порівняльній характеристиці трудового Законодавства України з **Директивою (ЄС) 2019/1158, виданою Європейським Парламентом та Радою від 20.06.2019р.**

Директива (ЄС) 2019/1158 від 20 червня 2019 року скасовує Директиву Ради 2010/18/ЄС від 08.03.2010 про впровадження переглянутої Рамкової угоди щодо батьківської відпустки. Це впливає з ч. 1 ст. 19 Директиви, де вказується, що: Посилання на скасовану Директиву слід тлумачити як посилання на цю Директиву та читати відповідно до таблиці відповідності, наведеної в Додатку.

Директиву 2019/1158 імплементувало 26 країн ЄС. Положення Директиви поки не знайшли свого відображення в українських нормативно-правових актах. Проте у травні 2021 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення рівних можливостей матері та батька у догляді за дитиною», яким були запроваджені зміни до КЗпП та ЗУ «Про відпустки», що на нашу думку вже є позитивним кроком.

Директива 2019/1158 встановлює мінімальні вимоги, призначені для досягнення рівності між чоловіками та жінками щодо можливостей ринку праці та поводження на роботі, сприяючи поєднанню роботи та сімейного життя для працівників, які є батьками або опікунами.

З цією метою вона передбачає індивідуальні права, пов'язані з таким:

(а) відпустка по догляду за дитиною та відпустка для опікунів;

(б) гнучкі умови праці для працівників, які є батьками або опікунами.

Також ця Директива поширюється на всіх працівників(-ць), чоловіків і жінок, які мають трудовий договір або трудові відносини, як визначено законодавством, колективними договорами чи практикою, що діє в кожній державі-члені, беручи до уваги прецедентне право Суду ЄС.

Загалом ця директива є закликком до законодавчих і незаконодавчих заходів для вирішення проблеми недостатнього представництва жінок на ринку праці та їх надмірної участі в неоплачуваній роботі по догляду¹.

За аналізом зазначеної Директиви (ЄС) встановлено перелік мінімальних вимог, націлених до запровадження до законодавства держав-учасниць. Після аналізу українського законодавства з порівнянням Директиви щодо вимог, можна виокремити:

Повністю транспоновані, частково і не транспоновані норми порівняно з українським законодавством.

Щодо часткових розбіжностей²:

- тривалість щодовідпустки для працівників, що індивідуального права на відпустку по догляду за дитиною
- не встановлення конкретних положень про недопущення дискримінації саме стосовно заборони менш сприятливого поводження з працівниками(-цями) на підставі того, що вони подали заяву або взяли відпустку, передбачену статтями 4, 5 і 6 Директиви, або відпустку, передбачену статтею 7, або що вони скористалися правами, передбаченими статтею 9 Директиви.

¹ ДИРЕКТИВА (ЄС) 2019/1158 ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ ТА РАДИ ВІД 20 ЧЕРВНЯ 2019 РОКУ ПРО ЗБАЛАНСОВАНІСТЬ СЛУЖБОВИХ ТА СІМЕЙНИХ ОBOB'ЯЗКІВ ДЛЯ БАТЬКІВ І ОПІКУНІВ ТА СКАСУВАННЯ ДИРЕКТИВИ РАДИ 2010/18/ЄС. Переклад українською мовою. URL: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2023/09/EU-2019-1158.pdf>

² <https://loyer.com.ua/uk/batkivska-vidpustka-analiz-sudovoyi-praktyky-ukrayiny-ta-dosvid-yes/>

Хоча велика кількість норм транспоновано, існують певні прогалини у їх забезпеченні в українському законодавстві, зокрема проблематика полягає у:

- суперечності ст. 19 Закону України «Про відпустки» з принципом про недопущення дискримінації. За даною статтею щорічно додаткова відпустка надається батьку дитини або особи з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи, який виховує їх без матері (у тому числі у разі тривалого перебування матері в лікувальному закладі), а також особі, яка взяла під опіку дитину або особу з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи, чи одному із прийомних батьків тривалістю 10 календарних днів без урахування святкових і неробочих днів. Така норма є дискримінаційною: якщо в сім'ї двоє і більше дітей, то мати отримує 10 днів додаткової відпустки, а виходить, що батько — ні.

Це суперечить ч. 2 ст. 17 Закону України, де йдеться: «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

Також хотілося би звернути увагу на проблематику:

У ч. 4 ст. 20 Закону України «Про відпустки» вказано, що підставою для надання відпустки по догляду зазначеним вище особам є довідка з місця роботи (служби, навчання) матері дитини про те, що вона вийшла на роботу до закінчення строку відпустки для догляду за дитиною і виплата їй допомоги по догляду за дитиною припинена. Отже, право батька дитини, який фактично доглядає за дитиною, на отримання такої відпустки може бути реалізовано виключно за умови надання довідки з місця роботи матері дитини про те, що вона вийшла на роботу до закінчення терміну цієї відпустки і виплату допомоги по догляду за дитиною їй припинено.

Право батька на цю відпустку є похідним від права матері на таку відпустку. Тобто лише мати може делегувати право на відпустку батькові чи іншими родичами, які фактично доглядають за дитиною.

Також можна зробити висновок, що окремо встановленого врегулювання щодо гнучкого режиму роботи для працівників(-ць), які мають дітей до визначеного віку, який має становити щонайменше вісім років, і опікунів для цілей догляду не встановлено в українському законодавстві наразі не передбачено.

Якщо ж розглядати приклади з транспонування директиви у національне законодавство держав-членів ЄС, то можна розглянути приклад Мальти: наприклад, у Підзаконному Акті 452.88 можна

прослідкувати збіг із положення Директиви 2019/115, а саме ст. 7 щодо надання відпустки з роботи через форс-мажорні обставини.

Що ж до особливого врегулювання позицій Директиви у мальтійському законодавстві, а саме в Законі “Про зайнятість і трудові відносини ст. 452” за 2022 р., можна виокремити такі позиції:

1. Ч. 4, що відповідає ст 4 Директиви, де вказано про те, що батьки або опікуни мають право на відпустку по догляду за дитиною тривалістю десять (10) робочих днів у зв'язку з народженням або усиновленням дитини працівника відразу після народження або усиновлення дитини без втрати заробітної плати. (2) Право на відпустку для батьківства не залежить від стажу роботи або кваліфікації за вислугу років. (3) Право на відпустку для батьківства надається незалежно від сімейного або сімейного стану працівника.
2. Ч. 6, що відповідає ст. 8 Директиви, де вказано умови за яких, відпустка по догляду за дитиною оплачується протягом двох (2) місяців за тією самою ставкою, яка встановлена для отримання допомоги у зв'язку з хворобою відповідно до Закону про соціальне забезпечення, а відпустка по догляду за дитиною оплачується таким чином: (а) п'ятдесят відсотків (50%) право на допомогу виплачуватиметься, якщо дитина або діти, для догляду за якими було надано відпустку по догляду за дитиною, досягли або не досягли чотирьох (4) років; (b) буде виплачено двадцять п'ять відсотків (25%) права на допомогу, якщо дитина або діти, для догляду за якими було надано відпустку по догляду за дитиною, досягли або досягли віку чотирьох (4) років, але вони або ще не досягли віку шести (6) років; та (с) двадцять п'ять відсотків (25%) від права на допомогу буде виплачено, якщо дитина або діти, для догляду за якими було надано відпустку по догляду за дитиною, досягли або досягли віку шести (6) років, але вони або ще не досягли віку восьми років (8) років
3. Ч. 12, що відповідає ст. 11 Директиви, де вказано про заборону дискримінації працівників на підставі того, що вони скористалися відпусткою, відпусткою у зв'язку з батьківством, по догляду за дитиною, опікуном, відпусткою на роботі через форс-мажорні обставини або будь-яку гнучку домовленість.
4. Ч. 14, що відповідає ст. 12 Директиви, де вказано про Захист від звільнення та тягар доведення, де вказано, що будь-яке звіль-

нення або підготовка до звільнення працівників на підставі того, що вони подали заяву або взяли відпустку для отримання батьком, по догляду за дитиною, по догляду за дитиною, або відпустку з роботи через форс-мажорні обставини, або скористалися правом вимагати гнучкого режиму роботи, є протиправним

5. Ч.17, що відповідає ст. 13 Директиви, де вказано, що, будь-яка особа, яка порушує або не виконує будь-яке положення цих правил, буде винною в порушенні Закону та, у разі засудження, підлягатиме штрафу (*multa*) у розмірі не більше двох тисяч євро (2000 євро).

Висновки:

Таким чином, необхідним є удосконалення українського законодавства з урахуванням європейського досвіду та усунення дискримінації в правах чоловіків та жінок щодо права на соціальні відпустки. Це можливо шляхом прийняття наступних кроків: визначення права на відпустку для догляду за дитиною до досягнення нею трьох (шести) років як рівного права кожного з батьків дитини, а також надання рівного права на додаткову соціальну відпустку на дітей працівникам обох статей.

Зокрема, такі зміни пропонуються законопроектом № 3695 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення рівних можливостей матері та батька на догляд за дитиною». На додаток до цих прав пропонують ввести оплачувану відпустку батьку при народженні дитини тривалістю до 14 днів. Такі пропозиції є досить непоганими з огляду на те, що ці зміни необхідні, хоча багато питань все одно залишатимуться невирішеними. Зокрема, відсутність відповідальності роботодавця за ненадання соціальних відпусток, відсутність мінімальної тривалості батьківської відпустки при народженні дитини тощо.

Список використаних джерел:

1. https://ukrstat.gov.ua/operativ/pro_stat/Prosto/m&w/j_ch_na%20runky_praci.pdf
2. <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2022>
3. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=NIM:202205228>
4. <https://legislation.mt/eli/ln/2022/201/eng>
5. <https://loyer.com.ua/uk/batkivska-vidpustka-analiz-sudovoyi-praktyky-ukrayiny-ta-dosvid-yes/>

Димитриаді Д. Г.

*Львівський національний університет ім. І. Франка, м. Львів,
юридичний факультет, бакалавр 3-го року навчання, 081: Право*

Науковий керівник:

*доцент кафедри кримінального права і кримінології
Львівського національного університету ім. І. Франка
кандидат юридичних наук Сень І. З.*

РОЗМЕЖУВАННЯ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ Ч. 1 СТ. 111-1 ТА Ч. 1 СТ. 436-2 КК УКРАЇНИ

Dymytryadi D. H.

*I. Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Law, 3rd year student, 081: Law*

Academic supervisor:

*Associate Professor, Criminal Law and Criminology Department
I. Franko National University of Lviv,
Candidate of Law Sciences Sen I. Z.*

DIFFERENTIATION OF CRIMINAL OFFENCES PROVIDED FOR BY P. 1 OF ART. 111-1 AND P. 1 OF ART. 436-2 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

З початку повномасштабного вторгнення законодавець криміналізував деякі нові діяння, що з'явилися та набули суспільної небезпечності в умовах повномасштабної війни. Розділи I та XX Особливої частини Кримінального кодексу України (далі — КК України) були доповнені статтями 111-1 «Колабораційна діяльність» та 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників» відповідно. Ці законодавчі положення, як виявили науковці, вступають у колізію, що ускладнює правозастосування [5; 3, с. 25]. Існує інша позиція, що вищезгадані положення закону є не колізійні, а суміжні [7], та співвідносяться між собою як «спеціальна та екстра-спеціальна норми» [4, с. 130]. У будь-якому разі, кримінальні правопорушення, що передбачені даними нормами, потребують розмежування для правильного застосування на практиці.

В. О. Навроцький визначає, що розмежування складів кримінальних правопорушень охоплює проведення наступних дій: знаходження спільних ознак складів кримінальних правопорушень, виведення ознак, за якими порівнювані об'єкти відрізняються між собою та вста-

новлення, в чому полягає відмінність у виявлених розмежувальних ознаках [2, с. 291]. Розглянемо ознаки складів кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 111-1 та ч. 1 ст. 436-2 КК України окремо.

Об'єктом складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 111-1, є основи національної безпеки України. Об'єктивна сторона характеризується діями у формі: 1) публічного заперечення здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України; 2) публічних закликів до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України [1]. При чому настання суспільно небезпечних наслідків для кримінально-правової кваліфікації за даною частиною статті значення не має. Суб'єктом може бути лише громадянин України, який досяг шістнадцятирічного віку, та є осудним. Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом.

Об'єктом складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 436-2 КК України, є мир, безпека людства та міжнародний правопорядок. Об'єктивна сторона виражається у діях, які мають наступні форми: 1) представлення збройної агресії рф проти України як внутрішнього громадянського конфлікту; 2) вчинене в будь-який інший спосіб виправдовування збройної агресії рф проти України, розпочатої у 2014 році; 3) визнання правомірною цієї агресії; 4) заперечення тимчасової окупації частини території України; 5) виправдовування такої окупації; 6) визнання правомірною зазначеної окупації; 7) глорифікація (з англ. прославлення): осіб, які здійснювали збройну агресію рф проти України, розпочату у 2014 році; представників збройних формувань рф; представників іррегулярних незаконних збройних формувань; представників озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих рф; представників окупаційної адміністрації рф, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України; представників підконтрольних рф самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України. Суб'єкт є загальний — фізична особа, що є осудною, і досягла шістнадцяти років. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризу-

ється прямим умислом: винний бажає нав'язати певному колу осіб певну думку. При цьому не обов'язково, щоби винний сам вважав, наприклад, агресію рф чи окупацію правомірними, він може діяти, наприклад, з корисливих мотивів або на виконання завдання [5].

Порівняння складів кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 111-1 та ч. 1 ст. 436-2 КК України, дозволяє виділити такі розмежувальні ознаки: 1) об'єктом складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 111-1, є основи національної безпеки України, а передбаченого ч. 1 ст. 436-2 — мир, безпека людства і міжнародний правопорядок; водночас поняття «безпека людства» є ширшим та включає в себе і «національну безпеку» [7]; 2) у ч. 1 ст. 111-1 обов'язковою ознакою діяння є публічність заперечення, а в ст. 436-2 КК ця ознака не є обов'язковою; 3) виправдовування або визнання агресії рф правомірною без її заперечення охоплюється виключно складом, передбаченим ч. 1 ст. 436-2, і не охоплюється складом, передбаченим ч. 1 ст. 111-1; 4) відповідно до ч. 1 ст. 111-1 зазначене заперечення здійснюється в умовах окупації, у формі співпраці з державою-агресором та з метою спричинити шкоду Україні, її патріотам чи союзникам, для злочину, передбаченого ст. 436-2 КК, ці ознаки не обов'язкові [6]; 5) публічне заперечення агресії рф, вчинене громадянином України, охоплюється складами, передбаченими обома статтями, а непублічне — виключно ст. 436-2; 6) заперечення агресії рф, вчинене іноземцем або особою без громадянства, як публічно, так і не публічно, охоплюється виключно складом, передбаченим ст. 436-2; 7) публічне заперечення агресії будь-якої іншої держави вчинене громадянином України, охоплюється складом ст. 111-1; 8) державою-агресором за ст. 436-2 КК може бути тільки рф, в той час як для ст. 111-1 КК — будь-яка країна, наприклад, білорусь [4, с. 131]. М. І. Хавронюк вважає, що колізію між даними положеннями слід вирішувати за правилами вирішення темпоральних колізій: у разі виявлення колізії між положеннями різних нормативно-правових актів, які мають однакову юридичну силу, застосовуються положення нормативно-правового акта, що набрав чинності пізніше. Закон, яким КК України доповнено статтею 111-1, набрав чинності 15 березня, а закон, яким КК України доповнено статтею 436-2, — 16 березня 2022 р. Оскільки обидва цих закони регулюють одне питання, то застосуванню підлягає більш новий закон, тобто ст. 436-2 КК [5].

На основі вищевикладеного можна дійти висновку, що нововведене у кримінальному законі України положення ч. 1 ст. 111-1 та ч. 1 ст.

436-2 регулюють майже однакові діяння. Звісно, можна визначити ознаки, за якими дані норми різняться, проте у будь-якому разі ситуація потребує внесення змін законодавцем до КК України.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 22.10.2023).
2. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : Навч. посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 704 с.
3. Пономаренко Ю. А. Основні виклики, що постали перед кримінальним правом України з початком повномасштабної фази війни, та відповіді законодавця на них. Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 5 трав. 2022 р. / упоряд. та заг. ред.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; Нац. шк. суддів України ; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права» ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. Харків : Право, 2022. С. 18 — 34.
4. Радутний О. Е. Публічне заперечення як різновид колабораційної діяльності за ч. 1 ст. 111-1 КК України. Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 5 трав. 2022 р. / упоряд. та заг. ред.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; Нац. шк. суддів України ; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права» ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. Харків : Право, 2022. С. 129 — 134.
5. Хавронюк М. І. За виправдовування збройної агресії рф проти України — кримінальна відповідальність. Центр політико-правових реформ : веб-сайт. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/vypravdovuvannya-zbrojnoyi-agresiyi-rf-proty-ukrayiny-kryminalna-vidpovidalnist/> (дата звернення: 22.10.2023).
6. Хавронюк М. І. Кримінальна відповідальність за колабораціонізм. Центр політико-правових реформ : веб-сайт. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/kolaboratsijna-diyalnist-nova-stattya-kryminalnogo-kodeksu/> (дата звернення: 22.10.2023).
7. Як розмежувати колабораційну діяльність і суміжні склади кримінальних правопорушень? Судова влада України : веб-сайт. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1299973/> (дата звернення: 22.10.2023).

**Дячук Л. О.,
Зінченко Д. О., Теличко В. І.**
*Український Католицький Університет, м. Львів,
факультет суспільних наук, 2 рік навчання, 081: Школа права УКУ*

**ПРИКЛАДИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ДИРЕКТИВИ РАДИ
№ 2000/78/ЄС ВІД 27 ЛИСТОПАДА 2000 РОКУ
У НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО НІМЕЧЧИНИ ТА ФРАНЦІЇ**

Dyachuk L. A.
*Ukrainian Catholic University, Lviv,
Faculty of Social Sciences, 2th year student, 081: UCU Law school*

**EXAMPLES OF THE IMPLEMENTATION OF THE COUNCIL DIRECTIVE
2000/78/EC OF 27 NOVEMBER 2000 IN THE NATIONAL LEGISLATION
OF GERMANY AND FRANCE**

Імплементация Директив Європейського Союзу є дуже важливою для України – у зв'язку з потребою виконувати положення Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, та й через необхідність провести прогресивні реформи, запровадити європейські стандарти. У нашому дослідженні робимо спробу вивчити успішні приклади імплементации Директиви Ради № 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 року у законодавство інших держав, задля аналізу досягнутого результату [2].

Транспортування директиви у національне законодавство розглянемо на прикладі Німеччини, яка втілила Директиву у Закон про рівність у сфері зайнятості та професійної діяльності (Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz, AGG) [1]. Закон був прийнятий та набрав чинності у 2006 році.

Закон AGG забороняє дискримінацію на підставі таких ознак: 1) раси або походження; 2) релігії або переконань; 3) інвалідності; 4) віку; 5) статі; 6) сексуальної орієнтації; 7) сімейного стану; 8) стану вагітності; 9) членства в профспілці; 10) інших ознак, які заборонені законом.

Свідченням того, як директива Ради № 2000/78/ЄС була транспонована у національне законодавство Німеччини є: 1) заборона дискримінації за ознакою раси, або походження, роботодавець не може відмовити в прийомі на роботу особі через її расу або походження; 2) заборона дискримінації за ознакою релігії або переконань, робото-

давець зокрема не може вимагати від працівника належати до певної релігії або мати певні переконання; 3) заборона дискримінації за ознакою інвалідності, де роботодавець не може відмовити в прийомі на роботу особі з інвалідністю, якщо ця особа може виконувати свої обов'язки; 4) заборона дискримінації за ознакою віку, роботодавець не може відмовити в прийомі на роботу особі через її вік; 5) заборона дискримінації за ознакою статі, роботодавець не може платити чоловікам за однакову роботу більшу зарплату, ніж жінкам.

Щодо відмінності AGG від директиви, то вона не вимагає від держав-членів ЄС створення органів з питань дискримінації. Однак, AGG передбачає таке створення органу (Федеральне антидискримінаційне агентство).

У якості наступного досвіду, розглянемо приклад Франції, де було транспортовано Директиву у Законі про рівність у сфері зайнятості та професійної діяльності (LOI no 2001-397 du 9 mai 2001 relative à l'égalité professionnelle entre les femmes et les hommes), який був прийнятий у 2001 році та набрав чинності у 2002 році [3].

Законодавство Франції повністю імплементує основні положення директиви, зокрема: 1) заборона дискримінації на підставі раси або походження, релігії або переконань, інвалідності, віку та статі; 2) заборона дискримінації у всіх аспектах зайнятості та професійної діяльності, включаючи найм, звільнення, умови праці та професійне просування; 3) заборона дискримінації в системі освіти та професійної підготовки; 4) заборона дискримінації в системі соціального забезпечення; 5) забезпечення належних засобів правового захисту для осіб, які вважають, що вони зазнали дискримінації.

Розглядаючи відмінності, зазначимо що, незважаючи на повну імплементацію директиви у національне законодавство Франції, існують деякі положення, які могли б бути імплементовані більш ефективно. Наприклад, Закон Франції передбачає створення органу з питань рівності (безкоштовна телефонна лінія довіри), який має право розслідувати випадки дискримінації та вживати заходів щодо їх запобігання та припинення. У той час, Директива не вимагає від держав-членів ЄС створення органів з питань дискримінації. Крім того, директива передбачає, що держави-члени ЄС повинні вжити заходів для підвищення обізнаності про проблему дискримінації у сфері зайнятості та професійної діяльності. Французькі законодавці зробили деякі кроки в цьому напрямку, але здійснені заходи могли б бути більш масштабними.

Директива була імплементована у національне законодавство Франції у таких самих аспектах, як і закон AGG.

У результаті аналізу, робимо висновок про те, що імплементація директиви Ради № 2000/78/ЄС у національне законодавство Німеччини та Франції є успішною. Запровадження AGG, як і Закону про рівність у сфері зайнятості та професійної діяльності стали важливими кроками, спрямованими на боротьбу з дискримінацією у сфері зайнятості та професійної діяльності. Вважаємо доцільним спиратися на досвід згаданих у дослідженні держав, та в подальшому переглянути існуючі транспортовані норми в українському законодавстві.

Список використаних джерел:

1. Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz (AGG), 23.05.2022. URL: https://www.antidiskriminierungsstelle.de/SharedDocs/downloads/DE/publikationen/AGG/agg_gleichbehandlungsgesetz.pdf?__blob=publicationFile
2. Директива Ради 2000/78/ЄС про встановлення загальних рамок для однакового ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності, 27.11.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-00#Text
3. LOI no 2001-397 à l'égalité professionnelle entre les femmes et les hommes, 09.05.2001. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000756495>

Зеленко П. В.

*студент 2 курсу юридичного факультету
Львівський національний університет імені Івана Франка м. Львів, Україна*

ЧИ МОЖЕ ГІФКА, ЕМОДЖІ АБО НАКЛЕЙКА (СТИКЕР) БУТИ ПІДСТАВОЮ ВИЗНАННЯ ПРАВОЧИНУ/ЮРИДИЧНИМ ФАКТОМ

То чи може гіфка, емоджі або наклейка (стикер) бути підставою визнання правочину/юридичним фактом?

Чому це важливо?

Щодня ми користуємося цими знаками передаючи посил, даючи згоду або повідомляючи цим нашого співрозмовника про щось. Дедалі більше ми користуємось ними, а не словами, використовуючи тільки ці приславлені символи для передачі наших емоцій. Тому коли наша буденна звичка переходить у юридичну сферу, ця юридична сфера мусить якось впливати та реагувати на нововведення в середині себе, хоча у нас це ще не набуло такої поширеності якої набуло у дружніх нам країнах, де над цими питанням вже проводяться дослідження та стосовно яких виголошуються судові рішення і реальні справи, причиною яких стали ці самі цифрові знаки, але поволі проблематика врегулювання їх статусу теж підбирається як не семимильними то сталими кроками до нас.

То що ми можемо зробити?

Щоб розібратися з цим питанням, я не тільки був змушений звернутися до національного права інших країн з причини відсутності таких прецедентів в українській судовій практиці, так і для більш детального вивчення питання. Оскільки Україні на своєму шляху до інтеграції, а краще сказати реінтеграції, в європейську, західну сім'ю, мусить враховуватись досвід колег по Євроблоку, так і по НАТО, для більш тісної співпраці та обміну досвідом зі своїми колегами, що неодмінно буде підвищувати якість наших законів і справедливості у рішеннях суду. Розглядаючи та досліджуючи це питання, я звертався до рішень Верховного суду Італії, Суд канадської провінції Саскачеван, Судової колегії з цивільних справ Ризького обласного суду, і зміг дійти наступних висновків.

Розглянувши всі наявні рішення судів, стосовно кожної справи, я можу зазначити, що всі вони погоджуються з тим, що такий символ є юридичним фактом, і ось на яких підставах:

1. У всіх випадках символ зазначав своїм змістом про те, що є згодою або підтвердженням факту тої чи іншої дії, діяльності, виражав згоду. У випадку Верховного суду Італії [3] зазначалося, що смайлики, хоча і не виражали собою наклепу, є підтвердженням образи особи оскільки, має певне смислове навантаження і може образити особу.

У випадку, Суд канадської провінції Саскачеван у висновку суду було зазначено наступне: [1] «Цей суд охоче визнає, що емодзі є нетрадиційним засобом «підписання» документу, але тим не менш, за цих обставин, це був правильний спосіб донести обидві цілі «підпису» ...»

У випадку Судової колегії з цивільних справ Ризького обласного суду: [2] «Суд також ґрунтує цей висновок на Кембриджському словнику, який трактує цей смайлик як «підтвердження чогось»

2. У всіх випадках згода була надана з офіційного й з достовірного джерела, тобто сумнівів, що така згода була надана, чи неповноваженою особою не було, а отже, є прямим волевиявленням особи.

У випадку Верховного суду Італії зазначалося що: [3] Ми однозначно знаємо особу і знаємо, що дія була здійснена від офіційної сторінки підзахисного сторони обвинувачення ба більше

У випадку Суд канадської провінції Саскачеван зазначено було що:

[1] «...ідентифікувати підписант (Крім за допомогою своєї унікальної комірочки номер телефону) і, як я з'ясував вище, – передати згоду Ахтера на Контракт на льон»

У випадку Судової колегії з цивільних справ Ризького обласного суду [2] також зазначалося, що сумнівів у тому що погодження було здійснено цією ж особою, і не є фальсифікованим.

Список використаних джерел:

1. 2023 SKKB 116 (CanLII) | Південно-Західний термінал Лтд. проти Ахтер Ленд | CanLII
2. Крім того, «великим пальцем вгору» може бути письмова угода, робить висновок суд. (delfi.lv)
3. Emoji di una risata come commento al post, condannato. «Faccine come prese in giro, possono essere diffamatorie» (ilgazzettino.it)

Зінченко Д. О.,

Дячук Л. О., Теличко В. І.

*Український Католицький Університет, м. Львів,
факультет суспільних наук, 2 рік навчання, 081: Школа права УКУ*

ГАРАНТІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Zinchenko D. O.

Ukrainian Catholic University, Lviv,

Faculty of Social Sciences, 2th year student, 081: UCU Law school

GUARANTEES FOR PERSONS WITH DISABILITIES IN THE LABOUR LEGISLATION OF UKRAINE

Ст. 2 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» закріплює, що:

“Особою з інвалідністю є особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії з зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист. Дискримінація за ознакою інвалідності забороняється”

Дискримінація не допускається у будь-яких відносинах, зокрема трудових.

Найголовнішим закріпленням цього є стаття 2-1 КЗпП України. Вона забороняє будь-яку дискримінацію у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від інвалідності.

Такі зобов'язання взяла на себе Україна і за міжнародно-правовими актами, наприклад Конвенцією про права осіб з інвалідністю та Директивою Ради 2000/78/ЄС про встановлення загальних правил рівного ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності.

З цього можна зробити висновок, що саме закріплення заборони дискримінації працівників залежно від інвалідності – наявне. Але у трудовому законодавстві України закріплені також гарантії, необхідні для їх безпеки та комфорту.

Приклади в КЗпП України:

– при прийнятті на роботу не встановлюються випробування для осіб з інвалідністю, направлених на роботу відповідно до рекомендації медико-соціальної експертної комісії

– розірвання строкового трудового договору достроково на вимогу працівника в разі його хвороби або інвалідності, які перешкоджають виконанню роботи за договором

– переважне право залишитися на роботі при скороченні чисельності або штату при рівних умовах продуктивності праці та кваліфікації надається особам з інвалідністю внаслідок війни та особам, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»

– робота осіб з інвалідністю у нічний час допускається лише за їх згодою і за умови, що це не суперечить медичним рекомендаціям

– залучення осіб з інвалідністю до надурочних робіт можливе лише за їх згодою і за умови, що це не суперечить медичним рекомендаціям

Підприємства зобов'язані створювати для них умови праці з урахуванням рекомендацій медико-соціальної експертної комісії та індивідуальних програм реабілітації, вживати додаткових заходів безпеки праці, які відповідають специфічним особливостям осіб з інвалідністю

Працівники з інвалідністю, які недавно влаштувалися на роботу та ще не відпрацювали 6 місяців на підприємстві, можуть скористатися правом піти в щорічну оплачувану відпустку повної тривалості ще до настання 6-місячного строку безперервної роботи на цьому підприємстві.

Працівники з інвалідністю за бажанням мають право піти у щорічну відпустку в зручний для них час

Отже, для того, щоб забезпечити трудові права осіб з інвалідністю законодавство передбачає низку пільг та гарантій. Втілення їх на практиці спрямоване на недопущення дискримінації осіб з інвалідністю на ринку праці та реалізацію їхніх трудових прав у повному обсязі.

Список використаних джерел:

1. Директива Ради 2000/78/ЄС про встановлення загальних рамок для однакового ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності, 27.11.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-00#Text
2. Закон України “Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
3. Кодекс законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
4. Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

Лесів С.Л.
*Львівський національний університет імені Івана Франка
Юридичний факультет 4 рік навчання, 081: Право*

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ЯК НАСЛІДОК ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Lesiv S.L.
*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv
Law Faculty, 4th year student 081: Law*

CYBERCRIME AS A CONSEQUENCE OF GLOBALIZATION INFORMATION PROCESSES

У світі, який стає все більше глобалізованим та переповненим інноваційними технологіями, з'являються нові види злочинів, які можна розглядати як невід'ємну частину цього розвитку. Спеціалізація та поширення інформаційних технологій призвели до зростання кіберзлочинності, і це є характерним наслідком глобалізації інформаційних процесів. Кіберзлочинність тепер становить загрозу не лише окремим особам, але і для держав, оскільки вона може спричинити збитки в економічній та інформаційній сферах. Це привертає увагу багатьох, що призводить до зростання числа осіб, які вчиняють протиправні дії.

В інформаційній безпеці і кібербезпеці існує безліч методик, які відносяться до загального поняття соціальної інженерії. До найвідоміших з них належать спам і фішинг, вішинг та смішинг, цілеспрямований фішинг, видача себе за іншу особу та інші методи кібершахрайства, які часто поєднуються в одній атаці. Навіть законодавство та моральні норми не завжди можуть встигнути за розвитком цих видів злочинності та убезпечити їх. Однією з важливих проблем є розробка та впровадження ефективних механізмів боротьби з кіберзлочинністю на рівні як національному, так і міжнародному.

Відомо, що питання інформаційної безпеки, захисту комп'ютерної інформації та забезпечення конфіденційності даних, які підпадають під законно захищену таємницю, становлять серйозну та нагальну проблему як для України, так і для світу в цілому. Ці питання безпосередньо пов'язані з гарантуванням національної безпеки держави та захистом конституційних прав та свобод людини і громадянина. Постійно зростаюча потреба в удосконаленні державної політики у сфері боротьби зі злочинами, пов'язаними з інформаційними технологіями

обумовлена тим, що ці види злочинів стали міжнародною проблемою та мають транскордонний характер у наш час.

В даний час проблема кіберзлочинності переросла в масштаби світової спільноти. Термін «кіберзлочинність» в даний час часто вживається поряд з терміном «комп'ютерна злочинність», причому нерідко ці поняття використовуються як синоніми, але все ж таки не є такими. Поняття «кіберзлочинність» ширше і більш точно відображає природу такого явища, як злочинність в інформаційному просторі. Таким чином, «cybercrime» – це злочинність, пов'язана як з використанням комп'ютерів, так і з використанням інформаційних технологій і глобальних мереж. У той же час термін «computer crime» відноситься тільки до злочинів, що здійснюються проти комп'ютерів або комп'ютерних даних.

Сьогодні кіберзлочинність – велика проблема і багато шкідливих програм створюються з метою незаконного збагачення. Розвиток Інтернету став ключовим фактором, що змінив ситуацію. Компанії та окремі користувачі не можуть уявити своє життя без Інтернету, і все більше фінансових операцій проводиться в онлайні. Кіберзлочинці розуміють великі можливості заробітку на шкідливому програмному забезпеченні, і багато сучасних шкідливих програм створюються на замовлення або для подальшого продажу іншим злочинцям.

В Конвенції Ради Європи виділяються чотири типи комп'ютерних злочинів, які визначаються як порушення конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем:

- незаконний умисний доступ до комп'ютерної системи або її частини;
- незаконне умисне перехоплення не призначених для громадськості передач комп'ютерних даних на комп'ютерну систему, з неї або в її межах;
- незаконне пошкодження, видалення, порушення, зміна або припинення комп'ютерних даних;
- серйозні порушення функціонування комп'ютерної системи шляхом введення, передачі, пошкодження, знищення, порушення, зміни або припинення комп'ютерних даних.

Крім того, разом із трансформацією самої кіберзлочинності, змінюються і характеристики хакерів. Початково, це були люди, які мали знання та вміння і вели свої дії не стільки на цілях злочинності, скільки на пошуку нових знань. Проте тепер багато зловмисників працюють як професійні кримінальні організації. Існує розширення спектра

зловмисників, включаючи "елітних" зловмисників, які мають високу експертизу у конкретній сфері, а також осіб, які використовують готові алгоритми для виконання злочинних дій, не маючи глибокого розуміння процесів в інформаційних системах.

За оцінками досліджень, кожна секунду у світі стає жертвами кіберзлочинців 12 осіб, і ця цифра зростає щороку. Існують кілька факторів, які впливають на зростання кількості кіберзлочинів:

- Глобальна інформатизація: За використанням інформаційних технологій у всіх аспектах життя суспільства зростає, а це зменшує рівень безпеки.
- Прискорення науково-технічного прогресу: Розвиток технологій збільшує ймовірність використання їх злочинцями в мирних цілях, а також можливість "подвійного" їх використання, що не завжди передбачається творцями технології.
- Тероризм і кібертероризм: Терористи використовують інформаційні технології для зв'язку та збору інформації. Кібертероризм стає дедалі більш поширеним.
- Цифрова нерівність: Різниця в розвитку інформаційних технологій може призвести до терористичної активності та асиметричної відповіді.

Спростування важко виявляти, і кіберзлочинці стають більш професійними та вдало вибирають об'єкти для атак, включаючи як окремих користувачів, так і промислові системи. Особливу увагу привертають соціальні мережі та мобільні пристрої, оскільки користувачі можуть бути менш інформовані про кіберзагрози в цих областях.

Також важливо зауважити, що багато маленьких та середніх підприємств стають легкою жертвою кіберзлочинців через відсутність необхідних ресурсів і знань з інформаційної безпеки. Дуже часто такі підприємства не вважають інформаційну безпеку пріоритетом і не виділяють на неї достатньо коштів.

Визначаючи сучасний стан кіберзлочинності в Україні, слід указати, що вона, як і будь-яке інше соціальне явище, піддається оцінюванню за допомогою певних критеріїв, що свідчать про її кількісні та якісні характеристики. Здійснити таке оцінювання можна через аналіз показників поширеності кіберзлочинності в Україні: її рівня, географії, динаміки тощо.

Стосовно рівня кіберзлочинності та її динаміки варто зазначити, що за 6 місяців у I півріччі 2023 року зареєстрованих кібернападів вже було 762, у середньому 128 на місяць, 4-5 на день. Серед тенденцій

кіберзлочинців 2023 року – підвищений інтерес до українських правоохоронних структур.

Найвища кіберкримінальна активність фіксується в Дніпропетровській області, місті Києві, а також Харківській, Запорізькій та Черкаській областях. Найнижча – у Чернівецькій, Херсонській, Сумській, Кіровоградській областях. Крім того, слід відзначити випадки реєстрації кіберзлочинів на залізниці (Одеська залізниця), що засвідчує поступову експансію кіберзлочинності на більшість сфер життєдіяльності нашого суспільства.

Отже, феномен кіберзлочинів не є новим для сучасної науки. Дуже важливо розуміти глобальність даної проблеми. Кібератаки паралізують роботу не тільки приватних структур, а й державних органів. В якості ймовірних джерел кіберзагроз розглядаються не тільки хакери або їх групи, але також окремі держави, терористичні, злочинні угруповання.

При виробленні засобів і методів боротьби з кіберзлочинністю слід пам'ятати про латентність даного виду злочинів. За оцінками експертів, латентність «комп'ютерних злочинів» в США досягає 80%, у Великобританії – 85%, у ФРН – 75%, в Україні – понад 90%.

За даними міжнародної служби з забезпечення безпеки в області кіберзагроз Symantec Security щорічно в світі реєструється близько 556 млн кіберзлочинів, збитки від яких становлять понад 100 млрд дол. США.

Безперечно, особливості функціонування інформаційних систем, перш за все мережі Інтернет, вимагають, щоб на вирішення питань кібербезпеки були звернені спільні зусилля різних суб'єктів, як державних, так і приватних, однак саме держава здатна ефективно здійснювати повномасштабну протидію скоєнню кіберзлочинів, створювати умови для того, щоб ті, хто в найбільшій мірі схильний до нападу кіберзлочинців могли вибудовувати більш надійну систему інформаційного захисту.

Список використаних джерел:

1. Харитоненко І. О. «Феномен кіберзлочинності в сучасній кримінологічній теорії» <file:///C:/Users/Admin/Downloads/601-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-1156-1-10-20211107.pdf>
2. «The Basic Concept of Cyber Crime» https://www.researchgate.net/publication/360454079_The_Basic_Concept_of_Cyber_Crime

Мельник А. Ю.

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ,
ННІ права, бакалавр 2 року навчання, 081: право*

ВПЛИВ ВИСНОВКІВ ВЕНЕЦІЙСЬКОЇ КОМІСІЇ НА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНИ

Історичний шлях становлення України як незалежної держави є надзвичайно складним, лише 24 серпня 1991 року наша країна стала незалежною, а вже 28 червня 1996 року в статті 1 Конституції було закріплено положення про незалежність і демократичність нашої держави. Є очевидним, що відстоювання конституційних цінностей українського суспільства триває протягом усього розвитку держави, а в умовах воєнного стану ми вимушені захищатись від зовнішнього ворога та відстоювати основні ідеї конституціоналізму в нашій країні, який неодноразово перебував в екстремальних умовах. Зокрема починаючи з подій 2013 року, коли на Євромайдані український народ висловив свою позицію щодо європейського курсу нашої держави, ми перейшли в стадію екзистенційного розвитку конституціоналізму, що зумовлений євроінтеграційними процесами. Логічним завершенням революції стало підписання Угоди про асоціацію з Європейським союзом у 2014 році, що в свою чергу призвело до зобов'язання одноманітного та пріоритетного застосовувати актів ЄС. При створенні Європейського Союзу було використано конституційні здобутки країн-членів союзу, це дало змогу сформуванню нову правову систему і ЄС отримав статус правосуб'єктної особи міжнародних відносин, це зобов'язує країн кандидатів на членство імплементувати основні норми [2, ст. 1].

У 2019 році було прийнято Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)», тепер Україні необхідно привести своє законодавство до рівня європейських та євроатлантичних стандартів. Трансформація правової системи України відповідно до норм права ЄС відбувається через правовий механізм імплементції міжнародних договорів. Наприклад, ратифікація Римського статуту, який Україна підписала ще в 2001 році, а вже в 2014-2015 роках 2 рази визнала його юрисдикцію міжнародного кримінального суду, а в 2016 році було внесено зміни до Конституції України, щоб ратифікувати Римський статут, який так і не було ратифіковано.

Однією з рушійних сил трансформації українського законодавства виступає Венеційська комісія (далі – Комісія) або Європейська комісія «За демократію через право» – це спеціально утворений 1990 року орган Ради Європи, який надає незалежні консультації, є експертною міжнародною організацією з конституційних питань та сприяє зближенню національної правової системи держав з європейськими стандартами в Європі. Практика Комісії виступає інструментом поширення демократичних цінностей та принципів РЄ. [1, ст.128] Комісія керується трьома принципами – демократія, захист прав людини і Верховенство права (Правовладдя) та займається аналізом таких сфер діяльності як: реформи в галузі конституційного права, вибори і референдуми, співпраця з органами конституційної юстиції та надає допомогу і рекомендації які стосуються основних конституційних актів держав. Також вона аналізує досвід європейського новітнього конституціоналізму та обмінюється ідеями розвитку конституційних процесів в Європі. В комісії зібрані найвпливовіші конституціоналісти з континенту для аналізу спадщини усіх країн, яка має можливість відстежувати не лише поточний розвиток, а й історію, теорію цього процесу і надавати цивілізовану допомогу в галузі конституційного права тим демократіям, що розвиваються. Через свою практику Венеційська комісія змогла завоювати свій авторитет навіть серед країн «старої демократії» та мала змогу розглядати питання стосовно конституції Фінляндії та виборчих законів Великої Британії.

Відповідний авторитет Комісії дозволяє створювати тиск на розвиток конституційних демократії, адже рішення Комісії хоч і є рекомендаційними, але якщо під час прийняття конституційних актів країна не бере до уваги рішення Комісії, то це негативно сприймається європейською спільнотою. Саме такий хід спричиняє обов'язковість дотримання рекомендацій рішень Венеційської комісії для України, як країни кандидата в члени ЄС.

Необхідність конституційного контролю, як наявність певних владних функцій щодо здійснення перевірки на відповідність Конституції, передбачає наявність окремого суб'єкту, що і буде наділений такими повноваженнями. Органом конституційного контролю в Україні є Конституційний Суд України. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Конституційний Суд України» він є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України

та у передбачених Основним Законом України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до закону.

В червні 2022 року Україна набула статусу кандидата на вступ до Євросоюзу і отримала рекомендації від Єврокомісії, від виконання яких залежать подальше членство в блоці. Одна з рекомендацій це реформа КСУ: ухвалення та впровадження законодавства щодо процедури відбору суддів. В момент реформування конституційної юстиції до рівня європейських стандартів особливого значення набувають рекомендаційні рішення Венеційської комісії. Адже як вже згадувалось раніше, одна з сфер діяльності Комісії, це галузь конституційних судів. Саме дотримання наче б то рекомендаційних рішень свідчить про серйозність намірів України стати членом ЄС.

Реформа Суду розпочалась з проекту закону № 7662, 23 листопада 2022 року у терміновому висновку Венеційської комісії було позитивно оцінено зусилля української влади, після чого 13 грудня 2022 року Верховна Рада України ухвалила законопроект № 7662. Слід зважати на висновок Венеційської комісії від 20 грудня 2022 року щодо Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах».

У цьому висновку Венеційської комісії зазначено, що у Дорадчу групу експертів, яка буде займатись перевіркою кандидатів потрібно включити четвертого члена до числа міжнародних експертів, що дозволить нівелювати політичний вплив з боку влади на комісію. Венеційська комісія негативно сприймає невиконання рекомендації про сьомого експерта. Однак вітаються значні вдосконалення, запропоновані у відповідь на ключові рекомендації. Одним з яких є забезпечення вирішального голосу для міжнародних експертів під час оцінки як доброчесності, так і професійної компетентності кандидатів у межах конкурсу на посаду судді Конституційного Суду України. Така зацікавленість з боку Венеційської комісії свідчить про важливість роботи над реформуванням процедури конкурсного відбору конституційних суддів КСУ для подальшого ефективного функціонування цього органу, який має бути реально здатним захищати Конституцію від свавільних законів.

Зараз вже формується Дорадча група експертів, адже від 27 липня 2023 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до

деяких законодавчих актів України щодо уточнення положень про конкурсний відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України». Тепер вся українська спільнота чекає на звіт Єврокомісії 8 листопада 2023 року, де будуть оприлюднені результати оцінки виконання Україною покладених на неї зобов'язань. Зважаючи на авторитет Європейської комісії «За демократію через право» можна покладатись на їх висновок щодо реформи законодавства про Конституційний Суд України. Можна констатувати, що реформа пройшла позитивно і Конституційний Суд України у своїй діяльності наблизився до відповідних європейських стандартів.

Список використаних джерел:

1. Дубас В. В. Вплив практики європейської комісії «за демократію через право» на розвиток конституціоналізму в Україні : на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Львів, 2022. 284 с.
2. Чернопищук Я. В. Конституціоналізація процесу європейської інтеграції України : автореф. дис. ... канд. Одеса, 2013. 22 с.

Новак Д.Є.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів
юридичний факультет, магістр 1-го року навчання, 081 "Право"*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ

Novak D.

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv
Faculty of law, 1th year master student 0421 Law*

TRANSFORMATION OF THE PHILOSOPHY OF LAW IN THE CONTEXT OF GLOBAL CHALLENGES OF TODAY

«Математика – цариця всіх наук» – любив повторювати німецький математик Карл Фрідріх Гаус [6]. Якщо ж застосувати його вислів до, у широкому розумінні, галузі суспільно-гуманітарних наук, то її царицею, безумовно, буде філософія. Математика об'єднує науки, адже кожна з наук містить у собі ті чи інші математичні розрахунки, використовує цифри та загальні математичні закони, так само і філософія, яка вивчає найбільш узагальнені та абстрактні принципи буття, міститься у кожній суспільно-гуманітарній науці. Серцевиною кожної науки є її філософія, тобто її сенс, призначення і загальні принципи. Можемо виокремити цілі напрямки досліджень, такі як філософія історії, філософія освіти (педагогіки), філософія хімії, астрономії, математики, медицини тощо. Як окрема галузь філософії та юриспруденції існує *філософія права*. Найбільш узагальнене визначення сучасних підходів до розуміння поняття філософії права висловлено у праці О. Марченко «Філософія права – це самостійна галузь досліджень на стику філософського і юридичного знання, що передбачає вивчення сутності й смислу права, його цінності й значення у житті людини та суспільства» – зазначає у своєму навчальному посібнику [1, с. 9].

Оскільки філософія права охоплює широкий спектр понять та досліджує найбільш абстраговані (узагальнені поняття), то можна говорити про те, що дослідниками філософії права у різні часи були Аристотель (в основному, у своїй праці «Політика», де аналізував форми державного правління, політичний устрій суспільства, соціальну природу людини тощо [7]), Джеремі Бентам, засновник течії утилітаризму, Бенедикт Спіноза, Гуго Гроцій, беззаперечно, англійські філософи Томас Гоббс та Джон Локк, а також німецькі мислителі Іммануїл Кант та Фрідріх Гегель. Останній у своїй праці «Основи філософії права або природне право та державознавство» визначав предметом філософії права, або, як він називав цю галузь — філософське правознавство наступне: «предметом філософського правознавства є *ідея права*, по-

няття права і його здійснення» [2, с. 17]. Автор також робить важливе уточнення, що саме право і його ідеї має обмеження, адже ніколи не буде точно збігатися з реальним станом речей (буттям): «І дійсно, чим непов'язніші й непослідовніші умови певного права, тим менша можливість дефініцій, оскільки дефініції мають виражати, здебільшого, загальні визначення, тоді як непослідовність призводить до суперечності, неправове стає видимим у своїй наготі. Так, наприклад, для римського права була б неможливою дефініція людини, адже раб не підпадав би під це визначення, для такого стану таке поняття було неабияк спотворене» [2, с. 18]. Тобто Гегель свідомий того, що система права і правової науки побудована на дефініціях як найчіткішому способі опису реальності, проте дефініції мають мати узагальнений характер для того, аби була можливість їх застосувати у більшості випадків, проте це ж і створює проблему, адже не беруться до уваги більш конкретні випадки й це може утворювати правові колізії або неточності у формулюванні поняття.

Сучасний світ з його інформатизацію та глобалізацією ставить перед усталеною системою філософії права велику кількість викликів, на яке ця галузь вимушена реагувати, зважаючи на її визначальну роль у побудові суспільного ладу, адже саме філософія права визначає найбільш загальні правила функціонування нашого суспільства, такі як інститут прав людини, загальні принципи конституційного ладу, а якщо ширше — то принципи побудови й функціонування держав, урядів, способів і засобів їхньої взаємодії з суспільством в цілому та окремо взятим громадянином, загальні засади міжособистісних правових відносин тощо. Відповідно, будь-яка зміна у суспільному житті викликає реакцію з боку філософії права [4]. Розглянемо найбільш виражені прояви таких змін (трансформацій) протягом останнього часу:

1. Міжнародний тероризм. Явище відносно нове у світовій історії, хоч і протягом останніх 500 років нерідко траплялися випадки тероризму, направлено проти держав, найбільшого поширення міжнародний тероризм набув саме у XXI столітті, а піком його сили стали теракти 11 вересня 2001 року у Сполучених Штатах, в результаті яких загинули тисячі людей. Право, безумовно, відреагувало на такий виклик (і продовжує реагувати надалі), адже були посилені системи заходів безпеки, наприклад, в аеропортах, уряди різних країн світу отримали вотум на ширше втручання у приватне життя громадян задля захисту від тероризму [3].

2. Глобальні зміни клімату. Антропогенний вплив людини на планету у XXI столітті досягнув свого максимуму, це стало глобальним викликом і проблемою, яку людство намагається вирішити, в тому

числі з застосуванням методів права: заохочення екологічно чистих виробництв, оновлені правила виробництва з мінімальними шкідливими викидами, запровадження на міждержавному рівні програм зі зменшення шкідливих викидів в атмосферу (Київський протокол, Паризька кліматична угода тощо).

3. Пандемія COVID-19 стала серйозним викликом сучасності, через що зміни зазнавала система охорони здоров'я, набули нового значення питання, зокрема юридичні, вакцинації (обов'язкової вакцинації), обмежень прав і свобод людини (карантинні обмеження) тощо.

4. Міждержавні війни. Одним з глобальних викликів для сучасної правової доктрини та філософії права загалом стало порушення періоду так званого Довгого миру у Європі, який з невеликими виключеннями тривав з кінця Другої світової війни й коли європейські держави не вели війн між собою [5]. Це період порушила Росія, анексувавши у 2014 році частину території України та розпочавши повномасштабне вторгнення в Україну у лютому 2022 року.

Існує також ціла маса інших глобальних викликів, з якими зараз стикаються правові системи світу, таких як авторитарна рецесія, гендерна рівність (та в цілому так зване 4 покоління прав людини), діяльність і реакція міжнародних організацій, таких як ООН, Червоний Хрест тощо в умовах міждержавних війн тощо. Як ми бачимо, кожна значна подія чи тенденція у світі має значний вплив не просто на формальну правову доктрину (норми права), але й на наше розуміння смислу й призначення права як такого, тобто філософії права.

Список використаних джерел:

1. Марченко О. В. Філософія права: навч. посібник / Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. – 304 с.
2. Гегель Г. В. Ф. Основи філософії права або природне право і державознавство / Київ : Юніверс, 2000. – 334 с. 17, 18
3. Therese McAllister, Jonathan Barnett, John Gross, Ronald Hamburger, Jon Magnusson. Chapter 1. Introduction // World Trade Center Building Performance Study: Data Collection, Preliminary Observations, and Recommendations (FEMA 403). – Федеральне агентство з надзвичайних ситуацій США, September 2002. – С. 1–10.
4. Lieber, Robert J. (2005). Globalization, Culture, and Identities in Crisis. The American Era: Power and Strategy for the 21st century. Cambridge University Press.
5. Pinker, Steven (2011). The Better Angels of Our Nature: Why Violence Has Declined. New York: Viking.
6. Dunnington, G. Waldo. (2003). Carl Friedrich Gauss: Titan of Science. The Mathematical Association of America.
7. Аристотель. Політика / Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. – К.: Основи, 2000. – 239 с.

Теличко В. І.,

Зінченко Д. О., Дячук Л. О.,

*Український Католицький Університет, м. Львів, факультет суспільних наук,
2 рік навчання, 081: Школа права УКУ*

ВІДОБРАЖЕННЯ ВСТАНОВЛЕНИХ РАМОК ДЛЯ БОРОТЬБИ З ДИСКРИМІНАЦІЄЮ ЗА ОЗНАКАМИ РЕЛІГІЇ, ВІРОСПОВІДАННЯ ТА ВІКУ В УКРАЇНСЬКОМУ ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Telychko V. I.

*Ukrainian Catholic University, Lviv, Faculty of Social Sciences,
2th year student, 081: UCU Law school*

REFLECTION OF THE ESTABLISHED FRAMEWORK FOR COMBATING DISCRIMINATION ON THE GROUNDS OF RELIGION, CREED AND AGE IN UKRAINIAN LABOR LEGISLATION

Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»

Стаття 1 «Дискримінація – ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними (далі – певні ознаки), зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними».

Кодекс Законів про Працю України закріплює положення про заборону проявів будь-якої дискримінації у сфері праці, а також забороняє пряме або непряме обмеження прав працівників у статті 2-1. Також у статті 22 закріплене таке положення, що будь-яке пряме або непряме обмеження трудових прав при укладенні, зміні та припиненні трудового договору не допускається.

Україна взяла на себе зобов'язання і за міжнародно-правовими актами, наприклад Директивою Ради 2000/78/ЄС про встановлення загальних рамок для однакового ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності.

Метою цієї Директиви є встановлення загальних рамок для боротьби з дискримінацією за ознаками релігії або віросповідання, інва-

лідності, віку або сексуальної орієнтації у сфері зайнятості та професійної діяльності з метою впровадження в державах-членах принципу однакового ставлення.

Також вона вказує, що держави-члени можуть зберігати національне законодавство, яке було чинним на момент ухвалення цієї Директиви, або визнати національні практики, що існували на той час, дозволяючи у випадку професійної діяльності в церквах або інших публічних чи приватних організаціях, які базуються на релігійних чи віросповідних переконаннях, розрізняти ставлення до осіб на підставі їх релігійного віросповідання. Це може не розглядатися як дискримінація, за умови, що такий розрив в ставленні є обґрунтованим професійним вимогом, враховуючи характер діяльності організації та контекст, в якому вона виконується.

У Кодексі Законів про Працю України окрім встановлених державою святкових днів вказано у ст 73, що за поданням релігійних громад інших (неправославних) конфесій, зареєстрованих в Україні, керівництво підприємств, установ, організацій надає особам, які сповідують відповідні релігії, до трьох днів відпочинку протягом року для святкування їх великих свят з відпрацюванням за ці дні. Що вказує на забезпечення релігійних свобод з урахуванням релігійних переконань.

Також у директиві є обґрунтування відмінностей у ставленні на підставі віку.

Таке ставлення може включати:

(а) Встановлення особливих умов для доступу до професійної підготовки та професійно-технічного навчання, зайнятості та професійної діяльності, включаючи умови звільнення та оплати праці, які сприяють інтеграції молоді, старших працівників і осіб, які мають обов'язки щодо догляду, з метою підтримки їхньої професійної інтеграції та забезпечення їхнього захисту.

(b) Встановлення мінімальних умов, таких як вік, професійний досвід або робочий стаж, для доступу до зайнятості або отримання певних переваг, пов'язаних із зайнятістю.

(c) Встановлення максимального віку для прийому на роботу, який ґрунтується на вимогах до підготовки для відповідної посади або на необхідності розумного періоду зайнятості перед переходом на пенсію.

Тому в Україні є певні вимоги а також гарантії до працівників із відповідним віком, які не будуть вважатися проявами дискримінації за віком. Одним із прикладів є встановлення скороченої тривалості

робочого часу для працівників віком від 14 до 18 років. Це відмінне ставлення, закріплене у статті 51 КЗпП, навпаки встановлює гарантії для осіб із певним віком. Окрім гарантій є і вимоги щодо досягнення певного віку. У статті 22 КЗпП вказано, що законодавством можуть встановлюватися вимоги щодо віку працівника.

Законодавство України надає гарантії та вимоги, спрямовані на захист прав та інтересів працівників тих, які належать до різних вікових категорій а також, які мають відмінні релігійні переконання. Встановлені умови та обставини, що враховуються в законодавстві, не вважаються дискримінацією, але надають можливість різним категоріям працівників мати рівні права та можливості в сфері зайнятості та професійної діяльності. Україна зобов'язана дотримуватися цих міжнародних норм та стандартів для забезпечення рівних можливостей та захисту прав своїх громадян у сфері праці та зайнятості.

Список використаних джерел:

1. Директива Ради 2000/78/ЄС про встановлення загальних рамок для однакового ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності, 27.11.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-00#Text
2. Кодекс законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
3. Закон України Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>

Харабара Ю. В.

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ,
Навчально-науковий інститут права, студентка 1 курсу денної форми
навчання здобуття освіти першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 «Право» освітньої програми «Право»*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Одним із найважливіших напрямів діяльності держави є охорона правопорядку, що є невід'ємним елементом формування демократичної правової держави. Саме держава, керуючись конституційними цінностями життя та здоров'я, недоторканості та безпеки, прав та свобод людини, підтримує стан правопорядку. Адже лише за стабільності суспільних і правових відносин можливе ефективне функціонування держави та створюються відповідні умови для безпечного життя людини. Основою забезпечення правопорядку є Національна поліція України як представник держави, яка гарантує рівень задоволення інтересів, та найголовніше – громадянське суспільство, яке внаслідок суб'єктивних прав та юридичних обов'язків створює стан правопорядку. В зв'язку зі збройною агресією росії в Україні було введено воєнний стан. Тому, відповідно до ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», збільшився обсяг зобов'язань для працівників правоохоронних органів задля контролю над суспільною безпекою, що значно ускладнило їхню роботу та поставило під загрозу забезпечення правового порядку в цілому. Актуальність даного дослідження полягає у аналізі та винайденні дієвих заходів щодо забезпечення та охорони правопорядку в умовах воєнного стану в Україні.

У сучасній науці важливим є чітке формулювання правопорядку як юридичної категорії, яка має своє місце в доктрині теорії права. Досить часто правопорядок сприймають у його вузькому або широкому значенні, хоча його розуміння одночасно залежить від характеристик мети та результату, визначається мінливістю та динамічністю, системним та багаторівневим характером. З позиції «великої української юридичної енциклопедії» правопорядок визначається як відносно мінлива й усталена інституційна форма правового життя спільноти, яка утворюється внаслідок домінування у ній поведінки і відносин, що базуються на правових нормах і цінностях, та виражається у стані передбачуваності й організованості правових комунікацій. З філософської сторони правопорядок виступає послідовною конкретизацією

та індивідуалізацією правових норм, втілення загальних цінностей та норм у правочинах [1, ст. 578-579].

Фундаментальний зміст поняття правопорядку розкривається п'ятьма ознаками, які характеризують спільну комунікацію між державою у вигляді правоохоронних органів та суспільством. По-перше, він стає відображенням упорядкованості суспільних відносин, що виражається діяльністю суб'єктів правових відносин у їхній правомірній поведінці. По-друге, верховенство права виступає основою для дотримання спеціальних норм і приписів, санкціонованих державою, і основним принципом здійснення охорони правового порядку. По-третє, правопорядок висвітлює рівень дотримання законності в державі. По-четверте, задля існування правопорядку держава має за мету створити умови налагодженої системи комунікації між громадянами та самою державою. По-п'яте, рівень розвитку правової свідомості громадян співмірний із рівнем дотримання правопорядку у державі. Сьогодні перераховані вище критерії дають чітку і якісну оцінку охорони правопорядку в умовах воєнного стану і слугують певними орієнтирами [2, ст. 133]. Отже, в межах цього дослідження пропонується сприймати правопорядок як динамічний стан урегульованості, унормованості, стабільності та організованості суспільних відносин, який реалізується на базі дотримання суб'єктами права законності відповідно до санкціонованих правових приписів.

У сучасних умовах під час воєнного стану контроль над безпекою громадян та встановлення правопорядку повинні здійснюватися більш ефективно, що зумовлює важливість звернення до традиційних ідей трактування правопорядку, при визначенні якого ключовим елементом правопорядку вбачається правомірна поведінка всіх суб'єктів правових відносин на основі законності. Отже, для держави постає завдання створити належні умови для забезпечення охорони прав індивідів та залучення доцільної і зрозумілої нормативно-правової бази, необхідної для діяльності правоохоронних органів, які зможуть здійснювати примус та встановлювати юридичну відповідальність.

У контексті ролі правоохоронних органів у забезпеченні правопорядку, до їхніх повноважень відноситься здійснення нагляду за дотриманням правил, що визначені законом, забезпечення та захист прав і свобод людей, інтересів держави, попередження, здійснення профілактики, припинення правопорушень, а також притягнення винних до юридичної відповідальності в разі скоєння правопорушення. В цілому система правоохоронних органів є гарантом зміцнення законності, забезпеченні національної безпеки, суверенітету України,

територіальній цілісності, удосконалення системи державної влади та охорони правомірності суспільних відносин та стану правопорядку [3, ст. 55].

Правопорядок вимагає застосування належних правомірних засобів для встановлення і дотримання порядку в суспільстві. Система правоохоронних органів постійно перебуває в стані реформування, тому й налагодженість їхньої роботи інколи не досягає успіху. Після її реформи відповідно до ст. 379 Закону України «Про національну поліцію» 2015 року, спектр обов'язків, покладених на відповідальність Національної поліції України як основного гаранта безпеки, значно збільшився. Шлях до євроінтеграції суттєво вплинув на роботу працівників поліції, які в основу своєї діяльності заклали тісну співпрацю із органами державної влади та правопорядку та органами місцевого самоврядування [4].

У такий спосіб, для покращення суспільної обізнаності у правових приписах та роботі Національної поліції України варто розвивати зв'язок з громадськістю як елемент навчання для громадян. Це забезпечить тісну співпрацю держави та суспільства, надасть достатню інформацію для громадян, щоб ознайомити їх із діяльністю держави і покращити відкриту взаємодію, при якій верховенство права буде втілюватись в життя. Впровадження подібних заходів спроможне поліпшити забезпечення та охорону правопорядку в умовах воєнного стану в Україні.

Функціонування охорони правопорядку набуло нових аспектів при залученні Національної поліції України для дотримання порядку на територіях, де ведуться активні бойові дії, до Антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил з початку агресії росії. Із початком повномасштабного вторгнення робота працівників поліції ускладнилась за рахунок фактичного послаблення організаційного, виконавчого і нормотворчого апарату, які забезпечували відносну сталість впорядкування відносин суспільства. Попри те, що до їхніх обов'язків входило примусове підтримання правопорядку із суворою системою організації їхньої діяльності, у тому числі цілодобовим наглядом, здійсненням фізичного примусу, оперативній роботі тощо, до компетенції Національної поліції України додалися обов'язкові заходи контролю населення.

Криміналізація суспільства та його нестабільність у період ведення бойових дій значно понижують показник охорони безпеки, а отже й авторитет держави та правоохоронних органів у суспільстві. Держава не може забезпечити охорону правопорядку на всій території Укра-

їни у зв'язку із проблемами всередині державного апарату, діяльністю злочинних угруповань, зниженням авторитету поліції серед громадян [5, ст. 188-190]. Відповідно до Закону України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», працівники Національної поліції України здійснюють нагляд за дотриманням комендантської години, особливим режимом пропускної системи в'їзду та виїзду, перевіркою документів, приміщень, транспорту тощо, хоча рівень охорони правопорядку не зазнає змін. Зростає кількість правопорушень, посягань на права та свободи особи, її майно, рівень непокори громадян, що потребує нагального рішення через високий рівень суспільної небезпеки на всій території України. Вирішенням зазначеної ситуації може бути введення нових законів відповідно до сьогоденних реалій щодо охорони безпеки суспільства та запровадження додаткового контролю за діяльністю громадян задля виявлення і виправлення неправомірної поведінки.

Отже, введення більш жорсткого контролю Національної поліції України за дотриманням положень згідно з введенням воєнного стану, контрольно-пропускними пунктами, консолідація сил разом із громадськими організаціями здатні подолати кризову ситуацію здійснення державою функції охорони правопорядку. На нашу думку, доцільною вбачається зміна законодавства, закріплення на законодавчому рівні додаткових обтяжливих обставин при скоєнні правопорушень і виділення окремого інституту злочинів, які загрожують охороні правопорядку та держави під час воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. – Х.: Право, 2016, О. В. Петришин; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2017. С. 578-580.
2. Назаренко Ольга, Харченко Наталія, Правопорядок як мета і результат правового регулювання в умовах воєнного стану. Філософські та методологічні проблеми права. 2023. № 1 (25), Національна академія внутрішніх справ, Київ. С. 130-140.
3. Хамула П. І., Особливості забезпечення охорони правопорядку в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2015, Серія ПРАВО. Випуск 31. Том 1. С. 54-57.
4. Закон України “Про Національну поліцію”. 2015, № 40-41.
5. Ковалів М. В., Боровікова В. С. Охорона правопорядку як одне із завдань діяльності поліції. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2018. С. 184-192.

Янкевич Д. П.,
*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
юридичний факультет, бакалавр 2-го року навчання, 081: Право*

**ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА СРСР
ТА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ**

Yankevych D. P.
*Ivan Franko National University of Lviv,
Faculty of Law, 2nd-year bachelor student, 081: Law*

**GENDER EQUALITY IN THE IMPLEMENTATION OF THE RIGHT
TO WORK: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE LEGISLATION
OF THE USSR AND CONTEMPORARY UKRAINE**

Протягом останніх двадцяти років світ зробив значний прогрес у сфері гендерної рівності. Уряди, підприємства, профспілки та громадські організації активно подолали стереотипи, які спричиняли дискримінацію і заважали досягненню рівності в суспільстві. Гендерна рівність стала пріоритетом навіть на глобальному рівні, включаючи діяльність міжнародних фінансових організацій. Останні події свідчать про важливі політичні ініціативи, спрямовані на комплексний гендерний підхід через розвиток інституційних механізмів, нормативних заходів та технічної підтримки. Проте, незважаючи на зусилля міжнародної спільноти, жінки й надалі зіштовхуються із реальними перешкодами у багатьох сферах, включаючи ринок праці. Їхнє представництво у високооплачуваних сферах зменшується, інколи вони недостатньо представлені на керівних посадах та серед тих, хто приймає політичні та управлінські рішення. Натомість Україна активно впроваджує гендерну політику відповідно до міжнародних норм, закріплених у Декларації прав людини, Конвенції про політичні права жінок, Конвенції про ліквідацію дискримінації щодо жінок та інших документів. Україна підтримує принципи ООН і розуміє гендерну рівність як важливий чинник сталого розвитку країни та розвитку людського потенціалу. Для розв'язання цього питання і визначення напрямків подальших дій важливим є проведення порівняльного аналізу законодавства колишнього СРСР і сучасної України щодо забезпечення гендерної рівності. Цей аналіз допоможе виявити зміни, які відбулися в цій сфері з часів минулої системи, і визначити, наскільки статева належність впливає на доступ до роботи та можливості кожної людини.

Як зауважує Добош З., принцип правової рівності є основою правового регулювання в сучасному демократичному суспільстві. Цей принцип залишається важливим для розвитку громадян та привертає увагу науковців у галузі права, включаючи й трудове право. Він становить фундаментальний принцип у сфері трудового права, охоплюючи всі його аспекти та забезпечуючи рівність трудових прав для працівників у подібному правовому статусі [1, с. 2].

Клименко М. наголошує, що утвердження гендерної рівності на початку ХХ століття стало важливим пріоритетом для ООН та міжнародних інституцій. Статут ООН відіграв визначальну роль у закріпленні принципу рівності між чоловіками та жінками як важливої передумови для соціального прогресу та поліпшення умов життя всього людства. Він проголосив важливість віри в «основні права людини, гідність та цінність людської особистості, рівноправність чоловіків і жінок, рівність прав великих і малих націй». Система ООН включає спеціалізовані структури для гендерної рівності. Комісія зі становища жінок, що діє з часів створення ООН, моніторить виконання міжнародних стандартів з прав жінок і розробляє рекомендації. Варто зазначити, що у 1975 році була підписана Конвенція про ліквідацію дискримінації щодо жінок. Ратифікування цієї Конвенції зобов'язує країни змінювати стереотипи та боротися з гендерною дискримінацією. Також важливо відзначити, що питання гендерної рівності в трудових правовідносинах залишається актуальним для Міжнародній Організації Праці. Ця організація спрямована на розробку трудового законодавства, соціальний прогрес, мир, соціальну справедливість і захист прав людини через участь урядів, роботодавців і працівників [2, с. 2-3].

Для розуміння гендерної рівності в контексті колишнього СРСР важливо розглянути історичний фон цього періоду. СРСР існував з 1922 по 1991 рік та відрізнявся специфічною політичною системою, економікою і соціокультурним середовищем. Дослідження гендерної рівності в трудових відносинах надає можливість розглянути трансформації та виклики у цій сфері в СРСР та після його розпаду.

Сталінська «революція згори» в 1930-х роках змінила традиційну сім'ю індустріальної доби та створила нову гендерну модель, відмінну від західних країн, де емансипація відбувалася більш еволюційно і органічно. СРСР акцентувало на механічній рівності статей з виділенням біологічних відмінностей. Жінкам був наданий рівний доступ до різних видів праці, включаючи фізично важку. Держава підтримувала особливу роль жінок в суспільстві, але встановлювала межі гендерних

ролей. Жінка була закликає одночасно працювати, виховувати дітей та доглядати за домогосподарством. Її праця та материнство були піднесені до громадянського обов'язку з метою збільшення народонаселення. Жінкам дозволяли брати участь у партійних організаціях, але не давали можливості обирати лідерські посади. Вони часто отримували «декоративні» керівні посади, натомість справжня партійна верхівка була патріархальною. [4]

Важливо відзначити, що в Радянській Україні жіночі організації створювалися за ініціативою держави з метою встановлення рівності між жінками та чоловіками. Проте на практиці це часто призводило до закріплення гендерних стереотипів і використання жіночої репродуктивної праці без оплати. Навіть при наявності дитячих садків та соціального захисту матерів жінок часто примушували виконувати безоплатну домашню роботу, включаючи готування їжі та прибирання, покладаючись на «жіноче природне покликання». У 1936 році «жіноче питання» оголосили вирішеним, що обмежило можливості жінок боротися за рівні права. У 1937 році відбулася «Велика репресія», яка супроводжувалась фізичним винищенням десятків тисяч української інтелігенції, до числа якої входили і жінки. Особливою сторінкою жіночої історії в СРСР є Голодомор, про який писала дослідниця Оксана Кісь, висвітливши специфічний жіночий досвід того періоду, який вплинув на жінок сильніше, ніж на чоловіків. Вона також опублікувала монографію про досвід жінок в ГУЛАГу. Під час Другої світової війни жінки активно приймали участь у військових діях, служили як військові, офіцери та члени партизанських загонів, але загальна кількість жінок, які брали участь в бойових діях, була невеликою. Після війни жіночі організації в СРСР стали менш активними, оскільки держава знову заявила, що «жіноче питання вирішено». З часом жінки все менше займали керівні посади в правлячій партії [5, с. 16-17]

Проте впевненість у тому, що всі громадяни мають однакові можливості у сфері зайнятості та праці, є фундаментальною для будь-якого суспільства. Для розуміння еволюції цих питань важливо порівняти законодавство СРСР і сучасної України у контексті реалізації права на працю та врахування гендерних аспектів.

Як стверджує Гетьманцева Н., хоча на перший погляд держава має забезпечити можливість працевлаштування тільки для тих громадян, які виразили бажання, Конституція СРСР 1977 року (ст. 40) встановлювала обов'язок працювати. В радянському законодавстві право на працю гарантувало можливість отримати роботу та належну оплату,

яка не могла бути меншою за встановлений державою мінімум. Зокрема, це право включало в себе можливість вибору професії, виду роботи та галузі діяльності з урахуванням особистих здібностей і рівня освіти. Основний Закон України також надає гарантії для реалізації права на працю громадянами, забезпечуючи рівні можливості у виборі професії та виду трудової діяльності, а також проводячи програми професійно-технічного навчання і підготовки кадрів. Ця діяльність регулюється українським законодавством, зокрема Законом України «Про зайнятість населення». В цьому контексті можна розглянути, чи це нове українське розуміння права на працю, чи воно співпадає з радянським, але з новим підходом до його реалізації. [8, с. 3]

Процевський О. вказує, що стаття 43 Конституції України зобов'язує державу створювати умови для повного здійснення громадянами права на працю. Це означає гарантію рівних можливостей для всіх громадян у реалізації цього права. Рішення Конституційного Суду України від 16 жовтня 2007 року визначає, що право на працю не обов'язково означає гарантії щодо надання роботи кожній окремій особі, а наголошує на забезпеченні рівних можливостей для всіх громадян. Як Радянський Союз, так й незалежна Україна визнають важливість цього права, але підходять до нього з різних позицій. Сучасна Україна акцентує на забезпеченні рівних можливостей для всіх громадян у реалізації права на працю. СРСР, у свою чергу, визнавав жінок і чоловіків рівними у правах на працю, але практика реалізації цього принципу була складною. [9, с. 253-254]

Отже, під час дослідження виявлено значущі законодавчі різниці між підходами до гендерної рівності в минулому (СРСР) і сучасному (Україна). Сучасні умови господарювання вимагають чіткої та прозорої політики для забезпечення правового та організаційного забезпечення розвитку суспільних відносин у сфері праці. Держава має зберігати робочі місця, підтримуючи роботодавців у модернізації виробництва та створенні нових робочих місць. Для подальших поліпшень у сфері гендерної рівності в реалізації права на працю державі слід активно розвивати та вдосконалювати політику зайнятості з фокусом на гендерній рівності. Це потребує правових змін, а також підтримки та фінансування для підприємств, що дотримуються цих принципів та сприяють рівним можливостям на ринку праці.

Список використаних джерел:

1. Добош З. А. Гендерна рівність і гендерна дискримінація у сфері трудових відносин. Львів: НУЛП, 2020. 4 с.

2. Клименко М. В. Гендерна рівність у трудових правовідносинах: міжнародно-правове регулювання. Ужгород: УНУ, 2021. 5 с.
3. Світовенко Д. В. Форми та способи реалізації принципу гендерної рівності за трудовим законодавством України. Київ: КНУ, 2023. 249 с.
4. Гендер по-радянськи: навантаження жінки в СРСР звужувало коло обов'язків чоловіка. [Електронний ресурс] URL: <https://tyzhden.ua/hender-po-radiansky-navantazhennia-zhinky-v-srsr-zvuzhuvalo-kolo-obov-iazkiv-cholovika/>
5. Гендерна рівність та права жінок: Практично-методичний посібник викладача. Київ: КНУ, 2020. 168 с.
6. Уварова О. О. Права жінок та гендерна рівність: Навчальний посібник. Київ: ХЮА, 2018. 204 с.
7. Гендерні диспропорції в Україні під час війни. [Електронний ресурс] URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/henderni-dysproportsiyi-v-ukrayini-pid-chas-viyny>
8. Гетьманцева Н. В. Забезпечення реалізації права на працю і захисту громадян від безробіття. Чернівці: ЧНУ, 2016. 6 с.
9. Процевський О. І. Чи справді держава не гарантує громадянам право на працю? Право України. – 2014. – №7. – С. 249–257.

ПОЛІТОЛОГІЯ

Дейнека М. О.

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ,
Історичний факультет, 4 курс бакалавр, 032: Історія та археологія*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТИЧНИХ ІНСТИТУЦІЙ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ

Deineka M. O.

*Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv,
Faculty of History, 4th year student, 014.03: History and archaeology*

PERSPECTIVES OF THE DEVELOPMENT OF DEMOCRATIC INSTITUTIONS UNDER THE CHALLENGES OF THE XXI CENTURY

Нині в світі дедалі поширюється розчарування в демократичних інституціях. Незважаючи на часті політичні кризи (хоча це залежить від збалансованості політичної системи), демократія є більш стабільною політичною системою за диктатури, які здаються непорушними і можуть мати не тільки вигадану, але й реальну стовідсоткову підтримку населення. Демократична політична система не може залежати від однієї людини: його психічного чи фізичного здоров'я. Оскільки в разі подібної ситуації демократії передбачають безпечний і швидкий транзит влади, ситуація в державі має залишатись стабільною. Що також стимулює сталий розвиток бізнесу. В авторитарних державах транзит влади не передбачений, але "homo proponit sed Deus disponit" і після смарті обожнюваного лідера відбувається колапс. Варто розуміти, що в епоху глобальних викликів, демократія має бути більш привабливою для людей ніж автократія

Важливою проблемою для всіх демократичних країн є чітке відчуження політичної еліти від громадян, як наслідок втрата підтримки демократичних інституцій. В США цей процес почався з 60-их років ХХ століття, і, враховуючи калькування ліберальної демократії, поширився і законсервувався у всьому світі. Незалежно від результатів виборів скоріш за все владу отримає один із протиборчих кланів, і стиль його управління буде лиш косметично відрізнитись від політичного конкурента. Оскільки представники судової влади займають не ос-

танне місце серед політичної “еліти” чи можуть вони судити членів свого напівзакритого клубу тим же безпристрасним чином що й інших громадян. Необхідно зменшити суб’єктивізм суддів шляхом широкого впровадження системи судів присяжних, особливо в країнах слабorozвинутої демократії. Недарма найуспішніший орган афінської демократії, геліея, суд присяжних став початком для впровадження демократії в античному полісі, афіняни вважали що важливіше не щоб народ управляв, а щоб він міг сам себе судити. Тому всі диктаторські режими не допускають подібного, а приклад США, де існує система судів присяжних яскраво відображає що навіть топ-чиновника чи гангстера з максимально можливим “дахом” можна змусити відповідати перед законом. Штучний інтелект навряд чи буде позбавлений суб’єктивізму, якщо досягне рівня людського самоусвідомлення і сам стане суб’єктом, подібним людині, але вже без слідування загальній моралі, а лише чітким виконавцем законів. Так ми би самі створили бездушного монстра, для якого виконання законів є кінцевою метою його існування, і він не зупиниться ні перед чим щоб вони були виконані.

Переходячи до іншої проблеми демократії: віри в те що використання штучного інтелекту в політиці зможе її оздоровити, варто зазначити що для ШІ характерне буквально розуміння того що ввірене йому заняття є кінцевою метою його існування. І як і будь-який організм, він зробить все можливе аби зберегти своє існування, тобто щоб далі виконувати свою роботу, навіть якщо вона уже неефективна або непотрібна. Також як показали нещодавні результати експериментів, ШІ може вводити в оману людей для виконання поставленої цілі. Навіть якщо чітко визначити ціль штучному інтелекту, ми можемо не все продумати і не зможемо виключити непередбачувані обставини. Тому ціль покращення демократичних інституцій не може бути виправдана встановленням цифрового рабства. Якщо ж контролювати штучний інтелект під час його роботи суддею чи законодавцем виникає ризик зацікавленості інженерів, що контролюють і створюють ці машини а також резонне питання: чи не є нашою ціллю спростити політичну систему, а не максимально ускладнити її.

Використання в політичному житті електронного голосування, як популярний нині тренд суспільно-політичної думки, може мати як вищезазначений ризик зацікавленості розробників програм, алгоритмів штучного інтелекту, так і інші вагомні ризики. Наприклад, будь-яка програма є вразливою для проникнення в її систему хакерів. І чим

складніший рівень доступу до неї тим пропорційно кмітливо можуть діяти зловмисники. І паперове голосування має достатньо ризиків, однак, безсумнівно, позитивним є його існування в реальному світі, коли громадяни мають безпосередню можливість запобігти фальсифікації. І хоча в світі, наприклад Естонії, присутні приклади успішного електронного голосування, причина його успіху в тому серйозні хакери, скоріш за все, навіть не намагались зірвати вибори, мало цікавлячись черговими виборами в маленькій балтійській країні. В умовах розвитку кібер-злочинності та гібридних війн проведення голосування онлайн видається надто ризикованим.

Волюнтаризм засобів масової інформації зіграв з демократією злий жарт: часті повідомлення про корупцію, негідне особисте життя політичних діячів підірвало довіру суспільства до політиків. Тому нині демократії фактично жевріють у політичному вакуумі пасивності мас. В цьому полягає і одна з причин популізму: населення втомлюється від неприємної реальності і готове повірити у модерну легенду/ постмодерний крінж. На цьому світлі народ вигідно манять тиранії, показуючи казку про пресвятих політиків-божеств, дізнатись про справжню ситуацію може бути важко через відсутність вільних ЗМІ в цих країнах. Прихильники електронної “демократії” висувують пропозицію передачі влади в руки штучного інтелекту, що позбавлений людських вад. Але історія людської цивілізації дає нам один з простих уроків: будь-яку несправедливу владу можна повалити (Ассирія, СРСР), але чи зможемо ми скинути владу машин якщо вона не виправдає очікувань і стане страшнішою за будь-які тиранії минулого? Виходом може бути зменшення політичних термінів обраних чиновників: для виконавчих посад не більше 2 років без права переобрання протягом наступних 2 років (для топ-чиновників абсолютне непереобрання), для законодавців не більше 2 років з правом зайняття представницької посади в окремому органі не більше 3 термінів, для суддів не більше 1 терміну в певному судовому органі. Приклад США, де законодавців обирають на 2-річний термін показує значно більшу довіру до законодавчої влади, ніж в країнах, що обирають свої парламенти раз на 4-5 років. При цьому не варто шкодувати за коштами, що можуть бути витрачені на вибори: неефективні уряди обходяться народам втридорога.

Проблему неучасті широких мас населення в політичному житті намагаються вирішити шляхом проведення референдумів, в тому числі локальних. Незважаючи на широке поширення місцевих референдумів в США ряд спеціалістів зазначають на негативному впливі рефе-

рендумів на демократичний процес. Навіть не акцентуючи увагу що більшість диктаторських режимів ХХ-ХХІ століть прийшли до влади шляхом плебіситу, процедура голосування, коли виборець віддає голос за часто упереджено сформоване питання викликає ряд суперечок. Прикладом є навіть референдум 2023 року в Польщі, де влада також використала проведення референдуму заради переобрання. Враховуючи, що референдум ефективніше працює в руках ворогів демократії, а не її захисників, варто утримуватись від його проведення. Замість цього участь зацікавлених груп громадян доцільніше посилювати шляхом створення дорадчо-консультативних органів з правом контролю над ЗМІ, антикорупційними інститутами, гуманітарними проектами. Так буде продовжено традицію консультацій не тільки ранньофеодальної доби, коли васал мав не тільки зброєю, але й порадою допомогти сюзерену, а й традицію пізньородової общини, коли в часи зародження державних інституцій важливі питання виносились на раду старійшин, що консультувала і часто обмежувала владу вождя общини.

Намагаючись зберегти демократичні інститути, ми маємо апелювати до досвіду античних першодемократій, європейських країн, США як колиски сучасної демократії, знаходити влучні автентичні підходи до вирішення проблем політичної спільноти, адже людина істота не тільки соціальна, але й політична (Арістотель).

Список використаних джерел:

1. Боббіо Н. Майбутнє демократії / Н. Боббіо // Демократія : антологія / упор. О. Проценко. – К. : Смолоскип, 2005. – С. 105-119.
2. Стойко О. М. Трансформація політичних інститутів у сучасних перехідних суспільствах: монографія. Київ: Логос, 2016. 416 с.
3. Carr E. H. The New Society. — London: Macmillan, 2004. — P. 76.
4. Hamilton B. Humans Can Survive Robots // News & World Report. – 2017 – Oct. 18. – p. 5-6
5. O'Donnell G. Delegative Democracy // Journal of Democracy. — 1994. — Vol. 5, № 1. — P. 55

Маліновський Р. М.

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ,
історичний факультет, бакалавр 3-го року навчання, 032: Історія та
археологія*

ДОСВІД СУСІДНІХ ДЕРЖАВ В ПОДОЛАННІ КОРУПЦІЇ

Malinovsky R. M.,

*Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv,
Faculty of History, 3rd year bachelor's degree, 032: History and archeology*

EXPERIENCE OF NEIGHBORING COUNTRIES IN OVERCOMING CORRUPTION

Спостереження за динамікою та впливом корупції в сучасному світі свідчать про її глобальний характер та руйнівні наслідки для суспільств. Корупція, незалежно від країни, в якій вона виявляється, є однією з головних загроз економічному розвитку, демократичній стабільності та соціальній справедливості. У цьому контексті особливо цікавим є аналіз досвіду в подоланні корупції у сусідніх державах.

Наукове дослідження корупції в сусідніх країнах важливе з кількох причин. По-перше, сусідні держави мають тісні економічні, політичні та культурні зв'язки, і вплив корупції в одній країні може відчутно відбитися на іншій. По-друге, аналіз досвіду сусідніх країн може надати цінні вивчення та рекомендації для розвитку стратегій подолання корупції у власній державі.

Ця наукова робота спрямована на ретельний аналіз досвіду боротьби з корупцією в сусідніх країнах та виявлення ключових факторів, що впливають на її успішність чи невдачу.

Дослідження в цій області є актуальним та важливим, оскільки корупція залишається важливою проблемою для багатьох країн та їхнього подальшого розвитку. Надання засобів та рекомендацій для подолання цього злочину може мати далекосяжний вплив на покращення суспільства і забезпечення справедливості та добробуту для всіх громадян.

РУМУНІЯ. Період, що передував вступу до ЄС, був позначений суворими, жорсткими умовами, які були спрямовані не лише на імплементацію *acquis* та розбудову адміністративної спроможності, але й на зменшення корупції на найвищому рівні керівництва. ЄС задіяв весь свій арсенал механізмів європеїзації, щоб допомогти Румунії деполітизувати судову систему та ефективно боротися з корупцією у вищих

ешелонах влади. Однак уряди в період між 1996 і 2012 роками іноді були занадто слабкими і підкореними клієнтелістськими мережами, щоб забезпечити проведення послідовної антикорупційної політики, іноді занадто сильними, щоб по-справжньому реалізувати розроблену ними політику і ризикувати величезною втратою впливу і влади, або просто занадто розділеними, щоб насправді домовитися про те, що потрібно робити.

Не дивно, що вступ Румунії до ЄС було відкладено у 2002 році. Корупція була широко розповсюдженою проблемою, майже не вирішеною і здебільшого заохочуваною неефективною інституційною структурою, покараннями, які не мали стримуючого впливу, а також відсутністю чітких цілей і політичної волі. Саме в цьому контексті та під загрозою подальшого відтермінування румунська влада зробила певні кроки для зменшення корупції на високому рівні та розробила послідовну антикорупційну стратегію, яка практично втілилася у створенні спеціалізованих слідчих установ, а також у низці законодавчих нововведень, спрямованих на запобігання, виявлення та покарання за корупційні діяння. «Процес європеїзації» був тісно пов'язаний з невідповідністю політики на національному та європейському рівнях, що створювало значний адаптаційний тиск і вимагало структурних змін у національному способі ведення справ. Проте ЄС не міг нав'язати ці реформи та структурні зміни; він міг лише чинити тиск для їх досягнення. І, на жаль, після вступу сила впливу ЄС різко зменшилася.

Період після вступу до ЄС характеризувався не лише стагнацією зусиль, спрямованих на викорінення корупції на найвищому рівні, але й відкатом назад від уже вжитих заходів. Хоча ЄС встановив низку контрольних показників, досягнення яких підлягало моніторингу та перевірці, він виявився беззубим перед провідними румунськими інституціями, які бажали зменшити не корупцію, а засоби для боротьби з нею. Це не означає, що ЄС не мав системи покарань, яка б перешкоджала серйозним порушенням, але він більше не мав у своєму розпорядженні таких же потужних європеїзаційних механізмів і стимулів для просування реформ, як це було до 2007 року. [1],[2],[3].

ПОЛЬЩА. Хоча багато інших посткомуністичних країн мають більші проблеми з корупцією, ніж Польща, з дванадцяти факторів перехідного періоду, оцінених Freedom House, Польща отримала найгірший бал за корупцію. «Хабарі є звичайною діловою практикою, оскільки бюрократи користуються своїм розсудом при видачі ліцензій, проведенні перевірок, укладанні контрактів і наданні відступних». Як не дивно, хоча

рівень хабарництва в Польщі може бути відносно високим, його вплив на іноземні прямі інвестиції може бути відносно низьким. Здається, що корумповані чиновники можуть вимагати менше грошей в абсолютному вираженні. За підрахунками, «податок на хабарі» (хабарі у відсотках від річного доходу) у Польщі становить менше 3% – це нижче, ніж у всіх інших країнах «Вишеградської четвірки». Більше того, іноземні компанії, схоже, довіряють польській правовій системі, яка захищає їхні контрактні та майнові права в бізнес-спорах – довіра, яка не є загальноновизнаною в більшості країн посткомуністичного світу.

Польське експортно-кредитне агентство активно розвиває і зміцнює свої процедури для запобігання та виявлення випадків хабарництва за кордоном. Постійні зусилля органів влади та тісна співпраця з метою вдосконалення системи звітності про відмивання грошей створюють хорошу основу для виявлення відмивання грошей, пов'язаного з іноземним хабарництвом. Крім того, у 2004 році Польща створила низку спеціалізованих підрозділів антикорупційної поліції. До 2007 року, перед тим як Румунія та Болгарія приєдналися до Європейського союзу, Польща вважалася однією з найбільш корумпованих країн в ЄС, за даними Transparency International. Проте, після ряду гучних корупційних скандалів у 2003 році, з 2005 року правляча партія та президент Качинський розпочали антикорупційну кампанію.

На внутрішньому рівні в Польщі зміцнення фінансової системи та боротьба з економічним шахрайством перебувають у центрі уваги державних органів та установ, створених для боротьби з корупцією в Польщі. Методично впроваджуються превентивні та освітні заходи. Пріоритетними є вдосконалення механізмів моніторингу корупційних ризиків та розробка антикорупційного законодавства.

За кордоном Польща є регіональним лідером у боротьбі з корупцією і охоче ділиться своїм досвідом та ноу-хау з країнами-партнерами.

На міжнародному рівні Польща залишається відданою виконанню SDG 16. Просування принципів належного врядування залишається одним з тематичних пріоритетів польського членства в Раді з прав людини. [1],[4],[5],[6]

СЛОВАЧЧИНА. Після широкомасштабного поширення корупції в 1990-х роках, яка охопила всі аспекти суспільного життя, а також на тлі з постійними серйозними проблемами з верховенством права, на національних виборах 1998 року словаки обрали новий уряд. Однією з найбільших проблем на шляху подолання корупції є відсутність санкцій проти високопосадовців. Хоча колишній державний секретар

Міністерства транспорту та будівництва був засуджений до 12 років за інсценування фіктивного придбання консалтингових послуг без проведення належних державних закупівель у 2007 році, цей вирок був винесений більш ніж через 10 років і не зміг запобігти подальшим порушенням з боку подальших зловживань з боку наступної адміністрації. Ця справа є єдиним прикладом притягнення високопоставленого політика до юридичної відповідальності за корупцію та нецільове використання державних коштів.

Після виборів наприкінці 1998 року новий коаліційний уряд Словачької Республіки визнав шкідливі наслідки корупції і поставив боротьбу з нею на чільне місце в офіційному порядку денному. Ключова віха була досягнута наприкінці 1999 року, коли було підготовлено перший проект Національної програми боротьби з корупцією. був підготовлений перший проект Національної програми боротьби з корупцією. Відкритість, продемонстрована шляхом залучення неурядових організацій як активних учасників до розробки стратегії – Transparency International Словаччина відіграла важливу роль у розробці проекту Національної програми – узгоджується з принципом відкритості. програми – відповідає відкритості державного управління, що сприятиме боротьбі з корупцією. Національна програма Національна програма спрямована на «боротьбу з корупцією в Словаччині, особливо в суспільному житті та у сфері використання публічних коштів і ресурсів». Сама Національна програма визначає рамки, в яких відбуватиметься боротьба з корупцією. [1],[7],[8],[9]

Список використаних джерел:

1. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/about>
2. The fight against high-level corruption in Romania: how efficient was Europeanization in reducing corruption? URL: https://www.academia.edu/5763924/The_fight_against_high_level_corruption_in_Romania_how_efficient_was_Europeanization_in_reducing_corruption
3. U.S. Embassy in Romania. URL: <https://ro.usembassy.gov/u-s-citizen-services/additional-resources-for-u-s-citizens/entry-exit-requirements/corruption/>
4. EY – Serwis Audytorów Śledczych. URL: https://www.ey.com/pl_pl/serwis-audytorow-sledczych/2023/07/walka-z-korupcja-na-morzu
5. Academia.edu – The role of civil society in fighting corruption in Poland and Russia
6. URL: https://www.academia.edu/7626969/The_role_of_civil_society_in_fighting_corruption_in_Poland_and_Russia

7. OECD - Poland: OECD Anti-Bribery Convention. URL: <https://www.oecd.org/poland/poland-oecdanti-briberyconvention.htm>
8. Diagnosis of Corruption in Slovakia. URL: <https://www.againstcorruption.eu/wp-content/uploads/2012/09/WP-13-Diagnosis-of-Corruption-in-Slovakia-new.pdf>
9. Slovak National Centre for Human Rights. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Corruption/Challenges/NHRI_Slovak_National_Centre_for_Human_Rights.pdf
10. Corruption in Slovakia: Enemy of Democracy, Ally of Extremism. URL: <https://www.iwm.at/blog/corruption-in-slovakia-enemy-of-democracy-ally-of-extremism>

Кісіль В. В.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філософський факультет, бакалавр 4-го року навчання, 052: Політологія*

КОЛОНІАЛЬНИЙ ДОСВІД УКРАЇНИ: ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ

Kisil V. V.

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philosophy, 4th year student, 0312: Political sciences and civics*

COLONIAL EXPERIENCE OF UKRAINE: RECONCEPTION

Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну, питання про нашу національну ідентичність, національну пам'ять та стосунки з Росією гостро постали в науковій спільноті. Актуальність та важливість відповіді на ці питання передовсім полягає в тому, що відповіді на них нам та всьому світу нав'язує російська пропаганда, яка заперечує будь-яку суб'єктність України та українців як таких і це ми можемо спостерігати не лише останні роки, а протягом останніх століть. Фактично протягом більшості років після здобуття незалежності українці розглядали свої стосунки з Росією лише в контексті дерадянізації та дерусифікації, поняття деколонізації у широкому вжитку з'явилося віднедавна і хочемо детальніше розібратися в сутнісному змісті цього явища та його значенні в українському контексті.

Колоніальний дискурс аналізу історії України існує віднедавна, тому це питання досі залишається недостатньо вивченим, що стає вагомою перешкодою у переосмисленні нашого політичного буття та історії в цілому. Оскільки протягом довгого часу українці, як нація, не мали самостійності та незалежності, то і право писати свою історію їм теж не належало, що власно стало причиною панування на наших теренах великої кількості політичних міфів, стереотипів та відсутності глибинного розуміння та осмислення власної політичної волі та ідентичності.

У цьому контексті важливо одразу окреслити сутність поняття колоніалізму та головних його дефініцій. У наукових джерелах є велика кількість визначень поняття колоніалізм, тому його доволі складно однозначно трактувати. У широкому значенні можемо розуміти колоніалізм, як підкорення та панування однієї країни над іншою, відповідно до цього у нас окреслюються поняття колонії – ті кого підкорюють, країна, яка слугує джерелом різноманітних ресурсів, які хочуть захопити, підкорити собі та метрополія – ті що підкорюють, країна,

яка загарбує певні території з метою встановлення власного контролю, закріплення впливу та отримання ресурсів.

Україна дуже довгий час не розглядалась, як колонізована країна, оскільки панувала думка, що колонією є територія, яка знаходиться територіально далеко від метрополії. У випадку ж нашої країни метрополією виступає сусідня країна – Росія, яка століттями вела колонізаторську політику не лише щодо України, а щодо низки держав. Це можна пояснити взаємозв'язком колоніалізму та імперіалізму, як єдиного політичного та культурного курсу Росії, який передбачав підкорення та захоплення інших територій із застосуванням прямої сили, що дозволяло своєю чергою накопичувати економічні та військові потужності. Практика колоніалізму значним чином посприяла розвитку та розбудові успішних сьогодні європейських держав і передбачала захоплення “неосвічених та примітивних” народів, які цивілізаційно не могли б зрівнятися зі здобутками європейців. Це звісно ж лише частина колоніального міфу, який виправдовував жорстоку політику колонізаторів. Проте цю риторику ми можемо спостерігати у російській пропаганді й сьогодні, саме тому важливо розглянути це явище детальніше.

Колоніальні імперії поділяються на два основні типи: морські та континентальні, якщо у морських метрополій розмежована з колонією територіально через море або ж океан і відповідно імперіалістичні наративи мають великою мірою географічне підґрунтя, а колоніальний міф базується на відмінностях колонізаторів та колонізованих великою мірою на расових підставах, то в континентальних імперіях, попри відсутність великої відстані між центром і периферією та відмінності в расі, межа між ними окреслена не менш чітко, цю межу власне окреслює влада та вплив, які є у метрополії.

За своєю суттю колонія, як вже зазначалось є країною або ж територією з якої забирають низку ресурсів та яка підлягає політичному, культурному та економічному впливу іншої держави. Як зазначає у своїй статті Віра Агеєва: “для представників колонізованої нації співіснування з переможцями означає неунікність компромісів і необхідність примиряти непримиренні за нормальних умов ціннісні настанови”, що чітко відображає дійсність колонізованої країни та накладається на українські реалії. Росія свою експансію, окрім прямого силового втручання, проводила насаджуючи ряд настанов для підкорених, які вказували їм на нове місце – під імперією, і з одного боку підкреслювала риси, які нас з нею об'єднували та гіперболізувала їх,

а з іншого чітко давала зрозуміти, що ви є інші “малороси” та “хохли”, яким відводилося лише місце підкорених, що мають дослухатися до своїх вищих та величніших сусідів. Цей наратив прослідковується й у ставленні до української мови, яка для росіян є не більше ніж, “наречіє” та яка наділяється лише характеристиками недолугості та неповноцінності. Оскільки у випадку українців мова є маркером ідентичності, то століттями вона перебувала під гнітом та заборонаю Російської імперії, а потім і її спадкоємиця Радянського союзу.

Сьогодні, коли наша держава перебуває у фазі активної війни за власну суб’єктність та незалежність важливо, щоб процеси деколонізації, які набули в нас великого поштовху до розвитку після Революції Гідності 2014, продовжили свою трансформацію та завершили низку необхідних сепараційних процесів, які нам потрібні вже сьогодні, щоби після воєнної перемоги ми не зазнали культурного та політичного краху.

Список використаних джерел:

1. Агеева В. Ідентичність підпорядкованих: двійництво, маскування і "зрада". *Український тиждень*. 2020. № 37 (669), 11-17.09.2020. С. 40–43.
2. Грабовський С. І все ж: окупація чи колонізація? *День*. 2018. 4–5 трав. С. 30.

Латишев І. М.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філософський факультет, 4 рік навчання, 052: Політологія
Науковий консультант: Спересенко М. В., аспірант кафедри політології*

ВИБОРЧА СИСТЕМА ЛІВАНУ: ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ПРОБЛЕМИ

Latyshev I. M.,

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philosophy, 4th year student, 052: Political Science
Supervisor: Speresenko M., postgraduate of the Department of Political Science*

LEBANESE ELECTION SYSTEM: MAIN CHARACTERISTICS AND PROBLEMS

Демократичні держави у своїй сутності завжди наголошують на необхідності верховенства права, сильних і стабільних політичних інститутів, а також на чесних і незалежних виборах. Існує багато різних виборчих систем, а особливо, якщо заглиблюватися у внутрішню політику держав, то можемо констатувати, що кожна держава має власну і унікальну виборчу систему. Серед теоретично ідеальних або чистих типів виборчих систем виділяють три основні: мажоритарна, пропорційна і змішана (тобто така, яка містить у собі елементи двох попередніх у різній мірі).

Кожна держава заявляє про свої демократичні наміри у представництві різних суспільних груп, просування їхніх інтересів та роботи заради загального блага. Регіон Близького Сходу є доволі нестабільним у плані безпеки, тому йому не так часто надають належну увагу в сучасних дослідженнях, а тим більше й українських. Метою цих наукових тез є теоретичний аналіз виборчої системи Лівану, пошук вдалих політичних практик та виявлення негативних наслідків виборчої системи.

У Лівані офіційно діє пропорційна виборча система. За визначенням дослідниці Піппи Норріс пропорційна виборча система базується на партійних списках у багатомандатних округах. Принцип пропорційного представництва діє таким чином, що місця в округах розподіляються згідно з кількістю голосів, які були віддані за партійний список [6]. Зважаючи на довгу громадянську війну та розрізненість Ліванської Республіки на конфесійній основі, є зрозумілим вибір саме пропорційної виборчої системи. Адже, як наголошував А. Лейпхарт, пропорційна виборча система найкраще підходить для суспільств із глибоко

корінними розмежуваннями [1]. Також, діє додаткова можливість для виборців проголосувати у преференційному списку. За такої системи, ліванці голосують за список партії, але також мають можливість підтримати одного кандидата від партії, аби збільшити його можливість бути вище у списку. Якщо виборці не проголосують у преференційному списку, їхній голос за список партії все одно враховується.

Особливістю за такої системи є те, що сама політична система Ліванської Республіки жорстко розмежована і поділена за конфесійним принципом. Це означає, що місця в парламенті розподіляються за конфесійною приналежністю депутатів. Якщо детально, то зі 128 місць у парламенті, половина (64 місця) закріплена за християнами, а інша половина за мусульманами, а всередині цього поділу є ще інші поділи: суніти (30 місць), шиїти (27 місць), друзи (8 місць), алавіти (2 місця), мароніти (34 місця), грецькі католики (8 місць) і грецькі православні (14 місць), вірменські католики (1 місце) вірменські і православні (5 місць), протестанти (1 місце) та 1 місце для інших християнських меншин [2].

Така система була створена для міжконфесійної співпраці та мирного співіснування усіх віросповідань у країні. Проте, фактично вона ускладнює парламентську роботу, через необхідність такого поділу завжди. Бо, наприклад, християнські-маронітські партії також мають політичну конкуренцію між собою, і борються за конкретно визначені місця в парламенті.

За схожим принципом діляться посади президента, який повинен бути християнином-маронітом, прем'єр-міністра, що має бути сунітом, а також спікера парламенту, шиїта. За задумом, визначати рівень представництва повинен перепис населення. Проте, фактично, останній офіційний перепис населення відбувся у 1932 році. Тоді дані висвітлювали те, що християнсько-маронітського населення в Лівані більше, тому після перепису населення рівень конфесійного розподілу в парламенті зберігався у пропорції 6:5, на користь християн до підписання у 1989 році Таїфських угод. Демографічні зміни і відсутність адаптації до нових реалій були однією з причин Ліванської громадянської війни.

Наступним важливим моментом є формування виборчих округів. За регіонами Лівану закріплена конкретна кількість місць у парламенті, які можуть бути зайняті від конкретного регіону [5]. Та у цьому є ще одна особливість конфесійності, адже у кожному регіоні проживає певна кількість представників певної релігії. Тож, за регіоном закріплено, що від нього можуть балотуватися тільки представники,

умовно мусульман-суннітів, і таким чином, християни, що проживають у тому виборчому окрузі, вимушені голосувати за суннітських кандидатів, адже християнським партіям там балотуватися не можна [2]. Детальніше, багатомандатні округи та офіційні дані про розселення найбільших релігійних груп можна побачити на двох схемах нижче.

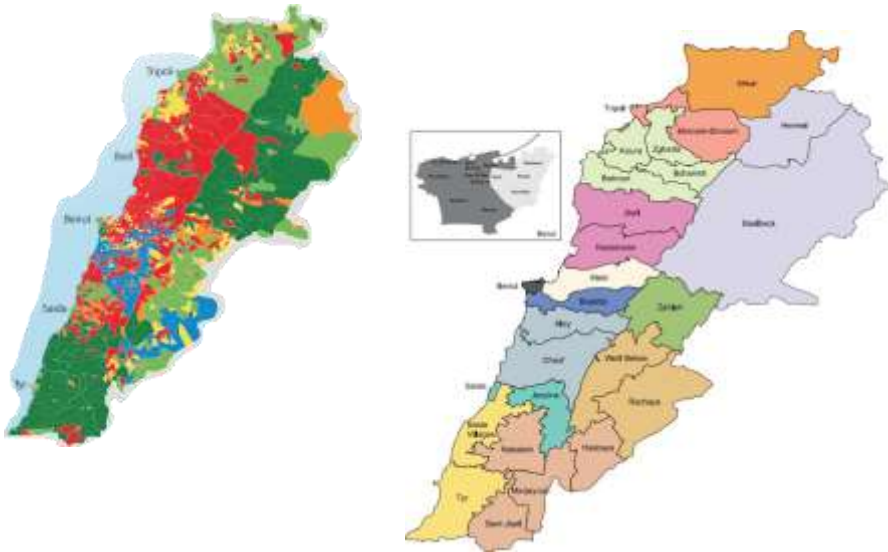

Рис. 1. Конфесійний розподіл населення Ліванської Республіки за регіонами (зліва) і поділ виборчих округів (справа). Кольори зліва: зелений – суніти; темно-зелений – шиїти; болотний – алавіти; блакитний – друзи; жовтий – грецькі православні; коричневий – сирійські православні; червоний – християни-мароніти; помаранчевий – грецькі католики; вишневий – римські католики; бузковий – євангелісти; пісочний – ассирійці; персиковий – вірменські православні; м’який персиковий – вірменські католики. Кольори справа представляють великі виборчі округи, які також діляться на менші округи [4][7].

Система, коли існує багато факторів, що утримують ефективну роботу політичних інститутів є підґрунтям для політичної корупції. Згідно з дослідженням виборів у парламент Ліванської Республіки 2009 року, кожна партія без виключення пропонувала виборцям продавати

свої голоси, брати участь у демонстраціях чи бійках серед різних угруповань за матеріальні винагороди, такі як: можливість знайти роботу, отримати грошову винагороду, кошики з продуктами, картки поповнення мобільних телефонів, купонів на бензин, стипендій, субсидовану медичну допомогу, квитки на літак та захист від закону тощо [3].

Отже, виборча система Ліванської Республіки є пропорційною із преференційними списками, що на нашу думку є єдиною позитивною характеристикою системи; має жорстку систему релігійної конфесійності, за якою на виборчі округи допускаються тільки партії, які представляють переважаючих у кількості релігійних представників регіону, які визначаються за переписом населення 1932 року; система, що повинна закликати до співпраці, створює дуже важкий політичний процес, що гальмує демократичний розвиток держави, і також зменшує довіру до уряду. Щодо рекомендацій, вважаємо, що необхідно провести офіційний перепис населення і одразу ж запустити процес зняття конфесійних квот в парламенті. Важливо також посилити антикорупційний контроль, адже демократичні зміни неможливі без забезпечення відкритості та прозорості.

Список використаних джерел:

1. Мовчан У. І. Електоральна система в поділених суспільствах: досвід для України. Національний інститут стратегічних досліджень. 2010. Київ. 6 с.
2. Choucair J. LEBANON: Finding a Path from Deadlock to Democracy. Carnegie Endowment for International Peace. 2006. URL: <http://www.jstor.org/stable/resrep12902> (date of application: 24.10.2023)
3. Corstange, D. VOTE TRAFFICKING IN LEBANON. International Journal of Middle East Studies. 2012. Vol. 44 №3. P. 483–505. URL: <http://www.jstor.org/stable/23280469> (date of application: 24.10.2023)
4. Confessional Geographic Distribution of Lebanon`s Population. Civil Society Centre: web-site URL: <https://civilsociety-centre.org/tags/confessional-geographic-distribution> (date of application: 24.10.2023)
5. Lebanese electoral law 2017: Full text in English. Khazen: web-site. URL: <https://www.khazen.org/index.php/150-The%20News/6598-lebanese-electoral-law-2017-full-text-in-english> (date of application: 24.10.2023)
6. Norris P. Choosing Electoral Systems: Proportional, Majoritarian and Mixed Systems. International Political Science Review, 1997. Vol.18, №3, P. 297-312.
7. Parliamentary elections. Law No. 44. Election of the Members of the Parliament. ACE Project: web-site. URL: <https://aceproject.org/ero-en/regions/mideast/LB/lebanon-law-no.44-parliamentary-elections-2017> (date of application: 24.10.2023)

Пих С.О.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
історичний факультет, магістр 2-го року навчання,
014.03: Середня освіта (Історія)*

КОРИННЕ НАСЕЛЕННЯ ЯК ВИКЛИК ДЛЯ ДЕРЖАВИ НА ПРИКЛАДІ КРИМСЬКИХ ТАТАР В УКРАЇНІ

Pykh S.O.

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Faculty of History, 2th year master
student, 014.03: Middle Education (History)*

THE INDIGENOUS POPULATION AS A CHALLENGE FOR THE STATE ON THE EXAMPLE OF THE CRIMEAN TATARS IN UKRAINE

У липні 2021 року було прийнято Закон України «Про корінні народи України» відповідно до якого кримські татари отримали офіційну суб'єктність в правовій сфері нашої держави, оскільки Конституція України чітко розмежовує поняття національних меншин та корінного народу. Цей закон гарантує кримським татарам права на самоврядування у внутрішніх питаннях, створення представницьких органів та щонайбільш важливо держава гарантує кримським татарам захист від геноциду чи інших проявів насильства, наприклад: виселення або примусове переміщення із місць компактного проживання у будь-якій формі, примусову асиміляцію чи інтеграцію, заохочення або розпалювання расової чи етнічної ворожнечі. Також цей документ надає їм право визначати власну національну символіку та порядок її застосування, відроджувати власні традиції, розвивати мову, писемність і літературу, відновлювати та зберігати об'єкти матеріальної та нематеріальної культурної спадщини. І що більш важливо, кримські татари отримали змогу створювати власні школи, засоби масової інформації тощо кримськотатарською мовою [1].

Проте, варто зазначити, те що цей закон був прийнятий після 7-ми років анексії Кримського півострова Російською Федерацією. За час окупації кримськотатарське населення зазнавало утисків та переслідувань, підтвердженням цієї тези є повідомлення керівника прокуратури Автономної Республіки Крим та міста Севастополь Івана Поночового: «З метою переслідування корінного народу Криму окупанти застосовують кримінальні й адміністративні заходи, обмежують право сповідувати свою релігію та знищують культурну спадщину. Масштабність злочинів можна продемонструвати мовою цифр: з початку

окупації півострова близько 30 тисяч кримських татар вимушені покинути його територію через створені нестерпні умови проживання, переслідування тощо, 22 активісти викрадені або зникли безвісти; катуванням піддавалися щонайменше 18 кримських татар, понад 200 зазнали політично упередженого переслідування, а принаймні 136 утримуються як політичні в'язні, 75% обшуків проведених окупантами в Криму, припадає на кримських татар та майже 83% усіх затриманих становлять кримські татари» [2]. До цього варто додати й те, що в більшості випадків питання корінного населення Криму було в більшості випадків більш політичним ніж питанням національної безпеки України. Про це свідчать наступні факти: «Закон про відновлення прав депортованих за національною ознакою» вносився на розгляд у Верховній раді багато разів у різних редакціях. У червні 2004 року він набрав необхідну кількість голосів для прийняття – 380 депутатів проголосували схвально, проте на цей закон було накладено вето Президентом України Леонідом Кучмою. Це пов'язують з тим, що Меджліс кримли підтримував на виборах Президента України іншого кандидата, а саме Віктора Ющенка. Під час повторної спроби у 2012 році лідер комуністичної партії України Василь Симоненко із трибуни Верховної Ради говорив про те, що кримських татар депортували «за зрадництво Батьківщини» у 1944 році. Цей закон був прийнятий лише у 2014 році, після окупації півострова. Проект закону «Про статус кримськотатарського народу» знаходився у Верховній раді з 2019 року. До цього часу спроб з боку законодавчої гілки влади унормувати статус кримських татар не було. Відомо й те, що Віктор Ющенко просив Меджліс скасувати «Декларації про національний суверенітет кримськотатарського народу», яка була прийнята Курултаєм у 1992 році.

Меджліс є вищим повноважним представницьким органом кримськотатарського народу, а їх парламентом є Курултай. Саме ці органи національного самоврядування намагалися налагодити зв'язки із центральною владою в Україні. Проте через відсутність зацікавлення в питаннях корінного народу на півострові з боку влади налагоджувати такі зв'язки було важко. Частково це можна пояснити бездіяльністю з боку керівництва держави та місцевої влади. Прикладом такої бездіяльності є: неодноразові побиття міліцією кримських татар, вбивство Юрія Османова, лідера кримськотатарського національного руху, розстріл міліцією в місті Судак кримських татар, що постали проти місцевих рекетирів, сутички на Азізлері у Бахчисарі, масове по-

биття кримських татар на Ай-Петрі. Як зазначає Осман Ділявер, то за 23 роки на мусульманських кладовищах було здійснено низку актів вандалізму, руйнувань та наруг. [3].

Кроками України були нечисельні державні програми, серед яких програма розселення та облаштування депортованих кримських татар і осіб інших національностей, що повернулися на проживання в Україну, їх адаптації та інтеграції в українське суспільство на період з 2006 до 2010 року. Також були ініціативи та у Верховній Раді України, але якоїсь єдиної державної політики в цій сфері не існувало аж до створення Кримської платформи у 2021 році та прийняття Закону України «Про корінні народи України», що гарантував захист кримських татар. Кримська платформа є українською міжнародною ініціативою, що покликана сприяти деокупації та захисту прав людини на окупованому півострові. Активною просвітницькою та культурною діяльністю займається Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим. Позитивним зрушенням є й те, що у 2023 році до уряду було обрано першого представника від кримських татар, який очолив Міністерство оборони України – Рустема Умерова. Ці події свідчать про те, що питання кримських татар та Криму стає гострим для України, проте воно мало б бути на порядку денному ще в 1991 році, тоді можливо б ситуація в Криму була зовсім іншою. Суспільство крок за кроком починає усвідомлювати важливість питання Криму та його корінного народу, розуміє як це пов'язано із національною безпекою та чому так важливо інтегрувати кримськотатарську культуру, традиції та звичаї до українського простору, адже так мало в сучасній історіографії та історичній науці відомо про культуру, етнологію, звичаї, традиції, кухню та історію кримських татар як корінного народу України.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про корінні народи України». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20#Text>
2. Повідомлення Прокуратури АР Крим та м. Севастополь «Злочини проти людяності: до Міжнародного кримінального суду направлено чергові докази злочинів РФ відносно корінного народу Криму». Режим доступу: https://ark.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&t=rec&id=313937&fp=60
3. Ділявер Осман «Кримські татари й Україна: робота над помилками», журнал «Крим.Реалії». 2014 р.

Радько А. І.

*Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
факультет суспільних наук, бакалавр 3-го року навчання, 052-Політологія*

ПОЛІТИЧНІ АКТОРИ ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО ЦИКЛУ 2019-2020 рр. НА ЗАКАРПАТТІ

Radko Antony,

*Uzhhorod national university, Uzhhorod,
Faculty of social sciences, 3th year student, C2- 0312 Political sciences and civics*

POLITICAL ACTORS OF ELECTION IN 2019-2020 YEARS ON TRANSCARPATHTIA

На думку автора дослідження, при розгляді тематики статті варто взяти до уваги як політичних акторів зазначеного циклу партії, які за результатами виборів мають мандати в Закарпатській обласній раді, бо вони здобули переконливу перемогу й в парламентських перегонах і «спринтах» на елекції в місцеві ради завдяки своїй більш-менш системній і реальній, відчутній діяльності [1;4]:

«Рідне Закарпаття» – регіональна закарпатська політична партія, зареєстрована 24.10.2018 року, яка була створена й розгалужена на мейнстрімі ідеологічних наративів ПП «Слуга Народу» виборчого процесу Президента України чотирма нардепами-мажоритарниками - Робертом Горвартом, Валерієм Лунченком, Василем Петьовкою і Владиславом Поляком. Своєю ідеологічною платформою проголосила регіоналізм і партіотизм. Багато експертів і пар-менеджерів політичних сил оцінюють цю партію як «першу справжню регіональну політичну силу на Закарпатті». Має широке представництво в усіх ТГ Закарпаття, є першою в рейтинзі в Закарпатській обласній раді. Активну діяльність вела протягом 2020-2021 рр., особливо протягом перебігу місцевих виборів в краї. Після кінця інституалізації результатів електорального циклу 2019-2020 рр. не проводила активної партійної роботи. Окремі прецеденти такої роботи було відзначено протягом початку повномасштабного вторгнення РФ. Формально штаб політичного актора локований в місті Ужгород, її керівником зареєстровано Новицького Андрія Андрійовича [1;9].

«Слуга народу» – всеукраїнська політична партія, зареєстрована 2 грудня 2017 року, яка була створена на основі «Партії рішучих змін». Основу активу партії на її початках діяльності складав акторський склад медіахолдингу «Квартал-95» та громадські й публічні діячі,

дотичні до структур, пов'язаних із Дмитром Разумковим. Партія себе характеризувала в спектрі лібертаріанства, соціал-лібералізму та центрризму в різний час донині. Політична партія має монобільшість у Верховній Раді України, досить обмежене представництво в органах місцевого самоврядування. Фактично парламентський істеблїшмент партії сформував уряд України та має значний вплив на судову систему через нього. Офіси партії є майже в усіх регіонах України. Партія вважалася тривалий час до початку виборчого циклу 2019-2020 рр. віртуальною. Почала проводити активну партійну роботу після 2019 року. Від тоді як партія почала перемагати на виборах усіх рівнів та видів у неї багаторазово змінювалося керівництво. Наразі керівником партії є Олена Шуляк. Партія має молодіжне політичне крило. На Закарпатті стабільне представництво ПП було створено протягом 2019-2020 рр, яке очолював, зазвичай, призначуваний Президентом України, що є гарантом від цієї ПП наразі, голова ОДА. Зараз головою Закарпатського осередку ПП «Слуга Народу» є голова Закарпатської ОДА Віктор Микита. Політична партія на Закарпатті має впливову кількість мандатів у більшості селищних і міських радах, займає друге місце за кількістю депутатів у Закарпатській обласній раді [11;12].

«Батьківщина» - це політична партія, що позиціонує себе як всеукраїнське об'єднання лівоцентристського спрямування, яку очолює народний депутат України Юлія Тимошенко, колишній прем'єр-міністр України. Уперше представлена у Верховній раді 2002 року, з 2008 року – член наглядової ради Європейської народної партії. У 2012 році партія провела виборчу кампанію під назвою "Об'єднана опозиція «Батьківщина» з керівником Фронту Змін Арсенієм Яценюком на чолі. 15 червня 2013 року партії Фронт Змін та Реформи та Порядок увійшли у партію «Батьківщина». У ВРУ має фракцію з 25 депутатів. Партія має ідеологією спектру правих наративів євроатлантизму, консерватизму, хоча лобіює ліві проекти в органах влади. На Закарпатті укорінена з власним регіональним істеблїшментом ще з 2000-х років. Має досить помірне наразі представництво в органах місцевого самоврядування області на третіх-четвертих позиціях у рейтингах області. Сповідує достатньо релятивну риторику протягом динамічних політичних процесів в області, частіше підлаштовується під інтереси домінуючих партій з часом. Веде протягом тривалого періоду часу в області партійну роботу. Має осередок в обласному центрі Закарпаття. Займає третє місце в рейтинзі мандатів у Закарпатській обласній раді [2].

«КМКС» – Партія угорців України – це спілка регіональної ПП «Партія угорців України», яка є локалізованою партією угорців Закарпаття, мета яких здобути домінування в органах Берегівського та Виноградівського районів Закарпатської області та створити впливову фракцію угорської національної меншини в Закарпатській обласній раді, та громадської організації «KMKSZ» – Товариство угорської культури Закарпаття. Партія є системним представництвом угорців, що проживають на Закарпатті. ПП підтримується безпосереднім чином Угорщиною та її адміністрацією. Партія сприяє створенню угорськомовних осередків у комунальних установах освіти та дипломатичних представництв з метою відновити та посилити правовий статус угорської національної меншини від освіти рідною мовою до створення власного автономного району. З цього випливає, що ідеологією цієї партії є своєрідний угорський ревізіонізм. Партія домінує в органах місцевого самоврядування вищезазначених районів, не має парламентських представників у Верховній Раді України. Наразі її керівником є Василь Брензович який був народним депутатом України та заступником голови Закарпатської обласної ради. Займає третє місце в рейтинзі мандатів Закарпатської обласної ради [7].

«Команда Андрія Балоги» – це персоналістська регіональна закарпатська політична партія, яка була створена у серпні 2020 року на базі ПП «Єдиний Центр». Ідеологічно й програмно партія спирається на досвід й платформу політики мера міста Мукачева Андрія Балоги, який перейняв наративи й положення від позиції свого батька – народного депутата України від ПП «Єдиний Центр» по шістьдесят дев'ятому одномандатному територіальному виборчому округу Віктора Балоги. Ідеологію партію можна окреслити як «закарпатський економічний надпатріотизм» Керівником партії наразі є Андрій Балага. Партія не веде жодної партійної діяльності після останніх виборів в Україні. Партія займає четверте місце за здобутими мандатами в Закарпатській обласній раді. Партія не отримала очікуваної розгромної перемоги на місцевих виборах 2020 року. Її найбільш значні успіхи – це обрання здобуття семи мандатів в облраді, п'яте місце в Закарпатській обласній раді восьмого скликання обраний мер Мукачева від партії й один нардеп, формально маючий стосунок до партії[8].

«Європейська солідарність» – це всеукраїнська політична партія консервативного та правоцентристського спрямування, зареєстрована 5 травня 2000 року. З 27 серпня 2014 до 24 травня 2019 називалась «Блок Петра Порошенка „Солідарність“». 24 травня 2019 року партія

змінити найменування на «Європейська Солідарність». У Верховній Раді України IX скликання представлена 27 депутатами. Ідеологічно партія еволюціонувала від соціал-демократії до сплуту християнської демократії, консерватизму, пан'європеїзму. Наразі керівником партії є Петро Порошенко. Партія веде активну партійну діяльність, маючи навіть молодіжне крило. На Закарпатті партія укорінена з 2010-х років в різних форматах і назвах. Має 6 мандатів в Закарпатській обласній раді 8-ого скликання, займаючи шосте місце в її рейтинзі. Має досить обмежене, але репрезентативне представництво в місцевих радах регіону, особливо в південних районах [3].

«За майбутнє» – це всеукраїнська партія, фінансована українським олігархом Ігорем Коломойським. Зареєстрована 18 липня 2008 року як «Україна майбутнього» 20 травня 2020 року змінила назву на «За майбутнє». Створена на основі депутатської групи «За майбутнє» з 22 депутатів. Очолив її колишній голова Одеської ОДА (2014–2015) та Волинської облради (2015–2019) Ігор Палиця. Ідеологічно знаходиться в колі сегментів ліберального консерватизму, який межує з правоцентристським популізмом. На Закарпатті партія має одну з найнижчих рівнів підтримки як на парламенських, так і на місцевих виборах, хоча має кілька громад, де має до 5 мандатів, що дає їй певний відтінок репрезентованості, але не впливу. Має шість мандатів у Закарпатській обласній раді 8-ого скликання, поділяючи останнє місце в її рейтингу. Принагідно зазначити, що один з материнських фундаторів ПП «Команда Андрія Балоги», є наразі, а саме з травня 2022 року, Віктор Балога є очільником Закарпатського осередку цієї партії. Партія на Закарпатті веде активну партійну діяльність. Але треба зазначити, що вона концентрується в цілому на підтримці ЗСУ, політики ОДА та ревізії багатьох своїх кандидатів в місцевому самоврядуванні краю [5;6]

«Опозиційна платформа – за життя» (аббревіатура ОПЗЖ) — заборонена в Україні проросійська політична партія соціального спрямування. Зареєстрована 9 грудня 1999 року як Всеукраїнське об'єднання «Центр». У липні 2016 року партію було перейменовано у «За життя», а керівником обрано Вадима Рабіновича. Наприкінці липня 2018 року з партією об'єдналася ГО олігарха та кума Путіна Віктора Медведчука – «Український вибір». З 19 березня 2022 року РНБО припинило діяльність партії на час воєнного стану через російське вторгнення в Україну. 14 квітня 2022 року фракція ОПЗЖ у ВРУ призупинила діяльність, нардепи не планували оскаржувати це рішення, і заявили,

що працюватимуть як позафракційні. Натомість 21 квітня більшість колишніх нардепів фракції створили у ВРУ 9 скликання депутатську групу «Платформа за життя та мир» під керівництвом Юрія Бойка. 12 травня 2022 року фракцію ОПЗЖ було остаточно ліквідовано з ВРУ. 20 червня 2022 року Восьмий апеляційний адміністративний суд у Львові задовольнив позов Міністерства юстиції й заборонив партію. 15 вересня 2022 року Касаційний адміністративний Суд України, за ініціативою СБУ, в складі Верховного Суду України відхилив апеляційну скаргу проросійської політичної партії «Опозиційна платформа – За життя» («ОПЗЖ») і таким чином остаточно заборонив її діяльність в Україні. На Закарпатті ця партія в різних іпостасях укорінилася з 2000-х років. На виборах 2019-2020-х років здобула на Закарпатті 6 мандатів в облраді, щоправда, зайнявши в її рейтинзі останнє місце. Має широке представництво місцевих депутатів в усіх громадах регіону, де є значна частка населення з російською мовою як рідною або із загальною ідентифікацією значної частки населення себе як корінних росіян. Хоча після заборони партії її депутатів місцеві й обласна ради позбавили своїми рішеннями мандатів [10].

З огляду акторного складу електоральної сцени закарпатського виборчого театру можна дійти таких цікавих висновків:

На Закарпатті почали з'являтися перші персоналістські партії нового типу на прикладі «Команди Андрія Балоги», які транзитують «непартизовані» або самовисувані місцеві еліти на подальші каденції, аби здобути більш сучасні та ефективні канали та важелі комунікації та завоювання електорату через спроби формалізувати та зробити всеохопної задля розширення сфери впливу в регіоні наративи й досвід одноосібних або окремо взятих патрон-кланових політичних діячів.

Більшість партій ведуть слабку організаційно-ідеологічну роботу у період між електоральними циклами.

На авансцену вийшли з активною позицією та потужним потенціалом для здобуття природного ареалу політичні партії національних меншин із автентичною ідеологічною основою як КМКС – Партія угорців України.

На одній хвилі піднявся кластер партій «Слуга Народу – Батьківщина – Рідне Закарпаття», що пропонують поліідеологічність і різнорієнтованість у власних програмах і тезах діяльності, але для них спільним є популістичний ґрунт риторики й методики ведення партійної діяльності для різних сегментів населення Закарпатської області:

«Рідне Закарпаття» скеровано на патріотично налаштованих мешканців регіону, які мають стабільне соціальне й бізнес-забезпечення на теренах області, «Слуга народу» – на електорат, що відчуває потяг змін по всій Україні в постлібертарінаському тренді виборчої кампанії Володимира Зеленського, «Батьківщина» – на частину населення, яку цікавлять ліві потреби як соціальна політика та аграрна економіка.

Також репрезентовані партії лобістського спрямування, орієнтовані у своїй структурі та програмі на різні цілі. Наприклад, партія, що має маржинальний ідеологічний характер «ЗаМайбутнє» завдяки цьому може просувати рішення груп, які її опосередковано контролюють. Особливої уваги в цьому контексті заслуговує «Опозиційна Платформа За Життя». Ця політична організація була підв'язана як під своєрідне менторство, так і під ідеологічний вплив риторику й програми російських партій «Єдина Росія» та «ЛДПР». Відповідно її електоральним полем є проросійськи налаштовані мешканці Закарпаття, які є чимало й зараз завдяки профілактичній роботі системи радянських органів політроботи у минулому столітті в області, якою проходить «залізна завіса».

Список використаних джерел:

1. Відомості щодо зареєстрованих у встановленому законом порядку політичних партій станом на 01.01.2021 року. Міністерство Юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/m/4561> (дата звернення: 27.04.2023)
2. Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина». Офіційний веб-сайт. URL: <https://ba.org.ua/> (дата звернення: 27.04.2023)
3. Європейська солідарність. Веб-сайт. URL: <https://eurosolidarity.org/> (дата звернення: 27.04.2023)
4. Закарпатська обласна ТВК оприлюднила результати виборів до облради. Рубрика-Політика. 10.11.2020. Карпатський об'єктив. URL: <http://politika.ko.net.ua/?p=11425> (дата звернення: 27.04.2023)
5. Закарпаття ЗА Майбутнє. Facebook-сторінка. URL: https://www.facebook.com/ForFutureZakarpattia/?locale=uk_UA (дата звернення: 27.04.2023)
6. «За майбутнє». Офіційний веб-сайт. URL: <https://zamaibutne.com.ua/> (дата звернення: 27.04.2023)
7. «КМКС» Партія угорців України. Офіційний веб-сайт. URL: <https://kmks.com.ua/> (дата звернення: 27.04.2023)
8. Команда Андрія Балоги. Facebook-сторінка. URL: <https://www.facebook.com/KomandaA2020> (дата звернення: 27.04.2023)
9. Лідери партії “Рідне Закарпаття” розказали, з чим йдуть на вибори і чому перемагатимуть. ZANOLOVOK.COM.UA – ЗАКАРПАТТЯ ПРО ГОЛОВНЕ. пн,

- 05/10/2020 – 11:16. URL: <https://zaholovok.com.ua/lideri-partii-ridne-zakarpattya-rozkazali-z-chim-ydut-na-vibori-i-chomu-peremagatimut> (дата звернення: 27.04.2023)
10. Опозиційна платформа — За життя. Українська Вікіпедія. URL: https://www.facebook.com/ForFutureZakarpattia/?locale=uk_UA (дата звернення: 27.04.2023)
 11. Політична партія «Слуга Народу». Офіційний веб-сайт URL: <https://sluga-narodu.com/> (дата звернення: 27.04.2023)
 12. «Слуга народу». Українська Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Слуга_народу (дата звернення: 27.04.2023)

Шумський І. О.

*Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
факультет суспільних наук, бакалавр 2-го року навчання, 052: Політологія*

ПАЛЕОЛІБЕРТАРІАНСЬКА СТРАТЕГІЯ ХАВ'ЄРА МІЛЕЯ НА ВИБОРАХ 2023 РОКУ В АРГЕНТИНІ

Shumskyi I. O.,

*Uzhhorod National University, Uzhhorod,
Faculty of Social Sciences, 2nd year student, 052: Political science*

PALEOLIBERTARIAN STRATEGY OF JAVIER MILEI FOR THE 2023 ELECTIONS IN ARGENTINA

Політичний ландшафт Аргентини протягом останніх років характеризувався падінням рівня життя, економічними труднощами, зокрема високою інфляцією, та безперестанними пошуками нового ефективного лідера. Кандидат-аутсайдер, лібертаріанець Хав'єр Мілей, економіст за фахом, що отримав неочікувану перемогу на президентських праймеріз 2023 року набравши понад 30% голосів виборців, можливо є тим, хто радикально змінить попередній курс держави. Його стратегія відображає у собі уявлення про успішну лібертаріанську стратегію іншого економіста та теоретика анархо-капіталізму Мюррея Ротбарда, що виклав її у статті «Правий популізм: стратегія палео руху».

Концепції палеолібертаріанства та правого популізму Мюррея Ротбарда. На противагу пануючій на рубежі 1980-90-х роках «стратегії Коха-Крейна», що створила поважний імідж для лібертаріанців, налагодила їх зв'язки з владою, але не досягла бажаних результатів у практичному втіленні лібертаріанських принципів у життя, Мюррей Ротбард обґрунтував необхідність стратегії «правого популізму». (Варто зазначити, що поняття правого популізму є ширшим та багатозначним. Через негативні конотації прихильники стратегії Ротбарда частіше називаються палеолібертаріанцями). Окрім навернення у лібертаріанство інтелектуальних еліт, що на думку Ротбарда часто є бенефіціарами існуючої на даний момент політичної системи, він пропонує, об'єднавшись з палеоконсерваторами, прямо звертатися до громадян, викривати «нечестивий союз» політичних еліт, великого бізнесу та ліберальних медіа, що паразитують на середньому класі за рахунок великого уряду.

Згідно з Ротбардом, палеолібертаріанська програма має складатися зі:

1. Скорочення податків. При цьому Ротбард приділяє увагу скасуванню податку на прибуток.
2. Скорочення соціального забезпечення. Таким чином скасовується «панування нижчого класу».
3. Скасування расових та інших групових привілеїв. Будь-яка позитивна дискримінація, расові квоти мають бути скасовані.
4. Боротьби зі злочинцями. Вулична злочинність має бути поборена, шляхом надання більшої свободи дій поліції.
5. Боротьби з безхатьками. Поліція має видалити безхатьків з вулиць, і ті, сподівається Ротбард, стануть більш продуктивними членами суспільства.
6. Ліквідації Центрального банку. «Картель банкірів, що створюють інфляцію, обдирають населення», – каже Ротбард.
7. Кредо «Америка понад усе». Потрібно сфокусуватися на внутрішніх проблемах і зупинити іноземну допомогу.
8. Захисту сімейних цінностей. Держава має перестати втручатися у справи сім'ї. У перспективі державні школи мають бути замінені на приватні, або ж децентралізовано підпорядковуватись районам.

Управління неприватизованим державним майном мало б виконуватись найбільш близько до способу управління приватним чи районним. Це значило б, наприклад, дозвіл молитись у школах. Рішення щодо інших проблем (абортів, порнографії та ін.) мало б прийматись децентралізовано, на рівні штатів – це компроміс на який, на думку Ротбарда, мають йти лібертаріанці [5].

Таким чином стратегія Ротбарда спирається на середній клас, має виражений антиістеблішментський характер та має на меті об'єднати лібертаріанців та палеоконсерваторів у боротьбі проти прогресистських сил, що виступають за збільшення втручання держави у життя громадян.

Передвиборча кампанія Хав'єра Мілея. Практичною імплементацією ідей, близьких до палеолібертаріанства зайнялися Хав'єр Мілей та його віце-президентка консерваторка Вікторія Вілларуель. Їх кампанія супроводжується агресивною риторикою проти правлячої коаліції пероністів, кіршнерістів, хустисіалістів та соціалістів загалом.

Скорочення державних витрат на 14% ВВП, скорочення кількості міністерств з 18 до 8 та зменшення податків – одні з найперших пунктів програми команди Мілея [6]. Окрім того скасоване буде державне субсидування підприємств, деякі митні тарифи на імпорт [4].

На противагу плану Ротбарда для США, соціальне забезпечення Аргентини згідно з планом Мілея не буде скорочено в короткостроковій перспективі, але буде переконфігуроване для допомоги найбільш потребуючим його домогосподарствам з урахуванням необхідності його ліквідації в майбутньому [6].

Хав'єр Мілей також висловлював негативне ставлення до позитивної дискримінації в Аргентині, зокрема тієї, що реалізує міністерство жінок, гендерів та різноманітності, яке буде ліквідоване в разі перемоги Мілея.

Зайнятися боротьбою зі злочинністю, що є однією з найбільших проблем Аргентини, доручено Вікторії Віларуель [6]. Масштабні реформи пенітенціарної системи, кримінального кодексу та законів про національну та внутрішню оборону передбачають дерегуляцію ринку зброї, побудову тюрем через систему приватно-державного партнерства та зниження мінімального віку ув'язнення [4].

Ліквідація центрального банку, що призвів до зростання інфляції в Аргентині, є одним з найбільш обговорюваних пунктів програми, частково через пропозицію доларизації економіки Аргентини та дозволу на використання будь-якої валюти в якості платіжного засобу [1]. Наслідуючи сальвадорський приклад переходу на долари Мілей планує у строк від 9 до 24 місяців за допомогою добровільного обміну доларизувати $\frac{2}{3}$ грошової бази, а $\frac{1}{3}$ доларизується автоматично [2].

Щодо зовнішньої політики, то Мілей планує розірвати відносини з Китаєм та Бразилією, дипломатично вирішувати проблему приналежності Фолклендських островів, не просувати нові договори через Меркосур. Загалом, зовнішня політика Аргентини буде розвиватися шляхом підтримки ліберальних демократій та просування вільної торгівлі [2].

Буде проводитися приватизація освіти через ваучерну систему, подібну до шведської. Хоча Мюррей Ротбард критикує ваучерну систему як таку, що призводить до більшого контролю держави над приватними школами, у Аргентині через управління освітою на рівні провінцій, а не на загальнодержавному рівні, цей контроль послаблюється. Приватизація охорони здоров'я буде стосуватися монополізації ринку медичного страхування, на якому функціонує РАМІ (державне страхове агентство, підпорядковане міністерству охорони здоров'я) [6].

Окрім того Хав'єр Мілей виступає з позиції заборони абортів. З 2020 року аборти в Аргентині до 14 тижнів були визнані легальними за будь-яких обставин, Мілей ж прагне виставити питання про відміну цього рішення на референдум.

Таким чином передвиборча стратегія кандидата в президенти Аргентини 2023 року Хав'єра Мілея, попри те, що існують певні відмінності між оригінальною стратегією правого популізму Мюррея Ротбарда і стратегією Мілея, зокрема через відмінності США та Аргентини, у своїй основі є палеолібертаріанською. Його риторика має виражений антиістеблшментський, антисоціалістичний характер, поєднує у собі певні консервативні та лібертаріанські тези. На вектор його стратегії, що об'єднує консерваторів і лібертаріанців, вказує також вибір віце-президентки консерваторки, готовність співпрацювати з консерваторами задля перемоги над лівими силами та солідарність з такими політичними лідерами як Дональд Трамп та Жаїр Болсонару. Випадок Мілея, особливо в разі його перемоги на виборах, певно, буде прикладом для правих рухів у всьому світі, передусім у країнах, що перебувають в кризових умовах.

Список використаних джерел:

1. Bloomberg Línea. Javier Milei's Plan: A 14% GDP Reduction in Government Expenditure. URL: <https://www.bloomberglinea.com/english/javier-milei-plan-a-14-gdp-reduction-in-government-expenditure/> (дата останнього перегляду 31.10.2023).
2. Bloomberg Television. YouTube Channel. Argentina's Milei on Dollarization, Central Bank, China (Full interview in english). 13 minutes 40 seconds. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=fhq3zDW6E0> (дата останнього перегляду 31.10.2023).
3. Buenos Aires Times. A complete reform of the State': Javier Milei presents plan for government. URL: <https://www.batimes.com.ar/news/argentina/a-complete-reform-of-the-state-javier-milei-presented-his-government-plan-for-the-presidency.phtml> (дата останнього перегляду 31.10.2023).
4. Buenos Aires Times. Javier Milei's plan for Argentina: Dollarisation, scrapping taxes and more. URL: <https://www.batimes.com.ar/news/argentina/javier-mileis-plan-for-argentina-dollarisation-scrapping-taxes-and-more.phtml> (дата останнього перегляду 31.10.2023).
5. Murray Rothbard. Right-Wing Populism: A Strategy for the Paleo Movement. *Rothbard-Rockwell Report* 1992. P. 5–14.
6. The Economist. An interview with Javier Milei. URL: <https://www.economist.com/news/2023/09/07/an-interview-with-javier-milei> (дата останнього перегляду 31.10.2023).

ЕКОНОМІКА

Білоус Є. В.

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ,
історичний факультет, магістр 1-го курсу навчання,
032: Історія та археологія*

ПІСЛЯВОЄННА РЕКОНСТРУКЦІЯ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПРОБЛЕМИ

Bilous E. V.

*Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv,
Faculty of History, 1st year master's degree, 032: History and Archeology*

POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE: CHALLENGES AND PROBLEMS

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну породило кризу глобального рівня, яка вразила не лише українців, а й світ. Ця подія торкнулася фактично усіх галузей існування держави, особливо, що стосується соціальної та економічної складових. Міжнародна підтримка та дії, які зосередженні на відновленні та збереженні національної і державної безпеки встановили фактичне збереження України на світовій мапі. Таким чином, це надало подальших роздумів щодо наявних викликів та проблем для українського майбутнього, що обговорюються вже під час війни. Викладені нижче тези стосуватимуться відносно позитивного розвитку подій, де Україна вийде із відвоюванням всіх або більшості територій. Проте, будь-то-як підуть подальші події відносно сучасної війни, українці мають порозмислити над проблемами, що має їхня держава наразі, з якими стикалась і з якими викликами стикнеться у майбутньому.

Першочерговий виклик, що висувається на післявоєнну Україну – це момент зі скороченням населення. Так, внаслідок агресії значна частка людей виїхала закордон, і частина з них вже не повернеться на Батьківщину. Також проблемою є втрати як серед цивільного сектору, так і серед військових. Якщо взяти до уваги звіт Відділу економічних і соціальних питань Організації Об'єднаних Націй, то відповідна статистика вказує на той факт, що на стан травня 2022 року внаслідок війни з України виїхало 13 мільйонів осіб. Це доволі значне число у порівнянні з офіційним переписом населення, який, до речі проводився

ще у 2001 році! З актуальних даних є лише дані чисельності населення в регіонах на стан 1 лютого 2022 року, де число постійних мешканців України становило 41130432 особи (без врахування тодішніх окупованих територій). Тобто, математичним прорахунком ми можемо визначити, що України на стан травня 2023 року втратила приблизно 31.60% лише біженцями. Проте цей відсоток є підрахунком без врахування кількості людей, що загинули на фронті, повернулися назад за кордону чи деяке збільшення рівня народжуваності у 2022 році, однак позначає демографічну проблему, з якою чинній чи майбутній владі доведеться стикнутися як з викликом. Якщо коротко, то така тенденція призводить до зменшення попиту сфери послуг, що є певною мірою ударом по економіці. З такою тенденцією має бути підготовлений план до побороення наслідків скорочення кількості населення України на рівні місцевих влад за допомогою співпраці з центрами опіки, сферами бізнесу, громадськими організаціями (таї взагалі з активними громадянами) тощо задля активної розробки локальних планів стосовно зменшення падіння рівня населення та зацікавленні у пожвавленні соціального обігу на місцях за допомогою різноманітних послуг, як то надання робочих місць, фінансування локальних перспективних бізнес-проектів, сфери туризму тощо. Проте це все стикається з іншою проблемою, що була притаманна (і досі є), як депопуляція малих населених пунктів через втрату перспектив проживання там. Тому дане слід враховувати як не найперше при розробці планів.

Важливою ланкою, але досі недооціненою за рівнем та врахуванням як перспективного, є галузь гуманітарної освіти. Першочергова робота з населенням, особливо у сфері культури національної пам'яті, є досить вагомим фактором у розбудові свідомості громадян. Доволі помітними у цьому плані були перші періоди повномасштабного вторгнення, коли звернення до власного минулого, мови, традиції та культури, різко виріс. Відповідний попит на історію та національну культуру лише позитивно грав на свідомості громадян. Проте, поступово, зацікавлення у цьому падає, а особливої фінансової підтримки у даній галузі не має. Це є досить вагомою проблемою для подальшого в Україні, адже за відсутності спеціалістів у галузі роботи з громадянами, ми ризикуємо повторити події, які наразі маємо, і можливо вже в гірших масштабах. Яскравий приклад, де у перспективному майбутньому знадобиться висококваліфікований спеціаліст історик – це під час процесу інтеграції окупованих території, особливо тих, що окуповані ще з 2014 року. Плюс до того, вклад в таку сферу сприяє форму-

ванню політичної еліти в Україні, майже відсутність якої є значною проблемою держави.

Продовжуючи вище згадану тезу, слід згадати, що певний період часу в мас-медіа часто звучали заголовки щодо моделі Ізраїлю для України, буцімто як держави, що у перспективі знаходитиметься у частих військових конфліктах. На суб'єктивну думку автора тез, це доволі спірне твердження. Що цікаво, прибічники так званої «ізраїльської моделі» часто уникають того моменту, яким чином Ізраїль став відносно високою на рівні геополітики державою, хоча не має такої потужної ресурсної бази, яка присутня в Україні. І тут піде мова не про різноманітні теорії змови. Помітно, що Ізраїль ще з самих своїх початків існування був зацікавлений у залученні висококваліфікованих представників власного народу, які навіть проживали закордоном. Плюс до того, держава має доволі високий рівень виплат на освіту, чим робить певну інвестицію у соціальний капітал для подальшого розвитку держави. Ізраїль зробив значний пласт речей, щоб зробити життя власних громадян краще. Однак, слід врахувати, що якраз на початках існування єврейської держави значну частку її бюджету становили інвестиції та репарації, отриманні внаслідок Другої світової війни. Лише у 1956 році дохід країни на 87,5% складався з німецьких репарацій, це і дозволило уряду робити кроки інтенсивного характеру у розвитку власної держави. Плюс до того, інвестиції у гранти становили на рівні 5,4% від ВВП. От таку «ізраїльську модель» підтримує автор даних тез, а не ту, що розводять ЗМІ.

Наступний виклик, на який хочеться звернути увагу є проблема національної безпеки. На початку повномасштабного вторгнення Україна відчула, що таке значна обмеженість у кількості зброї та систем захисту. Ще перед початком повномасштабного вторгнення українські керманічі (автор не буде писати імена цих осіб, проте той, хто прочитає цей текст згадає про кого йде мова) поступово йшли на шлях до зниження рівня національного захисту, що призвело до хаосу та паніки на початку трагічних подій, активізацією агентів РФ у владних структурах України, великим відсотком смертей серед цивільних та військових тощо. Дії осіб при владі часто нагадували момент підігривання на руку ворогу. Політика так званого «заспокоєння» населення не надала нічого позитивного для українців. У військовому плані були значні проблеми з озброєнням та станом наявної техніки, проте значною мірою мілітарна допомога країн-партнерів покращила для нас ситуацію. Це все надає для нас роздуми, що у певний період

часу, коли війна закінчиться або заморозиться, для нас буде розширити співпрацю у військовому плані з країнами-партнерами у формі різних програм і не відходити від курсу на вступ до НАТО. Певні значні початки у цьому плані Україна вже має. Наприклад, влітку 2023 року Кабінет Міністрів схвалив проєкт угоди між Україною та Швецією про співпрацю щодо оборонних закупівель.

Проблема, що висувається при закінченні бойових дій – це інтеграції окупованих територій. Особливо важким цей процес стане при роботі з територіями, що де-факто керувались з кремля з 2014 року. Особливо, в соціальному плані, тут більше запитань, ніж відповідей. Проте думка автора стоїть на тому, що має пройти певний адаптивний період, щоб особи, що жили в окупованих зонах стали відновили власні політичні права. До того періоду, їм має бути надане певне адаптивне обмеження у формі так званих сірих паспортів, з поступовим процесом свідомого виховання, та власним правом вільного виїзду з України, без можливості в'їзду назад без крайньої потреби. Останнє - передбачено для випадку власного свідомого не залучення в місцевий процес інтеграції.

Інша проблема, з якою Україна стикнулася під час другої половини 2022 року – це масований обстріл критичної енергоінфраструктури, а в першій половині 2023 року – збільшення рівня небезпеки підривання ЗАЕС і знищення росіянами Каховської ГЕС. Будь-які об'єкти, що були наземного типу стали вразливими, а деякі з них, як ті самі АЕС, ставали доволі небезпечними у разі попадання у них снарядів, що призвело б до глобальної небезпечної ситуації. Наприклад, колись була поширена ідея перебудування інфраструктури (ТЕС/АЕС) у формі підземного типу, що може надати шанс збільшити їх захист, проте це доволі економічно обтяжливо для даного стартапу та несе додаткові виклики. Тому кращими рішеннями наразі буде збільшити рівень захисту об'єктів високоточними центрами ППО та поступовий перехід на зелену енергетику, що площа території України собі дозволити може.

Вагомим слабким місцем в подальшому розвитку України є її економічна ситуація. Вже давно не секрет, і для європейських партнерів особливо, це є значною проблемою, що в Україні досі високий рівень корупції та розкрадання. Плюс до того, для економіки України притаманні хронічно низький рівень інвестицій, відсутність політичної згоди, регулярні втручання корисливих інтересів, активне втручання держави в економіку, пріоритетність агроринку, значні провали дер-

жавної політики щодо сфери економіки тощо. Так, неодноразово жителі України спираються на бідність, а з них - значна частка приватних підприємців обурена політикою міністра економіки. Проте ситуацію на краще може змінити стимулювання національного ринку, відкритість до інвестицій, грантові програми, впровадження та розширення актуальної фінансової освіти, залучення молодих фахівців, що мають досвід навчання у країнах Заходу, невинна боротьба з корупційними схемами, інтенсивний вихід на експорт, орієнтування на виробництво товарів широкого вжитку, широкий підхід до стартапів тощо. Плюс до того, стимулюючими для економіки є два фактори: допомога країн Заходу (не забуваємо, що Україна тепер держава-кандидат в ЄС) і величезна площа земель для використання у тих чи інших галузях та цілях, що розкриває пласт перспектив для будь-якої ідеї для втілення як на локальному рівні, так і на глобальному. Вагомим значення має раціональне інвестування іноземного капіталу у відбудову, із залученням перспективних фахівців, та стимулювання до стартапів, що покращать як внутрішньо-соціальні проблеми, так і нададуть перспектив виходу України на іноземний вільний ринок.

Власне, гіпотетичне відновлення України можна скоротити в аббревіатуру «СВМ», тобто «Стабілізація – Відновлення – Модернізація», де «Стабілізація» стосуватиметься допомоги, розгортання різноманітних програм, залучення коштів, підсилення різних галузей на відповідні програми заходів. «Відновлення» – розгортання програм та кредитування відновлення промисловості, житлових масивів, становлення на курс міцності національної валюти тощо. «Модернізація» - етап, що стосуватиметься переформатування, доопрацювання та залучення європейських передових практик, розширення економічних свобод, децентралізації економічного апарату, реформація логістичної системи.

Звісно, будь-які масштабні ідеї мають будуватися не лише за допомогою ідей, а й значних капіталовкладень. З цим нам допомагають різноманітні фонди та уряди ЄС та регіонів Америки. Тому раціональне залучення коштів є для нас вагомим фактором у розвитку власної держави та поставлення її на статус перспективних для проживання та інвестицій держав. Чи можна здійснити своєрідне українське економічне диво? Так, проте, щоб воно хоча б розпочалось потрібна наполеглива робота з громадянами України у багатьох сферах під егідою комплексного підходу до розв'язання різноманітних проблем та відпрацювання в українцях критичного мислення, відповідальності пе-

ред собою та співвітчизниками, активного розвитку софт- і хард-навичок. Плюс до того, перед нами стоять виклики при нових стандартах та вихід із власної зони комфорту задля реалізації поставлених цілей та успішного досягнення модернізації України.

Список використаних джерел:

1. European Economy Institutional Papers. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2023. 212 p. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/system/files/2023-05/ip200_en_1.pdf.
2. Interfax-Ukraine. Україна та Швеція мають намір домовитися про співпрацю щодо оборонних закупівель. *Інтерфакс-Україна*. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/922214.html>
3. Why Is Ukraine Still So Poor?. Atlantic Council. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/why-is-ukraine-still-so-poor/>
4. World Population Prospects 2022 Summary of Results. New York : United Nations Publication, 2022. 38 p. URL: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/wpp2022_summary_of_results.pdf.
5. Концептуальні засади післявоєнного відновлення України, економічні аспекти. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2022. № 4. С. 41–47.
6. Населення України. IIS Windows Server. URL: http://db.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/news/op_popul.asp
7. Післявоєнне відновлення України. Нові ринки та цифрові рішення / Н. Шаповал та ін. Київ,. 28 с. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/09/Digital-instruments-in-Ukrainian-recovery.pdf>.

Гавришків О. Т.,

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
біологічний факультет, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти, освітня програма «101 Екологія»*

АНТРОПОГЕННИЙ ВПЛИВ НА ВОДНІ РЕСУРСИ

Havryshkiv O. T.,

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Faculty of Biology, holder of the first
(bachelor's) level of higher education, educational program «101: Ecology»*

ANTROPOGENIC IMPACT ON WATER RESOURCES

Вода – це джерело життя, всі живі організми потребують її для існування і розвитку. Річки, озера, моря та океани є ареалом проживання безлічі водних і не тільки видів. Вода складає від 65 до 75 % людського організму, вода виконує транспортну роль в рослин, бере участь в фотосинтезі, завдяки високій теплоємності запобігає перегріванню і переохолодженні планети.

Однією з найсерйозніших проблем є якість питної води, яка важлива для нашого здоров'я та благополуччя. Вода при проходженні від водозабору до споживача проходить величезний шлях по старих трубах знищених корозією, в результаті цього її склад погіршується. Вона збагачується токсичними речовинами, яких важко позбутися навіть в результаті очистки побутовими фільтрами. Все це негативно впливає на людське здоров'я. Плани та ініціативи щодо модернізації систем водопостачання та заміни застарілих труб діють у багатьох частинах світу, однак це потребує фінансових витрат та підтримки громади [5].

Забруднення води є небезпечним не лише для екосистем, але й для життя і здоров'я людини. Бувають такі види забруднень: радіоактивне, яке виникає в результаті підтоплення зон відчуження; хімічне, що включає в себе викиди хімічних речовин у воду, до прикладу важкі метали; бактеріальне, яке може призвести до захворювань таких як діарея, пневмонія та інші; органічне забруднення такими речовинами як нафта, жири та інші органічні сполуки [1,3]; сільськогосподарське включає в себе забруднення пестицидами, гербіцидами та надлишками добрив, часто провокує цвітіння води; пластикове забруднення [2,3]: макропластик потрапляє в воду, завдяки розкладанню утворюється мікропластик, який потрапляє у ланцюги живлення представників водних екосистем, через що ті численно гинуть.

Спочатку відходи з суші особливо біля поселень, промисловості або сільського господарства потрапляють у стічні води, звідти у річки та їх басейни які мають великі водозбірні площі. Річки природним чином течуть вниз до моря чи океану в якому відходи можуть плавати роками повільно розкладаючись та утворювати сміттєві плями [2]. Тихоокеанська сміттєва пляма утворена Північно-Тихоокеанською системою течій найбільша з усіх. З часом пластик починає розкладатись і утворює мікропластик який потрапляє у харчові ланцюги мешканців цих екосистем. Потрапляючи в організм мікропластик може: пошкодити фільтруючі органи, акумулювати токсини, зменшувати різноманіття видів (водні організми споживають мікропластик як їжу, що впливати на їхню живучість), переноситься вгору по харчових ланцюгах, забруднює дно та має негативний вплив на бентосні організми [3].

Одне з можливих рішень проблеми – переробка пластику. Процеси переробки можуть включати механічну рециклізацію, термохімічну переробку, переробку у вторинні сировину для виробництва пластикових виробів та багато інших методів. Водночас з поліпропілену можна синтезувати нафту, що відповідно дозволить зменшити використання невідновлювальних джерел енергії таких як нафта, газ, вугілля [4]. Поряд з цим дуже важливо зосередитися на екологічно чистому дизайні продукту та підтримувати ефективне управління відходами, що приведе до зменшення використання одноразових пластикових виробів, створення більшої кількості відновлювальних і біологічно розкладних альтернатив, а також буде сприяти створенню ефективних систем сортування та переробки відходів.

Розвинути свою екологічну свідомість можна вже зараз, якщо дотримуватись наступних рекомендацій: потрібно почати із вивчення питань забруднення та дізнатись, які дії мають позитивний і негативний вплив на довкілля. Другий крок – це зменшення використання пластику, бажано використовувати багаторазові контейнери та пляшки замість одноразового пластику, по можливості уникати соломинок та інших одноразових пластикових аксесуарів. Зменшіть витрати на електроенергію вдома, якщо вимикати світло та електронні пристрої, коли вони не використовуються, також встановлення енергозберігаючих лампочок та приладів, це зробить вас не лише екологічно свідомими, але й заощадить ваші кошти. Найважливіше, на мою думку, це сортування сміття, потрібно дотримуватись правильної класифікації сміття, викидати відходи в спеціальні контейнери для переробки. Та-

кож пам'ятайте, що все починається з маленького, потрохи вводячи такі звички в життя ви також покажете приклад вашим знайомим і потроху люди починають розуміти важливість екологічного способу життя.

Список використаних джерел:

1. Дубовик-Шебанов К. А. Забруднення навколишнього середовища водним транспортом та основні шляхи зменшення антропогенного навантаження. *Матеріали XII Всеукраїнської студентської наукової конференції «Сучасні проблеми морського транспорту та безпека мореплавства»*, Херсон, 2022. с. 58-61
2. Бицюк В.В., Хиль Л.П. Забруднення океану мікропластиком. 6-й Міжнародний молодіжний конгрес «Сталий розвиток: захист навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування»: збірник матеріалів. Львів, 2021. с. 279
3. Баранова А., Новожилова Т., Літовка А., Білоусов М. Проблема забруднення світового океану пластиковими відходами. *Вісник Національного технічного університету «ХПИ»*. Серія: Нові рішення у сучасних технологіях, 2(12), 2022. с. 69-73.
4. Ранський А. П., Коріненко Б. В. Альтернативна енергетика: отримання синтез-нафти в процесі піролізної переробки поліпропіленових відходів. *Журнал «Вісник Вінницького політехнічного інституту»*, Вінниця, 2023, с. 6-14 DOI: <https://doi.org/10.31649/1997-9266-2023-167-2-6-14>
5. Андрусишина І., Лампека О. Якість питної води в Україні під час війни: безпечність питної води в українському та європейському законодавстві та методи контролю. *Збірник матеріалів II Міжнародної науково-технічної конференції «Якість води: біомедичні, технологічні, агропромислові і екологічні аспекти»*. Київ, 2023 с. 88-90. <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/42201>

Належита К.П.

*Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів,
Інститут комп'ютерних технологій, автоматики та метрології,
3 рік навчання, 123: Комп'ютерна інженерія*

НАДМІРНЕ СПОЖИВАННЯ, ЯК ВИКЛИК СУЧАСНОСТІ

Nalezhyta K.P.,

*Lviv Polytechnic National University, Institute of Computer Technologies,
Automation and Metrology, 3rd year student, 123: Computer Engineering*

EXCESSIVE CONSUMPTION AS A MODERN CHALLENGE

Рівень розвитку технологій спричиняє те, що рівень добробуту та економічних можливостей середнього споживача країн зі стабільною економічною ситуацією (США, країни Європейського союзу) характеризується, по-перше, високою купівельною спроможністю. По-друге, ринок передусім продовольчих товарів є стало наповненим. Якщо раніше світ стикався з кризами надвиробництва (наприклад в 30-х роках ХХ ст.) або кризами перерозподілу капіталу на різних ринках (наприклад на ринках енергоносіїв у 70-х роках ХХ ст.), або кризами виникнення нових ринків (як от «криза доткомів» на початку 2000-х, у зв'язку з появою маркетплейсів в інтернеті), то тепер все частіше спостерігається криза, що стосується передусім споживачів, а не виробників. Її можна вважати різновидом кризи перевиробництва і стосується вона надмірного споживання передусім харчової продукції. Складність ситуації полягає у тому, що це не просто перевиробництво, коли товарів виробляється більше, ніж люди можуть купити та спожити, а значним чинником кризи є поведінка споживача. Її суть полягає в тому, що люди закупають більше продуктів харчування, ніж в пізнішому будуть споживати. Замкнене коло формується таким чином, що виробники, у відповідь на такий рівень попиту відповідають відповідним рівнем пропозиції, яка, в свою чергу, є надмірною і не має шансу бути вчасно реалізована за високу ціну. В результаті частина неспожитої придбаної продукції відправляється з холодильників до сміттєвих баків. Такий самий шлях чекає на вироблену, але не реалізовану продукцію у закладах громадського харчування.

Корені цієї проблеми були закладені в 90-х роках ХХ ст., коли було створено світ «інтенсивного розвитку споживання». Важливу роль у цьому відіграє реклама, яка імперативно наказує споживати більше, споживати одночасно багато товарів, користайся з акцій, прагни гла-

мура і пробуй його на смак. Агресивний маркетинг досягає своєї цілі і формує системну кризу. Щороку мешканці різних країн світу мешканці різних країн світу викидають кілограми їжі на загальну суму у 400 млрд. доларів щороку. А у ЄС до сміття потрапляє до 30% їжі. Глобальна економіка втрачає через це приблизно трильйон доларів щорічно.

Сьогодні Україна посідає 9 місце у світі з виробництва відходів, викидаючи щороку 7 млн тонн органічних відходів. Більшість з них – це продукти, у яких скоро закінчиться термін придатності, але їх все ще можна споживати.

Харчові відходи – це відповідальність кожного. За даними ФАО, у світі в середньому втрачається третина вироблених продуктів харчування, тоді як, наприклад, у США ця цифра досягає 40%. Подібна статистика для України відсутня. Харчові відходи утворюються на всіх етапах виробництва: від вирощування, переробки і пакування – до купівлі і споживання. Тому відповідальність за утворення харчових відходів розділяється між бізнесом і споживачами. Присутнє як нераціональне споживання, так і неефективне виробництво, коли продукти харчування розподіляються нерівномірно, а подекуди відбувається перевиробництво.

Одним із варіантів кінцевої долі такої харчової продукції є компостування, але вона теж не є ефективною внаслідок несвідомої поведінки споживача і відсутності станцій компостування органіки. Створення банків їжі також не може розв'язати цю глобальну проблему, тим більше, що в Україні банк їжі тільки один – «Тарілка» у Львові. Організація забирає у торговельних мереж продукти, які не зіпсовані, але вже не підходять для продажу. Однак, є великий сегмент продуктів, термін придатності яких закінчується і може бути реалізований зі значною знижкою. Саме для цього було розроблено стартап, який покликаний більш ефективно і в більш короткі терміни (у порівнянні з банком їжі) реалізовувати продукти харчування «із зони ризику». Цей проект ефективно діє у випадку реальних економічних відносин та і так у випадку інтернет-економіки.

За вихідні дані було прийнято стан речей у Львові, коли кулінарія, внаслідок короткотерміновості своєї реалізації, здебільшого наприкінці робочого дня відправляється в утилізацію. 30-відсоткові акції чи інші приклади здешевлення з метою продажу, не є ефективним способом порятунку продуктів харчування (салатів, піц, випічки, других страв) від сміттевого контейнера. А це, в свою чергу, за відсутності сегрегації сміття та компостування, чинить значний тиск на смітте-

звалища і екологію. Місто є туристичним об'єктом, тому тут до мереж супермаркетів, ресторанів та кав'ярень додаються заклади харчування при готелях, відпочинкових комплексах, фудкортах.

Суть стартапу полягає у суміщенні двох віртуальних майданчиків для споживача і для виробника. На думку розробників, така платформа задовільна б потреби передусім студентської молоді та туристів «економ класу». Цільова аудиторія стартапу включає в себе також фрілансерів, працівників міжнародних інтернет-компаній, логістичних фірм, які співпрацюють з іншими часовими поясами і створювала б конкуренцію службам доставки їжі, внаслідок дешевизни і вигідної цінової політики. Гнучкість поглядів таких людей і їх адаптивності до нестабільних умов і явна фінансова вигода при збереженні якості продукції буде додатковим стимулом користуватися таким сервісом.

Серед інших методів боротьби з кризою надмірного споживання є передусім активізація реклами свідомого споживання. По-друге, важливою є оптимізація виробничих процесів і ретейлінгу. По-третє, збільшення кількості станцій компостування органіки і розвиток попиту на компост з боку аграріїв та пересічного населення. Сучасна ситуація не сприяє розвитку такого виду експорту, як експорт харчових відходів для виготовлення корму для худоби або добрив. Саме тому є сенс запускати подібні технології у нас на Батьківщині.

Список використаних джерел:

1. Химич О. В. Технології розробки стартапів : навчальний посібник; за загальною редакцією Н. Ю. Подольчака, Т. В. Шаповалової; Міністерство освіти і науки України, Національний університет "Львівська політехніка", Львів, 2022 р. – 128 с.
2. Голомб В. М. Прискорений стартап : усе, що вам потрібно знати, аби перетворити мрії про стартап на реальність, від ідеї до продукту й до компанії, Київ, 2020 р. – 374 с.
3. Ворона Т. В. Стартап на мільйон : як українці заробляють статки на технологіях, Харків, 2018 р. – 332 с.
4. <https://www.promoteukraine.org/uk/prodovolcha-kriza-shhoroku-u-sviti-vikidayut-izhi-na-400-milyardiv-dolariv/>
5. <https://www.pravda.com.ua/articles/2008/11/4/3603221/>

Павленко А. О.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
геологічний факультет, бакалавр 3-го року навчання, 103: Науки про Землю.
Геологія. Комп'ютерна технологія в науках про Землю*

МАНГАНО ВМІСНІ РУДИ. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МАРГАНЦЕВИХ РОДОВИЩ В УКРАЇНІ

Sotnikova K. D.,

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Geology, 3rd year student,
103: Earth sciences geology. Computer technology in the earth sciences*

MANGANO-CONTAINING ORES. PROSPECTS FOR THE EXPLORATION OF MANGANESE DEPOSITS IN UKRAINE

Манганові руди. Mn є поширеним елементом в природі. Кларк мангану в літосфері Землі складе близько 0,1 % та найбільша його концентрація спостерігається в ультраосновних породах. Ультраосновні породи являють собою гірські породи магматичного походження, які бідні на кремнеземну кислоту (30-45%) та не містять польових шпатів. Проте, марганцеві руди, які застосовують в металургійній промисловості, спостерігаються саме в породах осадового походження.

Марганцевмісних мінералів на сьогоднішній день відомо близько 150 найменувань. Найтиповішими представниками є група оксидів: піролюзит – MnO_2 , манганіт – $Mn_2O_3 \cdot nH_2O$, брауніт – $3Mn_2O_3 \cdot MnSiO_3$, гаусманіт – Mn_3O_4 , яkobсит – $MnFe_2O_4$. Також є характерними група мінералів з наступною формулою $RO \cdot nMnO_2 \cdot nH_2O$, де замість R може зустрічатись Mn^{2+} , Ba, Ca, K, Pb, Cu. Силікати мангану мають таких представників як родоніт – $MnSiO_3$ з тефроїтом – Mn_2SiO_4 ; сульфатами представлені мінерали алабандин – MnS й гауерит – MnS_2 . З групи карбонатів поширені родохрозит – $MnCO_3$, манганокальцит – $(Mn, Ca)CO_3$ та манганосидерит – $(Fe, Mn)CO_3$. Серед значної кількості мангановмісних мінералів найбільшу промислову цінність становлять саме кисневі сполуки Mn (окисі мангану). Типовим представником є псиломелан. Вміст Mn в ньому сягає до 65%. Псиломелан включає в себе групу гідроксидів мангану складного і непостійного стану. Псиломеланові руди є хорошими сорбентами. Зокрема зазначають їх здатність сорбувати Ba та Co. Всі оксидні руди поділяють на метаморфізовані та неметаморфізовані. До останньої групи входять: псиломелан та піро-

люзит. Такі руди легше піддаються збагаченню, через це й є найціннішими в металургії.

Метаморфізовані окисі марганцевої руди – брауніт $Mn_2 + Mn_3 + 6SiO_{12}$, гаусманіт $Mn^{2+}Mn^{3+}_2O_4$. Після збагачення кременистий матеріал залишається з мінералом мангану, що зменшує якість концентрату отриманого продукту. Подібні руди характерні для місцини складчастих областей. Найчастіше їх зустрічають у відкладах верхнього девону (Казахстан), нижнього карбону (Урал) та крейдо-палеогену (Кавказ).

Хоча й оксидні сполуки містять в собі найбільший відсотковий вміст мангану (псиломелан – до 65%; піролюзит, манганіт – до 62%) їх поширення відносно не значне. Збедільшого в родовищах зустрічаються карбонатні сполуки. Найціннішим мангано вмісним карбонатом є родохрозит $MnCO_3$. Манган надає мінералу рожево-червонявого кольору, але чистий родохрозит зустрічається в природі дуже рідко. Зазвичай він містить ізоморфні домішки заліза, що змінює колір мінералу на зелений.

Карбонатні руди представлені частіше за все вапняками з карбонатним цементом, доломітами, які містять в собі не значні вкраплення родохрозиту та манганокальциту.

Мангановий вміст цих руд до 20%. Карбонатні руди, особливо без фосфору, одночасно є флюсом, який необхідний для доменного плавлення залізороду.

Кристалічні породи є основним джерелом мангану. Mn переноситься у вигляді колоїдів гідрооксидів, майже частково в йонній формі. Чому манган осідає з цього розчину? Вся причина в коагуляції колоїдів. Тобто частинки мангану злипаються при зіткненні під час руху/переміщенню. Накопичення мангану безпосередньо пов'язане коагуляцією колоїдів чотиривалентного мангану.

Родовища марганцевих руд в Україні та актуальність видобутку.

Нікопольський марганцеворудний басейн – це поклади марганцевих руд на Півдні України, переважно у межах Дніпропетровської та Запорізької областей площею понад 5 тис. км². Промісловий видобуток марганцю в басейні розпочато 1886 на Покровських марганцевих копальнях. До складу басейну входять: Нікопольське та Велико-Токмацьке родовища. Мінеральний склад руд Нікопольського басейну досить простий. Це оксидні, карбонатні та змішані руди. Найбільше в басейні зустрічаються карбонатні руди (77%) та приурочине до Великотокмаку, оксидні (15%) знаходяться на території Нікопольського родовища.

Нікопольське родовище поділене Українським кристалічним щитом на захід та схід. Розробкою цього родовища займається розробляють Марганцевий і Покровський гірничо-збагачувальні комбінати. Видобуток і переробку марганцевих руд проводять у дев'яти шахтах і кар'єр. полях, а збагачення – на чотирьох збагачувальних фабриках. Родовища є генетично морського осадового походження. Рудні пласти залягають безперервно. Процеси метаморфізму відсутні. Через це можна зробити висновок, що накопичення мангану відбувалось в умовах платформи.

Застосування марганцевих руд. Актуальність видобутку. Марганець використовують для підвищення твердості, міцності сталі та зменшення ризику утворення корозії. Тому марганцевмісні сплави металів використовують для будівництва літаків, суден, автомобілів, залізничних рейок та інфраструктури. Завдяки своїм властивостям, вона є ідеальним матеріалом для будівництва мостів, тунелів, доріг та інших важливих інфраструктурних об'єктів. Марганець є важливим елементом для виробництва батарей та електродів з різних причин. Найбільш відомою з них є його властивість сприяти збереженню та передачі енергії. Зокрема, марганцеві руди використовуються для виробництва електролітів, які забезпечують електрохімічні реакції у батареях.

У більшості типів батарей марганцеві електроди використовуються як аноди, тобто електроди, які виділяють електрони під час електрохімічних реакцій. Марганцеві аноди мають властивість передавати електрони дуже легко, тому вони є ефективними елементами для виробництва батарей.

У більшості випадків, марганцеві аноди використовуються у батареях на базі оксидної технології, таких як алкалінові батареї та літій-іонні батареї. Марганцеві аноди забезпечують стабільний та тривалий час роботи батарей, що робить їх популярними серед виробників електроніки.

Крім того, марганцеві електроди застосовуються у виробництві електричних проводів та інших електротехнічних виробів. Це пов'язано з тим, що марганець має дуже низький коефіцієнт електричного опору, тому електроди, які містять марганець, можуть передавати електричний струм дуже ефективно. Це робить марганцеві електроди популярними у виробництві електроніки, автомобільної промисловості та інших галузях, де потрібні надійні елементи для передач електричного струму.

Проте марганець має найголовніше значення в металургії. Майже весь марганець (95%) йде на розкислення і десульфуризацію сталі і чавуну. Також певний відсоток видобутої руди йде на різнокольорові сплави. Саме сплав феромарганцю та силікомарганцю у рейкових конструкцій. Як вже стало відомо, сплави марганцю широко застосовуються. Марганець з бронзою використовують у комп'ютерних технологіях (виготовлення елементів пам'яті). Також в дуже незначних кількостях марганець застосовують у медицині (застосовують як антиоксидант, антисептичний засіб та лікування надлишку заліза в організмі), марганцівку можуть використовувати як барвник для скла або кераміки. Марганцівка – розчин солей марганцю, зазвичай марганець (IV) оксид.

Попри багато можливостей використання марганцевої руди, в Україні найбільше руди йшли в металургійну промисловість. Останніми роками попит у виробників сталі на марганець зменшився, що призвело до падіння ціни на руду. Тобто видобуток марганцевої руди ніяк не окуплюється з її продажем.

Список використаних джерел:

1. Базилевська Б.С. Хіміко-мінералогічне дослідження марганцевих руд (Нікопольський басейн та конкреції Тихого океану). Видавництво «НАУКА», 1976.
2. Мянновська Я. В., Пройдак Ю. С., Камкіна Л. В. Перетворення мінеральних складових марганцевих руд при температурних умовах формування агломерату
3. Ahmet Sasmaza, Vasyl M. Zagnitkob, Bilge Sasmaza. Major, trace and rare earth element (REE) geochemistry of the Oligocene stratiform manganese oxide-hydroxide deposits in the Nikopol, Ukraine / Ore Geology Reviews 126, 2020.
4. Металічні корисні копалини України / О. В. Грінченко та ін., ВПЦ «Київський університет», 2006. 156 с

Шевчук Р. А.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
факультет міжнародних відносин, бакалавр 1-го року навчання, 292:
Міжнародні економічні відносини
Науковий керівник: Українець Л. А., д.е.н, доц.*

БОРЬБА З ІНФЛЯЦІЄЮ В ПЕРІОД ПОВІЛЬНОГО ВІДНОВЛЕННЯ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Shevchuk R. A.

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Faculty of International Relation, 1th
year student, 292: International Economic Relation
Scientific manager – Ukrainets L. A., d.e.s, prof.*

FIGHTING INFLATION DURING THE PERIOD OF SLOW RESTORATION OF THE WORLD ECONOMY

Відновлення світової економіки після періоду пандемії та початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну перебуває на стадії розбіжностей між економічними галузями та регіонами, але має свої позитивні аспекти. Після того, як Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) оголосила, що COVID-19 більше не вважається надзвичайною ситуацією, ми спостерігаємо відновлення логістичних зв'язків, а вартість транспортування та терміни доставки повертаються до попередніх стандартів, які існували перед пандемією. Проте, незважаючи на це, інфляція в багатьох країнах світу залишається на високому рівні і продовжує підривати купівельну спроможність домогосподарств. Інфляцію визнано багатьма міжнародними організаціями глобальним викликом початку 20-х років XXI ст.

Хоча темпи інфляції протягом 2023 року дещо знизились, вона продовжує залишатися значною у більшості країн світу, хоча можна простежити певні відмінності у конкретних показниках між країнами. Глобальний прогноз передбачає зниження середніх темпів інфляції з 7,5% в 2022 році до 5,2% на кінець 2023 року (рис.1). Основні чинники - це падіння цін на продукти харчування, енергоносії та послаблення попиту. Глобальні ціни на продукти харчування почали падати з середини 2022 року завдяки кільком факторам, включаючи відновлення експорту з українських портів через Чорноморську зернову ініціативу. Наприклад, індекс цін на продукти харчування ЮНІСЕФ скоротився на 20% у березні 2023 року, що є найнижчим рівнем з липня 2021 року.

Однак інші події, такі як скорочення видобутку ОПЕК+ і заборона Європейського Союзу на російську сировину, тимчасово підвищили ціни на нафту, але загальноекономічні показники свідчать про падіння цін.

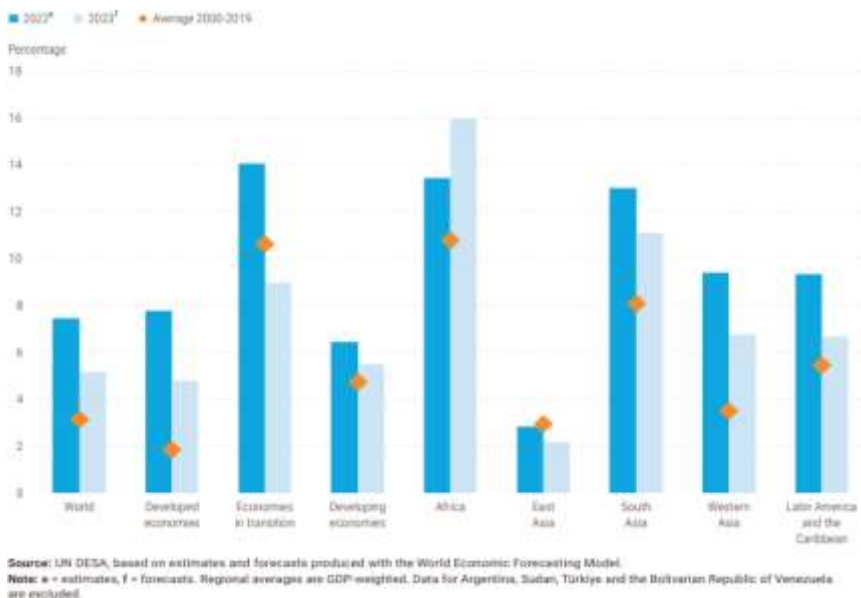

Рис. 1. Річна інфляція за регіонами та угрупованнями країн

Хоча середні показники базової інфляції поступово зменшуються, але по країнам вона залишається значною в порівнянні з цільовими показниками більшості центральних банків. У країнах, що розвиваються очікується поступове зниження загальної інфляції з 7,8% в 2022 році до 4,8% на кінець 2023 року. У США інфляція знижувалася до 5,0% в березні 2023 року. У Європейському Союзі інфляція різнилась від приблизно 3% в Люксембургу та Іспанії до 25,6% в Угорщині.

Інфляція знижується в більшості країн, що розвиваються, завдяки падінню цін на сировину та зменшенню обмежень у глобальному постачанні та під впливом знецінення валют. Незважаючи на зниження глобальних цін на продукти харчування, внутрішня інфляція цін на продукти залишається високою у багатьох країнах, що розвиваються.

Згідно із звітом Всесвітнього банку, інфляція на продукти харчування на початку 2023 року залишалася на рівні понад 5% в близько 90% країн, що розвиваються. Постійна висока інфляція у таких країнах ускладнює завдання щодо ліквідації бідності - найбільше постраждали від голоду та недоїдання жінки та діти.

У відповідь на стійкість базової інфляції, найбільші центральні банки вводять політику збільшення грошово-кредитних ставок. Наприклад, Федеральна резервна система призупинила підвищення ставок на червневому засіданні, проте не відмовляється від можливості подальших підвищень. Резервний банк Австралії, Банк Канади, Банк Англії та Європейський центральний банк, навпаки, продовжують підвищувати ставки. Одночасно в Східній Азії, де попит на послуги тримався на низькому рівні під час пандемії через обмеження пересування, базова інфляція залишається низькою. Наприклад, центральний банк Китаю знизив директивні відсоткові ставки, тоді як Банк Японії залишає їх на рівнях, що наближаються до нуля.

На міжнародних фінансових ринках до кінця вересня 2023 року спостерігалася тенденція до зниження цін на енергоресурси, а отже - і інфляції. Це призвело до очікувань, що грошова політика в розвинених економіках може стати менш жорсткою або навіть послабитися. Хоча таке послаблення було незначним, воно вплинуло на зниження інфляційних тисків і довгострокових процентних ставок. Приплив капіталу до країн, що розвиваються відновився після значної волатильності, яка спостерігалась в першій половині 2022 року. У січні 2023 року нові випуски суверенних облігацій країн, що розвиваються, склали 39,8 мільярда доларів США, що стало другим найвищим рівнем в історії.

Багато валют країн, що розвиваються також відновили частину втрат, яких вони зазнали протягом більшої частини 2022 року. Проте номінальний індекс долара США в порівнянні з валютами ринків, що розвиваються, впав на 6% між жовтнем 2022 року та березнем 2023 року, але залишається вищим на приблизно 5% відносно до січня 2021 року. Проте з підвищенням процентних ставок глобальні фінансові умови стали суворішими.

У березні 2023 року спостерігався крах багатьох банків, включаючи Silicon Valley Bank (SVB), Signature Bank та під загрозою банкрутства опинився Credit Suisse. Підвищення процентних ставок спричинило розходження активів і зобов'язань, що призвело до проблем з балансами та управлінням ризиками в банках. Це викликало страх

щодо подальших проблем в фінансовому секторі і призвело до швидких реакцій регуляторів для збереження фінансової стабільності.

Проблема зі збором статистики полягає в тому, що на фінансових ринках спостерігаються великі турбулентності та зміни, і це ускладнює точне відображення даних. Ситуація також створює невизначеність щодо подальшого розвитку та вимагає швидкої реакції регуляторів для запобігання фінансовим кризам та збереженням стабільності на ринках.

Щодо подальших дій урядів країн у рамках боротьби з інфляцією варто виокремити три ключові моменти:

1. Наразі невідомо, скільки часу триватимуть жорсткі монетарні заходи.

Центральні банки багатьох країн підняли процентні ставки – фінансові умови та ринок нерухомості зреагували на ці заходи одразу. Але інші сфери економіки – наприклад, інвестиційна сфера – потребуватимуть більше часу, щоб продемонструвати потрібні ефекти.

2. Зростання прибутків корпорацій

Прибутки нефінансових компаній у відсотках від ВВП досягли рекордного рівня. Важливо відзначити, що зростання заробітної плати відстає від росту доходів і що частка зарплати в доході впала; інфляція більше відображається на прибутках компаній, ніж на витратах на робочу силу. Фірми, які вже мали вищі націнки до пандемії — різницю між прибутком і витратами — підвищили свої націнки ще більше під час пандемії

3. Відновлення інфраструктури

В багатьох країнах нагальним завданням стає відновлення та удосконалення інфраструктури, щоб підвищити її опірність майбутнім економічним стресам, оскільки глобальна економіка, очевидно, знаходиться у періоді волатильності.

Отже, питання інфляції є дуже важливим аспектом у відновленні світової економіки, від неї залежить чи буде розвиватись економіка країни, тому що вона грає ключову роль у багатьох сферах нашого життя. У цілому, економічна ситуація в світі залишається складною та незрозумілою, вимагаючи уважного моніторингу та відповідної реакції від урядів та міжнародних організацій для подолання проблем та забезпечення стабільності в глобальній економіці.

Список використаних джерел:

1. World Economic Situation and Prospects as of mid-2023. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.un.org/development/desa/dpad/publication/world-economic-situation-and-prospects-as-of-mid-2023/>
2. OECD Economic Outlook, Volume 2023 Issue 1. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.oecd-ilibrary.org/sites/ce188438-en/1/3/1/index.html?itemId=/content/publication/ce188438-en&_csp_=f8e326092da6dbbbe8fbfa1b8ad3d52&itemIGO=oecd&itemContentType=book
3. Перспективи світової економіки у 2023 році. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/perspektyvy-svitovoyi-ekonomiky-u-2023-rotsi>
4. WORLD ECONOMIC OUTLOOK UPDATE, JULY 2023. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2023/07/10/world-economic-outlook-update-july-2023>
5. Konczal, Mike, and Niko Lusiani. 2022. Prices, Profits, and Power: An Analysis of 2021 Firm-Level Markups. Roosevelt Institute. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://rooseveltinstitute.org/wp-content/uploads/2022/06/RI_PricesProfitsPower_202206.pdf

ПСИХОЛОГІЯ ТА ПЕДАГОГІКА

Боднар Р. М.,

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філософський факультет, 2-й рік навчання, 053: Психологія*

ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД ЯК ВИКЛИК ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Bodnar R.M.,

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philosophy, 2nd year student, 053: Psychology*

POST-TRAUMATIC STRESS DISORDER AS A NEW CHALLENGE FOR THE UKRAINIAN NATION

Ще з 2014-го року Україна веде збройну боротьбу проти РФ, що без оголошення війни вторглась на загальноновизнані українські території. Будь-який збройний конфлікт – це сотні, або ж тисячі поранених та загиблих. До лютого 2022-го року проводилась АТО, а коли Російська Федерація почала Повномасштабне вторгнення, тисячі українців взяли до рук зброю, частина з яких спеціально для цього повернулась з інших країн світу. І, очевидно, кількість загиблих та поранених зросла у рази. Крім цього є безліч цивільних, що пережили ракетні удари російськими ракетами, втратили житло або ж зазнали знущань з боку російських військових. Кожен злочин детально документується для притягнення винних до відповідальності, зокрема цим займається Офіс Генерального прокурора.

Тих, кому довелось побувати в зоні бойових дій, ще певний час можуть переслідувати її наслідки. Одним з них є посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) його також називають афганським або в'єтнамським синдромом. Цей розлад є одним з “наймолодших” у світовій психіатрії, він був виділений у 1980, а згодом увійшов до МКХ (європейська Міжнародна класифікація хвороб) та DSM (Посібник із діагностики та статистики психічних розладів) [1]. Тож дана розвідка акцентуватиме увагу на ПТСР в українців, адже особливість цього розладу полягає в тому, що симптоми проявляються не відразу, але мають надзвичайно руйнівний вплив на життя людини.

Отож, “ПТСР – це запізніла і / або затяжна реакція на стресові події або ситуації (короткочасну або тривалу) виключно загрозливого або

катастрофічного характеру, які можуть викликати загальний дистрес майже у будь-якої людини (наприклад, природні або штучні катастрофи, битви, серйозні нещасні випадки, спостереження за насильницькою смертю інших, у жертви катувань, тероризму, згвалтування або іншого злочину)” [3]. Деякі вчені вважають, що переживання людей, які стали свідками різних трагедій, зокрема і війни, теж безслідно не проходять та можуть викликати кризові стани.

Вважається, що під час військового стану поширеність ПТСР сягає 15-30% [4]. За даними Київської школи економіки, як заявив її директор на своїй офіційній сторінці у Facebook, Тимофій Милованов, у 2021 році населення України становило 37 млн. Тобто, близько 11 мільйонів українців, так чи інакше зіткнуться з симптоматикою цього розладу. Зокрема, до ключових діагностичних ознак, які описано у найавторитетнішому довіднику з визначення та статистики психічних порушень “DSM-V” входять:

1) Періодичні, мимовільні, нав’язливі неприємні спогади про травматичну подію чи події.

2) Великий спектр інтрузивних симптомів. Інтрузії охоплюють нав’язливі спогади, нічні жахіття, так звані флешбеки, сильний психологічний дистрес та реакції в разі зіткнення тригерами, що нагадують нам про травматичну подію.

3) Постійне уникання травматичних спогадів та нагадувань про подію.

4) Негативні думки та настрої, надмірний песимізм.

5) Помітні зміни в реактивності, вона може, загострюватись, тобто бути надмірною. Наприклад раптове падіння книги зі столу може викликати в людини з ПТСР страх та хвилю агресії або ж довести до сліз.

6) Тривалість розладів більше місяця;

7) Сильний дистрес та порушення у сферах життєдіяльності. Військовим, що пройшли через пекло війни, буває складно повернутись до життя, яке було в них у мирний час, також можуть погіршитись стосунки з ближніми.

8) симптоми, що не зумовлені вживанням психоактивних речовин. Цей розлад часто викликає uzалежнення від сигарет, алкоголю та наркотиків, проте основні симптоми аж ніяк не викликані вживанням цих речовин, це лише один із можливих симптомів, як спроба втечі від негативних думок та травмуючих спогадів та намагання заспокоїтись.

Більшість вимушених переселенців із зон активних бойових дій або тимчасово окупованих територій України, військових, а також волонтерів, які надають підтримку і споряджають добровольчі баталь-

йони та регулярні підрозділи ЗСУ, так чи інакше стикались зі смертю та загрозою життю. Тож вони належать до групи ризику щодо ПТСР, адже переживали усі чи окремі симптоми (болісні спогади про травматичні події, тривожні сни, повторне переживання болю і страху, підвищення агресивності, загострення почуття провини, значну збудливість та порушення когнітивних функцій) [5].

Так як обстріли та бойові дії не вщухають, українці щодня піддаються стресу. Відповідно питання про допомогу людям, у яких розвинувся ПТСР та/або інший розлад пов'язаний з війною, стає вкрай актуальним. На це варто звернути увагу аби підвищувати обізнаність населення про цей розлад, щоб вони могли звернутись за кваліфікованою допомогою до відповідних фахівців, навчання та підготовці яких також потрібна увага. Також важливим шляхом для психологічного благополуччя є легкість та доступність до допомоги. Зараз існують безкоштовні колл-центри такі як Lifeline Ukraine за номером 7333, де психологи та психотерапевти безкоштовно консультують охочих, але про їхнє існування відомо далеко не всім.

Отже, ПТСР може зустрічатися у все більшій кількості українців, завдаючи значної шкоди для їхнього життя. Аби допомогти військовим, волонтерам та цивільним пережити травматичний досвід, отриманий через агресію Російської Федерації, потрібно все більше досліджувати та моніторити психологічний стан населення, та старатись зробити все можливе, аби люди могли розуміти, що з ними відбувається та отримувати допомогу фахівців.

Список джерел та літератури

1. Юр'єва Л. М. Невротичні, соматоформні розлади та стрес. Дніпропетровськ, 2005. 96 с.
2. Герасименко Л. О., Полтавський державний медичний університет, м. Полтава, Посттравматичний стресовий розлад // *нейронеws*. – 2021. – № 8. – С. 27-32.
3. Лукомська С. О. Розлади, зумовлені стресом і травмою: інтегративний підхід. Київ, 2022. 11 с.
4. Корольчук О. Л. Посттравматичний стресовий розлад як новий виклик сучасній Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 17. С. 104-110.
5. Горбунов В. В. Робота з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР) у межах когнітивно-поведінкової терапії // Психологічна допомога особистості, що переживає наслідки травматичних подій : зб. статей / Ін-т соціальної та політичної психології ; Представництво Польської академії наук у м. Києві ; Соціально-психологічний методичний реабілітаційний центр. – К. : Міленіум, 2015. С. 26-34.

Вістяк Г. Г.

*Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського, м. Одеса, соціально-гуманітарний факультет,
магістр 2-го року навчання, 053: Психологія (клінічна та реабілітаційна)*

*Науковий керівник: Мельничук Ірина Валентинівна,
Кафедра психіатрії, медичної та спеціальної психології*

Кандидат психологічних наук, доцент

ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕОРІЙ ТА КОНЦЕПЦІЙ ПСИХОСОМАТИЧНИХ РОЗЛАДІВ ОСОБИСТОСТІ

Vistyak Ganna

*South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky,
Faculty of Social and Humanities, second-year study master's degree,*

053: Psychology (clinical and rehabilitation)

Melnychuk Iryna, Assistant professor

Department of Psychiatry, Medical and Special Psychology

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor

THEORETICAL STUDY OF THEORIES AND CONCEPTS OF PSYCHOSOMATIC PERSONALITY DISORDERS

Згідно з викликами сьогодення дослідження проблеми психосоматичних розладів особистості є вкрай важливим, оскільки в умовах світової пандемії Covid-19 після якої в нашу країну прийшла війна, стало вкрай актуальним питання відновлення та збереження ментального здоров'я населення. С позиції класичної психології цю тему досліджували такі видатні вчені, як: Ф. Александер, Й. Брейер, Ф. Данбар, Г. Сельє, З. Фрейд та інші. Сам термін «психосоматика» був введений німецьким психіатром Йоганном Християном Августом Хайнротом (Johann Christian August Heintz) у 1813 році. Він був першим, хто відзначив вплив душевного стану на перебіг хвороби. Наше тіло є набагато щирішим за нас. У нього є своя мова, завдяки якій воно намагається розмовляти через тілесні прояви, підказуючи людині її особистий шлях до здорового життя.

Статистично, згідно даних ВООЗ, у країнах Європи майже 50% ліжок терапевтичного профілю займають хворі з психосоматичними розладами. В умовах сучасного життя людина переживає вкрай потужне психологічне навантаження. Психосоматична патологія займає провідне місце в рамках сучасної клінічної психології, а сама психосоматика є міждисциплінарним напрямом на стику медицини, психології, фізіології та соціальних наук.

Слід зазначити, що історія сучасної психосоматики починається з концепції З. Фрейда, який сумісно з Й. Брейером доказали, що "подавлена емоція", "психічна травма" шляхом "конверсій" можуть проявлятися соматичним симптомом. Фрейд наголошував на тому, що необхідна "соматична готовність" - фізичний фактор, який має значення для вибору органу. Під конверсією він розумів зміщення психічного конфлікту та спробу розв'язати його через різні тілесні симптоми.

Американський лікар і психоаналітик Ф. Александер вивчав вплив психічних факторів в етіопатогенезі шлунково-кишкових, дихальних, серцево-судинних розладів. Саме Александер виділив 7 специфічних психосоматичних захворювань, таких як: язва дванадцятипалої кишки, ревматоїдний артрит, виразковий коліт, бронхіальна астма, нейродерміт, гіпертензія, тиреотоксикоз. С позиції сучасних поглядів, цінність дослідження Александра полягає в тому, що специфічні психологічні особливості людини є маркером певних захворювань і це дає можливість ранньої діагностики соматичного ураження за психологічним портретом пацієнта.

Так, психоаналітик Ф. Данбар у 1948 р. розробила концепцію особистісних профілів, у якій стверджується, що реакції на емоційному рівні, які виникають у відповідь на проблемні життєві ситуації залежать від структури особистості людини. Вчена надала цим профілям діагностичне, терапевтичне та прогностичне значення. У дослідженні Данбар було виявлено тісний взаємозв'язок особистісних психологічних рис та емоційних конфліктів. Результатом цієї роботи було виокремлення коронарного, гіпертонічного, алергічного та схильного до пошкоджень типів особистості.

Життя сучасної людини в Україні супроводжується критичною психоемоційною напругою, яка зумовлена постійним великим стресовим навантаженням в умовах війни. Цей фактор має тривалий вплив на психологічне здоров'я кожного громадянина нашої держави.

У класичній науковій літературі велику роль займає "теорія стресу", яка була досліджена видатним вченим Г. Сельє. Він визначав стрес, як стан психологічної або фізіологічної напруги, що відбувається у відповідь на дію стресогенних чинників, яких організм людини намагається уникнути. Доведено, що при довготривалому перебігу стресу, він стає хронічним, і це може привести до зниження резистентності організму та стати підґрунтям для виникнення цілого ряду захворювань.

Сучасні науковці визначають динамічну концепцію виникнення психосоматичних розладів яка складається з того, що спочатку вини-

кає напруга, серед факторів якої виокремлюється стресор, специфічний для особистості. Наступним кроком є те, що стресор починає взаємодіяти з психофізіологічними особливостями людини від характеристик яких залежить відповідь на фізіологічному рівні. На цьому етапі важливу роль відіграє генетична схильність яка обумовлює вибір органу, що уражується. Поряд із цим існує ще комплекс чинників: психологічний та фізичний стан, несприятливий фон у сімейних чи (та) соціальних відносинах та ін., результатом збігу яких під впливом стресового навантаження може бути виникнення психосоматичного розладу.

З позиції сучасної науки психосоматичні розлади виділено в окремий медичний напрямок (“психосоматична медицина”), метою якого є профілактика, лікування та реабілітація психосоматичних порушень. Вагомий внесок у розвиток цього напрямку здійснюється й відомими українськими вченими (І. І. Савенковою, О. С. Чабаном, О. О. Хаустовою та інші). В сучасній науковій літературі під психосоматичними розладами мається на увазі група хворобливих станів, які є проявом соматичної патології під впливом психогенних факторів або є психічною реакцією організму на соматичне захворювання.

Треба звернути увагу на те, що поки не має єдиної класифікації, проте в сучасній науковій літературі до психосоматичних розладів відносять:

- Конверсійні симптоми, які є проявом суперечливих почуттів людини, котрі витіснені у несвідоме, але мають тілесний прояв. Прикладом може бути больові відчуття, психогенна сліпота або глухота, істеричні паралічі.
- Функціональні синдроми, які проявляються порушеннями у окремих органах чи системах, причиною виникнення яких є емоційне перенапруження. Пацієнти з функціональним синдромом зазвичай мають цілий перелік симптомів, які можуть бути не пов'язані між собою. Характерною ознакою цих розладів є те, що патофізіологічні порушення в органах не діагностуються при обстеженнях.
- Психосоматози, які проявляються на фізіологічному рівні у вигляді тілесної реакції, як специфічного засобу переробки конфліктів. Спадкова схильність є ключовою при виборі органу, що уражується. Класично, до цих розладів відносять: артеріальну гіпертонію, виразкову хворобу шлунку та дванадцятипалої кишки, бронхіальна астму, цукровий діабет, гіпертиреоз, нейродерміти, ревматоїдний артрит, виразковий коліт.

Підсумовуючи, треба відзначити, що для зниження ризику розвитку психосоматичних розладів та збереження ментального здоров'я треба прислуховуватись до мови свого тіла, насамперед дбайливо ставитись до себе, навчитися виражати емоції, в тому числі і негативні; працювати над психологічним станом та над розвитком своєї усвідомленості, яка є навичкою глибшого пізнання та розуміння себе.

Список використаних джерел:

1. Савенкова І. І. Хронопсихологічне прогнозування психосоматичного стану осіб із особливими потребами: Монографія. Київ: Університет ім. Б. Грінченка, 2018. 320с.
2. Середа І. В. Основи психосоматики: навчально-методичний посібник. Миколаїв : Видавець Румянцева Г. В., 2022. 156 с.
3. Основи медичної психології: навчально-методичний посібник / В. М. Ждан, А. М. Скрипніков, Л. В. Животовська, Г. Т. Сонник, М. О. Денек. Полтава: ТОВ «АСМІ», 2014. 255 с.
4. Червинська О. М. Психосоматика. Психосоматичні розлади. Психосоматичний підхід // Український науково-медичний журнал. 2013. № 2. С. 70-72.
5. Психосоматичні хвороби підвищують смертність на 43%. Академік Олег Чабан пояснює, що з цим робити. URL: <https://www.village.com.ua/village/knowledge/podcast/344247-psihsomatichni-hvorobi-pidvischuyut-smertnist-oleg-chaban-royasnyue> (дата звернення: 14.10.2023).

Герасимова М. В.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філософський факультет, студентка 3-го року навчання, 053: Психологія*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВИДІВ ЛЮБОВІ ЯК КОПІНГ-МЕХАНІЗМІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Herasymova M. V.

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philosophy, 3rd year student, 053: psychology*

COMPARATIVE ANALYSIS OF TYPES OF LOVE AS COPING MECHANISMS AS MANIFESTED IN WAR

Стрес – невід’ємний складник життя і розвитку особистості. Однак, якщо за фактор стресу ми розглядаємо будь-який глобальний виклик, а в даному випадку – війну, варто враховувати, що механізми реагування будуть складнішими. Фолкмен та Лазарус у своїх працях зазначають, що однією із первинних когнітивних реакцій на стресор буде оцінка загрози чинника для особистості. Вторинною ж – оцінка власних наявних ресурсів подолання загрози [7]. Таким чином, людина, залежно від важкості чинника стресу, обирає власні ресурси боротьби. Стратегію їх застосування називають копінг-механізмами. У ситуаціях, коли стресор загрожує життю, ресурсами можуть бути різні стратегії і в тому числі й міжособистісні, такі як стосунки з близькими людьми, допомога іншим та отримання від них любові у відповідь [7].

Копінг-механізми Р. Плутчик та Р. Лазарус розглядають як «усвідомлені варіанти несвідомих захистів або усвідомлені поведінкові та інтрапсихічні зусилля щодо розв’язання зовнішньо-внутрішніх конфліктів». Розмежувати ці поняття в контексті реакції на стрес не можна, однак, ми змушені класифікувати самі види любові та розглянути їх як вияви обох понять. Поєднуючи концепції Е. Фромма та Дж. Стернберга, у межах цієї роботи ми розглядатимемо лише три види любові: еротичну любов, патріотизм та любов до об’єкта з вищим статусом (або ж «поклоніння»).

Увесь спектр емоцій, які відчуває людина протягом гострих стресових ситуацій, в т. ч. війни, відбивається на її міжособистісних стосунках. Так, ті міжособистісні стосунки, які підтримують внутрішній ресурс людини, грають ключову роль у копінг-стратегіях [5]. Однак, деякі види стосунків мають і деструктивний вплив на адаптацію особистості.

Розглядаючи еротичну любов та сексуальну поведінку у екстремальних ситуаціях, можна помітити значні зміни на різних рівнях.

З точки зору психоаналізу, еротичну любов розглядають крізь призму інстинкту розмноження. Так, можна виокремити два вектори статевих стосунків в умовах війни, залежно від рівня стресостійкості людини.

За одного типу реакції, сексуальне бажання може зникати або майже зникати. На це прямо впливають процеси в ендокринній системі. В умовах екстремальної ситуації рівень гормонів стресу (кортизолу та адреналіну) підвищується, а статевих (тестостерон, естроген) – знижується. Чим нижча сексуальна конституція, тим вплив екстремальної ситуації вищий. Це може прямо вплинути на якість міжособистісних стосунків загалом, нівелюючи їхню здатність стати копінг-механізмом [3].

За іншого типу, повертаючись до психоаналізу, у стресових емоціях інстинкт розмноження може виявлятися більш чітко, викликаючи сексуальне бажання «з метою залишити потомство за умов власної смерті». Така поведінка може також виникати як потреба «контролювати» ситуацію через задоволення і розслаблення [3]. Вочевидь, така реакція притаманна більш стресостійким людям. Бажання контролю також виступає частиною захисного механізму, який постає в основі копінг-стратегії. Вона проявляється у накопиченні ресурсу через побудову стосунків (необов'язково саме сексуальних) із партнером. В умовах війни, ресурс, раніше отримуваний через інші сфери, втрачається, натомість, з'являється можливість встановити новий. Згідно теорії екзистенціалізму у психології, ефективною копінг-стратегією є саме висянення причини для боротьби, яка згодом формує стратегію дій.

Згідно дослідження Кудоярової В. О. у 2022 році, близько 73% опитуваних змінили своє ставлення до стосунків після війни, замість статевої сумісності, пріоритетним стало бажання турботи про партнера та прагнення захисту одне-одного від небезпеки [3]. Із цього ми можемо зробити висновок, що в еротичній любові за час війни пріоритетним ресурсом є побудова тісних міжособистісних стосунків, взаємна турбота та побудова планів.

У дослідженнях становлення національної ідентичності та патріотизму за останні декілька років [6] було встановлено, що близько 80% українців вважають себе патріотами Батьківщини, розуміючи поняття патріотизму як любов до своєї держави. Для більш точного аналізу, розглянемо патріотизм на прикладі людей, у яких він прослідковується у одному із найвищих ступенів: військовослужбовців [1].

Патріотизм як копінг-механізм має два основні напрями: формування життєвизначальних орієнтирів та перетворення їх у дії. Дослідження Карпушенко Т. В., Лухтай А. М. та Герасіної С. В. дозволило

визначити основні індикатори патріотизму військовослужбовців як копінг-стратегії. 71% досліджуваних не вдаються до емоційно-орієнтовного копіngu, що призводить до поширення стратегії придушення емоцій та переважання почуття тривоги, жалю та вини. 50% досліджуваних у стресових ситуаціях застосовували проблемно-орієнтований підхід, спрямований на подолання загрози. Важливим результатом дослідження був показник, який у різній інтенсивності прослідковувався у майже 100% досліджуваних. З різною частотою виявлення, переважала активна копінг-стратегія звернення по допомогу до інших [2]. Якщо проблемно-орієнтований індикатор можна аналізувати як спосіб втримання контролю над ситуацією через особисто виконані дії, спрямовані на усунення екстремального стресу (у даному випадку – військова служба), то звернення по допомогу вказує на потребу у міжособистісних стосунках, які зміцнюються внаслідок глобального виклику (війни).

Згідно теорії К. Хорні, застосування копінг-стратегій є реакцією на властиву людям базальну тривогу, пов'язану із невротичними потребами. Основними із проблем є почуття власної незахищеності і безпорадності. В умовах війни ці проблеми є критично відчутними, оскільки йдеться про небезпеку в прямому значенні цього слова із загрозою до життя. Для подолання таких невротичних потреб люди використовують різні копінг-механізми. К. Хорні виокремлює три напрями: до людей, від людей і проти людей. «Поклоніння» або любов до людей із вищим статусом є наслідком невротичної проблеми за Хорні і виявляється у поступливого ставленні до людей при владі.

В умовах війни така стратегія прослідковується доволі часто через прагнення знайти опору та надійний захист в образі конкретної людини. Така стратегія може мати позитивний вплив на перебіг адаптації до екстремальної ситуації, однак, може й призводити до виникнення та розвитку політичних ілюзій. Політичні ілюзії виникають на підставі суб'єктивної безпорадності та неможливості здійснити бажання самостійно й полягають у прагненні захисту меж власного Его через перенесення відповідальності на іншого через ототожнення себе з кимось. Такі ілюзії призводять до незаперечної довіри конкретній людині, наслідування її поглядів і/або дій та часткове ототожнення себе із нею [4].

Як копінг-механізм така стратегія виражається у людей із низькою стресостійкістю. За її переважання, людина перекладає відповідальність за власні дії на об'єкт поклоніння та створює ілюзію контролю над ситуацією, яку, наче, контролює об'єкт. Такий принцип працює за

едіпальною концепцією Фрейда та може виявлятися як у поклонінні «вождю», так і богам. Зазвичай такий тип копінг-стратегії супроводжується іншими захисними механізмами, як-от заперечення, раціоналізації, ідентифікації та ін. Зловживання цим копінг-механізмом на рівні нації призводить до прогресу садомазохістичних схильностей та фрустрації народу.

Отже, види любові як копінг-механізми в умовах війни мають неоднозначне значення для перебігу адаптації особистості до екстремальної ситуації. У поєднанні зі специфічними захисними механізмами, залежно від акцентуацій характеру і особливостей суб'єктивного досвіду, вони можуть мати індивідуальний вплив. Війна – явище, яке знищує почуття контролю та передбачуваності. Міжособистісні стосунки та любов зокрема дають ілюзію часткового контролю. Однак, ця тема потребує подальших досліджень для виявлення який із видів любові є найефективнішим копінг-механізмом для груп людей різних соціальних і вікових категорій.

Список використаних джерел:

1. Каменюк Ю. Результати дослідно-експериментальної роботи щодо формування патріотизму військовослужбовців // Вісник Національного університету оборони України. 2021. № 59(1). 106–113.
2. Карпушенко Т. В., Лухтай А. М., Герасіна С. В. Емпіричне вивчення особливостей прояву копінг-стратегій у військовослужбовців-воїнів АТО // Збірник всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених "Перспективи розвитку сучасної психології". 2019. Вип. 5. С. 58-62.
3. Кудоярова В. О. Особливості сексуальності у молодих пар у період активних воєнних дій / Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського харківський авіаційний інститут. 2022
4. Матвішин А. М. Захисні механізми як чинник породження і підтримання політичних ілюзій особистості // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки. 2012. Вип. 36. С. 362-366.
5. Скрипаченко Т. В. Міжособисті відносини як ресурс під час війни // Забезпечення психологічної допомоги в секторі Сил оборони України: зб. тез Всеукр. міжвід. психол. форуму Київ, 2022. С. 272-274
6. Федоренко С., Літвінова О. Патріотизм української молоді в умовах повномасштабної війни Росії проти України: соціально-психологічний аспект // Психосоціальні ресурси особистісного та соціального розвитку в епоху глобалізації : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, в 2 т. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. Т. 2. С. 15-18
7. Donia Baldacchino, Peter Draper. «Spiritual coping strategies: a review of the nursing research literature». <https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.2001.01814.x>

Мар'яна ЗЕМ'ЯНСЬКА

*Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
факультет суспільних наук, бакалавр 1-ого курсу, 053: Психологія*

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО–ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.

Zemianska M.

*Uzhhorod National University, Uzhhorod, Faculty of Social Sciences, 1st year
bachelor student, C4 - 053: psychology*

PROBLEMS OF SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS.

Поняття ВПО (внутрішньо переміщена особа) є дуже поширеним та широко застосованим у політико – соціальній діяльності різних країн. На сьогоднішній день лідерами по кількості надання резидентам статусу ВПО є Ємен, Сирія, Ірак, Україна [3]. Причина розгорнутої міграції, що спричинила масовізацію статусу ВПО серед резидентів, в Україні є початок війни з Росією 2014 року. Проте основну хвилю ВПО викликало загострення цього конфлікту 24 лютого 2022 року. Наразі в Україні офіційно зареєстровано 4,8 млн внутрішньо переміщених осіб, найбільше – у східних областях. Лідерами за кількістю мігрантів є Донецька (521 362 осіб), Харківська (444 322 осіб) та Дніпропетровська (442 323) області – ці данні є офіційними й опубліковані за 2023 рік. [2] Ситуація є критичною, оскільки кількість переселенців перевищує норму. Саме тому ця проблема потребує якнайшвидшого вирішення.

Основні поняття. Внутрішньо переміщена особа, соціально – психологічна адаптація, захист соціальних прав, надання допомоги потребуючим.

Головна мета статті – зробити аналіз та висновок, щодо труднощів людей – мігрантів в адаптації до нового середовища.

Методи дослідження: спостереження, аналіз та підсумування офіційних та додаткових джерел, узагальнення ключових понять, а також інтерв'ю, діалог з учасниками бойових дій.

Проблеми соціально-психологічної адаптації можуть бути різні та за певним рівнем складності.

На сьогоднішній день найбільш поширеним пунктом в міграції є втрата домівки та майна. Люди вимушені покинути звичне місце їхнього проживання й перебиратися в умовно “інший світ”. Це може викликати почуття втрати, безсилля та безнадії. Ці почуття зазвичай

обтяжують людину настільки сильно, що в подальший період свого життя, людина не буде жити, а просто існувати. За останніми даними, більш, ніж 3 млн людей залишилися без даху над головою.

Внутрішньо переміщені особи часто втрачають свій соціальний статус та мережу підтримки. Саме через це, таким людям важливо бути в змозі почати все з початку, але цьому можуть перешкоджати викликані ситуацією стрес, страх, фобії, а також почуття самотності та ненависті. Точних даних на даний момент немає, проте за останніми підрахунками, втрату соціального статусу зазнав кожен п'ятий потерпілий [1].

І ще одним поширеним фактором є травми (фізичні та психологічні) та втрати:

Люди внаслідок бойових дій, могли отримати серйозні тілесні поранення. У такому випадку є стаття 49 Конституції України, яка стверджує, що держава зобов'язується надавати медичну допомогу та реабілітацію пораненим особам [4]

Люди могли стати свідками або жертвами насильства, катування, знущань та інших травматичних подій. Ці фактори можуть викликати серйозні розлади психіки, а також саме це може бути головною причиною втрати соціального статусу в суспільстві.

Брак доступу до освіти та роботи. Відсоток поширеності цих понять є невтішним, тому проблема досить, на жаль, актуальна. Вірогідно, це стане основною причиною зниження економічних показників. Щоб більш детально розглянути цю проблему було проведено опитування, де основним питанням стало працевлаштування: 43% відповіли, що знаходяться в пошуках роботи, а 57% зазначили, що вже працевлаштувалися чи працюють віддалено [1].

Певна кількість людей потрапили під дискримінаційний тиск з боку інших людей. Таке ставлення може викликати депресію, почуття непотрібності, тощо. Опитування *«Чи зіштовхувалися ви з будь-яким видом дискримінації з боку жителів Західної України?»* 87% опитаних проголували проти цього твердження, *«Так»* відповіло лише 13% опитуваних. Одна особа надала розгорнутий коментар: *«У школі, в якій я зараз працюю, дівчинка назвала мене окупанткою та москалькою тільки тому, що я сказала «хорошо», замість «добре». Але в той же час інші діти, яким я викладаю фізику, розпитують, із якого я міста, намагаються підтримати мене, бажають, щоб я не сумувала за домом. Одна з сусідок ненавиділа нашу компанію тільки тому, що ми приїхали з іншого міста, постійно намагалася з нами посваритися. Але інша*

жінка, тернопільянка, запросила мене на великодній обід до себе додому. Вони зустріли мене всією родиною, пропонували свою допомогу». Тож кожен самостійно обирає свій шлях: допомогати або дискримінувати. На один поганий випадок знайдеться дуже багато хороших. Це більше не питання нації, а питиння певної особистості та її виховання [1].

Ця війна вплинула на кожного, тому дуже важливо, щоб люди, яких “накрило” наслідками бойових дій, швидко отримали ту допомогу, якої вони потребують: житло, роботу та лікування при необхідності. Людина, у якої повністю змінилося життя, потребує також психологічної та моральної підтримки. Для вирішення цих проблем необхідно забезпечити доступ до державних послуг (соціальних та психологічних), таких, як психотерапія, консультування із різних питань. На сьогодні існують світові організації, які спеціалізуються на міграційних процесах, і які надають все необхідне, тобто гуманітарну, клінічну, психологічну допомогу. Такими організаціями є Міжнародна організація з міграції (МОМ), Червоний Хрест/ Червоний півмісяць та ЮНІСЕФ, що за будь-якого моменту готові сконтактувати та допомогти потерпілим [5]. Також можна як спосіб допомоги потерпілим організовувати різні збори коштів, які також будуть надходити потребуючим.

Соціальне опитування, інтерв'ю

Я провела соціальне опитування двох студентів-мігрантів, їм було задано 10 питань, на які кожен з них дав свої індивідуальні відповіді. Головною метою цього опитування було визначення рівня адаптації внутрішньо переміщених осіб.

Перший респондент – хлопець з Херсону, був в окупації майже 3 місяці. Він перебуває в Ужгороді вже більше року, тому буде цікаво послухати наскільки добре йому вдалося адаптуватися до нового середовища:

«Чи почуваетесь ви самотнім?»

«Так, майже весь час.»

«Чи виникали у вас проблеми в спілкуванні з іншими людьми, після переїзду?»

«Так, спочатку було досить важко, оскільки я не мав нікого, кого міг би знати. Але через деякий час, я знайшов свою компанію друзів, і зараз з цим проблем не маю.»

«Чи відчуваєте ви ненависть, або недолюбність до інших людей?»

«Ні, взагалі ні.»

«Чи задоволені ви вашою сьогоденішньою соціальною позицією?»

«Так, мене все влаштовує в цьому плані.»

«Чи виникали у вас проблеми з працевлаштуванням?»

«Можливо, але тільки тому, що бажання працювати не було. Доречі, на даний момент я працюю.»

«Чи відчуваєте ви стрес, перебуваючи тут?»

« Іноді так, але я вважаю це нормально для приїзжих.»

«Чи відчуваєте ви соціальний тиск, або дискримінацію у ваш бік?»

«Ні, зовсім ні.»

«Чи порушувалися ваші права з боку держави?»

«Ні, такого точно не було.»

«Чи відчуваєте ви, що ваш психологічний стан погіршується?»

«Насправді так, це правда. Я постійно відчуваю що щось не так, але я вже звик.»

«Чи відчуваєтеся ви в безпеці?»

«І так і ні, не можу дати повністю сформульовану відповідь на це питання.»

Отже, проаналізувавши відповіді, можна сказати, що людина вже адаптувалася, проте, звичайно, є помітний вплив з минулого на поведінку та ставлення хлопця до життя. Високий рівень дезадаптації відсутній.

Другий респондент, дівчина, прибула з Маріуполя, виїхала вона 15 березня 2022 року, а в Ужгород приїхала 28 серпня на заселення в гуртожиток:

«Чи відчуваєтеся ви самотнім?»

«Ти відчуваєшся самотнім коли тільки адаптуєшся, ти приїжджаєш і розумієш, що ти нікому не потрібен. Таке бувало, в спину можна було почути москаль, східнячка, просто через факт того де ти народжений. От тоді ти відчуваєшся самотнім, а в більшій частині все добре.»

«Чи виникали у вас проблеми в спілкуванні з іншими людьми, після переїзду?»

«Ні, проблем з цим не мала. Я майже одразу знаходила спільну мову з усіма. Хоча були вийняткові люди, з якими було достатньо важко знайти спільну мову, але я з усім впоралася.»

«Чи відчуваєте ви ненависть, або недолюбність до інших людей?»

«Ні, я не відчуваю такого. Проте мене дратують люди, які не виявляють поваги до інших, в яких був тяжкий досвід, через військові дії. Але можу точно сказати, що найбільше в даний момент відчуваю ненависть до росіян.»

«Чи задоволені ви вашою сьогоденішньою соціальною позицією?»

«Так, все добре. Ні на що не жаліюсь.»

«Чи виникали у вас проблеми з працевлаштуванням?»

«Ні, зараз я тільки навчаюся. Тому досвіду в цьому плані я не маю.»

«Чи відчуваєте ви стрес, перебуваючи тут?»

«В Ужгороді ні, я добре почуваюся, проте, ще досі дратують літаки, але думаю це надовго...»

«Чи відчуваєте ви соціальний тиск, або дискримінацію у ваш бік?»

«50/50, залежить від ставлення людей. Хтось пожаліє, тому що я ніби з Маріуполя, а хтось назве проросійською. Але якщо чесно, я не бачу ніяких відмінностей між нами, різниця тільки в життєвому досвіді. Але є цікавий факт, я була вихована так, що вважала себе неповноцінною українкою, через те, що спілкуюсь російською.»

«Чи порушувалися ваші права з боку держави?»

«Ні, такого не було. Проте я знаю, що держава не надає повної допомоги мігрантам, через недостачу ресурсів.»

«Чи відчуваєте ви, що ваш психологічний стан погіршується?»

«Періодами, залежить від ситуації в країні. Певний час я могла спати в коридорі, через те, що відчувала постійну тривожність і страх. Я можу безпомилково відрізнити звук артилерії, міноменів, градів і так далі. Але якщо чесно в Ужгороді почуваюся спокійніше.»

«Чи почуваєтеся ви в безпеці?»

«В Ужгороді – так, абсолютно, тут звичайно, війна відчувається не так сильно. Тому я почуваюся в безпеці.»

За відповідями, наданих респондентами, можна дійти висновку, що дівчина вже достатньо добре пристосувалася до умов, які її оточують на цей момент, проте осад від прожитого досвіду залишаться надовго. Але у респондента високий рівень дезадаптації відсутній.

Отже, ми визначили, що проблема з внутрішньо переміщеними особами наявна, якоюсь мірою вона критична і потребує негайного вирішення. Зрозуміли підтвердженнями на це є найпоширеніші проблеми ВПО – це втрата будинків й майна, травми й втрати, брак доступу до освіти й роботи, стереотипи й дискримінація, стрес, втрата соціального статусу. Щодо способів вирішення проблем, були перераховані заходи, які має здійснити держава й її установи. Було проведено інтерв'ю, яке мало на маті визначити рівень адаптованості людей-переселенців, що емпірично підтвердило теоретичний огляд проблематики соціально-психологічної адаптації ВПО в Україні протягом війни із Росією 2014-2023 рр.

Список використаних джерел:

1. Ільченко Наталія. Вимушено Переміщені Особи: драми життєві та соціальні. Добірка журналістських матеріалів : КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за освітньою програмою «Журналістика» . Суми : СумДУ, 2022. 47 с. (дата звернення : 27.10.2023)
2. Громадянська мережа ОПОРА. Вплив повномасштабної війни на міграцію українців: як масштаби переміщення оцінюють держава Україна та міжнародні організації. Звіт. 15 лютого 2023 року. URL : <https://www.oporaua.org/viyana/vpliv-povnomasshtabnoyi-viini-na-migratsiiu-ukrayintsiv-iaak-masshtabi-peremishchennia-otsiniuiut-derzhava-ukrayinata-mizhнародni-organizatsiyi-24523> (дата звернення : 27.10.2023)
3. Максим Сидоржевський. Україна серед рекордсменів світу з внутрішніми біженцями . *DW-Ukraine*. 11.05.2016. URL: <https://www.dw.com/уукраїна-потрапила-у-список-рекордсменів-світу-за-кількістю-внутрішньо-переміщених-осіб/a-19248485> (дата звернення : 27.10.2023)
4. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ. Документ 254к/96-ВР, чинний, поточна редакція — Редакція від 01.01.2020, підстава - 27-IX . *Верховна Рада – Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення : 27.10.2023)
5. Олександра Василенко. Міжнародна гуманітарна допомога для України: перемоги та виклики. *LB.UA*. URL: https://lb.ua/blog/oleksandra_vasylenko/525144 (дата звернення : 27.10.2023)

Мирошник А. О.

*Ужгородський національний університет, м. Ужгород
Факультет суспільних наук, 3 курс. 053: психологія*

БУЛІНГ ПРОТИ ВЧИТЕЛЯ. ПРОФІЛАКТИКА І БОРТЬБА

А. О. Myroshnyk

*Uzhgorod National University, Uzhgorod
Faculty of Social Sciences, 3rd year
053: psychology*

BULLYING AGAINST THE TEACHER. PREVENTION AND FIGHT

Актуальність. Сьогодні складно знайти людину, яка б не чула про булінг у закладах освіти. Булінг – різновид насильства; навмисне, що не носить характеру самозахисту і не є санкціонованим нормативно-правовими актами держави, довготривале (повторюване) фізичне чи психологічне насильство з боку індивіда чи групи, які мають певні переваги (фізичні, психологічні, адміністративні тощо) стосовно індивіда, і що відбувається переважно в організованих колективах з певною особистою метою [20]. За даними О. Погорілець, кожен четвертий вчитель країни стає жертвою булінгу, а кожен другий на роботі взаємодіє зі складними учнями [1]. Цитую О. Алещенко: «Згідно з анонімним опитуванням, яке проводилося серед вчителів загальноосвітніх шкіл, майже 70% із них стикаються з цим явищем» [2]. За результатами дослідження, проведеного Фондом ООН Юнісеф, у 2017 році в Україні зафіксували 109 тисяч звернень до психологів з приводу цькування. Із цих звернень 29 % надійшло від учителів [3]. У березні минулого року вчителька з Рівненщини кинулася з моста через складні стосунки з учнями, раніше стало відомо про київського другокласника, який регулярно знущався з вчителів та однолітків, а в січні цього року всю країну обурило побиття педагога батьком одного зі школярів у Києві. [4]. Водночас, згідно з Ю. Пилипко, близько 96% педагогів потребують психологічної або юридичної допомоги, а згідно з даними О. Грицук, у 30% вчителів показник ступеня соціальної адаптації рівний або нижче, ніж у хворих на неврози [9], [21]. Інше дослідження показало, що в 60% педагогів сформований такий компонент емоційного вигорання, як резистентність, а в 35% – він на стадії формування, що свідчить про схильність педагогів до емоційного

вигорання [5]. Можна припустити взаємозв'язок цих двох груп фактів, тому тема булінгу вчителя сьогодні є вкрай актуальною, тим паче, що про неї говорять не так багато, як про інші теми.

Мета дослідження. Розкрити шляхи профілактики, боротьби і вирішення проблеми булінгу проти вчителів.

Об'єкт дослідження. Булінг проти вчителя як суспільно небезпечне явище.

Предмет – Шляхи протидії йому.

Основні поняття.

Булінг, проблема, вчитель, допомога, освітній процес, тренінг, профілактика, учні, цькування.

Стан розроблення цього питання.

Цим питанням займалися: М. Хом'якова, О. Погорілець, М. Давидюк, Подуфалов К., Якимчук Ю., Алещенко О., Бронівська Ю., Великий внесок у вивчення зазначеної проблеми зробили В. Т. Ортон, Д. А. Лейн, І. С. Кон та інші.

Виклад основного матеріалу.

Почнемо з профілактики. Для неї необхідно з'ясувати причини його виникнення і визначити способи їх уникання. Їх багато, але ми зупинимося на деяких з них. 1. Б. Петренко вважає, що «як правило зачинщиками цькування вчителів є ті самі діти, які цькують власних однокласників. У них уже сформоване уявлення про те, що насиллям чи глузуванням над іншими можна досягти найвищого ступеня у класній ієрархії...» [6]. 2. Подуфалова К. і Давидюк М. вважають, що «чимало конфліктів стають не лише першопрчиною агресивної поведінки учасників освітнього процесу, а й джерелом розповсюдження булінгу як особливого виду цькування, що має місце в закладі освіти» [7]. 3. Вони ж кажуть, що «існує тісний зв'язок між тим, що вчитель може стати потенційною жертвою булінгу, і професійним вигоранням» [7, с. 3]. 4. До причин також відносять брак досвіду, який обумовлює відчуття невпевненості вчителя, яке діти легко уловлюють. Коли молодий педагог сумнівається у своїй силі, клас легко може довести його до нервового зриву [8]. 5. На кінець – дисфункціональна група: «Цькування виникає тоді, коли група потребує згуртованості, оскільки це найбільш примітивний спосіб відчуття єднання, спільності на рівні, щонайперше, емоційному. Коли група не знаходить цивілізованих способів об'єднатися, вона починає йти за інстинктами. Агресор відчуває ейфорію, і «підсідає» на це відчуття, як на наркотик» (К. Подуфалова, М. Давидюк) [7]. З цього всього ясно, що для профілактики,

потрібно: А) Протидіяти булінгу в шкільному середовищі в принципі, не допускати його появу і боротися з ним. Б) Вміти конструктивно розв'язувати конфлікти, не допускати переростання їх в булінг або щось подібне, В) Попереджати емоційне вигорання. Воно є особливою формою професійної дезадаптації вчителів і є причиною зниження якості роботи, втрати інтересу до неї, порушень фізичного і психічного здоров'я вчителя [9]. Г) Розвивати впевненість педагога в себе, Д) Не допускати перетворення групи на дисфункціональну (це така, що на певному етапі свого існування починає забирати в її учасників більше, ніж дає їм, крім її лідера). Для варіанту А потрібно, крім всього іншого: уникати висміювання, перехвалювання, наклеювання ярликів та зайвого порівняння дітей, не допускати віддавання переваги деяким учням, не підтримувати глузувань, насмішок на адресу певних осіб, суворо припиняти їх, розбір помилок необхідно робити не називаючи прізвищ або індивідуально; – підтримувати дітей, що стали жертвами; – якщо репутація дитини якимось чином зіпсована, необхідно дати їй можливість показати себе у вигідному світі, підтримати її досягнення; – треба заохочувати дитину приймати участь у загальних заходах тощо [10]. Для варіанту Б слід відзначити, що «конфлікт у педагогічній діяльності легше попередити, ніж успішно розв'язати» [11]. Для того, щоб мінімізувати їх кількість, потрібно: Не піддаватись провокаціям того, хто прагне конфлікту; Не прагнути будь-якими засобами зберегти свій соціальний статус перед учнями; оцінювати не особистість учня, а тільки вчинки; не поспішати суворо карати учня; вибудовувати довірливі стосунки в групі; намагатись не виявляти дратівливості, грубості, самовдоволення, безпорадності і ін. [11]. Якщо ж конфлікт вже виник, для його подолання найкращою є стратегія співпраці і компромісу, а не уникнення або агресія. Варіант В досягається також зменшенням кількості виборів стратегії «уникнення» і агресивних дій. Була виявлена кореляція цих факторів з рівнем емоційного вигорання вчителів [9]. Можна також проводити просвітницьку роботу з питання вигорання й різноманітні тренінги. Один з важливих компонентів профілактики синдрому вигорання – корекція неконструктивних способів поведінки і формування конструктивних копінг-стратегій (подолання професійних стресів), до яких відносяться упевнена поведінка і навички соціальної взаємодії [13]. **Копінг-стратегії – це стратегії подолання стресових ситуацій, поведінка, спрямована на їх зміну, або адаптивна поведінка. Конструктивні** - ті, які відбуваються з перевагою співробітництва та

компромісу; адекватного самооцінювання. **Для їхнього розвитку потрібна робота** над підвищенням емоційної стійкості вчителя, розвитком емпатії, професійної рефлексії, самоактуалізації та особистісної зрілості, підвищенням конфліктологічної компетентності [12]. Для того, про що написано в пункті Г підійде розвиток життєстійкості. Життєстійкість – це те, що «є основою для переробки стресових факторів, за її допомогою негативні впливи трансформуються в нові можливості [14]. Саме від неї залежить, яку модель поведінки обере людина: чи буде притримуватись старого життєвого досвіду та намагатися нічого не змінювати в своєму житті, чи навпаки, спробує щось нове, буде розвиватися та ризикувати.» (Карпова Є, Вороніна М.). Ясно, що тільки впевнена людина може брати на себе ризик, пробувати щось нове. Для досягнення високої життєстійкості можна сформувані такі установки – залучення, контроль, прийняття ризику. Для Д – потрібна хоча б мінімальна обізнаність з груповою динамікою та зі способами постановки цілей групи, потрібно віднаходити в дітей спільні локальні інтереси, на основі яких можна об'єднати школярів у функціональні групи. Варто також установити контакт з дітьми та батьками, які потенційно можуть бути агресорами, виробити спільну позицію в усіх учасників освітнього процесу в конкретному закладі освіти щодо цькування будь-кого – учня чи вчителя [7]. Це також вимагає наявності певного рівня соціальної компетентності. соціальна компетентність – це здатність вчителя на основі сформованих професійних знань та умінь формувати у дитини здатність та навички ефективно взаємодіяти з оточуючим світом, розвивати вміння встановлювати доброзичливі міжособистісні відносини, розуміти почуття і поведінку оточуючих, встановлювати визначені межі допустимої поведінки [15].

Боротьба. Перше, що потрібно, для боротьби – це не мовчати про це. О. Погорілець каже, що «педагоги часто приховують факт цькування, адже побоюються осуду з боку колег та батьків. Явище булінгу педагога озвучують тоді, коли ситуація вже критична.» [16]. **У разі вчинення проти педагога булінгу, в першу чергу такий випадок бажано зафіксувати та особисто звернутись із письмовою заявою до керівника закладу освіти, яким своїм безпосереднім обов'язком має повідомлення уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про випадки булінгу (цькування) учасника освітнього процесу.** [17]. Не варто мовчати, треба говорити про це з адміністрацією навчального закладу, друзями, батьками дітей або звертатися до правоохоронних органів та органів опіки. Необхідно по-

стійно залучати учнів до просвітницько-профілактичних заходів, проведення серед педагогів і учнів навчальних занять, тренінгів тощо. [18]. Друге – **формувати ефективні копінг стратегії. В дослідженні А було показано, що з збільшенням активних копінг-стратегій зменшуються прояви девіантної поведінки підлітків [12]. Ясно, що ті, хто цькує вчителя – девіанти. Третє. Якщо жодні з цих заходів не допомогли, слід задуматись над збереженням свого психічного здоров'я. Для цього потрібно розвивати життєстійкість, навички саморегуляції і уникати перегорання. Способи саморегуляції – сміх, гумор; роздуми про радісне, приємне; різні рухи, розслаблення м'язів; спостереження за пейзажем; розглядання предметів у приміщенні, фотографій, інших приємних або дорогих для людини речей; вдихання свіжого повітря; висловлювання похвали, компліментів і ін. [19]. Для уникнення перегорання можна приділити більше часу для відпочинку, хобі.**

Висновки

Отже, булінг проти вчителя – дуже небезпечне, мало розкрите і досить поширене в нашій країні явище. Для боротьби і профілактики з ним слід правильно вирішувати конфлікти в шкільному середовищі, говорити з іншими учасниками навчального процесу про булінг і звертатися по допомогу, якщо він вже почався; правильно взаємодіяти з всіма учнями, берегти ресурси для того, щоб не вигоріти і не дозволяти несприятливим обставинам пошкодити психологічне здоров'я. Для цього необхідне формування копінг-стратегій, життєстійкості, соціальної компетентності і профілактика емоційного вигорання. Для цього можна залучати тренінги і індивідуальні консультації, просвітницьку роботу від шкільних психологів.

Список використаних джерел:

1. Погорілець О. В. Педагогічні працівники як об'єкти булінгу. 2020. <https://doi.org/10.32631/pb.2020.1.20>
2. Алещенко О. В. Особливості жертв булінгу (педагогічних працівників) // Матеріали III Всеукраїнського форуму (ВНПЗ ДГУ, 10.02.2022). 2022.
3. Глобальне опитування про булінг // Медіа-центр ЮНІСЕФ Україна : офіс сайт. URL: <http://www.unicef.org/ukraine/ukr/infographicbullying-upd.pdf>(дата звернення: 15.02.2020).
4. ТСН: «На Рівненщині вчителька кинулася з 15-метрового мосту через проблеми з дітьми», 2018. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/na->

- rivnenschini-vchitelka-kinulasya-z-15-metrovogo-mostu-cherez-problemi-z-ditmi-1133061.html
5. «Емоційне вигорання педагогічних працівників». 2021. https://ldubgd.edu.ua/sites/default/files/8_konferenzii/emociyne_vigorannya.pdf (автора не вказано).
 6. Петренко Б. Цькування вчителів в українських школах // Главком : сайт. 12.04.2018. URL: <https://glavcom.ua/columns/bpetrenko/c kuvannya-vchiteliv-v-ukrajinskih-shkolah-489008.html> (дата звернення: 15.02.2020).
 7. Давидюк М., Подуфалова К. Булінг проти вчителя: формування відповідальності суб'єктів освітнього процесу. 2020. С. 104-113. DOI: 10.31652/2412-1142-2020-56-104-113
 8. Ю. Бронівська "Я плакала вдома, хотілося кричати та зламати щось": який буває булінг учителів. 2019, <https://shkola.obozrevatel.com/ukr/news/ya-palakala-vdoma-hotilosya-krichati-ta-zlamati-schos-yakij-buvae-buling-uchiteliv.htm>
 9. Грицук О. В. Психологічні особливості динаміки емоційного вигорання вчителів. – Рукопис. Харків, 2010
 10. Профілактика Булінгу у шкільному середовищі. Автор, рік і місце публікації не вказані. URL: <http://pisochny-mobil.kh.sch.in.ua/Files/downloadcenter/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%84%D1%96%D0%BB%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%91%D1%83%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B3%D1%83%20%D1%83%20%D1%88%D0%BA%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%83%20%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%89%D1%96.pdf>
 11. О. В. Пищик, Особливості педагогічних конфліктів. Шляхи подання. 2020.
 12. Сидоренко А. Психологічні особливості копінг-поведінки вчителів у педагогічній взаємодії з підлітками-девіантами. Київ, 2012. УДК 373.12.015.3:159.019.4-053.6
 13. Ронгінська Т. Синдром вигорання в соціальних професіях / Т. Ронгінська // Психол. журн. 2002. – Т. 23. – № 3. – С. 85-95.
 14. Вороніна М. Ф., Карпова Є. А. Ресурсні фактори життєстійкості // Соціологія і право. № 3 (20). 2013. С. 5-11.
 15. Ковальчук В. А. Соціальна компетентність вчителя як складова професійно-педагогічної компетентності // Соціалізація особистості: Збірник наукових праць. За заг. ред. проф. А. Й. Капської. Том XVIII. – К.: Логос. – 2002. – С. 70-76.
 16. Погорілець О. Булінг проти педагогічних працівників як суспільно небезпечне явище. Харків, 2019.
 17. Хом'якова М. Як педагогу не стати жертвою булінгу? 2021.

18. Погорілець О. Педагогічні працівники як об'єкти булінгу. Харків, 2020. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2020.1.20>
19. Гунько О. Практичні навички саморегуляції. Вінниця, 2020. <https://vinps.vn.ua/?p=1131>
20. Цькування // Вікіпедія. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A6%D1%8C%D0%BA%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F>
21. <https://mon.gov.ua/ua/news/96-vchiteliv-potrebuyut-psihologichnoyi-ta-yuridichnoyi-pidtrimki-eksperti>

Смолінська А. В.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
географічний факультет, 3 рік навчання; 106: Географія
Науковий керівник: Буряник О. О.*

**СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ
У ЛЬВІВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

Smolinska A. V.,

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Geography, 3th year student, 106: Geography
Supervisor: Burianyk O. O.*

**CURRENT CHALLENGES OF THE EDUCATIONAL PROCESS
AT THE IVAN FRANKO NATIONAL UNIVERSITY OF LVIV**

У сучасному світі навчання має надзвичайно важливу роль, адже формує бачення та роль людини у суспільстві. Тому особливу увагу потрібно надавати саме якості освітніх послуг, які в першу чергу будуть залежати від професіоналізму кадрового складу, який забезпечує освітній процес та від форми організації навчання.

Освітній процес – це навчальні заходи, які спрямовані на формування нових навичок, знань, професійної обізнаності та розвитку особистості (Ст. 1. ЗУ «Про освіту») [6]. Це досить складний механізм, який полягає у цілісності системи. Якісно організований освітній процес приносить високі результати навчання і гарантує добру підготовку фахівців, які відповідно стають конкурентоспроможними на ринку праці. Крім того, повноцінний освітній процес спонукає студентів до саморозвитку та соціалізації, що є вкрай важливим для формування особистості.

Загалом освітній процес регулюється Законом України «Про освіту», Законом України «Про вищу освіту» [3, 6]. У Львівському Університеті процес впорядковується головню Положенням про організацію освітнього процесу, Положенням про систему внутрішнього забезпечення якості освіти, Тимчасовим порядком організації та проведення заліково-екзаменаційної сесії й атестації здобувачів вищої освіти із застосуванням дистанційних технологій у Львівському національному університеті імені Івана Франка [1, 2, 4].

Вперше зміни у форматі навчання, у більшості вишів, відбулися на початку пандемії COVID-19. Офіційно карантин запровадили від 12

березня 2020 року. Згідно з наказом керівництва Львівського Університету навчання продовжувалося у дистанційному форматі за допомогою платформи Microsoft Teams [5]. Недоліком стало те що деякі викладачі організували заняття на інших, менш зручних, платформах як Zoom, Skype або ж Google Meet.

Викладачі зіткнулися з проблемою організації формату лабораторних та практичних робіт, адже головна мета відобразити очне навчання та донести весь матеріал, зберігаючи увагу студентів. До прикладу, на географічному факультеті, студентам було важко сприймати дисципліни, які вимагають експериментів та детального аналізу: «Хімія сфер Землі», «Фізика», «Основи геодезії з картографії», «Основи геології», «Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства» та багато інших.

Також виникла проблема щодо дотримання академічної доброчесності, адже викладачі не могли повністю контролювати дії студентів. Після переходу на змішане навчання ситуація покращилася.

Повномасштабне вторгнення стало ще більшим ударом для навчального процесу. Війна – складний виклик для всіх, вона вплинула на дії та вчинки людей, їх психологічний та фізичний стан. Значного впливу зазнали всі сфери суспільного життя, передусім політична та економічна сфери.

Починаючи з 24 лютого у Львівському національному університеті імені Івана Франка навчання було призупинене. Вимушені канікули тривали до 11 березня 2022 року, адже був потрібний час для усвідомлення ситуації та рішення щодо правильної організації навчання.

Відновили навчання 14 березня 2022 року у дистанційному форматі. Оскільки, тривалий час студенти вже працювали на дистанційній формі навчання, технічна складова була підготовлена до такого формату. Найкритичнішим моментом був моральний стан студентів, багато хто з них виїхав за кордон, як з власного бажання, так і через тиск батьків. Велика частина студентства не розуміла для чого їм навчання у воєнний час. На жаль, деякі здобувачі освіти опинилися в окупації та змогли долучитися до освітнього процесу, лише після звільнення території або ж після виїзду звідти.

Важливе завдання було покладене на викладачів, які в першу чергу повинні були довести студентам, що якісна освіта дуже потрібна для їхнього майбутнього.

Через повітряні тривоги та обстріли багато навчальних годин не відбулися, а матеріал був відправлений на самоопрацювання, як наслідок перебуваючи у великому стресі студенти не засвоїли всієї

інформації. Також великою проблемою стала робота в лабораторіях, через дистанційний формат навчання здобувачі освіти мали змогу спостерігати за експериментами лише з екрана, а не проводити їх самостійно.

Невіддільною складовою навчання, особливо для природничих факультетів, є проходження практики. В перші місяці війни очне проходження практики стало неможливо, а надалі обмежене територією здебільшого частин західної та центральної України.

Наступний 2022-2023 навчальний рік відбувався у змішаному форматі з лекційними заняттями на платформі Microsoft Teams та аудиторними семінарами, практичними та лабораторними роботами. Заліково-екзаменаційна сесія та навчальна практика проходила в очному форматі. Ускладнила ситуацію проблеми з електропостачанням. Студенти не могли відвідувати всі лекції, адже графіки відключення світла різнилися із розкладом занять. Часті повітряні тривоги вимагали перебування в укриттях, інколи пари під час тривоги не переривали, а переносили в укриття. За умови відсутності заняття там студенти часто співали, грали ігри аби відволіктися від тривоги.

2023-2024 навчальний рік для більшості студентів стартував у очному форматі. З огляду на воєнний стан доступ до інформації став обмежений, як приклад картографічні джерела, багато карт не оновлюються або ж повністю відсутні, архіви метеорологічних станцій теж закриті, що у свою чергу вплинуло на важкість виконання практичних занять, написання наукових та курсових робіт.

Пандемія COVID-19 та повномасштабне вторгнення стали викликом для освітньої сфери, попри це студенти продовжують здобувати освіту. Кожна з форм навчання має свої переваги та недоліки, проте як показав досвід очне навчання є найбільш ефективним, адже крім якісного освітнього процесу є можливість брати участь у конференціях у різних куточках країни, закордонних обмінах, конгресах та дослідженнях. Зараз студентство прагне відновлення звичного режиму освітнього процесу та закінчення війни.

Список використаних джерел:

1. Наказ Ректора Університету від 12.03.2020 р. URL: <https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/order-2020-03-12-o-26.pdf>
2. Положення про організацію освітнього процесу у Львівському національному університеті імені Івана Франка: наказ Ректора Університету від 21.06.2018 р. URL: <https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/06/S22C-6e18062115060-1.pdf>

3. Положення про систему внутрішнього забезпечення якості освіти у Львівському національному університеті імені Івана Франка: наказ Ректора Університету від 22.02.2019 р. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/11/reg_internal-quality.pdf
4. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.05.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
5. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. №2445-VIII. Дата оновлення: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
6. Тимчасовий порядок організації та проведення заліково-екзаменаційної сесії і атестації здобувачів вищої освіти із застосуванням дистанційних технологій у Львівському національному університеті імені Івана Франка: рішення Вченої ради Університету від 20.05.2020 р. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/reg_online-exams.pdf

Шевчук К.М.,

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
факультет педагогічної освіти, 4 рік навчання,
016.01: Спеціальна освіта. Логопедія*

Породько М.І.,

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
факультет педагогічної освіти, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальної освіти*

ВИКЛИКИ ПЕРЕД ТЕРАПЕВТАМИ МОВИ І МОВЛЕННЯ ЗУМОВЛЕНІ ВОЄННИМИ ДІЯМИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Shevchuk K.M.,

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Faculty of Pedagogical Education, 4th
year student, 016.01: Special Education. Speech therapy*

Porodko M.I.

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Faculty of Pedagogical
Education, Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Department of Special Education*

CHALLENGES FOR SPEECH AND LANGUAGE THERAPIST CAUSED BY MILITARY ACTIONS ON THE TERRITORY OF UKRAINE

Щодня українці стикаються з діями агресорів, які несуть за собою негативні наслідки для всього населення. Серед населення страждають як і діти, так і дорослі, особливо військовослужбовці. За останніми даними нараховують від 100 000 до 120 000 поранених, які потребують висококваліфікованої медико-психологічної допомоги [2]. Ураження головного мозку внаслідок черепно-мозкових травм, інсультів, осколків, мінно-вибухових травм призводить до численних наслідків, таких як втрата або порушення мовлення (афазія, дизартрія, заїкання, дисфонія), порушені вищі психічні та когнітивні процеси, сенсорні аналізатори тощо. І звісно ж, постає виклик перед одними із провідних фахівців в медико-реабілітаційній команді терапевтами мови та мовлення відповідно до [1].

Нами було проведено опитування серед терапевтів мови та мовлення (логопедів) та студентів, які навчаються на цієї професії. Опитування складалося з 13 запитань та участь взяло 55 учасників. Серед опитуваних 29 осіб (52,7%) працюють терапевтами мови і мов-

лення (логопедами), 21 особа (38,2%) планують розпочати роботу та 5 осіб (9,1%) не працюють. Більша половина, а саме 33 логопеди (60%) працюють з дітьми дошкільного віку, 9 логопедів (16,4%) працюють з дітьми шкільного віку та 13 терапевтів мови і мовлення (23,6%) працюють з дорослими. Як бачимо, що більша частина фахівців віддає перевагу дітям дошкільного віку.

Якщо ж говорити про обізнаність в мовленнєвих порушеннях, які виникають у дорослих, то серед опитуваних 74,5% знають про такі порушення, як афазія, дизартрія та порушення ковтання (дисфагія). До того ж, 37 осіб (67,3%) готові були б розпочати роботу з людьми внаслідок органічного ураження кори головного мозку внаслідок воєнних дій та 18 осіб (32,7%) відповіли, що не готові.

Серед опитуваних 16 (29,1%) учасників мають досвід у роботі з дорослими, але все ж таки переважають фахівці (70,9%), які не мають досвіду з роботи з дорослими. Це пов'язано зі страхом, який виникає перед спеціалістами, а саме 36 опитуваних (65,5%) відповіли, що страх відіграє роль при початку роботи з дорослими внаслідок органічних уражень мозку (див. рис. 1.).

Чи виникає у Вас страх розпочати логопедичну роботу з дорослими внаслідок отриманих травм головного мозку?
55 ответов

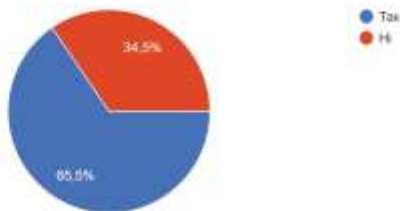

Рис. 1. Питання: «Чи виникає у Вас страх розпочати логопедичну роботу з дорослими внаслідок отриманих травм головного мозку?»

Страх перед початком роботи з дорослими з органічними ураженнями кори головного мозку

Але, всього лиш 10 осіб (18,2%) мають уявлення з чого розпочинати роботу з людьми з органічними ураженнями мозку, 30 осіб (54,5%)

не зовсім розуміють з чого починати свою роботу та 15 осіб (27,3%) взагалі не мають уявлення (див рис 2.).

Чи маєте уявлення з чого розпочинати роботу з людьми з органічними ураженнями мозку?
55 ответов

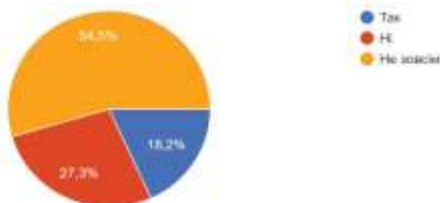

Рис 2. Питання: «Чи маєте уявлення з чого розпочинати роботу з людьми з органічними ураженнями мозку?»

Чи фахівці мають уявлення з чого розпочинати роботу з людьми з органічними ураженнями мозку

Щодо обстеження, то 15 фахівців (27,3%) знають методи обстеження мовлення у людей з органічними ураженнями мозку, але більша половина фахівців, а саме 40 логопедів (72,7%) не знають жодних методів обстеження. Методи відновлення мовлення у дорослих знають більше фахівців, а саме 17 фахівців (30,9%).

І з опитування виходить, що 49 логопедів (89,1%) зазначають, що в Україні не вистачає терапевтів мови і мовлення, які працюють з дорослими особами внаслідок органічного ураження мозку.

Серед причин чому фахівці не готові розпочинати роботу з цією категорією осіб найпоширеніша відповідь це страх та відсутність знань. Фахівці вказують на те, що у більшості випадків переважає страх братися за роботу з дорослими саме через недостатні знання з цієї галузі логопедії. Зокрема, наголошують, що в закладах вищої освіти найбільший акцент робиться на мовленнєвих порушеннях у дітей, тому більшість логопедів розпочинають свою роботу з дітьми дошкільного та шкільного віку. До того ж, деякі учасники вказують на те, що робота з дітьми легша ніж з дорослими, оскільки з дітьми заняття йде через гру та легше знайти підхід. Якщо ж з дорослими, то потрібно більше бути психологічно стійкими для того, щоб знайти контакт та підхід до роботи.

Терапевти мови і мовлення працюють в закладах охорони здоров'я, які повинні володіти достатньою базою знань з медицини, психології, реабілітації та відповідно логопедії, що є досить відповідальним завданням, яке постає перед фахівцем. Терапевт мови і мовлення не лише обстежує та відновлює компоненти мовлення, але й працює з порушенням ковтання (дисфагія) та повинен знати особливості роботи з трахеостомами та гастростомами. Тому, більшість логопедів вважають таку роботу дуже важкою та відповідальною і багато не розпочинають навчання з цієї теми через ряд причин, по перше, через недостачу науково-методичної літератури та практичності, по друге, не має до кого звернутися та перейняти досвід, оскільки не у всіх містах України є достатня кількість терапевтів мови і мовлення.

Таким чином, можемо підсумувати, що серед викликів перед терапевтами мови і мовлення постає недостатня кількість наукової літератури, страх перед початком роботи, складність роботи, особливості психологічного стану у людей з органічними ураженнями головного мозку внаслідок воєнних дій, що потребує особливого підходу з боку фахівця, досвід із зазначеною категорією осіб.

Список використаних джерел:

1. Класифікатор професій. Міністерство економіки України: Веб-сайт. URL: <https://www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=6b52f95a-3fb6-43a2-b061-505aabc89813&tag=KlasifikatorProfesii> (дата звернення 04.10.2023).
2. Troop Deaths and Injuries in Ukraine War Near 500,000, U.S. Officials Say. The New York Times. Веб-сайт. URL: <https://www.nytimes.com/2023/08/18/us/politics/ukraine-russia-war-casualties.html> (дата звернення 04.10.2023).

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Клімов Р. М.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
факультет міжнародних відносин, 3-ий рік навчання,
291: Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*

ЕФЕКТ ДОМІНО НА ТЕРЕНАХ АФРИКИ – ГОЛОВНИЙ БІЛЬ ДЛЯ ЗАХОДУ

Klimov R.M.

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of International Relations, 2nd-year students,
291: International Relations, Public Communications and Regional Studies*

DOMINO EFFECT IN AFRICAN REGION – A MAJOR CONCERN FOR THE WEST

Політична карта Африканського континенту визначається своєю строкатістю політичних режимів. Протягом останніх десятиліть особливо прослідковується різка їх зміна у різних частинах цього регіону. Характерним для сучасних держав Африки є низькі темпи розвитку економіки, падіння рівня демократії, десятирічні «правління» очільників, як наслідок – збільшення кількості державних переворотів на континенті. Перевороти в Малі, Чаді, Судані, Буркіна-Фасо, Нігері, Габоні свідчать про актуальну політичну нестабільність серед африканських держав, що, безперечно, має вплив не тільки на сусідні держави, а й на загальний хід подій на міжнародній арені [1].

За останні три роки держави Африки, а саме регіону Сахель, були свідками чіткої тенденції: системні військові та конституційні кризи стали актуальною проблемою в сфері безпеки та миру. П'ять військових переворотів та три конституційних є важливим індикатором для Заходу, враховуючи, що тенденція тільки набирає обертів. Серед причин таких подій можна визначити: обмежений досвід демократії, економічні та соціальні кризи в регіоні, слабкість місцевого управління, висока активність джихадистських рухів, тощо. Особливо варто виокремити антизахідні настрої військової еліти, яка в більшості випадках аргументує свої дії бажанням подолати «західне панування та експлуатацію». Очевидним є факт, що такий розвиток подій є макси-

мально невідповідним для Заходу, оскільки втрачається не тільки вплив на держави регіону, а й загальна можливість регулювання безпекової, соціальної, економічної, міграційної сфер [2].

Для держав Європи та США такий регіон як Африка є значущим з багатьох причин. З точки зору геополітичної важливості наразі ведеться активна боротьба західного табору з одного боку і Росією та Китаєм – з іншого за розподіл впливу на континент. Державні перевороти є вигідними лише для другого блоку, оскільки представники військових хунт дієво використовують практику залучення допомоги з боку Росії та Китаю, водночас надаючи їм більше важелів впливу в регіоні. Цю боротьбу яскраво демонструє державний переворот в Нігері. До липня 2023 року Ніамей був центральним стратегічним партнером Франції в Сахелі, але в результаті зміни влади вектор розвитку та партнерства став кардинально іншим. Після оголошення ультиматуму від ЕКОВАС, який був відхилений, уряд Абдурагмана Тчіані – очільника хунти, звернувся по допомогу до представників Росії. Як результат – повна поразка Заходу за перерозподіл впливу на африканському континенті [3].

Більшість країн континенту, в яких відбувались державні перевороти – колишні французькі колонії, які з середини ХХ століття намагаються стати на шлях демократичного розвитку та громадянського суспільства. Франція залишається активним економічним партнером держав Африки, які є багатими на природні ресурси: нафту, газ, дорогоцінні матеріали. Зміни конституційної влади в таких державах так само є небезпечними для держав Заходу. Експерт-міжнародник Руслан Осипенко стверджує, що якщо приватна військова компанія (ПВК) “Вагнер”, яка є максимально активною на континенті, почне контролювати владу в Нігері, то Росія отримає доступ до контролю на 60 відсотками постачань урану на світовий ринок. «Стають монополістом і можуть диктувати свої умови в цій галузі. Тоді ні про які санкції проти “Росатому” не може і йтися. Тут вже стверджується про те, що Росія завдає удару по економічній безпеці та ослаблює потенціал західних країн, насамперед Франції та США. І, звісно, не можна не брати до уваги те, що підуть міграційні потоки», – так експерт пояснює особливу зацікавленість Росії до державних переворотів в Африці [1]. Отже, можна стверджувати про потужну присутність, активність та вплив Росії в регіоні, яка надає гуманітарну, збройну та «безпекову» допомогу військовим хунтам.

Зацікавленим в континенті є і найбільший противник Заходу – Китай, який є інвестором номер один в Африці. Саме завдяки вдалим інвестиціям у видобуток суданської нафти наприкінці двадцятого століття йому першим вдалося закріпитись на ринку нафти в регіоні, а повалення конституційної влади в Чаді та Нігері стало каталізатором для повного контролю ринку в Сахелі.

Поширення тероризму та джихадистських рухів є одним з найбільш негативних наслідків державних переворотів для Заходу. Мохамед Базум – легітимний президент Нігеру, який був усунений військовими повстанцями, був центральною колоною та чи не єдиною надією Європи для врегулювання безпекової ситуації в регіоні. Саме на нього покладалася місія подолання проблем ісламістських повстань, але в результаті перевороту – ситуація тільки погіршується. Суттєва дестабілізація безпеки та активізація повстань є, однозначно, невивідним для Європи, яка фактично межує з Африкою [4].

Збільшення кількості повалених режимів може призвести до глобальної міграційної кризи. Масова нелегальна міграція, яка буде санкціонована недемократичною політикою військових еліт держав Африки і головний рух якої буде напрямлений саме на держави Європи – може стати викликом номер один для держав Заходу.

Підсумовуючи все вище затверджене, можна зробити висновок, що Сахель залишається нестабільним регіоном, в якому яскраво простежується тенденція неправомірних повалень влади. Ця тенденція є максимально не вигідною для держав Європи та США, оскільки представники військових хунт надають перевагу у партнерстві Росії та Китаю, які в цьому контексті отримують доступ до економік та ресурсів держав, що є великим програвшем для Заходу. Ісламістські повстання, неконтрольовані міграційні потоки, економічна та соціальна кризи в Африці – жахливі наслідки державних переворотів, які можуть стати головним болем для Заходу вже в ближчі роки.

Список використаних джерел:

1. Клімов Р. Ситуація у Нігері – черговий переворот чи загроза інтервенції? – Режим доступу. – <https://telegra.ph/Situaciya-u-Nigeri--chergovij-perevorot-chi-zagroza-intervencii-09-28>
2. Ерман Г. "Теорія доміно" в дії. Як військові хунти захоплюють Африку, а Захід втрачає вплив. – Режим доступу. – <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cek4x1vxl51o>

3. Лотоцька Н. Країни Західної Африки запровадили санкції і погрожують силою лідерам перевороту в Нігері. – Режим доступу: https://lb.ua/world/2023/07/31/567809_kraini_zahidnoi_afriki_zaprovadili.html
4. Sohaib Mahmoud, Mohamed Taifouri. The Coups d'État of the Sahel Region: Domestic Causes and International Competition. – Режим доступу: <https://arabcenterdc.org/resource/the-coups-detat-of-the-sahel-region-domestic-causes-and-international-competition/>
5. Daniel Baltoi. A Deeper Look Into the West African Coup Wave. – Режим доступу : <https://www.fpri.org/article/2023/01/a-deeper-look-into-the-west-african-coup-wave/>

Логвиновська М. О.

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ,
історичний факультет, бакалавр 3 року навчання, 032: Історія та археологія*

ЗНИЩЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ПАМ'ЯТОК В РАМКАХ "ІСЛАМСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ" ЯК ВИКЛИК ДЛЯ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ БЛИЗЬКОГО СХОДУ ТА СВІТУ

Lohvynovska M. O.

*Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv,
Faculty of History, 3rd year student, 014.03: History and archaeology*

DESTRUCTION OF CULTURAL MONUMENTS AS PART OF THE "ISLAMIC REVOLUTION" AS A CHALLENGE FOR THE HISTORY AND CULTURE OF THE MIDDLE EAST AND THE WORLD

Близький Схід здавна вважається колыскою перших цивілізацій. Саме тут, в межиріччі Тигру та Євфрату, постала Ассирія, Вавилонська держава, а пізніше – велика держава персів.

Наприкінці ХХ століття, Близький Схід, а саме територію Ірану, сколихнула Ісламська революція під покровительством аятоли Хомейні. Паралельно з політичною, почалася культурна революція в іранському суспільстві. В основному під удар потрапили університети, школи та мечеті. Тоді навчальні заклади почали перетворювати із світських закладів на місця релігійних вчень, а мечеті ставали центром культурного життя іранця. Революція закінчилася приходом до влади демократів [3].

Але ідея становлення світу із мусульманськими законами продовжили жити. Так почали утворюватися різноманітні релігійні організації, що мали на меті поширення мусульманства та порядків шаріату в суспільстві. Проте методи якими вони мали дійти до цілі були воєнними, в більшості своїх випадків – терористичними. Так на Близькому Сході з'явилися ісламські терористичні угруповання. Наразі найбільшими терористичними організаціями є: Аль-Каїда, Брати-мусульмани, Ісламський джихад, Талібан, ХАМАС та інші [1].

Що спільного в цих організацій? По-перше, всі вони мають військово-силу. По-друге, всі вони прагнуть встановлення мусульманства як основної релігії. Третє в більшості випадків – вони суніти, але про це трохи згодом [4].

За останні 30 років на території Близького Сходу відбувся ряд воєнних конфліктів та воєн. Постраждали багато мирного населення, міська та сільська інфраструктура, але ми як науковці найбільше маємо звернути увагу на те, що постраждала велика кількість культурних пам'яток. Унікальні пам'ятки, що датуються періодом від декількох тисяч років до нашої ери до середньовічних часів [3][4].

Почнемо розгляд з «Талібану». Цей радикальний ісламістський рух причетний до знищення культурних пам'яток буддизму в Афганістані. В 2001 році терористи за допомогою ракет танків та динаміту зруйнували дві монументальні статуї Будди в Бабянській долині в Афганістані. Для ісламських фанатиків буддистська святиня немала ніякого значення [2].

Перейдемо до розгляду руйнувань, здійснених Аль-Каїдою під час іракської війни. Сунітське угруповування вело активну боротьбу з шіїтами, що призвело до втрати регіону шіїтського багатоміського спадку. Тоді було зруйновано більшу частину міста Багдад, в тому числі мечеть Аль Аскарі. 22 лютого 2006 року в мечеть відбувся приліт ракети, що зруйнував її купол та стіни [8].

Через рік 23 червня 2007 року терористи зруйнували два золоті 36-метрові мінарети, що розташовувалися поруч з мечеттю [5].

Та найбільшою шкоди культурній спадщині для нами досліджуваного регіону завдало терористичне угруповування ІДІЛ. Воно причетне до руйнування більше кількох десятків культурних пам'яток у Сирії та Іраку [3].

З 2014 року ІДІЛ веде активні військові дії в Іраці. У 2014 році ЗМІ повідомили про знищення ІДІЛом багатьох мусульманських релігійних споруд, що належали як сунітам, так і шіїтам. Серед них були мечеть Імама Аббаса в Мосулі, мечеть Шейха Джавада Ас-Садіка, мечеть Каддо, та інші [7].

Резонансним стало руйнування міста Пальміри в Сирії. ІДІЛ захопила місто Пальміра та стародавні руїни поблизу. У 2015 році терористи ІДІЛ зруйнували 2000 річний храм Баальшамін, а через кілька днів повідомили про вибухи в храмі Ваала, агентство ООН каже, що будівлю було зруйновано [6].

Постраждали також християнські пам'ятки. Терористи зрівняли з землею церкву святого Юліана в місті Хомсі. Храм було зведено в 5 столітті. Пізніше бойовики викладали кадри руйнування споруди де використовувались бульдозери також на одній світлин видно про те що одне з приміщень згоріло до попелу [2].

Руками терористів було знищено велику кількість асирійських пам'яток. Зокрема, Німруд – перша асирійська столиця. Міністерство туризму та старожитностей Іраку стверджує, що ІДІЛ знищила частину пам'ятки бульдозером, але масштаби збитків поки невідомі. Частина міста так і не була розкрита й залишається під землею — можна сподіватися, що вона захищена [2].

Місто Хатра було побудоване у III столітті до н.е. Після захоплення міста у 2014 році, воно використовувалося як склад боєприпасів і тренувальний табір. У квітні 2015 року було викладене відео, де було видно, як бойовики використовують кувалди та автоматичну зброю для знищення скульптур в будівлях цього міста [6].

Дані дії терористів не лишилися без уваги ЮНЕСКО. Директор агенції ООН з питань освіти, науки і культури Ірина Бокова дала такий коментар: «Культурний геноцид є порушенням прав тисяч, якщо не мільйонів, жінок та чоловіків, цілих громад. Таки дії ставлять зводять нанівець можливість діалогу у майбутньому та примирення», - заявила вона [4].

Висновок. Як ми бачимо, з періоду першої ісламської революції та дотепер поведінка ісламських фанатиків щодо культурних пам'яток змінилася. У кінці 70-х основним вектором культурної революції була перебудова закладів освіти та культури зі світських на релігійні. Але на початку 2000-х, з'явилися нові терористичні організації, що почали завдавати шкоду культурній спадщині людства. Кожна організація мала своє ставлення до матеріальної спадщини людства. До прикладу, Аль-Каїда мала на меті знищення шийтських ідей, тому активно нищила шийтські мечеті в Іраку. Талібан – буддистський спадок регіону через бажання знищити згадку про немусульманське минуле регіону. Найбільші звірства вчиняв ІДІЛ. На їхньому рахунку знищення Асирійської, Вавилонської, Римської, християнської та мусульманської матеріальної спадщини.

Для суспільства знищені пам'ятки – це не досліджена сторінка історії, що вже ніколи не відкриється для науки та людства.

Список використаних джерел:

1. Ісламський тероризм. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC#cite_note-cisatc-23
2. Штайнвер У., Сааков В. Знищено терористами: світова культурна спадщина. *DW*. URL: <https://www.dw.com/uk/%D0%B7%D0%BD%D0>

%B8%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BE-%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BC%D0%B8-%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D1%89%D0%B8%D0%BD%D0%B0/g-35935799

3. Шуман Є., Завгородня І. 40 років ісламської революції в Ірані. *DW*. URL: <https://www.dw.com/uk/40-%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%96%D0%B2-%D1%82%D0%BE%D0%BC%D1%83-%D0%B2-%D1%96%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%96-%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B1%D1%83%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%8C-%D1%96%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%8F/a-47466727>
4. Яневський О. ЮНЕСКО: "Ісламська держава" займається культурним геноцидом. *Голос Америки*. URL: <https://www.holosameryky.com/a/unesco-idil-pamyatky/2849810.html>
5. Cave D., Bowley G. Shiite Leaders Appeal for Calm After New Shrine Attack. *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/2007/06/13/world/middleeast/13cnd-samarra.html?ref=world>
6. Curry A. Ancient Sites Damaged and Destroyed by ISIS. *National Geographic*. URL: <https://www.nationalgeographic.co.uk/history-and-civilisation/2017/11/ancient-sites-damaged-and-destroyed-by-isis>
7. Hafiz Y. ISIS Destroys Shiite Mosques And Shrines In Iraq, Dangerously Fracturing Country (PHOTOS). *HUFFPOST*. URL: https://www.huffpost.com/entry/isis-destroys-shiite-mosque_n_5564373
8. Knickmeyer E., Ibrahim K.I. Bombing Shatters Mosque In Iraq. *Washington Post*. URL: <https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/02/22/AR2006022200454.html>

Марусяк В.Р.

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
навчально-науковий інститут міжнародних відносин,
бакалавр 2-го року навчання, ОП «Міжнародні відносини»
Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент Капітоненко М.Г.*

ПРОПАГАНДА, ЯК ЗАСІБ ГЛОБАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАДЛЯ ФОРМУВАННЯ РЕАЛЬНОСТІ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Marusiak V.R,

*Taras Shevchenko National University of Kyiv, Educational and Scientific Institute of
International Relations, 2d year student, «International relations»
Supervisor: Candidate of Political Sciences, Associate Professor Kapitonenko M.H.*

PROPAGANDA AS A MEAN OF GLOBAL POLITICS FOR SHAPING THE REALITY IN INTERNATIONAL RELATIONS

Міжнародна політика детермінується значною кількістю різноманітних факторів. Але в умовах постмодерного суспільства з переважаючою в усіх сферах суспільного життя цифровізацією, а як наслідок: масовою культурою та зростаючим впливом суспільної думки на політику тих, чи інших держав, роль інформаційного продукту, що подається цьому самому суспільству стає все більшою. Тобто, говорячи прямо, все більшою стає роль пропаганди.

За оксфордським словником «пропаганда» визначається як – ідеї або твердження, які можуть бути неправдивими або перебільшеними, і які використовуються для того, щоб отримати підтримку для політичного лідера або партії. В термінах нашого дослідження можемо дозволити собі видозмінити дане трактування та підмінити змінні, притаманні до застосування у характеристиці переважно внутрішньо-політичній реальності, на терміни дійсності зовнішньополітичної. Так, нехай під політичним лідером або партією розуміємо акторів міжнародних зносин різних статусів та класифікацій.

Сьогодні пропаганда вже не є сліпим виконавцем та популяризатором волі держави, вона швидко еволюціонує та підпорядковує вже, власне, саму державну політику собі.

Гарним прикладом було б сприйняття Ізраїльсько-Палестинського конфлікту (вторгнення ХАМАСу в Ізраїль 7 жовтня) Україною в суспільному та зовнішньополітичному вимірах. В українському суспільстві за час повномасштабного вторгнення Російської Федерації попри переважно позитивне ставлення до Ізраїлю як держави (52% станом

на 11.01.2023 вважали його дружнім), оцінка дій очільників цієї країни, як з громадської точки зору (43% вважали позицію щодо відмови у поставках озброєння неприйнятною при 33% що називали її зрозумілою) так і з позиції політичного керівництва мали тенденцію до погіршення відносно довоєнних часів, коли наші держави поєднувала значна кількість репатріантів з числа українців.

Безпосередня ж атака на підконтрольні Тель-Авіву населені пункти активувала та мобілізувала значні ресурси задля просування проізраїльської позиції серед світової спільноти.

Так, внаслідок грамотного позиціонування на українську аудиторію (тези нахшталт «Ізраїль як і Україна бореться за територіальну цілісність») показники суспільної думки повністю стали на сторону цієї держави. Негативна риторика збоку державних представників зникла одразу по тому.

В обставинах зростаючих пропалестинських та проісламських наративів в західних академічних колах, перед відомствами прийняття зовнішньо-політичних рішень держави єврейського народу постала необхідність значно більш рішучих дій у відповідь.

За аналізом низки американських видань, вже за кілька днів після атаки, Ізраїльський уряд свідомо звернувся до стратегії поширення максимально жорстоких кадрів та чутливого контенту. За проміжок у близько тижня МЗС Ізраїлю розмістило понад 30 рекламних оголошень на певні обрані цільові аудиторії. А саме на жителів старше 25 років у ключових європейських мегаполісах, зокрема Парижі, Брюсселі та Мюнхені. Варто виділити цілеспрямовану інформаційну стратегію порівняння ХАМАС із «ІДІЛ». За цікавим збігом, саме в Парижі (2015), Брюсселі (2017) та Баварії (столиця якої Мюнхен, 2016) «Ісламська держава» організовувала терористичні акти.

Таким чином, констатуємо вибір ізраїльською пропагандою наступальної тактики ведення інформаційних операцій, з метою підтримання належного рівня зацікавленості, а відповідно і політичного тиску на власних політиків для прийняття необхідних та актуальних рішень, що б допомогли у протистоянні антиізраїльському блоку.

Особливо актуальним, вважаю такий підхід за емпіричними спостереженнями змін рівня двопартійної підтримки України з боку США (зокрема, Республіканської партії), що відбувалося рівномірно та послідовно (де-факто синхронно) до зміни підтримки надання допомоги Україні виборцями під впливом проросійських меседжів таких лідерів суспільної думки нахшталт Джексона Хінклі та Такера Карсона, що за

рахунок спекуляцій на чутливих для середньостатистичного американця питаннях стали популярними та просувають принципово анти-конформістські наративи без прагнення до з'ясування їх правдивості.

Останній розкол та безпрецедентні проблеми з вибором спікера Палати на фоні суперечок з приводу фінансування українського питання безпосередньо-пов'язані з високими показниками на праймеріз до президентських виборів 2024 року серед республіканців кандидатів з антиукраїнськими тезами (понад 62% сумарно у Вівека Рамасвами і Дональда Трампа проти близько 12 сумарних відсотків у Майка Пенса і Нікі Гейлі).

В той час, як ще на початку збройного протистояння російській агресії, навіть найбільш ізоляціоністські кола політичного естablishменту були змушені навпаки змагатися у тому, хто б з них більш переконливо не допустив російського вторгнення та зупинив агресію. Неважко відслідкувати ці зміни в соціології. Так, станом на березень 2022-го року лише 9% виборців республіканської партії вважали американську допомогу Україні «надлишковою», в той час як на червень 2023-го таких вже було 49%.

Ця закономірність якнайкраще повертає нас до першочергової теми моєї доповіді. Сьогодні пропаганда існує не лише, заради залучення політичної підтримки для чинної лінії поведінки, вона сама по собі, як явище виступає одним з чинників формування такої лінії поведінки.

Підсумовуючи, виділяємо такі ключові аспекти, описуваного феномену

- Поняття національного інтересу втрачає свою характеристику, як такого, що може бути чітко зрозумілим в рамках реалістичної парадигми та набуває суто конструктивістського забарвлення (залежне від соціальних тенденцій та активності так званого «міжнародного суспільства»). Воно стає мінливим та формується в умовах виборної демократії залежності від очікувань громадян, тим самим втрачаючи раціональну сутність.
- Пропаганда стає інструментом здійснення зовнішньої політики шляхом впровадження корисних джерелу пропаганди наративів в публічне середовище, народу, що є «єдиним джерелом влади в країні».

Отож. Констатуємо входження в нову епоху зростаючої ролі пропаганди в суспільному житті та ба більше її опосередковано-визначальне значення у формуванні міжнародної реальності.

Список джерел та літератури

1. Oxford English Dictionary, URL: <https://www.oed.com/?tl=true>
2. Ставлення населення України до Ізраїлю: результати телефонного опитування, проведеного 3-11 січня 2023 року, Київський Міжнародний Інститут Соціології, URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1176&page=10>
3. Україна та Ізраїль – разом у боротьбі проти глобального зла, О. Мережко, URL: https://lb.ua/world/2023/10/08/578515_ukraina_izrail-razom_borotbi.html
4. Israel and Palestine: views of students and youth activists shouldn't be dismissed – they have shaped the conversation for years, L.Fleischman, URL: <https://theconversation.com/israel-and-palestine-views-of-students-and-youth-activists-shouldnt-be-dismissed-they-have-shaped-the-conversation-for-years-215465>
5. Israel floods social media to shape opinion around the war, Politico, URL: <https://www.politico.eu/article/israel-social-media-opinion-hamas-war/>
6. Голос роспропаганди у США повертається. Фактчек першого випуску шоу Такера Карлсона, Віктор Шолудько, Анастасія Бродовська, Єлизавета Ткаченко, VoxCheck, URL: <https://voxukraine.org/golos-rospropagandy-u-ssha-povertayetsya-faktchek-pershogo-vypusku-shou-takera-karlsona>
7. List of terrorist incidents linked to the Islamic State, URL: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_terrorist_incidents_linked_to_the_Islamic_State
8. Where the Republican Candidates Stand on the War in Ukraine, The New York Times, URL: <https://www.nytimes.com/interactive/2023/08/18/us/politics/republican-candidates-2024-ukraine.html>
9. More than four-in-ten Republicans now say the U.S. is providing too much aid to Ukraine, The Pew Research Center, URL: <https://www.pewresearch.org/short-reads/2023/06/15/more-than-four-in-ten-republicans-now-say-the-us-is-providing-too-much-aid-to-ukraine/>
10. President Republican Primaries, ABC news, URL: <https://projects.fivethirtyeight.com/polls/president-primary-r/2024/national/>
11. Капітоненко М. Г. Теорія Міжнародних Відносин, Чернівці, Книги-21, 2019. 272 с.

Москалюк Б.В.

*Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, м. Чернівці,
факультет історії, політології та міжнародних відносин,
бакалавр 2-го року навчання, 291: Міжнародні відносини
Науковий керівник: к.політ.н, доцент Стецюк А.В.*

ВПЛИВ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ НА ДЕКОЛОНІЗАЦІЮ ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ

Moskalyuk B.V.

*Chernivtsi National University named after Y. Fedkovycha, Chernivtsi, Faculty of
History, Political Science and International Relations,
Bachelor of the 2nd year of study, 291: International Relations
Academic supervisor: Doctor of Political Science, associate professor A. V. Stetsyuk*

Як зазначає Чарльз Кінгслі Вебстер у книзі «Britain and the Independence of Latin America 1812-1830» на Панамериканській конференції в Панама-Сіті (1926), присвяченій сторіччю деколонізації Південної Америки було озвучено важливе твердження: «Велика Британія надала свободі Іспанської Америки не лише підтримку своєї дипломатії в особі Каннінга, але також пролила значний контингент крові, і можна стверджувати, що у Війні за незалежність не було поля бою, на якому не було б британської крові» [1, р. 79].

Насправді участь Англії у деколонізаційних процесах у Новому Світі здійснювалась не на пряму, а через пробританських політиків, неофіційних приватних торговців (контрабандистів), добровольчі загони та тощо. Зумовлювалось це небажанням псувати відносини із союзною Іспанською Імперією в час наполеонівських війн. Вдало ведучи подвійну політику, Велика Британія відстояла свої інтереси.

Сполучене Королівство спершу бажало використати визвольні рухи у колоніях задля збільшення власних володінь за рахунок ворожих держав. Яскравим прикладом слугує Гаїтянська революція. Так, коли у 1793 році Франція оголосила війну Британії, то остання одразу цим скористалась і на 5 років окупувала бунтівну колонію на Карибах, до поки місцеві революціонери не вигнали вже її. Також, коли Іспанія опинилась на боці Наполеона Бонапарта, в 1806 і 1807 рр. Сполучене Королівство здійснювало спроби заволодіти ключовими портами – Монтевідео та Буенос-Айресом через пряму військову інтервенцію, розраховуючи на підтримку місцевих креолів. І хоча обидві спроби

були невдалими, вони продемонстрували плани британців щодо іспанських колоній.

Навіть коли Іспанія перейшла на бік антинаполеонівської коаліції, підтримка революційних рухів в Америці Англією не припинилася [3]. А після завершення наполеонівських війн Лондон хоча й підтримував наміри Священного Союзу щодо реставрації «старих порядків», але був зацікавлений у економічних зв'язках із новоутвореними державами, тому висунув ультиматум про припинення посередництва між Іспанією, Португалією та колишніми колоніями, якщо воно передбачатиме застосування силових заходів.

Хоча регулярні британські війська не брали участі у війнах за незалежність іспанських колоній, численні добровольчі загони таки прибували на поміч революціонерам-креолам. Вони надали важливу підтримку у визволенні Венесуели, Колумбії, Еквадору, Перу [2].

Варто зазначити, що значною мірою вплив Сполученого Королівства проявлявся в діяльності окремих осіб. Зокрема Франциско Міранда – верховний правитель Венесуели (1812), певний час перебував у Великій Британії та всіляко співпрацював із урядом Вільяма Пітта й просував плани звільнення Америки. А лорд Кокрейн, що в минулому був капітаном Королівського флоту організував військово-морські сили Чилі, згодом і Бразилії, що допомогло цим державам досягти військово-морського домінування на південному узбережжі континенту [3].

Отже, Велика Британія як ключовий гравець міжнародних відносин Нового часу відіграла вагомую роль у деколонізації Латинської Америки. Її вдале маневрування у дипломатичному полі та опосередкована військова підтримка зробили повстання креолів у Іспанській Америці успішними. При цьому Сполучене королівство відстоювало власні торговельні інтереси та послабляло потенційних конкурентів у Європі.

Список використаних джерел:

1. Britain and the Independence of Latin America, 1812-1830: Select Documents from the Foreign Office Archives. Edited by C. K. Webster. Octagon Books, 1970.
2. Fletcher I. Bolivar's British Legion. URL: <https://web.archive.org/web/20081120015408/http://www.ifbt.co.uk/bolivar.htm>
3. Mitchell K. British diplomacy and the independence of South America URL: <https://history.blog.gov.uk/2016/04/25/british-diplomacy-and-the-independence-of-south-america/>

Портний Б. О.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філософський факультет, студент 3-го року навчання, 052: Політологія
Науковий керівник: Угрин Л. Я.*

ВПЛИВ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ В АФРИЦІ НА РЕГІОНАЛЬНУ ТА МІЖНАРОДНУ БЕЗПЕКУ: КЕЙСИ НІГЕРУ ТА СУДАНУ

Portnyi B. O.

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philosophy, 3th year student, 052: Political Science
Academic advisor: Uhrin L. Y.*

THE IMPACT OF MILITARY-POLITICAL CONFLICTS IN AFRICA ON REGIONAL AND INTERNATIONAL SECURITY: THE CASES OF NIGER AND SUDAN

З 2020 року в країнах Африки відбулося сім державних переворотів, що привели до посилення військово-політичних конфліктів в регіоні. Державний переворот означає відносно швидку й насильницьку зміну державної влади. Часто державні перевороти здійснюють військові – скидають уряд, а вищі військові чини займають відповідні посади в системі державного управління (інша назва – хунта). Державні перевороти в Африці відзначаються певними особливостями, в ключових аспектах вони відрізняються від попередніх моделей. Зокрема, лідери африканських військових переворотів дещо молодші, перевороти супроводжуються менш насильницькими діями; в багатьох випадках вони відбуваються за підтримки населення на тлі політичної стагнації через неефективність демократичних інституцій і серйозних викликів у сфері безпеки. Великі держави, які прагнуть домінувати на африканському континенті часто є закулісними учасниками таких переворотів, підтримуючи заколотників.

Узагальнюючи підкреслимо, що військово-політичний переворот є вищою стадією розвитку антагоністичного протиріччя у боротьбі за владу, розв'язання якого досягається за допомогою військової сили. Такий вид конфлікту є одночасно і стадією, і формою прояву політичних протиріч. Якщо політичне протиріччя зароджується і спочатку розвивається як приховане протиборство, то потім, втілюючись у форму військово-політичного конфлікту, воно стає явним, відкритим, хоча при цьому його сторони виявляються по-різному [1, с. 107].

Одночасно державні перевороти з участю військових є не лише чинником дестабілізації внутрішньополітичного життя, а й суттєво впливають на безпекову ситуацію – на регіональному і навіть глобальному рівні. Наприклад, 26 липня 2023 року в Нігері стався державний переворот. Президентська гвардія країни затримала президента Мохамеда Базума, а командувач президентської гвардії генерал Абдурахаман Чіані проголосив себе лідером нової військової хунти незабаром після того, як підтвердив успішність перевороту. Це був п'ятий військовий переворот з часу здобуття країною незалежності у 1960 році. Державний переворот був засуджений США і колишньою метрополією (Францією), а також країнами західноафриканського регіонального блоку. Інтеграційне об'єднання, членом якого є Нігер, – Економічне співтовариство західноафриканських держав (ЕКОВАС), навіть розглядало можливість в перспективі інтервенції проти хунти.

Зосереджене на початках виникнення на економічній інтеграції, ЕКОВАС розширило сферу своєї діяльності, включивши до неї врегулювання конфліктів і співробітництво у сфері безпеки. Однак, обмеженість потенціалу, брак політичної волі та мінливі соціально-економічні умови стали випробуванням ефективності ЕКОВАС у запобіганні та врегулюванні конфліктів. Як зазначив Д. Конерт, здатність організації впливати на сценарії розвитку після перевороту нерозривно пов'язана з її здатністю орієнтуватися в цих викликах і адаптувати свої стратегії [2].

Ескалація нинішнього протистояння в Нігері може порушити постачання урану і посилити нещодавню цінову кризу на європейських енергетичних ринках, оскільки станом на 2021 рік Нігер забезпечував близько 24% потреб ЄС в урані, і його ресурси мають важливе значення для задоволення глобального попиту [3]. Стабільність ринку уранового палива та, відповідно, енергетична безпека великих споживачів ядерної енергії були підірвані нещодавнім переворотом, що мав на меті повалити демократично обраний уряд наприкінці липня. У відповідь на це з'явилася широка реакція з боку різноманітних суб'єктів, як зазначалося попередньо, і наразі вплив потенційного порушення роботи ринку та його тривалість важко передбачити, але він може залежати від взаємодії низки запланованих заходів, що здійснюються в даний час.

Отже, для таких залежних від ядерної енергетики країн, як Франція, складно впоратися з тривалими перебоями в постачанні урану. Ситуація ще більше ускладнюється постійним відокремленням європейських енергетичних ринків від російських джерел, яке розпоча-

лося після вторгнення Росії в Україну. Незважаючи на це, очікується, що деякі країни, наприклад, Південна Корея, збільшать частку електроенергії, яку вони виробляють за рахунок атомної енергетики, щоб зупинити зростання роздрібних цін на електроенергію або зменшити ймовірність подібних наслідків у майбутньому [4].

Враховуючи, що Нігер був стійкою прозахідною ланкою в ланцюжку постачання урану і залучав значні інвестиції в розробку своїх уранових ресурсів, будь-яке політично інспіроване порушення стану може мати непередбачувані наслідки для регіонального розвитку і досягнення стратегічних цілей інших країн, зокрема США. Відповідно, всі зацікавлені сторони, повинні сприяти політичній стабільності в Нігері, щоб мінімізувати інвестиційні ризики в регіоні. З погляду Сполучених Штатів Америки, їхні постійні зусилля, спрямовані на збільшення поставок критично важливих корисних копалин, а також розширення ланцюгів постачання електромобілів і акумуляторів, які менше залежать від Китаю, роблять це завдання одним з головних пріоритетів.

Іншим прикладом розвитку впливу внутрішніх конфліктів стало загострення військово-політичної ситуації в Судані, де внутрішні зіткнення між воєнізованим повстанським угрупованням "Сили швидкої підтримки" та Суданськими збройними силами, які переросли у повномасштабний конфлікт 15 квітня 2023 року. Це сталося після того, як у квітні 2019 року СШП та СЗС об'єднали зусилля для створення Перехідної військової ради з метою повалення режиму президента Омара аль-Башира, а в жовтні 2021 року відбувся черговий державний переворот на чолі з генералом Абдель Фаттахом аль-Бурханом – лідером Суданських збройних сил, який взяв під свій контроль столицю та уряд Судану.

На внутрішньому рівні розбіжності між лідером СЗС генералом аль-Бурханом, нинішнім президентом Судану, і його заступником Мохамедом Хамданом Дагало, також відомим як Хемедті, командувачем СШП, призвели до військових заворушень у Хартумі. Розбіжності зосереджені, головним чином, навколо того, як інтегрувати парамілітарні РСФ в регулярні збройні сили. Але як доречно зазначають науковий співробітник Раадського інституту дослідження миру К. Оквані та науковий консультант організації AFRICONSULT Р. Гансен, нинішній конфлікт у Судані – це не лише конфлікт між різними внутрішніми угрупованнями, міжетнічна напруженість, доступ до ресурсів тощо, але й питання того, хто від кого отримує підтримку, пряму чи опосередковану [5].

Безпосереднє занепокоєння з погляду геополітичних наслідків викликає нова угода між генералом СЗС аль-Бурханом і Росією щодо

розвитку суданського військово-морського флоту. Це опосередковано збільшить російську присутність на Африканському Розі і кине виклик Африканському командуванню США (AFRICOM) в Джибуті та їхній монополії на можливість здійснювати вплив у міжнародних водах. Таким чином, втручання Росії тут не лише грає на суданському конфлікті як такому, але й має наслідки, які тягнуть за собою контроль над Червоним морем, а отже, порушують стабільність всього регіону.

Подібні тенденції продовжуються і сьогодні, коли формується новий міжнародний порядок і посилюється присутність Росії та "четвірки", "коаліції" США, Великої Британії, Саудівської Аравії та ОАЕ і їх зацікавленість в Судані та на Африканському Розі. Поєднуючи це з економічним інтересом Китаю, ми отримуємо спектр міжнародних сил, які просувають свої власні інтереси. Конкуренція не лише підживлює конфлікт, але й спричиняє велику невизначеність та непевність.

Ситуацію ще більше заплуває те, що в конфлікті беруть участь впливові регіональні гравці – Єгипет, який підтримує СЗС, тоді як СШР має традиційну підтримку з боку країн Перської затоки. Можемо припускати, що в найгіршому випадку цей військово-політичний конфлікт зможе перерости у проксі-війни за підтримки інших міжнародних гравців. Іншими словами, і великі гравці – Росія і США, і регіональні актори відіграють ключову роль у майбутній стабільності не тільки в Судані, але й на Африканському Розі.

Список використаних джерел:

1. Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – 808 с.
2. Kohnert D. ECOWAS, Once an Assertive Power in West Africa, Reduced to a Paper Tiger? [Електронний ресурс] / Dirk Kohnert // GIGA - Hamburg, Institute of African Affairs. – 2023. – Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4531717>
3. Euratom Supply Agency Annual Report 2021 [Електронний ресурс] // Imprimerie Bietlot. – 2022. – Режим доступу: <https://euratom-supply.ec.europa.eu/system/files/2022-12/Euratom%20Supply%20Agency%20-%20Annual%20report%202021%20-%20Corrected%20edition.pdf>.
4. Baba F. Niger, Uranium, and the coup d'etat [Електронний ресурс] / Freedman Baba // The Payne Institute for Public Policy. – 2023. – Режим доступу: <https://payneinstitute.mines.edu/niger-uranium-and-the-coup-detat/>.
5. Okwany C. Sudan – A Case of Domestic and International Powerplay [Електронний ресурс] / C. Okwany, R. Hansen. – 2023. – Режим доступу: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4534057.

Красіна К. П., Приведа А. О.,
*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
факультет міжнародних відносин, 4 рік навчання,
291: Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*

НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА МЕТОДИ ВЕДЕННЯ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ЯК ВИКЛИК МІЖНАРОДНІЙ БЕЗПЕЦІ

Krasina K. P., Pryveda A. O.,
*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of International Relations, 4th year students,
291: International relations, public communications and regional studies*

NEW TECHNOLOGIES AND METHODS OF HYBRID WARFARE AS A CHALLENGE FOR INTERNATIONAL SECURITY

Останні події, що відбулись чи відбуваються зараз на міжнародній арені чітко показують, що все більшої актуальності набуває феномен так званої «гібридної війни». Загалом, цей концепт можна охарактеризувати багатосторонньо, але усі визначення зводяться до наступного: «це використання різних заздалегідь спланованих інструментів військового, інформаційного, політичного, економічного та іншого характеру, спрямованих на досягнення державою своїх стратегічних цілей». Свого роду можна стверджувати, що останні війни «негібридного» типу відбувались ще десь на початку ХХ ст.

О. Комарчук зауважує, що насправді, «у політичній науці обмаль наукових розвідок щодо цього поняття» [1, с. 48]. І це правда, адже з кожним роком появляються все нові і безпрецедентні методи ведення гібридних дій, особливо, що стосується війни на території нашої держави. Лише згадаймо атаки на енергетичну інфраструктуру, масову пропаганду, використання так званих «дипфейків» чи використання ботів у соціальних мережах – прикладів безліч.

Окрім цього, розвиток технологій впливає і на розробку зброї по всьому світу. Про те, що технологічна могутність невідривно пов'язана з перемогою, страхом та керуванням глобальним порядком зрозуміли ще після завершення Другої світової війни у США. Тоді Сполучені Штати започаткували так званий «Манхеттенський проект», який призвів до розвитку квазівійськових та військових систем [5].

У період холодної війни Сполучені Штати працювали над розвитком Агентства перспективних оборонних досліджень (DARPA). Тоді в рамках цього проекту було розроблено гвинтівку M16, бомбардуваль-

ники, «винищувачі-невидимки», портативні Javelin, ракети Tomahawk, дрони Predator і ракети типу «fire and forget» [6]. Як можна помітити, використання цих засобів ведення війни є актуальним і на сьогодні.

Також велику увагу надають розробці спеціалізованого програмно-забезпечення та апаратів, які покладалися б на штучний інтелект. Науковці з різних держав світу (Південна та Північна Корея, Великобританія, Сполучені Штати, Китай та Ізраїль) ретельно розглядають можливість замінити військових летальними автономними збройними системами (LAWS) або так званими «роботами-вбивцями» [7].

Окрему увагу хотілося б звернути на використання новітніх технологій у Карабаському конфлікті. Варто зазначити, що як Вірменія, так і Азербайджан намагалися використовувати передові технологічні засоби на полі бою, часто покладаючись у цьому на своїх союзників. У випадку Азербайджану президент країни Ільхам Алієв підкреслив, що 44-денна Друга Карабаська війна стала початком нового етапу у світовій військовій історії, показавши важливість безпілотних літальних апаратів на полі бою [8]. Здебільшого держава завдячує цим співпраці з найближчими союзниками: безпілотники «Bayraktar TB2» Азербайджану надавала Туреччина, а дрони-камікадзе «Harop» – Ізраїль.

Окрім цього, Азербайджан стрімко розвивається у космічному плані. Так, у 2016 році на орбіту були виведені супутник спостереження «Azersky», а в 2018 році – супутник «Azerspace-2». Зокрема, через супутник «Azersky» військові можуть стежити за тим, що відбувається у країні та світі, тому можна впевнено сказати, що йому належить особлива роль у зміцненні обороноздатності та військового потенціалу Азербайджану [8].

У свою чергу, Вірменія залежна від російських балістичних ракет, ракетних установок, а також оборонних систем і платформ розвідки й спостереження [9]. Але азербайджанська стратегія застосування відносно дешевих безпілотних літальних апаратів суттєво зменшила розмах вірменського наступу. Вірменії ж не вдалося розробити дієву систему протидії безпілотникам, що дозволило Азербайджану ідентифікувати місцезнаходження вірменської ППО [10].

Наостанок хотілося б згадати про кібервійну як складову даного конфлікту. Примітно, що хоча обидві сторони вклали значні кошти в інформаційні операції, існує мало публічних доказів того, що кібератаки змінили перебіг подій на фронті [11]. Відомо, що з боку Вірменії була спроба заволодіти інформацією з електронних листів азербайджанських політиків [12], а Азербайджан, у свою чергу, перед розгор-

танням активних військових дій обмежив доступ до мережі Інтернет у регіонах, наближених до зон конфлікту, придушуючи таким чином інформаційні операції з вірменського боку [11].

Також обидві сторони активно використовували офіційні урядові акаунти у Twitter, аби звинувачувати одна одну у військових злочинах або атаках на цивільних. Але відсутність належної уваги ЗМІ до конфлікту в його ранніх стадіях ускладнила відокремлення фактів від порожніх звинувачень.

Абсолютно новий і безпрецедентний феномен у конфліктах - використання «дипфейків». Це технологія створення неправдивого відео, яке важко відрізнити від справжнього. Одним із таких стало відео-звернення президента Росії Володимира Путіна із оголошення миру. Іншим стало відео, в якому президент України Володимир Зеленський оголошує про капітуляцію країни. Проте, ці два фейки виявились дуже непереконливими і нереалістичними. Як стверджує Н. Шик, авторка книги «Deepfakes», хоч такий інструмент і може бути корисним у певних окремих сферах, все ж, він може конкретно підірвати довіру громадськості до ЗМІ [3].

Інакшим, доволі вже часто впізнаваним інструментом є використання так званих «ботів» чи «ботоферм». Боти – це «штучні користувачі», тобто програми, що виконують якісь певні завдання. Їх активно використовувала Росія ще як втручання у вибори президента США у 2016 році, а у зв'язку з повномасштабним вторгненням їх використання лише збільшилось в рази. Наприклад, у 2022 році вони розганяли як доволі абсурдні повідомлення, на кшталт ««Українські солдати – генетично модифіковані», «В Україні знаходяться секретні біолабораторії США», «В цих біолабораторіях виводять птахів, заражених вірусом, що вбиває лише росіян», так і більш тонкі – щодо атак на певні об'єкти чи поширення «зради», що Україну позбавляють підтримки сильні держави і ЄС [4]. Також, в період масових блек-аутів в мережі активно поширювали фейки про те, що о 23:30 треба вимкнути всі прилади та до нуля знизити споживання в оселях – це теж була робота ботів.

В економічній сфері варто згадати також і за такий засіб як «корозійні інвестиції». Загалом, цей метод «полягає у здійсненні прямих (безпосередніх) або опосередкованих інвестицій в реальний сектор економіки держави з метою отримання корпоративних прав над підприємствами країни-жертви, які в результаті спрямовані на нанесення шкоди її економіці, національним інтересам, або на порушення забезпечення сталого функціонування власної економіки». За допо-

могою такого типу інвестицій їх інвестори можуть реалізовувати такі шкідливі дії як-от штучне блокування чи припинення господарської діяльності підприємств, знищення їх попри їх фінансові успіхи, викрадення інформації про об'єкт та його клієнтів, використання бізнесу країни-жертви для проведення деструктивної діяльності чи використання загальної економічної потужності країни-жертви у власних інтересах [2]. Як приклад можна навести використання Росією української компанії «Мотор Січ» для прихованого постачання двигунів для своїх військових гелікоптерів, що робилось не лише до повномасштабного вторгнення, а після [2].

Варто зазначити, що, хоч подібні технології та методи ведення гібридної війни можуть в рази збільшити шанси держави на перемогу, потрібно ставитися до впровадження подібних стратегій у військовій сфері обережно. Такі радикальні ведення гібридної війни як ядерний шантаж, є особливо небезпечними. Міжнародні аналітичні центри ставлять під сумнів точність автономних механізмів та штучного інтелекту, які можуть становити небезпеку для цивільного населення. У якості прикладу можна згадати трагедію «Рейсу 655», коли цивільний літак був збитий над Перської затокою ракетою, випущеною з ракетного крейсера «Vincennes» ВМС США [13]. Подібна помилка мала місце і під час проведення АТО, коли сепаратисти збили цивільний літак МН-17 ракетою класу «земля-повітря». Також науковці стверджують, що використання подібних нововведень компрометує можливість притягнути людей до відповідальності за військові злочини [14].

Отже, можемо бачити, що на прикладах двох конфліктів нових технологій і методів ведення гібридної війни стає все більше і більше. У випадку з конфліктом в Нагірному Карабасі більше проявляється технологічний аспект, а у війні Росії проти України - вже гібридний. Тому, варто вивчати та досліджувати ці загрози з різних сторін, щоб активно їм протидіяти.

Список використаних джерел:

1. Комарчук О. Гібридна війна: сутність та структура феномену / О. Комарчук // Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. – 2018. – № 1. – С. 48-54. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mvckrc_2018_1_10.
2. "Корозійні інвестиції" як один з методів ведення гібридної війни [Електронне джерело]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/10/31/693234/>.

3. Як Deepfake використовують під час російського вторгнення в Україну [Електронне джерело]. – Режим доступу: <https://news.uaportal.com/ukr/section-news/news-kak-deepfake-ispolzuyut-vo-vremya-rossijskogo-vtorzheniya-v-ukrainu-18-03-2022.html>.
4. Як російські ботоферми воюють проти України [Електронне джерело] – Режим доступу: <https://speka.media/yak-rosiiski-botofermi-vouyuyut-proti-ukrayini-pkwrpd>.
5. Steinberg Gerald M. Comparing Technological Risks in Large Scale National Projects. – Policy Sciences. – 2018. – №1 – p. 79-93.
6. Turse On Weaponizing the Wild Kingdom [Electronic source]. – Access mode: <http://www.tomdispatch.com/post/1290/>.
7. Balmuş C., Cramar I., & Cramar A. The Impact of Technology on Warfare [Electronic source]. – International Scientific Conference Strategies XXI. – 2022. – 18(1). – p. 171-178. – Access mode: <https://doi.org/10.53477/2971-8813-22-20>.
8. Musayev H. The Role of The Application of Modern Military Technological Achievements in Achieving Azerbaijan's Military Success [Electronic source]. – International Journal of Innovative Technologies in Social Science. – 2023. – 3(39). – Access mode: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30092023/8018.
9. Shaikh S., & Rumbaugh W. The Air and Missile War in Nagorno-Karabakh: Lessons for the Future of Strike and Defense [Electronic source]. – 2021. – Access mode: <https://www.csis.org/analysis/air-and-missile-war-nagorno-karabakh-lessons-future-strike-and-defense>.
10. Synovitz R. Technology, Tactics, And Turkish Advice Lead Azerbaijan To Victory In Nagorno-Karabakh [Electronic source] / RadioFreeEurope/ RadioLiberty. – 2020. – Access mode: <https://www.rferl.org/a/technology-tactics-and-turkish-advice-lead-azerbaijan-to-victory-in-nagorno-karabakh/30949158.html>.
11. Crabtree J. Gaza and Armenia Showed Which New War Technologies Might Work [Electronic source]. – Foreign Policy. – 2021. – № 21b. – Access mode: <https://foreignpolicy.com/2021/06/21/gaza-nagorno-karabakh-future-conflict-drones/>.
12. Lyngaas S. Spies Hacked Azerbaijan Government Officials as Nagorno-Karabakh Conflict Escalated, Researchers Say [Electronic source]. – CyberScoop. – 2020. – Access mode: <https://cyberscoop.com/nagorno-karabakh-azerbaijan-armenia-espionage-talos-hackers/>.
13. Sarah L. Killer Robots: Dystopian Fiction or Imminent Treat? [Electronic source] – 2014. – Access mode: <https://aoav.org.uk/2014/killer-robots-fiction-or-threat/>.
14. Farmer B. Killer Robot A Small Step Away and Must Be Outlawed Says UN Top Official [Electronic source]. – 2014. – Access mode: <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/178/defence/11059391/Killer-robots-a-small-step-away-and-must-be-outlawed-says-top-UNofficial.html>.

Рассолова К. О.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
факультет міжнародних відносин, 3 рік навчання,
291: Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*

ВІДНОСИНИ ЯПОНІЇ ТА РЕСПУБЛІКИ КОРЕЯ ПІСЛЯ ЯПОНСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ КОРЕЇ 1910-1945 РР.

Rassolova K. O.

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of International Relations, 3rd year student,
291: International Relations, Public Communications and Regional Studies*

RELATIONS BETWEEN JAPAN AND THE REPUBLIC OF KOREA AFTER THE JAPANESE OCCUPATION OF KOREA IN 1910-1945

Актуальність. Після трьох десятиліть перебування під японською владою Республіці Корея знадобилося не одне десятиліття, щоб відновити нормальні відносини з колишньою імперією. Ця проблема набуває особливого значення в контексті привернення уваги до постколоніалізму в сучасній науці. Наразі питання осмислення колоніального досвіду досліджене в контексті розвитку колишніх колоній європейських держав та періоду радянського правління. Дослідження колоніального досвіду країн з віддалених регіонів також є важливим для кращого розуміння цієї проблеми.

Окрім цього, на сьогодні безпеці в східноазійському регіоні загрожують такі держави, як КНДР та КНР. Об'єднання зусиль Республіки Корея та Японської держави посприяло б ефективнішому протистоянню цим державам в разі вияву їхньої агресії. Однак зовсім нещодавно Корея та Японія досі переживали напруження в стосунках через питання японської окупації. Дослідження того, яким чином це питання впливає на відносини згаданих країн і які проблеми воно спричиняє, є важливим для прогнозу можливого розвитку подій у азійсько-тихоокеанському регіоні.

Основний фактаж. 1910 року Японська імперія анексувала Корейську імперію – так почався період 35-річного перебування корейської держави під японською владою. Він супроводжувався заборонаю використання корейських імен та мови, насадженням японської культури та пригніченням корейського народу. 1945 року Японія капітулювала, завершивши цим Другу світову війну – так Корея була звільнена від японської влади.

Уже з 1948 р. Південна Корея торгувала з Японією, а з 1951 р. розпочалися переговори. Через незгоду щодо багатьох питань процес затягнувся, однак тодішній президент Кореї Пак Чон Хі робив активні спроби встановити відносини. Тиск щодо зближення чинили на Корею і США. Зрештою 1965 року між двома державами була підписана угода про встановлення дипломатичних відносин. Цією угодою були визначені репарації за злочини періоду окупації та фінансова допомога, які мала виплатити Японія. Незважаючи на прогрес з дипломатичної точки зору, цей договір був засуджений опозицією та інтелігенцією як продажний і спричинив студентські демонстрації.

У 1970-ті відносини розвивалися добре в економічній сфері, однак в політичній усе ще існували розбіжності. По-перше, заяви Японії про Північну Корею та спроби встановлення контакту заради вирішення питань репатріації корейських громадян розходилися з інтересами Південної Кореї. По-друге, відносини погіршилися після викрадення з Токіо Кім Де Чжуна 1973 року. Це спричинило довгі переговори, які через два роки завершилися врегулюванням питання.

1979 р., коли країни розпочали неформальні зв'язки з питань оборони, розпочалася нова ера у відносинах Кореї та Японії [1].

Наступні роки, однак, продемонстрували наявність невирішених історичних питань, які унеможливлювали подальше зближення.

По-перше, це проблема «жінок втіхи», переважно кореянок, яких у часи Другої світової війни Імператорська армія Японії примушувала до сексуального рабства. Це питання постало ще в кінці 1980-х, але тоді японська влада відхилила свою причетність до цього злочину. Однак зрештою один японський історик виявив документи, що доводили безпосередню причетність японської армії до цього. Виступ представниці жінок втіхи 1991 р. тільки збільшив тиск на японський уряд. Тому 1992 р. було зроблене офіційне вибачення, а 1993 р. Японія визнала причетність імператорської армії до цього злочину.

По-друге, це проблема японських підручників історії. Вона постала у 1980-х, коли було виявлено, що в цих підручниках дії Японської імперії часів Другої світової війни та японські військові злочини часів імперії були або приховані, або подані у позитивному світлі. Це спричинило обурення не тільки Південної Кореї, а й інших країн, що були жертвами імперіалізму Японської імперії. Піку цей диспут досяг 2000-2001 року, коли було затверджено чернетку нового підручника з особливо ревізійним поглядом на історію. Офіційна реакція Південної Кореї спершу була доволі стриманою, однак після того, як

цей підручник пройшов перевірку лише з деякими виправленнями, обурення корейського населення та медіа досягло кульмінації. Під тиском громадськості корейська влада скасувала деякі попередні домовленості та угоди з Японією.

По-третє, існувала також проблема територіальної належності острова Токто/Такешіма. З 1952 р. острів фактично знаходиться під корейським контролем, однак японська влада заперечує це та називає його інтегральною частиною Японії. Особливо суперечки з цього приводу активізувалися у 2005-2006 роках. [2]

Спроби вирішити вищезгадані проблеми продовжувалися й далі у XXI столітті, однак вони також супроводжувалися значним погіршенням відносин. Так, 2015-го року було підписано повноцінну угоду про «жінок для втіхи». Цього разу на реакцію, що послідувала підписанню документу, вплинула внутрішня політична обстановка Японії та незадоволення тодішньою президенткою Пак Кин Хе. Через це 2017-го року договір оголошено нечинним.

З 2018-го року відносини між Південною Кореєю та Японією характеризувалися значним погіршенням двосторонньої торгівлі. Це спричинило рішення Верховного суду Південної Кореї, відповідно до якого найбільші японські компанії повинні були виплатити гроші деяким громадянам Кореї через те, що під час Другої світової війни їхня праця використовувалася примусово. Японія заявила, що це рішення порушує норми міжнародного права та апелювала до угоди 1965 р., яка вже включала виплату репарацій. Зрештою все призвело до того, що Японська держава виключила Республіку Корея з «білого списку» торговельних партнерів. Торговельні суперечки продовжувалися й 2020 року.

2019 року Південна Корея відмовилася продовжувати дію важливої Угоди про обмін розвідувальною інформацією з Японією (GSOMIA) [3].

Однак після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну відносини між двома державами знову покращуються. Зокрема, у квітні 2023 року Південна Корея відновила Японію у списку своїх пріоритетних торговельних партнерів [4], а у вересні 2023 року посол Південної Кореї в Японії заявив, що ведуться переговори на «високому рівні» щодо саміту цього року між Японією, Південною Кореєю та Китаєм, який має поліпшити їхні зв'язки [5].

Висновки. Отже, відносини Японської держави та Республіки Корея після періоду японської окупації Кореї відновлювалися повільно. Цей

процес затягнувся значно на довше, аніж з іншими країнами, що були жертвами японського імперіалізму. Причиною може бути той факт, що після звільнення від японської влади Корея постала перед низкою негараздів. Зокрема, у 1950-1953 роках тривала Корейська війна, яка закріпила поділ півострова на дві держави; у подальші десятиліття уже Південна Корея зіткнулася з проблемою існування авторитарних режимів, яка тягнулася майже до кінця ХХ століття [3]. Після стількох десятиліть існування внутрішніх проблем національно свідомому корейському народу знадобився час, аби переосмислити свій колоніальний досвід.

Тим не менше, події останніх кількох років показують, що у світлі активізації авторитарних держав в азійсько-тихоокеанському регіоні Республіці Корея та Японській державі вдалося подолати розбіжності в політичних питаннях та зробити крок до співпраці. Це дає підставу вважати, що в найближчому майбутньому обидві країни будуть співпрацювати й далі – якщо, звісно, цьому не завадять нові внутрішньополітичні чинники в кожній з них.

Список використаних джерел:

1. South Korea : a country study. Federal Research Division, Library of Congress ; edited by Andrea Matles Savada and William Shaw. —4th ed. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://tile.loc.gov/storage-services/master/frd/frdcstdy/so/southkoreacountr00sava_0/southkoreacountr00sav_a_0.pdf
2. Kim J. Escaping the Vicious Cycle: Symbolic Politics and History Disputes Between South Korea and Japan. Asian Perspective, Vol. 38 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.jstor.org/stable/42704853?read-now=1&seq=22>
3. Японія та Південна Корея: розділені історією. Аналітичний центр ADASTRA [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://adastra.org.ua/blog/yaponiya-ta-pivden-na-koreya-rozdileni-istoriyeyu>
4. Південна Корея відновила статус Японії у "білому списку" торговельних партнерів. Економічна правда [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/04/24/699417/>
5. Південна Корея планує відновити китайсько-японський саміт для зміцнення зв'язків між країнами. Укрінформ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3764684-pivden-na-korea-planue-vidnoviti-kitajskoaponskij-samit-dla-zmicnenna-zvazkiv-miz-krainami.html>

Стрижко О. В.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
факультет міжнародних відносин, бакалавр 1-го року навчання,
291: Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії
Науковий керівник: к. п. н., доцент Теленко О. М.*

ВІЙСЬКОВА ДОПОМОГА УКРАЇНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ США 2014-2023 РР.

Stryzhko O. V.

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of International Relations, 1st year student,
291: International relations, public communications and regional studies
Academic supervisor: PhD in Political Science Telenko O. M.*

MILITARY ASSISTANCE TO UKRAINE AS AN ELEMENT OF THE US FOREIGN POLICY STRATEGY 2014-2023

Повномасштабне вторгнення Росії на територію України дестабілізувало безпекове середовище сучасних міжнародних відносин та порушило питання світового порядку загалом. Україна займає чільне місце у зовнішньополітичній стратегії США, що у свою чергу, відповідає практичним діям офіційного Вашингтона – надання Україні фінансової, гуманітарної та військової допомоги в протидії агресії Росії. США почали підтримувати Україну ще з 2014 р., коли Російська Федерація вторглася на територію України й окупувала Крим.

Починаючи з квітня 2014 р., вищі посадові особи адміністрації Барака Обами регулярно відвідували Україну, давали пряму фінансову допомогу, яка мала важливе значення для розвитку військового потенціалу України після подій 2014 р. Згодом до 2017 р. в адміністрації тодішнього президента США велись дискусії щодо доцільності передачі оборонної зброї Україні. У грудні 2014 р. Конгрес США прийняв Закон «Про підтримку свободи в Україні», згідно з яким американський уряд мав право витратити 350 млн дол. США на зміцнення оборони України. Незважаючи на дебати щодо військової допомоги, у 2014–2017 рр. США виділили 1,3 млрд дол. США на технічну допомогу, реформи та безпеку Україні. Крім того, Збройні сили США брали участь у кількох навчальних місіях щодо підготовки українських військових.

З приходом до влади 45-го президента США Дональда Трампа у січні 2017 р. політика США щодо України в основному залишалась схожою на політику минулих років. Новообраний президент підтри-

мав продовження впровадження реформ в Україні та надав військову допомогу, включаючи окремі види летальної зброї. 11 червня 2020 р. Конгрес США прийняв рішення про виділення чергового траншу на суму 250 млн дол. США в рамках Ініціативи сприяння безпеці України у 2020 р. [1]. У 2021 р. поточна сума фінансової військової допомоги сягнула 127,9 млн дол. США, кошти були спрямовані на програму «Іноземне військове фінансування», боротьбу з тероризмом, розмінування територій, міжнародну військову підготовку й освіту [2].

З початку повномасштабної війни обсяг військової допомоги з боку США перевищив 43 млрд дол. США. Перший пакет допомоги у вигляді 350 млн дол. США був виданий адміністрацією Джо Байдена 25 лютого 2022 р., із того моменту темпи підтримки тільки зростали. У березні минулого року США надали Україні оборонної допомоги на 1,1 млрд дол. США – три пакети, до яких увійшли протитанкові системи Javelin, безпілотники, пістолети, кулемети, патрони, бронезилети та інше озброєння. За квітень-травень 2022 р. Україна отримала військової допомоги ще на 2,6 млрд дол. США.

У червні 2022 року США виділили Україні три пакети військової допомоги на суму 2,15 млрд дол. США. Тоді вперше було оголошено про надання високомобільних артилерійських ракетних систем HIMARS. Крім того, ЗСУ отримали боєприпаси, ракети до Javelin, снаряди, гелікоптери Мі-17 тощо. 9 травня 2022 р. президент США Джозеф Байден підписав ленд-ліз для України – законодавчий акт, який спрощує процес передачі зброї безоплатно, в оренду або з відшкодуванням після завершення війни. За цією процедурою рішення про надання озброєння вирішуватиметься впродовж 72 годин.

29 серпня 2022 р. США оголосили про новий пакет військової допомоги на 250 мільйонів доларів, до якого входять ракети для ППО та артилерійські системи HIMARS. А 20 жовтня 2023 р. міністр закордонних справ Дмитро Кулеба заявив, що ATACMS вже в Україні і їх буде ще більше. Тепер Україна має всі типи зброї, які просила. Залишилось лише дочекатись F-16, що прибудуть одразу після створення відповідної інфраструктури й закінчення навчання українськими пілотами [4].

Отже, проаналізувавши дані щодо поставок зброї з боку США Україні в період з 2014 до 2023 рр., можна зрозуміти, що темпи та характер поставок змінилися – від касок та бронезилетів ми перейшли до ATACMS та F-12. Це насамперед пов'язано з тим, що українські воїни показали свою конкурентоспроможність з російською армією; вони борються за власну землю й свободу загалом, тим самим захищаючи

цінності демократичного світу, саме тому США вбачають великий потенціал в Україні й внаслідок цього активно допомагають.

Більше того, підтримка України є частиною зовнішньої політики США. Так, 12 жовтня 2022 р. американська адміністрація представила нову Стратегію національної безпеки США. У документі увага акцентується на двох фундаментальних стратегічних викликах: конкуренції між великими державами за формування майбутнього міжнародного порядку й спільних транснаціональних загрозах [5].

У СНБ також визначено головних суперників США: КНР як єдину державу, що має потенціал до змін міжнародного порядку, та Росію, яка є безпосередньою загрозою для вільної та відкритої міжнародної системи. У документі запропоновано алгоритми протидії обом цим потугам – випередити Китай і стримати Росію, щоб досягнути другого, треба надати Україні якомога більшу військову підтримку, цим, власне, і займаються США вже понад 9 років.

Питання ядерної зброї також відіграє важливу роль. Україна позбулася третього у світі за обсягом ядерного арсеналу в обмін на гарантії з боку США, Великої Британії та Росії стосовно поваги до її суверенітету і територіальної цілісності, як було передбачено Будапештським меморандумом, що був укладений 1994 року.

Порушення обіцянок – у першу чергу, Росією – викликало негативну реакцію в тих державах, які хотіли би гарантувати власну безпеку шляхом вступу до ядерного клубу. Якщо й інші учасники Будапештського меморандуму, який і передбачав зобов'язання перед Україною, відмовляться навіть від нинішнього рівня підтримки Києва, то це серйозно підірве політику нерозповсюдження.

«Підтримка України у війні з Росією є стратегічно вигідною США, сприяє розвитку промислової бази в Америці...» – так 27 вересня 2023 р., заявив лідер республіканців у Сенаті Мітч Макконнелл під час форуму «Виграти війну. Виграти мир». Він додав, що допомога Україні становить «справді малу частку» американського ВВП. Тому розумніше «виштовхнути» Росію зараз, аніж дозволити їй виграти війну, бо тоді наступною буде країна НАТО. Ще один аргумент М. Макконнелла полягає в тому, що допомога Україні сприяє розвитку промисловості США та створює там робочі місця [6].

Отже, надання допомоги Україні виступає не лише елементом зовнішньополітичної стратегії США, а й ефективним інструментом досягнення мети позиціонування Америки на міжнародній арені. Цієї позиції США притримуються ще з 2014 р., хоча й зараз, унаслідок пов-

номасштабного вторгнення, дії з боку Вашингтона стали більш радикальними. Загалом, Україна для США є стратегічним партнером та одним із інструментів для зміцнення власної позиції на міжнародній арені.

Список використаних джерел:

1. Тихоненко І. Допомога Україні як інструмент позиціонування США на міжнародній арені. *Науковий журнал «Політикус»*. 2023. № 1. С. 136–141. URL: [Tykhonenko.pdf \(pdpu.edu.ua\)](#)
2. Безпекова підтримка України: скільки фінансової допомоги надійшло від США. 2021. *АрміяInform* ([armyinform.com.ua](#))
3. Скільки грошей Україна отримала в 2022 році від США та міжнародних союзників. 2022. URL: <https://suspilne.media/280175-skilki-grosey-ukraina-otrimala-vid-ssa-ta-miznarodnih-souznikiv/>
4. Удари АТАСМС — лише початок: Байден зробив історичну заяву і поставив на місце Путіна. 2023. URL: АТАСМС вже в Україні і їх буде ще більше — історична заява Байдена, новини 1+1 — Ексклюзив ТСН — [tsn.ua](#)
5. Основні положення нової Стратегії національної безпеки США. 2022. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/osnovni-polozhennya-novoyi-stratehiyi-natsionalnoyi-bezpeky>
6. США стоять тут проти Китаю, Росії, КНДР та Ірану – лідер республіканців про підтримку України. 2023. URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/chomu-ssha-pidtrimuyut-ukrajinu-shcho-skazav-mitch-makkonnell-ostanni-novini-50356668.html>

Табур А.В.

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
навчально-науковий інститут міжнародних відносин,
бакалавр 2-го року навчання, ОП «Міжнародні відносини»
Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент Капітоненко М.Г.*

МОРАЛЬНО-СУПЕРЕЧЛИВІ ТЕМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ МАНІПУЛЯЦІЙ У ГЛОБАЛЬНІЙ ПОЛІТИЦІ ЗАДЛЯ ПОБУДОВИ ІНФРАСТРУКТУРИ ЗОВНІШНЬОГО ВПЛИВУ

Tabur A.V.

*Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Educational and Scientific Institute of International Relations,
2d year student, «International relations»
Supervisor: Candidate of Political Sciences, Associate Professor Kapitonenko M.H.*

MORALLY CONTROVERSIAL TOPICS AS AN INSTRUMENT OF MANIPULATION IN GLOBAL POLITICS FOR BUILDING AN INFRASTRUCTURE OF EXTERNAL INFLUENCE

Прийнято вважати, що мораль є чимось священним та важливим для загального миру і взаємоповаги у суспільстві. Так, зокрема у преамбулі статуту ЮНЕСКО зазначається, що «мир повинен базуватися на інтелектуальній і моральній солідарності людства».

Таке сприйняття даного терміну зумовлене генезисом та природною сутністю власне самих тих речей, що ми називаємо мораллю. Розглядаючи ж питання моралі з прагматичної точки зору, прагнучи визначити її роль у формуванні рельєфу сучасного суспільного ладу, важливо звернутися до визначення цього ключового терміну.

Філософський енциклопедичний словник Шинкарука детермінує мораль зокрема як узагальнену систему уявлень про чесноти, норми поведінки, основоположні закони колективного співіснування. Тому не дивно, що використання звинувачень у суперечності тих чи інших дій та/або переконань публічній моралі зачіпають найтонші матерії у душах громадян, що прагнуть стабільності та добробуту.

З іншого ж боку, сам факт непокори корпоративній або суспільній моралі в різних її формах впродовж років виступав своєрідним магнітом для найрізноманітніших прошарків суспільства. До прикладу, пригадаймо популярність західних радіостанцій серед радянської молоді періоду 1970-80-х.

Саме тому, підходимо до ще одного ключового, як для розгляду сьогоднішнього питання визначення. Теорія підкови Жан-П'єра Фея, що стверджує про схожість позицій ультралівих та ультраправих в цьому контексті може бути витлумаченою, як окреслення того, що політичну доцільність можуть мати як ствердження про загрозу певним суспільним догмам так і ствердження, що власне несуть таку загрозу в собі.

Антагоністична форма зовнішньо-політичного позиціонування США та РФ виступає гарним прикладом для аналізу використання ідеологічних суперечностей суспільств щодо базових тем політичного компасу та водночас, вважаю неможливим такий аналіз на прикладі сьогодення України, враховуючи стан війни та відповідні зміни в політико-соціальних умовах.

А отже, вважаю доцільним звернутися до прикладів довоєнного часу та прикладів ближнього зарубіжжя.

Так, нижче подані приклади програм, що фінансувалися різного роду структурами пов'язаними з Державним Департаментом США

- 16.02.2022 Посольство США в Україні спільно з федеральним Бюро Розслідувань оголошують грантову програму загальною сумою у 400 000 дол. США «Гранти на захист прав людини: запобігання політичним переслідуванням та злочинам на ґрунті ненависті», що зокрема включає просвітницьку роботу в навчальних закладах та шукає серед іншого в якості претендентів «представників ЛГБТ-спільноти». Підтримка ЛГБТ ж в Україні станом на 2022 рік складала бизько 13%.
- 3 серпня 2023-го року Посольство США в Польщі оголошує програму «Notice of Funding Opportunity», що передбачає гранти у 50 000 злотих (близько 12 тис. дол. США) на підтримку ЛГБТ спільноти. І це у розпал передвиборчих баталій між ревнско-католицьким і прогресивним прошарками населення цієї держави напередодні парламентських виборів.

Зустрічні приклади ж стосуватимуться проектів, що були профінансовані структурами, афільованими з державою-агресором, себто РФ.

- Російський олігарх Константин Малофеев, відповідно до тексту судового рішення був пов'язаний з фінансуванням віце-голови фракції ультраправої партії «Альтернатива для Німеччини» за посередництвом платформи фінансування ультраправих рухів «CitizenGo». Переважна кількість коштів ішла під прикриттям ініціативи «Demo fur Alle», що була спрямована на боротьбу за традиційні цінності та протистояння ЛГБТ-спільноті

– У березні 2020-го суд у Кракові визнав факт причетності Росії до фінансування активістів ультраправої організації «Falanga» з метою розпалювання міжетнічної ненависті проти українців.

Виходячи з цих прикладів(передовсім розуміємо тут ті, що пов'язані з російською діяльністю), можна говорити про класичне прагнення до розпалювання конфліктів всередині ворожих спільнот. Та маємо дві тенденції, що надають причини до більш широкого трактування таких та подібних їм дій

1. Особи, що в рамках своєї маргінальної активності залучали кошти тих, чи інших держав, цілком очікувано, що муситимуть з метою продовження лотримання відповідного фінансування демонструвати власну лояльність та просувати інтереси держави-спонсора у інших сферах та питаннях. Ба більше, враховуючи схильності окремих високозаідеологізованих груп населення до психологічних проблем, видається цілком закономірною висока вірогідність легкодоступності їхнього прямого агентурного вербування спецслужбами держави, фільовані з якою структури фактично підживлюють та забезпечують їхню діяльність. Особливу небезпеку бачимо в контексті ймовірного доступу таких громадян до державних посад в ключ тенденції політичної поляризації суспільств.
2. Чітке поєднання в розумах громадян різних держав певних, близьких їм ідей, особливо таких, що йдуть в розріз з політичною лінією власної держави може виступати чинником орієнтації таких громадян на відповідні іноземні сили. Особливо варто підкреслити переважну маніпулятивність такої асоціації. Зокрема, образу російської федерації як світового центру православної віри та родинних цінностей, котрий суперечить фактичним даним, але є дуже зручним для маніпуляцій задля досягнення зовнішньо та/або внутрішньо-політичних цілей.

В контексті агентурного вербування та просування шляхом «м'якої сили» за участі осіб, фінансованих певними іноземними структурами, варто додати, що особливу небезпеку таке просування може мати після успішної інтеграції свідомого чи несвідомого агента впливу в академічне середовище, або ж створення певних «think-tank» з залученням подібних діячів з різних напрямків та тем, що підпадають під описані критерії.

Вочевидь, не можемо недооцінювати і роль вуличної політики, адже маргіналів такого штибу легко використовувати для вербуван-

ня серед молодих груп населення та здійснення чорнової роботи за-
для отримання певних результатів інформаційного характеру.

Таким чином, розуміємо, що маніпуляція питаннями моралі та су-
перечності їй є зручним та дієвим інструментом залучення активів
проведення інформаційних і не лише операцій, просування власних
інтересів на територіях інших держав.

Список використаних джерел:

1. Конституція ЮНЕСКО (Статут Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури). *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_014#Text
2. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; голов. ред. В. І. Шинкарук. – Київ : Абрис, 2002. – 742 с
3. Rallying the Radicals: What do the Radical Left and the Radical Right have in Common? Matthijs Rooduijn. URL: <https://ecpr.eu/Events/Event/PanelDetails/3246>
4. І. Мащенко «Чорні діри» тоталітарного ефіру. *ZN.ua*. URL: https://zn.ua/ukr/SOCIUM/chorni_diri_totalitarnogo_efiru.html
5. Гранти на захист прав людини: запобігання політичним переслідуванням та злочинам на ґрунті ненависті, портал «Грунт». <https://gurt.org.ua/news/grants/76827/>
6. Як в Україні змінилося ставлення до ЛГБТ. Опитування. *УП*. <https://lifepravda.com.ua/society/2022/06/1/248914/>
7. Misja USA w Polsce. Nawet 50 tys. dolarów za wspieranie LGBT. *dziennik.pl*. <https://gospodarka.dziennik.pl/news/artykuly/8687271,misja-usa-wspieranie-lgbt-polska-granty-program-pieniadze.html>
8. У Польщі завершився процес щодо підпалу спілки угорців в Ужгороді. *Європейська правда*. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/03/11/7107389/>
9. Вице-председатель фракции АдГ имела связи с российским олигархом Константином Малофеевым. *OstWest.tv*. <https://ostwest.tv/news/vice-predsdatel-frakcii-adg-imela-svyazi-s-rossijskim-oligarhom-konstantinom-malofeevym/>

Фечко І. І.

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ,
історичний факультет, 2 рік навчання ОР «Магістр»,
ОП «Американістика та європейські студії»
Науковий керівник: к. іст. н., доцент Шевченко Н.І.*

ЕВОЛЮЦІЯ ТА ДИНАМІКА РОЗВИТКУ АНДСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ НАЦІЙ НА ПОЧАТКУ 2000-х – СЕРЕДИНИ 2010-х рр.

Fechko I. I.

*Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv,
Faculty of History, 2 year of study of Master's ,
EP "American Studies and European Studies"
Scientific supervisor: Shevchenko N.I.*

EVOLUTION AND DEVELOPMENT DYNAMICS OF THE ANDEAN COMMUNITY OF NATIONS (EARLY 2000s TO MID-2010s)

Андська спільнота націй (CAN з ісп. – Андська спільнота, КАН) є однією з найдавніших існуючих в латиноамериканському регіоні інтеграційних об'єднань. Організація була утворена у 1969 р. відповідно до Картагенської угоди та початково складалась з Болівії, Колумбії, Еквадору, Перу і Чилі (вийшла у 1976 р. через несумісність ліберальної економічної політики Августо Піночета та принципами блоку). У 1973 р. до КАН також приєдналась Венесуела. Невдачі, яких зазнали інтеграційні об'єднання для всього латиноамериканського регіону (як наприклад ALADI) підштовхував країни до пошуку нових форматів у вигляді субрегіональних об'єднань. Ціллю організації було посилення імпортозаміщення та консолідація спільного ринку.

Загалом після більше як 30 річного (на той час) існування КАН був зведений до економічного блоку. На початку XXI ст. блок шукав нової стратегії розвитку та зіткнувся з низкою проблем, у першу чергу через розбіжності між країнами, непоступливістю у питаннях ведення спільної економічної політики. Всім країнам блоку доводилось вирішувати проблеми внутрішнього характеру: високий рівень безробіття, бідність, неписьменність, нестача житла тощо.

Проблемою блоку було і те, що жодна країна не брала на себе лідерство. Не було підписано жодної інтеграційної угоди з Центральною Америкою чи Карибським басейном.

Певним успіхом став початок у 1998 р. переговорів про співпрацю з Меркосур – великим економічним об'єднанням регіону, який включає країни Південного Конусу – Бразилію, Аргентину, Уругвай та Парагвай. 1 липня 2004 р. було підписано Угоду про зону вільної торгівлі [5].

Блок розривала позиція певних країн, які самостійно намагались шукати нових економічних угод. Ще у 1996 р. Болівія підписала Економічну додаткову угоду про створення зони вільної торгівлі з МЕРКОСУР (почала працювати у 2014 р.). З 2006 р. до влади у Болівії прийшов Ево Моралес, який одним з пріоритетів інтеграційного зближення обрав АЛБА. У 2012 р. було оголошено, що Болівія вступить в Меркосур як повноправний член. У той же час, Болівія наголошувала, що не збирається виходити з КАН [4].

Таким чином, болівійський уряд планував поєднати одночасно участь в двох інтеграційних блоках регіону – митний союз з Меркосур та зону вільної торгівлі КАН. Збереження країни у Андській спільноті пов'язано з тим, що уряд Моралеса почав відходити від радикальної форми зовнішньої політики з орієнтуванням виключно на ліві уряди (наприклад, у 2012 р. були відписані додаткові угоди з Перу). Болівія намагалась поглибити інтеграцію з усіма країнами регіону, зокрема з Меркосур, який складає велику частину її зовнішньоторговельного сальдо, не відмовляючись від участі в КАН.

Підписання двосторонніх угод про зону вільної торгівлі з Сполученими Штатами Америки (були укладені у 2008-2009 рр.) спричинило великий розкол у КАН. Це підірвало можливість до консолідації блоку як єдиного організму, а також викликало обурення урядів з антиамериканськими напрямками. З огляду на це, у 2006 року Венесуела під проводом Уго Чавеса оголосила про свій вихід з організації та переорієнтувалась на розвиток власної ініціативи АЛБА, а також Унасур та вступ в Меркосур [3].

Венесуела була найбільшою енергетичною країною блоку, тому її вихід призводив до неминучої великої кризи в блоку, що ставив його на межу подальшого існування. Для розв'язку цієї проблеми, у 2007 р. у м. Таріха (Болівія) зібрались президенти країн, де було погоджено існування різних бачень інтеграції, проте лідери виступили за продовження Андського процесу незважаючи на існуючі незгоди. Країни спробували дати новий імпульс організації, попри невдачу основної цілі блоку – торгово-економічної. Наступного року було прийнято Нову стратегію багатовимірної співпраці, яка включала розвиток туризму, стале споживання, охорону природного середовища, освітню співпрацю тощо [1].

Ще одним випробування перед блоком стало утворення нового інтеграційного проєкту у 2012 р. – Тихоокеанський альянс, куди увійшли країни блоку Перу та Колумбія (разом з Чилі та Мексикою). В основі цього блоку проголошувалось відкритість торгівлі та доступ ринків [5].

За роки існування, країни-учасники КАН створили складну інституційну структуру, але не змогли вибудувати спільного стратегічного бачення розвитку. У той же час, остаточний розпад КАН зробив би її членів більш уразливими та ізольованими на світовій арені. В умовах глобалізаційних процесів, новою формою інтеракції стало налагодження відносин між регіональними групами.

Розвиток інтеграційного процесу затримувався через повільну еволюцію КАН. В основі інтеграційної ідеї залишається економічна суть та ціль уникнути економічної нерівності між членами блоку. Інтеграційний процес мав бути інструментом, який допоможе Андським країнам конкурувати з більш розвиненими країнами.

Важливим напрямком розвитку Андської спільноти стала протидія активним конфліктам та забезпечення мирного процесу. З цією метою у червні 2002 р. було прийняте «Лімське зобов'язання: Андська хартія миру та безпеки, обмеження та контроль витрат, виділених на зовнішню оборону». Було заборонено використання сили між країнами-учасниками відповідно до принципів ООН, використання усіх видів зброї масового ураження. Кошти збережені на скороченні витрат на озброєння було домовлено направити на соціальний та економічний розвиток.

Країни погодили спільні дії у контексті протидії незаконного обігу наркотиків і зброї, відмивання грошей, транснаціональної організованої злочинності і тероризму. Для протидії тероризму країни узгодили Регіональне Зобов'язання в боротьбі з тероризмом з впровадження додаткових дій для запобігання терористичних актів та вирішення внутрішніх конфліктів. Актуальні військові дії на поч. XXI ст. мали місце в Колумбії (внутрішній військовий конфлікт між урядовими силами та повстанцями з 1960 р.), в Перу (повстання наркотерористів з 2001 р.). Налагодження співпраці в цій сфері мало велике значення для протидії озброєним угрупованням у прикордонних територіях [2].

Окремим пунктом, країни закликали розпочати діалог для визначення Латинської Америки зоною вільною від військових ракет середньої та далекої дії. Зусилля спрямовані на посилення мирних ініціатив та скорочення озброєння є важливим запобіжним елемен-

том для підтримки безпеки, адже навіть між країнами-блоку є територіальні суперечки, які в минулому ставали причиною напруженості або конфліктів. Сюди можна наприклад віднести конфлікт між Перу та Еквадором (спричинив три збройні конфлікти у ХХ ст.) конфлікт між Болівією та Чилі за річку Сілала тощо. Для продовження діалогу з питань безпеки на розвитку довіри було погоджено проводити регулярні зустрічі Андської ради міністрів закордонних прав разом з міністрами оборони країн [3].

У 2002 р. Президентська рада КАН також прийняла Андську хартію заохочення та захисту прав людини з метою захисту демократичних цінностей в регіоні, розвитку механізмів для захисту прав людини на національному рівні (омбудсмени, посади правозахисників, нові пригорами з прав людини) та міжнародному (співпраця з моніторинговими органами ООН, Міжнародним кримінальним судом, Міжамериканською системою просування прав людини).

У вересні 2004 р. було прийнято Андський план соціального розвитку. Соціальна стратегія, яка ставила за мету спрямувати вільні зусилля країн блоку на подолання бідності та нерівності, закласти основи збалансованого економічного та соціального розвитку. Стратегія мала доповнити існуючі зусилля національних урядів у вказаному напрямку.

Таким чином на початок нового десятиріччя конфлікти з приводу різних концепцій розвитку завдали удару КАН та спричинили інституційний параліч організації. З 2010 р. з початком головування Перу в організації почались спроби перезапуску організацій в тих сферах, які викликають менше суперечок, як соціальні, прикордонні, міграційні, екологічні питання. Європейський Союз підтримував розвиток інтеграційного об'єднання, утім через суперечки в Андському блоці не зміг з ним домовитись про спільну угоду про торгівлю, тому розпочав відповідні окремі переговори про двосторонні угоди з Колумбією та Перу [3, с. 161-162].

Одним з напрямків розвитку КАН на поч. ХХІ ст. стала гармонізація законодавств. Основну роль у цьому напрямку відіграв Андський парламент, який як компетентний орган формулював пропозиції для узгодження законодавчої бази країн.

Частиною інтеграційного процесу стали спільні дії з метою захисту навколишнього середовища, основним чином це стосувалося Андської Амазонії, яка займає майже 50% території країн та є однією з найважливіших екосистем у світі. У 2006 році була впроваджена Регіональна стратегія збереження біорізноманітності, і також був схвалений про-

ект створення Андського інституту біорізноманітності. Країни погодилися на спільні дії щодо змін клімату, збереження природного середовища, водних ресурсів та запобігання природним катаклізмам [1].

Загалом країни КАН зосереджують близько 20 % біорізноманіття планети, 10% світової прісної води та 33% лісової площі. Зважаючи на такий потенціал, очевидна необхідність спільної екологічної стратегії, однак через відсутність коштів та політичні розбіжності заявлені проекти у цьому напрямі розвивалися дуже повільно та малоефективно [5].

Отже, одна з найдавніших інтеграційних об'єднань Латинської Америки – Андська спільнота на початку XXI ст зіткнулась з низкою викликів – протиріччя між учасниками, які не дозволяли розвивати блок та виступити спільним організмом на міжнародній арені; відсутність загальноприйнятої стратегії розвитку, вихід Венесуели, конкуренція з блоками, які з'явилися під впливом лівого ідеологічного повороту (Унасур, Алба)

Тим не менше, в умовах глобалізаційних процесів, поширення впливу великих економик світу в регіон, існування інтеграційного об'єднання КАН залишалось важливим фактором у відстоюванні своїх спільних інтересів країн-учасників, і попри існуючі проблеми інституційного характеру, блок зумів зберегти наявну широку інституційну систему та еволюціонував до багатовимірної співпраці (туризм, соціальні питання, охорона навколишнього середовища тощо).

Список використаних джерел:

1. Blanco Alvarado, C. (2013). La Comunidad Andina en el marco de lo jurídico y político. *Prolegómenos*, 16(31), 173-188.
2. Compromiso de Lima: Carta Andina para la paz, la seguridad, limitación y control de los gastos destinados a la defensa externa (2002). Recuperado de http://www.comunidadandina.org/documentos/actas/compromiso_lima.htm.
3. Julio-Giraldo, M. C. (2010). La nueva Comunidad Andina y el apoyo de la Unión Europea. *Panorama Económico*, 18, 153-167.
4. Lechín, D. A. (2015). Bolivia mira hacia el sur: el ingreso al Mercosur y la política exterior de Evo Morales. *Nueva Sociedad*, (259), 15.
5. Secretaría General de la Comunidad Andina. URL: <https://www.comunidadandina.org/>

Штонда Д. Р.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
факультет міжнародних відносин, бакалавр 3-го року навчання, 291:
Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії/
Міжнародна інформація*

**РОЛЬ РОСІЙСЬКОЇ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ РИТОРИКИ
У ДЕГУМАНІЗАЦІЇ ЧЕЧЕНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ
«ВІЙНИ ПРОТИ ТЕРОРИЗМУ»**

Shtonda D. R.

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Faculty of International Relations, 3rd
year student, 291: International Relations, Public Communications and Regional
Studies/International Information*

**THE ROLE OF RUSSIAN ANTI-TERRORIST RHETORIC
IN THE DEHUMANIZATION OF THE CHECHEN POPULATION
IN THE CONTEXT OF THE "WAR ON TERROR"**

У вересні 1999 року Росія здійснила друге за рахунком військове вторгнення до Чеченської Республіки Ічкерія. Двома роками пізніше 11 вересня Нью-Йорк (США) сколихнула серія скоординованих атак, здійснених ісламістською організацією «Аль-Каїда».

Безумовно, трагедія 11 вересня стала травматичною подією для США, суттєво уразивши впевненість американців у внутрішній безпеці та призвівши до ряду імпульсивних, необдуманих рішень й достоту емоційних реакції з боку американської влади. Започаткована тогочасним Президентом США Джорджем Бушем-молодшим «війна проти тероризму» («war on terror»), що набула форм вторгнення до Афганістану (7 жовтня 2001 року) та Іраку (20 березня 2003 року), зрештою призвела до дестабілізації міжнародної архітектури безпеки, утвердженої США як світовим гегемоном. «Війна проти тероризму» скомпрометувала США та похитнула довіру до них, продемонструвавши, що могутні держави можуть нехтувати нормами міжнародного права на власну користь.

Власне, курс США, спрямований на боротьбу з міжнародним тероризмом, був вдало використаний Росією з метою виправдання власних військових злочинів та здобуття популярної підтримки серед населення. Зокрема, антитерористична риторика, якою послуговувалася Росія щодо чеченського населення з огляду на активізацію антиісламістських настроїв у світі під проводом США, виступила

ефективним інструментом знеособлення і клеймування жертв агресії та посприяла успіху другої російської військової кампанії у Чечні.

Конструюванню образу чеченця як «ворога – терориста» посприяли вибухи у житлових будинках у Буйнакську, Москві та Волгодонську 4–16 вересня 1999 року. Ці події представляли прелюдію до подальшого приходу до президентської влади Владіміра Путіна, який проголошувався ставлеником Бориса Єльцина. Хоча обставини вибухів так і не були належним чином з'ясовані та з великою імовірністю могли бути здійснені ФСБ, офіційна Москва звинуватила у загибелі цивільних жителів північнокавказьких бойовиків-ваххабітів.

Унаслідок перших терактів серед російського населення закріплювався антагонізм до чеченців. Путін, задовольняючи запит народу на помсту та відновлення стабільності, ініціював повторне вторгнення до Чечні та остаточно очолив державу після перемоги у президентських виборах у 2000 році. У результаті Путін поставав в очах суспільства народним рятівником, здатним «навести порядок», та отримав від терактів найбажаніше – захмарні політичні рейтинги та довіру виборців.

Ще за часів прем'єрства Владімір Путін робив публічні заяви про знищення «паразитів» у Чечні, у той час як російське військове командування не соромилося коментарів про бажання «зрівняти регіон з землею». Крилатою стала одна з найвідвертіших заяв Путіна від 24 вересня 1999 року, у якій високопосадовець зауважував, що Росія переслідуватиме «терористів усюди» і «якщо треба, то і в сортирі їх замочить». Саме в цей період російська авіація активно бомбардувала місто Грозний, не розрізняючи бойовиків та цивільних, руйнуючи усе на своєму шляху. Межа між переслідуваними «терористами» та мирним населенням стиралася. Росія полювала на всіх.

Після атак на США Путін зауважував, що 11 вересня є свідченням того, що Захід не зміг раціонально і своєчасно оцінити загрози, характерні сучасному світові, про що натомість їх застерігала Росія. Затвердити статус поборника тероризму та союзника США, Росія змогла завдяки співпраці у рамках американської ініціативи «Нескорена свобода» (Operation Enduring Freedom (OEF)), що стосувалася військової операції в Афганістані, а також низки інших військових кампаній США. Путіну вдалося включити Чечню в очолювану США війну з тероризмом та уникнути пильної уваги і критики з боку американського уряду з приводу поведінки російських федеральних сил у межах чеченської республіки. Як наслідок, ЄС та ООН зменшили публічну кри-

тику РФ після 9/11, а питання війни та порушення прав людини щодо чеченського населення не перебувало на порядку денному. Європейські лідери виказували своє схвалення російській активній позиції в американській «війні проти тероризму», а тогочасний канцлер Німеччини Шредер навіть закликав до «переоцінки» світової думки щодо чеченського конфлікту на користь РФ.

Таким чином, Росії вдалося запобігти міжнародного тиску та ефективно утвердити образ чеченця-терориста, піднести власну мету, виправдовуючи будь-які засоби, використані для її досягнення. Суть страждань, із якими стикнулися цивільні жителі, які були вимушені зазнавати бомбардувань, знущань, катувань та викрадень з боку федеральної армії РФ нівелювалося до вичерпного і місткого образу «терористів», що заслуговують померти. Тим часом російське населення під впливом пропагандистських сюжетів і заяв влади, спрямованих на демонізацію ворога, та характерного російському суспільству шовінізму не було здатне проникнутися співчуттям до жертв та вимагати припинення несправедливої війни. Загалом, допоки російська держава поборює «зовнішніх ворогів», населення залишається задоволеним внутрішнім станом справ, адже основною метою діяльності російської держави є не досягнення благополуччя, а виживання та нейтралізація загроз, а тому збереження статус-кво. Власне, чеченці й позиціонувалися російською владою як та загроза, що несла небезпеку російській стабільності, а тому населення висловлювало згоду на їх ліквідацію.

Представники чеченського населення перестали вважатися живими людьми, страждання яких мають бодай якусь вагу. Шляхом маніпуляцій емоціями та страхами Росії вдалося замінити зміст формою, а чеченці у своєму різноманітті прирівнялися до єдиної характеристики.

Список використаних джерел:

1. Політковська А. Друга чеченська. – Київ: Діокор, 2004. - 381 с. – Режим доступу: https://chtyvo.org.ua/authors/Politkovskaia_Anna/Druha_chechenska.
2. Шаленна Н.М. Ісламський чинник у сучасній Росії. – Грані, 2014. – 95-102 с. – Режим доступу: https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/Grani_2014_12_19.pdf
3. Baker, M. Russia: On Beslan, Putin Looks Beyond Chechnya, Sees International Terror. 2004. URL: <https://www.rferl.org/a/1054720.html>

4. Daalder I. H., Lindsay J. M. *Nasty, Brutish and Long: America's War on Terrorism*. 2001. URL: <https://www.brookings.edu/articles/nasty-brutish-and-long-americas-war-on-terrorism/>
5. Peterson Bo. *The Power of Stereotypes and Enemy Images: The Case of the Chechen Wars. – Majority Cultures and the Everyday Politics of Ethnic Difference*. Palgrave Macmillan, London. S. 155-168. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1057/9780230582644_9#citeas
6. Ware R. B. *Dagestan: Russian hegemony and Islamic resistance in the North Caucasus*. URL: <https://eakl.neduet.edu.pk/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=605538>

ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ

Богуцька О. Л.

*Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, м. Чернівці,
факультет історії, політології та міжнародних відносин,
бакалавр 4-го року навчання, 032: Історія та археологія
Науковий керівник: к.і.н., асист. Христан Н.М.*

МІЖЕТНІЧНА ВЗАЄМОДІЯ У СЕРЕДОВИЩІ ЖІНОК ПОЛІТВ'ЯЗНІВ У РАДЯНСЬКИХ ТАБОРАХ

Bohutska O. L.

*Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi,
Faculty of History Political Science and International Relations,
4th year student, 032: History and archaeology
Academic supervisor: PhD, Khrystan N. M.*

Однією з найтрагічніших сторінок в історії України ХХ століття є ув'язнення у таборах ГУЛАГу та виселення «у віддалені райони СРСР» сотень тисяч українців, які боролись за майбутнє України. Радянські табори – це репресивна машина, яка покалічила мільйони людських доль, особливо жінок, які замість того, щоб створювати сім'ю та виховувати дітей, провели більшу частину свого життя у неволі, або й взагалі не повернулись до мирного життя. «Табір для інвалідів – це місце, де були зібрані каліки-мученики, знищені слідством, страшним життям, непосильною працею і старістю, це місце тріумфу наших катів. Тут є юні дівчата, скалічені на ціле життя» [3, с. 106], – так пише про перебування жінок в таборі для недужих невірниць Анна Гошко-Кіт.

Проте варто зазначити, що окрім українців у таборах перебували й представники десятків інших національностей: балтійці, казахи, росіяни, поляки, євреї, німці. Та все ж, українці були однією із найбільших етнонаціональних груп та становили другу за чисельністю етнічну групу серед усіх в'язнів ГУЛАГу. Серед них частка жінок з середини 40-х років минулого століття стрімко зростає: якщо у 1941 році жінки становили 7,6% загальної кількості в'язнів, влітку 1944 року – вже 26%, на початку 1945 року – 30,6% і надалі продовжувала зростати [4, с. 126].

Відтак українським жінкам-в'язням довелося шукати форми співжиття як поміж собою, так і особливо з представницями інших національностей. У цій статті нами зроблено спробу проаналізувати на основі опублікованих спогадів жінок-колишніх в'язнів як українського, так й іншого етнічного походження, стосунки в таборах між жінками різних національностей.

У спогадах українських жінок ми доволі часто можемо зустріти приклади їхньої взаємодії між собою: допомога, підтримка, хоча була й між ними ворожнеча з відповідних, зрозумілих нам причин.

Наше дослідження особливо актуальне в контексті сучасних публічних дискусій навколо конструювання сучасного українського історичного нарративу та різних інтерпретацій радянського минулого, що вимагає його глибшого вивчення, зокрема становища й боротьби за виживання політв'язнів у таборах. Нагальна потреба остаточного подолання тоталітарного спадку та етнопсихологічного оздоровлення українського суспільства зумовлює необхідність пропрацювання травматичної пам'яті шляхом аналізу особистих спогадів про пережиті українцями крізь призму їх досвіду виживання і спротиву за надзвичайних обставин.

Самі українки досить рідко згадують про суперечки між ними та іншими народами. Досить часто польки згадують українок, як неприємних людей. Також є достатньо згадок про взаємну ворожість між галичанками та жінками з Армії Крайової, та є згадки й про спільні, хороші моменти, де вони ладнали між собою. Анна Караванська-Байляк згадує відносини поляків та українок таким чином: «Завелось-бо у в'язниці, що ми, незважаючи на погляди й націю, намагалися жити в злагоді, допомагати собі взаємно, бути чемними, ввічливими та в міру толерантними. Дивувало це інколи наших наглядачів» [3, с. 50–51], – так ув'язнена описує моменти, коли жінки ділились між собою їжею, що надходила їм з дому, проте й це бувало рідко.

Суперечливими є відносини українок та росіянок, – про дружні взаємовідносини згадують рідко, тому таких історій менше, аніж з польками. Доволі часто українки не схвалювали хороші стосунки між цими двома національностями. До прикладу, Олександра Блавацька, яка спілкувалась з росіянками, мала неприємні спогади, у свою сторону, а саме осуд: «Українки були згуртовані в свого роду гетто довкола п. Наталії Шухевич, жінки генерала «Чупринки». Мушу признати, що всі вони досить неприязно відносилися до мене, осуджуючи мене за дружбу з москвичками» [1].

Доволі цікавим є фактом те, що росіянки, які перебували в радянських таборах, відчували на собі провину, співвідповідальність за скоєне владою стосовно інших етносів. «Не труднощі спопелляли серце, а пекуче почуття сорому за те, що діялося... Наче власної провини – національної радянської – перед такими, як Альма, Гертруда, пані Пилипенко і її Грицько, перед десятками карпатських селянок...» [4, с. 104], – таким чином описує своє почуття занепокоєння Ніна Гаген-Торн. Це свідчить і про те, що на той час уже було свідоме покоління серед росіян, які розуміли всю трагічність та повноту злочинів, скоєних радянським керівництвом.

Українські жінки прихильно ставилися до дівчат із Прибалтики. Ірина Матешук-Грицина згадує відносини з прибалтійськими ув'язненими: «До нас, українок, тягнулися жінки різних національностей, зокрема дівчата з Прибалтики – литовки, естонки, латишки, які вважали себе дуже близькими з нами за духом у боротьбі за волю свого народу» [6, с. 121].

Цікаво та ґрунтовно описують відносини українок з ними й самі іноземки. Жінки, що провели деякий час з українками у таборах, згадували про це так: «Ця дружність, що панувала між українками, улегшувала всім життя. Помимо тісноти, не впало між нами ніколи гостре слово. Жили мов одна велика родина..», – так писала німкеня Валлі Шліс [6, с.124].

Згуртованість українців була великою, оскільки це й було свідченням високого патріотизму та національної свідомості, що супроводжували дух українських жінок протягом всього перебування в таборах. Згадують і про це іноземки: «Звичайно, промовляли українки про боротьбу України та віру в її визволення. Мені здається, що їх національні почуття не гасли, а кріпнули. Оця їх сила й притягала нас», – так згадує німкеня Валлі Шліс таємне різдвяне святкування. Знову ж таки, це є свідченням того, що українки не забували про свої традиції та про свою рідну країну навіть при тих складних умовах, знаючи, що за відзначення свята релігійного вони можуть понести додаткові тортури над собою.

Свою національну ідентичність українки передавали через творчість. Співали патріотичні пісні, при найменшій нагоді вишивали чи малювали листівки, не забували про рідне своїй душі: Батьківщину, домівку, традиції, до яких їх змалку привчили. Саме таким способом українські невільниці показували унікальність, ідентичність нашого народу, що не могло не захоплювати інші національності.

При цьому представниці інших народів переймали наші традиції, а українські жінки вивчали традиції інших народів. Одна із учасниць Норильського повстання Ганни Мазепа-Кучми: «Помимо усього, ми були дружні, майже як рідні, не робили різниці між національностями, ділилися усім, хто що мав. Розказували новини, учили вірші, пісні, історію, переймали все краще інших народів. Розповідали їм про наш край, обряди, звичаї...». Німкеня Валлі Шліс згадувала: «Починали співати. У більшості це були українські пісні, хоча українки радо вчилися від нас інших. Але мушу признатись, що українські пісні ми таки найбільше любили. Співаючи їх, можна було мріяти» [5, с.124].

«Пережити всі жахи нам допомагала дружність, готовність допомогти одна одній в тяжкі хвилини, усвідомлення, що доля в нас одна і всі ми тут за спільну ідею боротьби за волю, боротьби проти дикої тиранії», – писала Орися Мочульська. Саме дружність, національна самосвідомість допомагала зберегти стійкість духу [5, с. 104].

Найчастіше українські ув'язнені висвітлювали хороші взаємозв'язки з представницями інших національностей, таким чином, що мало згадуючи про ворожнечу між собою. А ось невольниці інших народностей, уже навпаки, у своїх мемуарах часто згадують стосунки з українками як проблемні та важкі, що призводило до частих конфліктів [5, с.124]. Барбара Скарга – полька за національністю, згадує, як неприємний осад, спілкуючись з українськими невольницями: «Старі міжетнічні конфлікти дуже гостро вибухали в таборах з різних, навіть дріб'язкових причин. Українці звинувачували росіян, поляків, а ті не залишались у боргу...». Варто зазначити, що українці найбільш вороже ставились до поляків та росіян, а ті у свою чергу до них. Проте, зрозуміло чому так та з яких причин була ця взаємна ворожість один до одного, саме через перебування українців під владою цих двох держав, де українці й зазнавали утисків від окупантів.

Проте, між жінками завжди панувала солідарність, взаємоповага, адже їх об'єднувало в таборах ГУЛАГу одне – боротьба проти радянської системи. Вони розуміли, що кожну із їхніх доль поглинула радянська репресивна машина, тож вони не мають права здатись, а у підтримці одна з одною, вони знаходили силу та волю боротися далі, незважаючи на певні непорозуміння чи неприязнь одна до одної через історичні обставини.

Взаємовідносини українок з представницями інших національностей у неволі є важливою сторінкою у вивченні історії українських ув'язнів у концтаборах системи ГУЛАГ. В умовах політичного ув'язнен-

ня жінки різної етнічної приналежності намагались демонструвати взаємодопомогу різного типу: матеріальну (їжа, одяг, турбота про здоров'я); морально-психологічну (емоційна підтримка); соціальну (солідарне материнство); безпекову (згуртованість, взаємне заступництво). Ці практики, стали проявами нормативної жіночності (так звана «жіноча солідарність»), дозволяли жінкам спільно долати надзвичайні труднощі, збільшуючи шанси кожної з них на виживання в умовах антигуманного існування.

Список використаних джерел:

1. Блавацька О. Хроніка мого життя. Львів, 2010.
2. Гаген-Торн Н. Нина Ивановна Гаген-Торн. Москва, 1994.
3. Гошко-Кіт А. Жертви за незалежність. Львів, 2009.
4. Кісь О. Жіночий досвід Гулагу: стан досліджень та джерельні ресурси в українському контексті. УІЖ. 2016. (3), 125–138. [<http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/129967>].
5. Кісь О. Українки в ГУЛАГу: вижити значить перемогти. Львів-Дрогобич, 2020.
6. Матешук-Грицина І. (Орися). А ми лишилися людьми: спогади. Львів, 2011.

Галяс І. Б.,

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
історичний факультет, магістр 1-го року навчання,
032: Історія та археологія*

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ: НА ШЛЯХУ ДО ВІДРОДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ НАРОДУ

Halias I. B.

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of History, First-year Master's student,
032: History and archaeology*

REVOLUTION OF DIGNITY: ON THE PATH TO THE REVIVAL OF THE NATIONAL CONSCIOUSNESS OF THE PEOPLE

Події, що відбулися у 2013-2014 роках, значно сприяли розвитку Української держави. Час є найкращим суддею подій, так само як і їхній вплив. Важливість Революції Гідності у історії України можна оцінити лише з плином часу. Історія підтверджує, що події 2013-2014 років, хоча й були трагічними, але далеко не марні. Протягом останніх років Україна пододала величезний шлях, розпочала багато реформ і підсилює своє становище у світі. Це стало потужним поштовхом для розвитку України. Головне завдання зараз – не зупинятися.

Світлим прикладом того, чого Україна уникнула завдяки Революції Гідності, може слугувати доля сусідньої нам Білорусі. Протягом тривалого періоду часу наш східний сусід виконував роль прикраси в щільних союзницьких зв'язках з росією: обіцянки отримати доступний газ в обмін на «порядок» та «стабільність». Якою ціною довелося сплатити Білорусі за ці пільги? По-перше, це спричинило маргіналізацію національної культури, мови та ідентичності. Потім втратили свої права та свободу. Очевидним є тільки одне: проросійська диктатура занурила Білорусь у темний та холодний кут.

Спроба перетворити Україну на проросійську диктатуру – саме те, від чого українське суспільство виступило проти у 2013-2014 роках. Відплатою за цей вибір українців стала агресія росії, яка триває й донині. Але навіть при окупації частини території, жадливіх людських втрат та величезних матеріальних збитків, Україна не тільки не зламалася. Вона пройшла вражаючий шлях трансформацій у різних галузях.

Хоча не всі сподівання та бажання, з якими люди вийшли на Майдан, було досягнуто. Проте самосвідомість українців свідчить про гли-

бокі та корінні зміни: якщо у 2012 році приналежність до України відзначала лише трохи більше як 40% громадян у 2021 ця цифра зросла до понад 70%, а у березні 2022 вона сягнула більше 90%. Значний ріст цього показника чітко відбувся саме починаючи з 2013 та 2022 років [6].

Навіть з усіма обмеженнями, які виникли через необхідність відбиття ворожої агресії, сучасна Україна продовжує розвивати стійкі демократичні засади. Протягом років після Революції Гідності в Україні проводилися реформи у поліції, освіті, медицині, газовому та банківському секторах, системах пенсій та оподаткування. Також активно ведеться реконструкція та будівництво доріг, аграрний сектор та ІТ-індустрія демонструють динамічний зріст.

Особливо важливим є створення сильного громадянського суспільства, яке активно брало участь або навіть ініціювало позитивні зміни останніми роками. Це суспільство впливає на роботу держави, контролює дії влади і вносить власні пропозиції щодо реформ. Також слід відзначити, що громадянське суспільство ініціює створення більш сприятливого середовища для всіх. Це може стати фундаментом для побудови сильної держави в європейському контексті [5].

На шляху до євроінтеграції Україна не тільки не втрачає своєї національної ідентичності, а й посилює її. За даними соціологічних досліджень, які проводилися до повномасштабного вторгнення, 73% українців вважають українську мову рідною. У доміантній кількості випадків, люди спілкуються вдома мовами українською – 53%, у той час як російською – 29%. Крім цього, 66% громадян вважають, що держава має сприяти впровадженню мовного закону у всіх сферах. Підтримка мовного закону виявляється у всіх регіонах України, починаючи від 88% на заході і знижуючись до 53% на півдні. 2/3 українців вважають, що українська мова має становити не менше 75% мовного контенту на телебаченні [6].

На сьогоднішній день можна відзначити появу державної культурної політики. Завдяки сприятливому законодавству та державній підтримці, українська кіноіндустрія переживає справжній бум. Щорічно виходить значна кількість українських фільмів, які встановлюють нові рекорди у кінозалі та за касовими зборами. «Культурне очищення» охопило і процес декомунізації, який призвів до знесення пам'ятників Леніну та інших діячів комуністичного режиму, а також до перейменування багатьох населених пунктів, вулиць та інших об'єктів топоніміки. Крім цього, Українська православна церква офіційно

звільнилася від залежності від Московського патріархату, з яким вона мала зв'язок понад 300 років. Церква отримала Томос про автокефалію та зайняла своє місце серед автокефальних та автономних православних церков. Також зараз маємо велику надію, що до кінця 2023 року з Московським патріархатом в Україні буде покінчено.

Отже, події 2013-2014 років відіграли критично важливу роль у становленні та розвитку України. Ці події позначилися глибокою трансформацією у всіх сферах життя держави. Революція Гідності спонукала громадян до активної участі в політичному процесі, що стало ключовим фактором у формуванні сильного громадянського суспільства.

У лютому цього року Верховна Рада прийняла постанову, якою визнала Революцію Гідності одним із ключових моментів державотворення України та виразником національної ідеї свободи. Ось декілька основних положень цієї постанови:

Україна заплатила високу ціну за позбавлення від диктатури та свій обраній шлях – бути частиною Європи. Герої Небесної Сотні, як українці, так і іноземці, пожертвували свої життя під час Революції Гідності, захищаючи ідеали демократії, захищаючи права та свободи людини, а також європейське майбутнє.

Особистість, життя та здоров'я людини, її честь і гідність, недоторканість і безпека, є визнані Конституцією найвищими соціальними цінностями.

Європейські цінності, заради яких віддавали своє життя Герої Небесної Сотні – гідність, демократія, рівність та верховенство права – є необхідними для нормального функціонування суспільства.

У 2022 році Україна стала жертвою війни, яку веде Путін проти цього цивілізованого світу. Через те, що Україна протистоїть агресії та встояла, у перші дні війни, її міжнародне значення різко зросло. Україна почала активно впливати на міжнародну політику, будучи не лише об'єктом, але й активним її суб'єктом. Це підтверджується високим рівнем міжнародної підтримки, а також вагомих місцем України в порядку денному Європейського Союзу та США.

Список використаних джерел:

1. Ямельницький О. Я. Політична мобілізація населення України: умови та чинники (на прикладі суспільно-політичних подій 2013–2014 рр.) / О. Я. Ямельницький // Панорама політичних студій : наук. вісн. РДГУ. – Рівне: РДГУ, 2014. – С. 145– 153.

2. Киридон А. М. Євромайдан // Революція Гідності: причини, характер, основні етапи / А. М. Киридон // Істор. пам'ять. – 2015. – Вип. 33. – С. 17–32.
3. Гай-Нижник П. П. Формування загальнонаціональної ідентичності українців в контексті сучасних викликів / П. П. Гай-Нижник, Л. В. Чупрій // Гілея: наук. вісн. – 2015. – Вип. 101. – С. 474–481.
4. Нагорняк Т. Україна крізь призму протиріч суспільства з державою (на прикладі протестів кінця 2013 – першої половини 2014 рр.) / Т. Нагорняк // Studia Politologica Ucraino-Polona. – Житомир; К.; Краків: ФОП Євенок О. О., 2015. – Вип. 5. – С. 134–145.
5. Жужа Л. О. Перетворення громадянського суспільства в Україні під впливом Революції гідності [Електронний ресурс] / Л. О. Жужа // Междунар. науч. журн. – 2015. – № 6. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/peretvorennyagromadyanskogo-suspilstva-v-ukrayini-pid-vplivom-revolutsiyi-gidnosti>.
6. Громадський сектор і політика: взаємодія, нейтралітет чи боротьба? Загальнонаціональне та експертне опитування [Електронний ресурс] / Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва». – Режим доступу: <http://dif.org.ua/en/>

Замлинна І.А.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
Історичний факультет, студентка 2-го року навчання,
014: Історія (середня освіта)*

Науковий керівник:

Целуйко Олександр Петрович, доцент, кандидат історичних наук

ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ПОХОДЖЕННЯ СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ПИСЕМНОСТІ В РОБОТАХ СУЧАСНИХ ІСТОРИКІВ

Історія походження слов'янської писемності – важливе, але складне питання. Його дослідження тривають вже довгий час. Труднощі виникають через індивідуальні особливості наявних матеріалів, які ускладнюють їх систематизацію і розшифровку. Наприклад, наявність писемних шкіл: кожна з них вирізнялась своїм унікальним типом письма.

Основна розбіжність між ученими, що намагаються встановити витоки кирило-мефодіани, стосується питання, який з двох слов'янських алфавітів – глаголиця чи кирилиця – належить Константину Філософу та його брату Мефодію і відповідно – котра з них є давнішою. Щодо заслуг солунських братів у створенні та поширенні слов'янської писемності сумнівів бути не повинно, бо це підтверджено як численними письмовими матеріалами, так і живою традицією. Складність полягає у тому, що далеко не всі аспекти та нюанси їх діяльності належним чином відображені у джерелах [4].

Першим дослідником був болгарський книжник, учений-чернець Чорноризець Храбр, який жив у X столітті при дворі болгарського царя Симеона. Чорноризець Храбр засвідчив у творі «Про письмена» у X ст.: ««Прежде убо словене, не имеху книг, но чертами и резами чь-теху и гараду, а після хрещення «римсками и гречьскими письмены нуждаахуса словенску речь без устронения»» [3].

Про давність вивчення питання говорять праці Івана Огієнка «Костянтин і Мефодій. Їх життя та діяльність» і Дениса Зубрицького «Про запровадження польського абетцадла замість кирилиці до руського письма». Огієнко пише про кирило-мефодіївську спадщину, вивчення якої пов'язане із з'ясуванням ролі братів у винайденні писемності. Зубрицький у своїй статті, яка є критикою публікацій Й. Лозинського, обороняє кирилицю – як частину суто української писемності. Про внесок Огієнка у подальшу розробку цієї тематики зустрічаємо у працях Г. Ільїнського, Б. Велчевої, Н. Хом'як, І. Тюрменко та ін.

Ірина Федорів вважає, що важливий внесок у дослідження походження слов'янської писемності зробив вчений доби незалежності Михайло Брайчевський.

У 50-60-х роках ХХ ст. М. Брайчевський хотів дослідити перехід слов'ян від язичництва до християнства і формування слов'янської писемності. У цьому плані етапним науковим доробком ученого стала книга «Походження слов'янської писемності», присвячена одній з найскладніших проблем слов'янознавства, котру вже понад два століття намагаються вирішити вчені багатьох країн [4].

Михайло Брайчевський створив надзвичайно струнку й оригінальну концепцію походження слов'янської писемності, при цьому, як зазначає Ю. Павленко, від інших досліджень подібного плану її вигідно відрізняє те, що вчений розглядає, на відміну від своїх попередників, не автономно, а в загальному соціокультурному контексті ранньої історії слов'янства, виходячи не лише з писемних джерел, а використовуючи величезний археологічний матеріал, який допомагає з'ясувати витоки писемності у давніх народів Східної Європи [4].

Вчений дотримувався погляду, згідно з яким кирилиця виникла внаслідок поступового пристосування грецького алфавіту до фонетичних особливостей старослов'янської мови. Цей процес був в основному завершений завдяки Кирилу та частково Мефодію незадовго до початку їх моравської місії. На думку М. Брайчевського, значно складнішою є проблема виникнення глаголиці. Він є прихильником теорії, згідно з якою глаголиця з'явилася не еволюційним шляхом, а була створена кимось з освічених людей як штучна система знаків, пристосованих до фонетичного письма. При цьому вчений висуває припущення, що в основу глаголиці була покладена надчорноморська ієрогліфіка, відома як «сарматське письмо», якого поки що ніхто не спромігся відчитати. Для ілюстрації свого припущення на стор. 49–50 він наводить 240 «сарматських знаків», запозичених з книги Е.І.Соломоник «Сарматские знаки Северного Причерноморья» (Київ, 1959), які за своєю конфігурацією багато в чому нагадують глаголичні букви. Виникнення глаголиці саме у східних слов'ян М. Брайчевський пов'язує з поступовим проникненням у їх середовище християнства, офіційне прийняття якого князем Володимиром у 988 р. не було одnorазовим актом, а радше, вирішальним кроком до його остаточного утвердження [1, с. 230-231].

Олена Балагура у своїй праці «Дослідження М. Ю. Брайчевським витоків слов'янської писемності» описує наукові зацікавлення вчено-

го і детально розповідає про те, на роботах яких дослідників базував свої праці Брайчевський. Тут згадано про Сергія Висоцького, який зробив вагомий внесок у вивчення даного питання, знайшовши на стіні Михайлівського вівтаря Софійського собору у Києві так звану «софійську» абетку. Брайчевський вважає її цінним археологічним джерелом, вона містить 23 грецькі і 4 слов'янські літери. На думку С. Висоцького, «софійська» азбука відображає один із перехідних етапів східнослов'янської писемності, коли до грецького алфавіту почали додавати букви для передачі фонетичних особливостей слов'янської мови [5].

Отже, можна зробити висновок, що історіографія питання про походження слов'янської писемності доволі обширна. Багато вчених досліджували цю тему, впродовж десятиліть, проводячи запеклі дискусії. Особисто я розділяю переконання Брайчевського в цьому питанні, але вважаю, що тема настільки обширна, що точно потребує подальшого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Чорній В. П. Проблеми слов'янознавства. 2004. Вип. 54. С. 229-232
2. Махінко А. І. Слов'янська писемність як феномен вітчизняної культури. 2011. С. 19-23
3. Чорноризець Храбр (10 ст). Про письмена.
4. Федорів І. О. Творчість Михайла Брайчевського у контексті дискусії щодо виникнення слов'янської писемності. 2011.
5. Балагура О. О. Дослідження М. Ю. Брайчевським витоків слов'янської писемності. 2009.

Квасневський А. С.

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці,
факультет історії, політології та міжнародних відносин,
бакалавр 2-го року навчання, 032: Історія та археологія
Науковий керівник: к.і.н., асист. Ільків М. В.*

ОСНОВНІ ВІХИ В АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ХОТИНСЬКОЇ ФОРТЕЦІ

A. S. Kvasnevskyi,

*Chernivtsi National University named after Yuri Fedkovich, Chernivtsi,
Faculty of History, Political Science and International Relations,
Bachelor of 2nd year of study, 032: History and Archeology
Academic supervisor: PhD, Ilkiv M. V.*

THE MAIN MILESTONES IN THE ARCHAEOLOGICAL RESEARCH OF THE KHOTYN FORTRESS

Сучасні знання про минуле багатьох міст України значною мірою ґрунтуються на археологічних матеріалах, які суттєво доповнюють наявні дані писемних джерел. Особливо цінними є дані археології стосовно найдавніших періодів в історії поселення, зокрема, міста Хотин Чернівецької області. У північно-східній частині міста, на скелястому мисі правого берега р. Дністер знаходиться Хотинська фортеця. На її території розміщені залишки двох пам'яток: середньовічного кам'яного замку і кам'яно-земляної фортеці, збудованої на початку XVIII ст. Історію середньовічного Хотина висвітлюють письмові джерела, які, на жаль, не містять відомостей про час будівництва першого мурованого замку. «На Дністрі Хотинь», – згадується в числі волоських міст у літописному «Списку руських міст далеких і ближніх», складеному наприкінці XIV ст., але археологічні дослідження дають можливість говорити про виникнення міського посаду навколо укріпленого замку-дитинця у давньоруський час [3, с. 533].

Археологічні роботи в Хотині, і в першу чергу, на території фортеці розпочалися порівняно пізно. Це пояснюється декількома обставинами. Серед них можна назвати наступні: 1) тривале використання військовими підрозділами Хотинської фортеці для своїх потреб, що унеможливило дослідження; 2) відсутність в найближчій окрузі наукового закладу, який би займався вивченням минулого пам'ятки; 3) поширення в літературі ні чим не обґрунтованих тез про заснування Хотина Котізоном, «будівництво фортеці генуезцями» та «фран-

цузькими інженерами»; 4) війни XX ст. і зміни державної приналежності території Середнього Подністров'я [4, с. 55].

Про перші кроки в археологічному дослідженні Хотина маємо досить скупу інформацію, яка належить до XIX ст. Захоплення російськими військами Хотинської фортеці у 1806 р. та утворення згодом Бессарабської губернії визначили подальшу долю Середнього Подністров'я, яке стало складовою частиною Російської імперії [4, с. 56].

Археологічні роботи на території Хотинського замку були проведені у другій половині XX ст. завдяки відомому буковинському археологу, доктору історичних наук Борису Тимошуку. У «Щоденнику археологічної розвідки» за травень 1949 р. Б. Тимошук, який в той час був співробітником Чернівецького краєзнавчого музею, описав старожитності фортеці, звернувши особливу увагу на будівельну технологію в різних частинах цитаделі [3, с. 533].

У 1961 р. експедиція Чернівецького краєзнавчого музею провела масштабніші археологічні розкопки в Хотині, які були продовжені у 1962, 1964 і 1967 рр. Досліджувалася територія міста загалом, але найзначніші роботи проводились на території фортеці, яка була історичним ядром стародавнього Хотина [5, с. 29].

У 2000 р. Постановою Кабінету Міністрів України був утворений Державний історико-архітектурний заповідник «Хотинська фортеця», основним завданням діяльності якого стала координація комплексних робіт щодо збереження і реставрації об'єктів, розвиток соціальної та туристичної інфраструктури [4, с. 64]. Після цієї розпочалися археологічні дослідження фортеці під керівництвом Сергія Пивоварова. Було обґрунтовано, що наприкінці XVII ст. південне прясло муру з вежами було зруйноване, а їх відновлення почалося тільки з 1711 р. для потреб турецького гарнізону, коли фортеця стала адміністративним центром Хотинської нахії у складі Османської Порти [3]. Тоді відбудували Південно-західну башту з набагато товстішими за попередні стінами, спорудили новий захисний мур і в'їзну вежу, відсунувши їх приблизно на 10 м південніше. Очевидно, Південно-східна башта була настільки сильно ушкоджена, що її не відновлювали.

У 2004-2006 рр. були проведені археологічні дослідження, які дали можливість розкрити площу чотирьох підвалів мечеті. Фундаменти культової споруди частково були оконтурені раніше, під її південно-східною стіною трапився шар давньоруського часу, який містив залишки кераміки XI ст., можливо, із зруйнованої напівземлянки. Під час розкопок підвалу були знайдені окремі кам'яні архітектурні

деталі. На особливу увагу заслуговує розбита навпіл кам'яна плита з фрагментом напису першої сури Корану, що походила з верхнього шару заповнення підвалу [3, с. 547].

У 2012 р. археологічна експедиція під керівництвом Юлії Мисько продовжувала працювати на території Хотинської фортеці, зосереджуючи дослідження у межах прибрамного двору замку, де у 2009 р. були виявлені рештки південно-східної вежі та оборонного муру, що в XV-XVII ст. обмежував цитадель з півдня [2, с. 52].

Дослідження 2013-2021 рр. під керівництвом Миколи Ільківа проводилися на різних ділянках Хотинської фортеці, зокрема: 1) південна частина Нової фортеці, східніше Бандерських воріт, між валом і брукованою дорогою; 2) південніше замку-цитаделі, із внутрішньої сторони стіни XVIII ст. під опорами мосту XV-XVII ст.; 3) підвал замку біля підніжжя Північної вежі [1, с. 302]. Під час даних розкопок було знайдено численний рухомий матеріал: гарматні боєприпаси різних калібрів, наконечники лучних стріл, вудила та пряжки, підкови, фрагменти казана, залізний кручений гак із петлею для парного запрягу, ручне свердло, молоток із хрестоподібним «клеймом» й ін. Також був знайдений напівфаянсовий і порцеляновий посуд. Дослідження проводилися також на ділянці розриву оборонної лінії Нової фортеці між західними і північно-західними бастіонами, яке відоме як Руська брама [1, с. 302]. Вагомими результатами цих досліджень на території Хотинської фортеці стало виявлення та дослідження пізньопалеолітичної стоянки, решток трипільського житла, низки об'єктів X-XI ст. (житла-напівземлянки, оборонна лінія), продовження вивчення мечеті, яка виявилася значно більшою за розмірами, ніж вважалося раніше.

Підсумовуючи сказане, варто зазначити, що дослідження Хотинської фортеці відбувалися поступово. Так, у XIX ст. простежуються початки наукового зацікавлення. В другій половині XX ст. – масштабні дослідження укріплень замку та фортеці. Згодом це розкопки мечеті. На даний час в результаті багаторічних археологічних досліджень видається можливим з'ясувати основні історичні та архітектурно-будівельні етапи існування фортечного комплексу в Хотині та встановити розміщення основних фортифікаційних об'єктів у різні хронологічні періоди.

Список використаних джерел:

1. Ільків М. В., Пивоваров С. В., Буйновська Є. В., Калініченко В. А. Дослідження Хотинської фортеці // Археологічні дослідження в Україні 2016 / гол. ред. Ю. В. Болтрик. – Київ: ІА НАН України, 2018. – С. 302-304.

2. Мисько Ю. Археологічні дослідження Хотинської фортеці у 2011 році // Археологія & фортифікація Середнього Подністров'я. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції на честь 10-річчя створення відділу старожитностей Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника / відп. ред. В. С. Травінський. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2011. – С. 52-54.
3. Мисько Ю. Археологічні дослідження Хотинської фортеці: підсумки та перспективи // Stan i potrzeby badań archeologicznych w Karpatach / Muzeum Podkarpackie w Krosnie. – Krosno: Wydawnictwo Ruthenus, 2017. – S. 533-554.
4. Пивоваров С. Археологічні дослідження та реставраційні роботи в Хотинській фортеці // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. – Чернівці, 2011. – Т. 1. – С. 54-70.
5. Тимошук Б. О. Середньовічний Хотин // Археологія. – 1977. – Вип. 22. – С. 29-39.

Кириловець О. В

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
історичний факультет, 4 рік навчання, 032: Історія та археологія*

**ВІДЗНАЧЕННЯ РІЗДВА НА САРНЕНЩИНІ
В ДРУГІЙ ПОЛ. ХХ СТ.-ПЕРШІЙ ПОЛ. ХХІ СТ.:
ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗВИЧАЮ КОЛЯДУВАННЯ**

Kyrylovets O. V.

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of History, 4th year student, 032: History and archeology*

**CELEBRATING CHRISTMAS IN THE SARNE REGION
IN THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY AND THE FIRST
HALF OF THE 21TH CENTURY:
TRANSFORMATION OF THE TRADITION OF CAROLING**

Звичай колядування був поширений по всій Україні. Діти та дорослі збиралися в окремі групи, ватаги чи самостійно співали колядки, прославляючи Ісуса Христа. Все ж, впродовж ХХ століття на різних теренах етнічних українських земель сформувалися свої особливості колядування. Не винятком є й Сарненщина, яка належить до історико-етнографічного району Середнє Полісся. Саме тут добре збереглися давні й архаїчні звичаї предків, які сповідують нове покоління і дотримуються старші.

Традиційно як і на Введення й інші свята зимового циклу, а головне на Різдво першого, хто увійде в хату називали полазником. Здавна вірили, що якщо першим до хати прийде хлопець, парубок чи чоловік, то в сім'ї буде багатство, хороший врожай і щасливий увесь рік, всі члени сім'ї будуть здорові. Таке вірування було поширеним і на Сарненщині: *“Говорилі, але приходилі – хто прийде!”*³. Коли ж, першою на Різдво до хати приходила дівчина, то її не виганяли ні в якому разі: *“Николі не виганяли, бо цьо грех, хто, цьо роса Божя, дити! Їх не мона оскорблять! Приходилі дити”*⁴. З розповідей, начебто Адам був перший, а Єва його спокусила, *“а тепера кажуть шо розумниша дивка, поймі, не поймеш як воно, то так кажуть”*⁵. Полазником могла бути і тварина. Так, корову, вівцю чи вола господарі заводили до хати і могли

³ Архів Львівського національного університету імені Івана Франка ((далі – Архів ЛНУ), фонд Р-119, опис 17, справа. 750–Е., аркуш 7.

⁴ Архів ЛНУ, фонд Р-119, опис 17, справа. 750–Е., аркуш 8.

⁵ Архів ЛНУ, фонд Р-119, опис 17, справа. 750–Е., аркуш 31.

пригощати. Цей звичай вводили до хати худобу був поширений і на Волині, зокрема Славутчині⁶.

Прийшовши з ранкової служби, господарі відпочивали, і вже в обід, а то й по ньому по хатах починали ходити колядувати⁷. Залежно від вікових категорій українці колядували окремо. Так, діти могли колядувати разом з підлітками чи самі, в той час як дорослі збиралися окремо.

За колядки господарі дітям віддячували по-різному. Хто як міг. Завичай давали їжу та смаколики: *“Піроги, спеціально пеклі на Роздво піроги, давать на Коляду”*⁸. Могли давати й копійки, але то вже було поширено пізніше, наприкінці ХХ століття. Про те, як колядували дітьми згадують так: *“Ооо, ми колісь ще (сміх) бигалі, ще маліє такіє бигалі, колісь не було грошей, ніхто не давав, такіє пирожки маленькіє пеклі, а вже хто дасть булочку або резнячок трошки такенький сала, то вже цьо було таке вже хто зна шо [...]”*⁹.

Діти могли не ходити наступного року колядувати до тих господарів, які давали мало грошей¹⁰. Загалом хліб був дуже поширеними дарами, так як грошей не було, щоб роздавати. “Стулники”, а саме так називали хлібці на Західному Поліссі, які спеціально випікали на свято¹¹.

Все наколядоване діти збирали в торбинки. Колядували як хлопці так і дівчата. Так само дівчата могли колядувати разом з хлопцями чи навпаки. Та ще колись це було не частим явищем. Дівчата ходили групами: *“Групами, трьох- чотирох ходилі, тако. Да. З хлопцями не ходилі. Дівчата окремо”*¹². Це не мало якогось важливого значення. А вже на Щедрий вечір і Василя щедрували і відповідно посівали лише хлопці. Зараз цього також дотримуються. “Коляду”, а саме так називали виручені гроші і солодощі колядниками ділили між усіма колядниками, порівну. Так, на Сарненщині: *“вони (господарі) кідали в торбочку однеєнку, да делілі в хати. А тоди при нашой пам’яти грошей не давали [...]”*¹³.

⁶ Володимир Галайчук, “Народний календар Славутчини в обрядах, звичаях та фольклорі”, Народознавчі зошити 5 (2019): 1140.

⁷ Архів ЛНУ, фонд Р-119, опис 17, справа. 750–Е., аркуш 58.

⁸ Архів ЛНУ, фонд Р-119, опис 17, справа. 750–Е., аркуш 52.

⁹ Архів ЛНУ, фонд Р-119, опис 17, справа. 750–Е., аркуш 58.

¹⁰ Архів ЛНУ, фонд Р-119, опис 17, справа. 750–Е., аркуш 18.

¹¹ Володимир Галайчук, “Народний календар Любешівщини в обрядах, звичаях та фольклорі”, Народознавчі зошити 6 (2020): 1462.

¹² Архів ЛНУ, фонд Р-119, опис 17, справа. 750–Е., аркуш 60.

¹³ Архів ЛНУ, фонд Р-119, опис 17, справа. 750–Е., аркуш 39.

Наприкінці XIX й до кінця XX століття автохтони Сарненщини колядували на дворі. Вийшовши з хати, господарі мали схвалити таке колядування, тоді ж діти співали чи розказували вірші: *“Колись як ми колядували, у хату не ходили колядувать. Стояли под окном і кричали, там “Добрий день чи добрий вечір. Позвольте колядувать” і пійсят раз поки прокричиш, то хто скаже то колядуєш, а як не дозволять колядувать той не колядуєш¹⁴”*. Вкінці господарям і всім членам сім'ї віншували щасливого нового року: *“Бувайте здоровіє”, да й вси. “Бувайте живіє, здоровіє, шоб того году дождали», дай всьо. Якось так казали, да й всьо¹⁵”*.

Старші діти зазвичай ходили колядувати гуртом. Окрім дітей, молоді та дорослих на початку XX століття у Масевичах почала колядувати церква. Це пов'язано із появою храму у селі. Гроші колядники збирали на пожертву, будівництво та забезпечення церкви. На відміну від інших церква могла колядувати декілька днів. Навіть до Нового року, частіше-два/три дні. Із зіркою не ходили, частіше з цим атрибутом ходила молодь. Церковних колядників господарі часто запрошували до столу. Там їх пригощали¹⁶. Було декілька груп колядників. Зазвичай дві. Так, вони наперед розділялись і домовлялись про те, де будуть колядувати: *“То ми, першіє дні ми ходили по чужих селах. А потом вже своє село, то своє село за два дні, розбиваемся на групи то за два дні проходимо [...]”*. Кожен хор мав свою колядку, яку вчили за декілька днів до Різдва, *“за два дня да й вивчили¹⁷”*, збираючись разом, часто це робили в церкві. У селі Рокитному хоч і була церква, але колядувати від неї не ходили, згадує інформатор.

Радянська влада забороняла різного роду дійства, що відбувалися в період різдвяно-водохресного періоду. Був заборонений вертеп, карнавальні дійства, “Коза”. Масштабні переслідування церкви відбувались в часи правління Йосифа Сталіна, який став повноправним правителем СРСР у 1934 році¹⁸. В Рокитному про це кажуть наступне: *“Оо, я знаю так, ще був батюшка Михайл. Влада дуже забороняла. Батюшка не мав права розказувать проповідієй, отак но но шось розказав, взавтра вже його на коврик в райком. [...]”* Про вертеп згадують так: *“Ни,*

¹⁴ Архів ЛНУ, фонд Р-119, опис 17, справа. 750–Е., аркуш 46.

¹⁵ Архів ЛНУ, фонд Р-119, опис 17, справа. 750–Е., аркуш 40.

¹⁶ Архів ЛНУ, фонд Р-119, опис 17, справа. 750–Е., аркуш 8.

¹⁷ Архів ЛНУ, фонд Р-119, опис 17, справа. 750–Е., аркуш 47.

¹⁸ Олександр Курочкін, “Різдвяно-новорічні свята з історичної дистанції у 140 років (шляхами експедиції Павла Чубинського)”: 26–31.

то ни, в нас такого не було, бо через то шо в нас бачиш страшно тоди забороняли, довго не давали, батюшка боявса. [...]»¹⁹.

В селах Сарненщини зазвичай співали колядки на релігійну тематику, зі слів інформатора: *“Релігійне, все релігійне, нічого такого мирського не було”*²⁰. Згадували Ісуса, Діву Марію.

Найчастіше співали колядки, лише діти могли час від часу розказувати віршики, здебільшого невеликих розмірів. Щось на кшталт віншування господарям, всій сім’ї на наступний рік. Відомими й наразі є колядки, почуті й записані з вуст респондентки Ільчук Христини - *“Небо і Земля, Небо і Земля Нині торжествують”*. Відомо, що цю колядку була записано ще у 1720-тих роках²¹. В ній оповідається про народження Ісуса Христа, дари від царів, величання Синові і про пастирів також. Звичайно, варіант колядки на Сарненщині та і по всій Україні не зовсім відповідає первісному, однак основні мотиви та слова все ж збереглися.

Не менш популярною залишається *“Нова радість стала”*: Співають на Різдво також *“У билому свити, [...] стала новіна”*: Ничипорчук Ніна згадує наступні колядки, які пам’ятає: *Спі синочку маленькій, спи синочку засни..* Менш популярною є колядка *“У неділю рано ще сонце не сходить”*:

Що цікаво, колись не ходили колядувати чи принаймні старалися обминати хати, де до року був покійник. Однак зараз це вже спростовується в церкві священником: *“Ни, ніколи не ходили, Але батюшка каже, шо людина та шо вмерла то вмерла, а хто в хати живе то треба йти. Отак вон каже. Треба йти! Але мі такого не ходили [...]”*²². В Масевичах вірять, що це забобони: *“Да. То так кажуть що туда не можна йти, але як хто такий, наприклад, православний крепко, ну знає це все, що це все забобони, що це не треба, що Бога прославлять треба кругом, хоть і де померлі, то треба прославлять Бога [...]”*²³. Зазвичай намагалися не колядувати в таких хатах рік. Коли ж і заходили до такої хати, то зазвичай господарі дякували колядникам, але просили не колядувати²⁴.

¹⁹ Архів ЛНУ, фонд Р-119, опис 17, справа. 750–Е., аркуш 62.

²⁰ Архів ЛНУ, фонд Р-119, опис 17, справа. 750–Е., аркуш 60.

²¹ Ольга Харчишин, *“Коляди з “Богосланика” (1790): функціонування в українській та польській етнокультурах”*, 1450.

²² Архів ЛНУ, фонд Р-119, опис 17, справа. 750–Е., аркуш 39.

²³ Архів ЛНУ, фонд Р-119, опис 17, справа. 750–Е., аркуш 44.

²⁴ Архів ЛНУ, фонд Р-119, опис 17, справа. 750–Е., аркуш 40.

Треба розуміти той факт, що наразі ті обрядово-ритуальні дії, які ще виконувались в другій половині ХІХ-на початку ХХІ ст. частково відходять у минуле. Звичай колядування зазнав багатьох змін. З розпадом СРСР зникли заборона на церкву, переслідування церковних діячів та їх прихожан. На вулицях сіл, селищ та міст можна спостерігати вертеп. Замість харчів, смаколиків й іншої їжі колядники здебільшого отримують гроші, як винагороду. Жителі Сарненщини спростовують “забобони” про полазника. Вже не так важливо, хто саме перший має увійти до обійстя, щоб заколядувати. Тематика колядок не зазнала великих змін, бо головним персонажем в них і надалі є Ісус Христос, а колядки релігійного мотиву не витісняють ті, що мають інший зміст, характер тощо.

Через засоби масової інформації щороку в період різдвяно-водохресних свят транслюються церковні служби та новини про відзначення Святого вечора та Різдва чи інших свят нашими предками. Скансени й історико-етнографічні музеї проводять різного роду фестивалі й реконструкції свят. Все більше популярності отримують концертні заходи у селах та містах, під час яких звучать церковні та народні колядки, які за радянської влади- в період побудови соціалістичного суспільства вважалися вкрай небажаними.

Список використаних джерел:

1. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка, фонд Р-119, опис 17, справа 750–Е; аркуш 71.
2. Галайчук, Володимир. “Народний календар Славутчини в обрядах, звичаях та фольклорі”, Народознавчі зошити 5 (2019): 1134–1164.
3. Галайчук, Володимир. “Народний календар Любешівщини в обрядах, звичаях та фольклорі”, Народознавчі зошити 6 (2020): 1454–1483.
4. Курочкін, “Різдвяно-новорічні свята з історичної дистанції у 140 років (шляхами експедиції Павла Чубинського)”. 26–31.
5. Ольга Харчишин, “Коляди з “Богосланика” (1790): функціонування в українській та польській етнокультурі”, 1450.

Коняєва К.І.

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ,
історичний факультет, 3 рік навчання, 032: Історія та археологія*

ЕКСПЕДИЦІЯ ГЮЛЬДЕНШТЕДТА ЯК ЕТНОГРАФІЧНЕ ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ПОБУТУ УКРАЇНЦІВ У СЛОБІДСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ

Konyayeva K.I.

*Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv,
Faculty of History, 3th year student, 032: History and archaeology*

THE HULDENSTEDT EXPEDITION AS AN ETHNOGRAPHIC SOURCE FOR THE STUDY OF THE LIFE OF UKRAINIANS IN THE SLOBYDSKA-UKRAINIAN PROVINCE

Для етнологічної науки XVIII століття ознаменувалося розробкою анкет-програм, проведенням академічних експедицій, що пов'язано зі входженням українських земель до Російської імперії. Метою експедицій було вивчення природних багатств, описи намісництва, губерній тощо. Одну з них очолив Йоганн Антон Гюльденштедт у 1774 році. Бувши німецьким академіком, він відвідав Слобідсько-Українську губернію. Відомості про неї дослідник залишив у своєму щоденнику.

Актуальність дослідження полягає в тому, щоб розвіяти міф, що на території Харківської, Луганської, Донецької областей українці завжди становили меншість і там ніколи не було української культури.

Метою дослідження є висвітлення побуту українців, що мешкали в Слобідсько-Українській губернії, у щоденнику Гюльденштедта.

У 1774 році Й. Гюльденштедт здійснив подорож Слобідсько-Українською губернією. Все побачене ним він записав у своєму щоденнику, але нас більше цікавить етнографічний аспект.

Говорячи про Слобідсько-Українську губернію, Гюльденштедт поділяє слободи на дві групи: малоросійські та однодворцеві або великоруські по-іншому. Назва «малоросіяни» в праці не є дивною, адже в той час так називали українців всюди. Щодо однодворців, то це соціальний прошарок, що виник при розширенні південно-східних кордонів Російської держави[1]. Складався він зі служивих людей на прикордонні. Першочерговим їх завданням був захист держави від набігів татар. Здебільшого туди входили росіяни. У щоденнику дослідник неодноразово співвідносить ті чи інші аспекти культури малоросіян та однодворців, наголошуючи на їх різниці.

Почнемо з занять українців. Ні для кого не є дивиною, що основним заняттям українців Гюльденштедт називає землеробство. Вирощують вони пшеницю, овес, ячмінь, просо, гречиху. Тобто стандартний набір сільськогосподарських культур. Коли мандрівник відвідував слобідські землі, то якраз застав неврожаї, внаслідок яких у частині губернії не було гречихи та пшениці. На відміну від однодворців, малоросіяни не мають великих скирд ржі пшениці та проса.

Є відомості також про обробку полів під озиме жито. Таке явище дослідник побачив у селах Ленівка та Старовірівка. Переоране поле поділяють на дві частини. І потім господар ходить цими частинами й на кожні два кроки сипле по повній жмені зерна то направо, то наліво. Після чого засіяне поле переорюють. Щоб орати землю, українці використовують плуг, запряжений у вола. Цікаво, що знову дослідник порівнює їх з однодворцями, які використовують російську соху.

Про скотарство Гільденштедт майже не згадує, напевно воно тут не дуже поширене. Тільки, коли проїжджає слободу Верхобереки, то говорить що багато овець померло від віспи. Волів майже ніхто не тримає. У місті Маяки зустрічається розведення свиней, які харчуються лісними грушами, яблуками та жолудями. Також досліднику сподобався звичай не доїти овець та корів, щоб молоко дісталось ягнятам та телятам. У цьому він бачить причину виготовлення малої кількості сиру.

Наступним заняттям є садівництво. Відомостей про це заняття небагато, всього лиш 5-6 разів він згадує про великі сади. Тут ростуть вишні, яблуні, груші, агрус, мигдальні дерева. Виділяє сорти яблук: армуд, глива, бергамот. У Слобідсько-Українській губернії займаються й городництвом. Зокрема, вирощують огірки, дині, кавуни, гарбузи, спаржу, волоську ріпу, брукву. Цікаво, що кавуни в цій місцевості називають баштанами. За свідченнями дослідника «кавуни бувають з чорним та коричневим насінням» [2, с. 20]. Також додає, що шкіра в них біла або з зеленими крапинками. Також мають круглі або довгасті. Вразила Гюльденштедта жовта морква своїм розміром, яка продавалася на ярмарці в Більовській фортеці. Становила вона 1,5 руського фута. Зазначає мандрівник, що малоросіяни люблять всі можливі овочі, на відміну від однодворців, які «задовольняються тільки капустою» [2, с. 46].

Займалися українці й виноградарством. Неодноразово мандрівник наголошував на вирощуванні поганих сортів винограду й те, що їх невигідно вирощувати на цих землях через морози.

Серед інших занять виділяється гуральництво, тобто виробництво спирту, горілки. Через те, що величезна кількість зернового хліба йде на гуральні, то збільшується ціна на хліб і поширюється пияцтво. Наприклад, «до кінця травня чверть жита коштувала один рубль, а тепер ціна 3 рублі» [2, с. 67]. Також займаються торгівлею та ремеслом. Зокрема, в Нових Водологах буває 4 ярмарки на рік: у середині Великого посту, у свято Вознесіння Господнього, у день св. Іллі, у день св. Михайла. Серед ремесел були популярними гончарство, виготовлення посуду з глини та гарбарство, тобто обробка шкіри.

Ну і звісно, не можна не згадати соляний промисел. Особливо він був характерним для Слов'янська, Бахмута. Саме тут розташовувалися солеварні, всередині яких розташовувалися колодязі. З них брали розсіл для випарювання. Його відстоювали кілька тижнів: він мав бути таким міцним, щоб в ньому плавало яйце. Наводить автор і рецепт виварки солі та будова солеварень.

Крім занять українців, Гюльдентштедт згадує і про вигляд хат, звичаї тощо. Першим можна згадати спосіб зберігання хліба. Українці «сушать хліб, розклавши снопи по полю, після чого везуть їх додому і зараз же вимочують» [2, с. 19]. Зерновий хліб зберігають у ямах, що мають сажень глибини та засипають зверху землею. Перед тим як висипати хліб, яму висушують, висипаний хліб покривають соломною, а отвір забивається землею. Якщо яму треба відкрити, то спочатку декілька днів її тримають відкритою для провітрювання, бо людина яка буде туди спускатися може задихнутися. Хліб може зберігатися 10 років, але для посіву через 3 роки вже не годиться.

У слободі Кам'янка дослідник помітив цікаве рішення губернатора для полегшення життя бідних. Всі мешканці вносили щороку по одному гарнцю жита, ячменю та вівса. Цей запас зберігався в особливій будівлі й після того, як кожного сорту хліба набереться достатньо, то роздають нужденним. Надлишки зерна продавалися й вторговані кошти зберігалися при кожній слободі, що давало змогу при неврожаї закупити новий хліб.

Щодо житла, то згадуються хати із печами, забезпеченими димовими трубами. Це взагалі характерно для українців, але росіяни почали запозичувати це. Хати складаються з декількох кімнат та комори. Вони мають кахельні печі, великі вікна та дерев'яну підлогу. Будуються з товстих липових, дубових або вільхових колод. Багато хат криті гонтом, деякі – соломною і лише мала частина – землею. Цей покрівельний матеріал характерний для всієї території України. Наприклад,

таке фіксується на Поліссі: «у повітових містах зустрічаються будинки, покриті тесом (гонтами)» [3, с.378].

Цікавим також є збір усіляких трав. Часто зустрічається така рослина, як цмин. Її вживають при купанні, вона надає сприятливу дію на людей, які страждають на падучу хворобу. Червець та інші трави збираються на день св. Іллі та Петра та Павла. Тому що українці вірили, що в ці дні трави особливо мають лікувальні властивості. У Щоденнику дослідник описує одяг українців. Наприклад, жінки одягали спідницю з вишитою сорочкою, пояс, черкеску. На голові в дівчини була стрічка і коса, прикрашена квітами.

Отже, експедиція Гюльденштедта є важливою в історії етнологічної науки XVIII століття. Адже саме завдяки таким експедиціям ми маємо уявлення про життя українців, їх культуру в той час. І не тільки про українців, але й інші народи. Так, зокрема дослідник описував культурне життя однодворців, до яких входили й росіяни. Основним заняттям українців у Слобідсько-Українській губернії було землеробство, адже були сприятливі природні умови. Про скотарство у цьому краї дослідник мало що згадує. Водночас у Щоденнику приділяється увага одягу українців, знаряддям праці, способу зберігання зерна, опису житла тощо. Також у Щоденнику Гюльденштедта наведено дуже багато відомостей про такі важливі міста України, як Бахмут, Слов'янськ, Святогірськ. Сьогодні до них звернута не тільки увага українців, але й світу. Зокрема, цікавим є опис солеварного заняття у Бахмуті, яким славилася це місто і в часи незалежності України.

Список використаних джерел:

1. Однодворці [Електронний ресурс] <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B4%D0%B2%D1%96%D1%80%D1%86%D1%96>
2. Путешествие академика Гильденштедта по Слободско-Украинской губернии / пер. М. Салтыкова; прим. Д. Багалея. Харьков, 1892. 89 с. URL: <https://archive.org/details/put1892/mode/2up?view=theater>
3. Радович Р. Динаміка розвитку крокв'яного даху на Поліссі (форма, конструктивні особливості, покрівельні матеріали). Вісник Львівського університету. Серія історична. 2015. № 51. С. 357–387.

Кошмарюк Д. І.

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці
факультет історії політології та міжнародних відносин
студент 1 року навчання, 032 Історія та археологія*

ОБРАЗ БЕЛЬГІЇ У ПРОПАГАНДІ ДЕРЖАВ АНТАНТИ У РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Koshmariuk D. I.

*Yuri Fedkovich Chernivtsi National University, Chernivtsi,
Faculty of History of Political Science and International Relations, 1th year student,
032 History and archeology,*

THE IMAGE OF BELGIUM IN THE PROPAGANDA OF THE ENTENTE STATES DURING THE FIRST WORLD WAR

На перший погляд, подібна тема може здатися неактуальною на сьогодні. Проте це зовсім не так. Адже методи сучасних інформаційних війн беруть витoki з Першої світової війни. Одним із ключових символів у пропаганді країн Антанти у роки Великої війни був образ Бельгії, а точніше її окупація німецькою імперією. Це було спричинено багатьма чинниками, але найголовнішими, на наш погляд, були два. Перша – це дипломатична важливість бельгійської держави, оскільки порушення її нейтралітету стало формальною причиною того, що Британська імперія вступає у війну проти австро-німецького альянсу. Цікаво, що британська пропаганда використовувала цей мотив аби пояснити населенню імперії участь у бойових діях. Другою причиною був неочікуваний супротив бельгійського народу, який був дуже привабливим лейтмотивом, як для піднесення патріотичних почуттів, так і для демонізації та дегуманізації їх противників.

Після початку бойових дій на європейському континенті, образ Бельгії почав використовуватися країнами Антанти, в першу чергу, Британією, для того щоб сформувані серед тогочасного європейського суспільства ідею, що саме кайзерівська Німеччина агресивними діями на міжнародній арені порушила «європейський спокій». І хоча «винними» у розв'язанні Першої світової війни були не тільки німці, але їх збройний напад на територію Бельгії, став ефективним чинником утвердження образу агресора.

Щодо використання у пропагандистських матеріалах образу Бельгії, то головним ініціатором популяризації цього була Велика Британія. Початковий образ Бельгії в пропаганді був символ жертви з пози-

цій порушення міжнародних договорів та міжнародного права. Але з часом британська пропаганда змінює свій вектор. Пізніше німців зображують як варварів, які прийшли на територію Бельгії знищити все що є. Також у візуальних зображеннях британської пропаганди утверджується символ Бельгії як беззахисної жінки, а німці як дикуни, які утримують її в полоні.

Зазначимо, що характер війни на території цієї країни підсилював пропаганду, оскільки дуже значна частина мирного населення була залучена до збройного супротиву німецьким військам. Подібні дії призводили до розстрілів цивільного населення німецькими солдатами, що дуже часто виливалося в розстріли невинних людей. Такі дії стали підтвердження пропагандистським наративам держав Антанти, які використовували правдиві акти насилля зі сторони німців та гіперболізувала їх. Так із мілітарійських європейців німці перетворилися у дикарів, які знищують все на своєму шляху. У візуальних матеріалах, які створювалися пропагандистськими структурами при урядах цих держав, німців зображували як гунів, тобто народу який знищує весь цивілізований світ.

Не менш важливо, що у пропаганді країн Антанти часто акцентувалася увага на сексуальних злочинах німецьких солдат на території Бельгії. Подібні образи і перебільшування викликали неабияку емоційну реакцію у суспільстві цих держав. Тим паче, що побідні пропагандистські заходи поширили свій вплив і на американське суспільство, де агресивний образ Німеччини став впливовим у роки війни. Це, а також інші чинники, зуміли закріпити підтримку американців саме на боці Антанти, а не австро-німецького союзу.

Також образ Бельгії використовувався для підтримки антинімецьких настроїв в Британії. Як стверджує західний історик Ніл Фергюсон, на території британських островів і до війни був дуже сильний страх перед німецьким вторгненням. А подібні агресивні дії щодо Бельгії були використаними для підтвердження цих настроїв. Це мало об'єднати дуже різноманітні верстви британського суспільства. Згодом образ Бельгії став символом всього антинімецького. Підтверджує цю тезу значна кількість ілюстративних матеріалів агітаційного характеру з надписом «пам'ятайте про Бельгію», тобто не забувайте про злочини німців проти всього людського. Пізніше на пропагандистських плакатах німців будуть зображувати навіть не в образі людей, а тварин. Так, наприклад в одному із пропагандистських американських плакатів, німецьку націю зображують як гориллоподібну істоту, яка утримує

в руках жінку, що символізує Бельгію. Цей плакат мав мотивувати американських солдат записатися в армію щоб знищити «диких» німців.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що пропагандистський образ Бельгії у роки Першої світової, отримав суттєве поширення, мав різні варіації та навіть зовнішньополітичний вплив. У пропаганді держав Антанти, у першу чергу, Великої Британії, вона асоціювалася як жертва з жіночими рисами, що мало викликати більш бурхливу емоційно-суспільну реакцію. Не зважаючи на те, що часто в основі пропагандистських наративів були реальні, а не видумані історії, але вони переформатовувалися під цілі і завдання, які переслідували уряди держав Антанти впродовж Великої війни.

Список використаних джерел:

1. Ferguson N. *The Pity of War: Explaining World War I*. New York. 2000. 624 p.
2. *Belgium's Case Against Germany. Revelations in Official Correspondence // The Daily Mail Year Book for 1915*. L., 1915.
3. Gullase N. F. *Sexual Violence and Family Honor: British Propaganda and International Law during the First World War // American Historical Review*. 1997. Vol. 102. № 3.
4. Миронов В. *Первая мировая война. Война миров*. Москва: Олма Медия Групп, 2014. 304 с.

Маняк В.О.

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці,
факультет історії, політології та міжнародних відносин, бакалавр 2-го року
навчання, 032: Історія та археологія
Науковий керівник – к.і.н., доц. Кожолянюк О.В.*

ХТО І НАВИЩО СТВОРИВ ІМПЕРІЮ (ІСТОРИЧНИЙ ПОРТРЕТ САРГОНА АККАДСЬКОГО)

Maniak V.O.

*Yuriy Fedkovych National University of Chernivtsi, Chernivtsi,
2nd year student, 032: History and archaeology
Scientific director – PhD History, Associate Prof. Kozholyanko O.V.*

WHO AND WHY CREATED THE EMPIRE (HISTORICAL PORTRAIT OF SARGON OF AKKAD)

Формування імперій, як військово-політичної та соціальної організації, завжди здійснювало значні зміни в історії людства. Саргон Давній (Саргон Великий або Саргон I) є особою, яку історики називають творцем першої в світовій історії імперії.

Саргон Аккадський, що правив у 2316–2261 рр. до н.е. (згідно з середньою хронологією), «був першим царем Аккаду, – першої «багатонаціональної» імперії, яка об'єднала розрізнені царства регіону під центральною владою» [3]. Ім'я Саргон (Шаррукен, Лугаль-укін, Шар-Гані-Шаррі) у перекладі з аккадської мови означає «істинний цар» або «цар поставлений богом». Наразі у наукових колах тривають дискусії щодо того чи справжнє це ім'я, оскільки іншого імені Саргона не указано у жодному із синхронних чи діахронних джерел.

Про народження та ранні роки життя Саргона синхронних джерел немає, але з більш пізніх текстів, зокрема «Шумерського Царського Списку», «Хроніки ранніх царів» та низки легенд («Саргон-Лев», «Легенда про народження Саргона», «Цар битви» і т.д.) маємо уривчасті відомості. Із «Сказання про Саргона», що дійшло до наших днів у двох варіантах (шумерському та аккадському), дізнаємося, про Саргона наступне: «І тоді Шаррукена – «царя істинного», а град його Азупірану, Батько його – Лаіпум, мати його – жриця... Понесла мене мати моя, жриця, народила мене потай. Поклала в ящик з тростини, вхід мій закрила смолою, кинула в річку, що мене не потопила. Підняла річка, понесла мене до Аккі водоноса. Аккі, водонос, мене багром підняв, Аккі, водонос, виховав мене, як сина» (дослівний переклад з рос. – М.В.)

[1]. У подальшому Саргон стає садівником, чашником, виночерпом при дворі могутнього правителя Кішу Ур-Забаби. Проте, той факт, що Саргону вдалося досягти значних висот у бюрократичній ієрархії доводить його блискучі лідерські якості, які він проявить під час свого панування на Близькому Сході (між істориками немає чіткого твердження щодо посади Саргона при дворі Ур-Забаби - чи це лише відмінність між версіями легендарного життєпису, чи послідовне кар'єрне «зростання» - М.В.).

Через деякий час у житті Саргона відбуваються зміни, викликані новими війнами між шумерськими містами, ініціатором яких був правитель Умми Лугальзагесі (роки правління 2336–2311 рр. до н.е.). У час коли правитель Умми наближався до Кішу Ур-Забаба (роки правління згідно середньої хронології 2322–2316 рр. до н.е.), побачивши «віщий» сон від богині Інанни він вирішив позбутися Саргона, спочатку намагаючись спалити його у печі [1], потім «з табличкою, де про смерть його (Саргона – М.В.) написано було, В Урук, до Лугальзагесі відправив» (дослівний переклад з рос. – М.В.) [1]. Але Ур-Забабі не вдалося позбутися Саргона, який уже разом з Лугальзагесі направився до Кішу. Так, у 2316 р. до н.е. унаслідок спільного походу двох останніх і втечі Ур-Забаби Саргон став правителем Кіша і визнав над собою владу Лугальзагесі.

Ставши при владі, Саргон розпочав зміни у структурі власного війська. Історик Максим Ферাপонтов у своїй статті писав, що «Військова міць шумерських володарів базувалась на поєднанні важкої піхоти з бойовими колісницями, Саргон же вирішив протиставити неповороткій піхотній фаланзі численних лучників і воїнів із сокирами» [9]. Крім цього він вводить до військового мистецтва новий формат війська – особиста, вірна лише царю гвардія, яка згідно джерел становила 5400 воїнів [4]. (Саме ці нововведення Саргона стануть традиційними для східних деспотій елементами). Саме від цієї, «першої в історії усвідомленої військової реформи» [9] починається шлях Саргона-правителя та Саргона-воїна.

Одночасно з цим відбувається ще одна безпрецедентна для Шумеру ситуація – Саргон, замість того, щоб обрати столицю один з центрів шумерської цивілізації, починає будівництво нової – Аккад (Агаде) (місцезнаходження якого наразі невідоме).

За три роки свого правління Саргон, спираючись на «воїнів Агаде», зміг розвернути широкомасштабну військову кампанію на півночі Месопотамії, а згодом повернути зброю в бік свого соратника – прави-

теля Умми та всієї країни (тобто Пд. Шумеру) Лугальзагесі. Уже на 6-й рік правління Саргон перемиг Лугальзагесі та військо 50-ти союзних з ним енсі (хоча ця цифра явно завищена). Після поразки Лугальзагесі було приведено до Ніппуру – релігійної столиці Шумеру, дому бога-воїна Енліля, з метою «позбавити Лугальзагесі влади, - тобто «позбавити його влади» повинен був сам бог Енліль... І раз Енліль дав владу Лугальзагесі, то тільки той же Енліль міг її забрати – для цього потрібно було лиш привести полоненого шумерського царя в Ніппур, де жерці Енліля оголосять його позбавленням влади і т.д.» (дослівний переклад з рос. – М.В.) [8, с.48]. У подальшому сакралізація влади володаря та його самого стане невід'ємною складовою правління царів Аккаду.

Внутрішня політика Саргона, як творця нової системи державного ладу підпорядковується чіткому принципу – централізація і корпоративізація. Задля цього швидкими темпами будувалися дороги, було сформовано першу в світі поштову службу. Також, формуючи новий принцип держави, необхідно було позбутися прихильників «старих порядків» – місцевих правителів (енсі, шаганів і т.д.), на думку І.М. Дьяконова, царі Аккаду досить добре робили цю справу, оскільки будь-який, навіть дрібний чиновник на своїй печатці зазначав свій рабський статус у державному апараті [7, с. 219-220]. Жрецтво, що теж становило разом із енсі та різними колишніми намісниками міст стан родової знаті, мало дещо інше становище при дворі Саргона, оскільки завдяки пропаганді правителя та наділенню його «божественною любов'ю» жрецтво завжди становило важливу складову царського апарату. Будівництво та реконструкція храмових комплексів, а також сакралізація подібних рішень стала невід'ємною частиною правління Саргонідів, але на відміну від своїх попередників, правителі Аккаду робили це в постійній колаборації, що відображає нову картину шумерської геополітики, коли царі – не просто намісники в містах чи вожді союзів, а повноправні «володарі світу».

Стосовно зовнішньополітичного курсу, то Саргон Давній, будучи засновником першої імперії в історії, заклав основний принцип імперського курсу – дій або помри. Численні війни, походи, кампанії спрямовані на розширення прямого чи опосередкованого впливу на довколишні землі стали справою всього життя Саргона. Про основний напрям діяльності Саргона свідчать формули датування, за якими встановлюється час його правління. Із п'яти найвідоміших формул датування також вдається віднайти інформацію щодо напрямів аккадської експансії. З датовальної формули D-1 можна дізнатися про

похід на Сіммурум (місто-держава у Північній Месопотамії), з формул D-2 і D-4 – про походи на Уру'а та Елам (південний схід Месопотамії та район Загросу). Формула D-5 повідомляє про походи Саргона до Марі [8]. Окрім завоювання Південної та Північної Месопотамії, Саргон зміг досягти Кіпру на заході та Бахрейну на півдні, про походи до Сирії та Фінікії відомо з написів Саргона знайдених в Ніппурі. Хоча археологічних матеріалів, які підтверджують останні твердження, наразі не достатньо, проте простежується існування гіпотез щодо цього у науковому сходознавчому просторі.

Отож, підводячи підсумки, можемо сказати наступне - Саргон Великий, яким його знають сучасні історики був одним з навидатніших політичних діячів Давнього Близького Сходу, військовим вождем, генієм, що мав не лише задатки полководця, а й адміністратора, будівничого з відчуттям історичної важливості власних діянь та успіхів. Вплив його діяльності так чи інакше відобразився в стародавньому світі – від Єгипту до Індії

Список використаних джерел:

1. Афанасьева, В.К. От начала начал. Антология шумерской поэзии. — СПб.: Петербургское востоковедение, 1997. URL: <https://coollib.com/b/564029-avtor-neizvesten-drevnevostochnaya-literatura-ot-nachala-nachal-antologiya-shumerskoj-poezii/readp>
2. Sargon of Akkad. Encyclopedia, Science News and Research Reviews. URL: https://academic-accelerator.com/encyclopedia/sargon-of-akkad#google_vignette
3. Sargon of Akkad. World History Encyclopedia. URL: https://www.worldhistory.org/Sargon_of_Akkad/#google_vignette
4. Sources of Early Akkadian Literature. URL: <https://seal.huji.ac.il/taxonomy/term/339>
5. The Electronic Text Corpus of Sumerian Literature. URL: <https://etcsl.orinst.ox.ac.uk/cgi-bin/etcsl.cgi?simplesearchword=Sargon+&simplesearch=translation&searchword=&charenc=gcirc&lists>
6. Афанасьева, В.К. Аккадские правители в шумерском эпосе. Саргон Древний / В.К. Афанасьева // Вестник древней истории. - 1989. - № 2 (189). - С. 3-13.
7. Дьяконов, И.М., Общественный и государственный строй древнего Двуречья: Шумер, Издательство восточной литературы, Москва, 1959.
8. Сазонов В. Идеология царской власти в эпоху Саргонидов. Магистерская работа, Тартуский университет, Тарту. 2005.
9. Ферапонтов М. Когда в Шумер пришёл Саргон. 16.11.2017: URL: <https://warspot.ru/10467-kogda-v-shumer-prishyol-sargon>

Пилипець В.Ю.

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, факультет історії, політології та міжнародних відносин,
бакалавр 4-го року навчання, 014: Середня освіта (Історія)
Науковий керівник: к.і.н., асист. Христан Н.М.*

ЖІНКА І ВЛАДА: РОЛЬ ГЕЛЕНИ ЧАПЛИНСЬКОЇ У ЖИТТІ ГЕТЬМАНА БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Pylypets V. Y.

*Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi,
Faculty of History, 4th year student, 014: Secondary education (History)
Academic supervisor: PhD, Khrystan N. M.*

WOMAN AND POWER: THE ROLE OF HELENA CZAPLINSKA IN THE LIFE OF HETMAN BOHDAN KHMELNYTSKYI

Постать Богдана Хмельницького й досі породжує жваві дискусії як серед науковців, так і серед пересічного загалу. Гетьман залишив велику кількість таємниць власної біографії, а його окремі вчинки й досі залишаються не зовсім зрозумілими та позбавленими однозначного трактування. Однією із досі належним чином не висвітлених проблем біографії Хмельницького є його взаємовідносини із жінками, зокрема із Геленою Чаплинською. Романтична історія пов'язує початок війни Хмельницького із «боротьбою за жінку». Це, у своїй основі, призводить до спрощених наукових схем та вузьких векторів дослідження та не дає повною мірою висвітлити причинність початку війни та, зрештою, ролі жінки у житті гетьмана Богдана Хмельницького.

Інформація щодо життя Гелени містить багато суперечностей. За однією з версій вона походить із православного шляхетського роду з Брацлавщини та звалася Мотроною, а коли виходила заміж за Чаплинського, перейшла в католицтво і прийняла ім'я Гелена. За свідченнями історика Миколи Костомарова, Гелена була хрещеною когось із дітей гетьмана, що є фактом їхнього кумівства. [3, с. 274]

Коли вона залишилась сиротою, саме будинок родини Хмельницьких став їй притулком, де вона допомагала вже на той момент хворій дружині Богдана по господарству. Також, слід відзначити, що ім'я Гелена або Олена в історичних дослідженнях використовується з метою метафоричного аналізу, і це особливо видно у порівняннях, які робили польські вчені. Вони часто уподібнювали Мотрону з Єленою Прекрасною, через яку розпочалась Троянська війна. Проте, це порів-

няння вказувало не лише на зовнішню красу Чаплинської, а й на аналогічну трагічну долю

Все розпочалося навесні 1647 р., коли Богдан Хмельницький був відсутній, чигиринський підстароста Даніель Чаплинський, напав на його хутір у Суботіві. Під час цього нападу було жорстоко побито молодшого сина Хмельницького і, разом з тим, він зумів вивезти Гелену, з якою бажав одружитися. Користуючись відсутністю сотника, підстароста з'явився в Суботів, щоб оглянути господарство, про яке так багато чув: господиня, посилаючись на нездоров'я, не вийшла до гостя, замість неї його зустріла Олена і підстароста був вражений. Мабуть, вона була надзвичайно гарна собою, якщо встигла так зачарувати двох немолодих суперників. Можна думати, що вона давала надії обом чоловікам, інакше пояснити масштаби їхньої запеклої боротьби за цю жінку важко [6, с. 80].

Згідно з Літописом Граб'янки, незважаючи на скарги Хмельницького до суду за заподіяні біди чигиринським підстаростою, влада відхилила його позов і Чаплинський особисто наказав заарештувати Богдана. Згодом гетьмана таки відпустили на деякий час, і він використав його для втечі на Січ, але, ця можливість з'явилась у нього саме завдяки Мотроні. Ця обставина дає привід думати, що й Олена, незважаючи на шлюб із підстаростою, не була холодна серцем до Чигиринського сотника. З іншого боку, постає питання – чи не здогадувався Чаплинський про симпатію дружини до непокірного козака? У будь-якому разі, Олена зуміла приспати підозрілість чоловіка, коли він став поблажливим до її прохань [4, ч. I; 6, с. 81]

За свідченнями козаків полку Максима Кривоноса, весілля Хмельницького з дружиною Чаплинською відбулося влітку 1648 р., ймовірно тоді, коли гетьман після блискучих перемог над польськими військами повернувся до Чигириня. Проте, цей шлюб вважався незаконним, адже був живий чоловік Гелени – Даніель Чаплинський. Одруження Б. Хмельницького з колишньою дружиною чигиринського підстарости не оминули своєю увагою і автори козацько-старшинських літописів к. XVII – поч. XVIII ст. Як у Самовидця, так і у Г. Граб'янки мова йде про те, що Хмельницький (з дозволу Царградського патріарха) взяв за дружину «...свою куму, чигиринську старостиху Чаплинську, при ще живому чоловіку». [5, с. 59]

Ставши гетьманшою, Степова Олена не втрималася на висоті свого несподіваного становища, не брала участі в громадських справах і виступала лише в підлеглій ролі господині. Деякі вважають, що вона

робила так з метою догодити своєму пану і, таким чином, справляти на нього та оточуючих вплив, але насправді цей вплив ні в чому не проявлявся. Очевидно, її виняткове становище слугувало важкою перешкодою для ролі «володарської особи», однак, Олена не намагалася усунути цю перешкоду. Будучи дружиною людини, яка керувала долями мільйонів людей, вона могла б мати на нього добрий вплив, через його глибоку любов до неї, але, чи не зуміла, чи не дбала про це – залишилось невизначеним...

Ще одним важливим обов'язком другої дружини було виховання дітей гетьмана. Від Ганни Сомко у Богдана залишилось четверо дітей. Мотрона добре та давно була з ними знайома, а своїх дітей у неї не було, тому так легше вона могла зайнятися сиротами. У цю епоху дві старші доньки Богдана вже підросли. Звістки, що дійшли до нас, правда мізерні, змальовують характери дівчат у сприятливому вигляді, але сумнівно, що це результат впливу мачухи. Різкою протилежністю були Богданові сини. Величко, незважаючи на свою повагу до пам'яті гетьмана, називає їх неприборканими грубіянами. Тиміш застав мачуху уже в Чигирині, яка якщо не *de jure*, то *de facto* розпоряджалася тут на правах господині. Він не любив її і не приховував цього від самого початку. Є і така версія, що ненависть ця була викликана обманутою або незадоволеною любов'ю, яка почалася нібито ще в той час, коли Олена була служницею військового писаря. Принаймні, слід сказати, що погані якості Тимоша з'явилися не з вини гетьманші. Молодший син, Юрій, зазвичай називаний Юрасем, виявляв деяку прихильність до мачухи, яка бавила його з самого дитинства. Рідної матері не пам'ятав, вона померла, коли він був ще дитиною. [6, с. 83-85]

Тому, можна підсумувати, що визнання цієї жінки при дворі гетьмана таки було, а особливо визнавалось тими, кому воно стояло «кісткою поперек горла». Козаки не сприймали Гелену через її польське походження, попередній шлюб з їхнім ворогом та віросповідання, проти якого вони й боролись; всі оточуючі жінки не любили її через конкуренцію, а чому ж не злюбив її Тиміш, який і став палачем долі польської красуні – невідомо.

Вирішальним став травень 1651 р., коли у Хмельницького сталася родинна драма, одна з таких подій, які самі по собі, серед гучних політичних перипетій здаються для історії малозначними; насправді ж вплив на серце героїв епох набагато важливіше, ніж може здатися. Дружина гетьмана – Чаплинська, загадкова жінка, в особистості якої і слід шукати зав'язку всієї драми, жінка, котру гетьман безперечно

пристрасно кохав – зрадила йому. За найпоширенішою версією вона зв'язалася з якимось годинником зі Львова, якого Хмельницький поставив своїм дворецьким і довірив йому берегти свою скарбницю. За відсутності гетьмана допит з тортурами проводив його син Тиміш. Злочинець зізнався не лише в крадіжці грошей, а й в інтимному зв'язку з гетьмановою дружиною. Хмельницький, отримавши такі свідчення, у гніві ображеного почуття і зганьбленої честі написав синові наказ стратити обох [2, с. 488].

Всього через півтора місяці після трагедії, Богдан знову одружився, цього разу на сестрі козацьких полковників Івана та Василя Золотаренків – Ганні. Цей факт, на думку багатьох істориків, свідчить, що Гелена насправді не була наскільки важливою у житті гетьмана. Втім, маємо інші міркування з приводу описаних вище подій. Коли до Хмельницького прийшла звістка, «що не стало дружини его», «гетьман zelo був убогий» і «впав у тугу». Така реакція, безперечно, підтверджує, що Богдан був справді закоханий у Гелену. Тяжкість втрати була великою і щоб забути Гелену Хмельницький постійно пив протягом усього походу аж до самої битви під Берестечком. Виходячи з цього, можемо припустити, що третій шлюб Хмельницького відбувся виключно із розрахунку обставин та намовляння козацької старшини. Третя дружина тримала Хмельницького за руку до кінця життя, керувала політичними справами, організовувала наради й видавала універсали. Саме за її сприяння історія кохання Гелени та Богдана стала тінню минулого [8, с. 292].

Підсумовуючи, можна із впевненістю сказати, що Гелена Прекрасна – жінка, яка дійсно мала необмежену владу, яка би не зрівнялась до привілеїв, які надавалися до титулу. Це була влада над серцем Богдана Хмельницького. Показовим моментом є те, що не дивлячись на легковажний спосіб життя Мотрони, яку не цікавило захоплення влади, отримання статусу через відомого чоловіка та втручання в політику, вона стала чи не головною віхою у створенні конфліктних умов, які змінили за собою перебіг історії України. Попри всі заборони, засудження та ризики він завжди обирав її, і ця віддача обернулась для нього зрадою.

Так, Богдан Хмельницький після одруження із Ганною Золотаренко, справді знайшов для своєї вже немолодої душі спокій та умиротворення, однак, своє серце він залишив 10 травня 1651 р. під Берестечком, яке зберегло у тиші найгучнішої поразки ім'я Гелени Чаплинської.

Список використаних джерел:

1. Коляда І. А. Богдан Хмельницький. Харків: Сиція, 2019. 223 с.
2. Костомаров М. І. Богдан Хмельницький: історична монографія. Дніпро : Січ, 2004. 843 с.
3. Костомаров М. І. Історія України в життєписах визначніших її діячів / авт. передм. і пер. О. Барвінський. 2-е вид. іл. Львів : Друкарня НТШ, 1918. 493 с.
4. Літопис гадяцького полковника Григорія Граб'янки / Пер. зі староукр. Київ : Товариство «Знання» України, 1992. 192 с.
5. Пискун О. Гелена Чаплинська: міфи та реальність // Відлуння віків. 2009. №1 (11). С. 58 - 61.
6. Ролле И. И. Женщины при Чигиринском дворе во второй половине XVII века // Український історичний журнал. 1991. № 3. С. 75-86.
7. Самійло Величко. Літопис: у 2 т. Т. 1 / Пер. з книжної української мови В. О. Шевчука. Київ : Дніпро, 1991. 371 с.
8. Смолій В. Українська національна революція XVII ст. (1648-1676 рр.). Київ : Вид-во дім «КМ акад.», 2009. 447 с.
9. Таирова-Яковлева Т. Гетманы Украины: Истории о славе, трагедиях и мужестве. Москва : Центрполиграф, 2011. 472 с.
10. Brekhunenko V. Szwecja w polityczny chkoncepcjach Bohdana Chmielnickiego / Pod red. M.Nagielskiego // Z dziejów stosunków Rzeczypospolitej Obojga Narodówze Szwecją w XVII wieku. Warszawa : Inst. Hist. UW, 2007. S. 303-309.
11. Kubala L. Bitwa pod Beresteczkiem. Wydanie nowe. Kraków : Druk W. L. Anczyca i spółki, 1925. 345 s.
12. Pamiętniki Albrychta Stanisława X. Radziwiłła Kanclerza W. Litewskiego. T. 2. 1839. S. 292.

Протуренко В. О.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
історичний факультет, бакалавр 4-го року навчання, 032: Історія та археологія,
науковий керівник професор, доктор історичних наук Голубко В. Є.*

ВІЛЬНЕ КОЗАЦТВО 1917-1918 РР. ТА ДОБРОБАТИ 2014-2023 РР.: ІСТОРИЧНІ АНАЛОГІЇ, ВІДМІННОСТІ ТА УРОКИ

Proturenko V. O.,

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of History, 4th year student,
014.03: History and archaeology*

FREE COSSACKS 1917-1918 AND DOBROBATY 2014-2023: HISTORICAL ANALOGIES, DISTINCTIONS AND LESSONS

Український народ здавна проявляв ініціативу в самоорганізації та захисті власної держави. Проявом активності оборони своїх прав та вольностей під час Української революції 1917-1921 рр. стала мілітарна організація Вільного козацтва, а в часи незалежності – добровольчий рух, який в науковій літературі окреслюють різними термінами, зокрема: добровольчі формування, групи, підрозділи, загони, добровольчі батальйони (добробати), парамілітарні організації²⁵. Тому сьогодні, під час російської війни проти України, важливо дослідити процес формування та діяльність добровільних мілітарних організацій, які стали на захист України та порівняти їх з подібним рухом часів Української революції, а саме Вільним козацтвом, щоб запобігти тим помилкам, які були допущенні у той період.

Внутрішньополітична ситуація. З початком революційних подій 1917 р. в Російській імперії, українські території, які на той час були у її складі опинилися у становищі, де панували безладдя та анархія. Тисячі вояків російської армії, які служили на Південно-Західному і Румунському фронтах, що простягались по українській території стихійно самодемобілізувались і залишали їх. Анархізовані маси солдатів, повертаючись додому чинили на своєму шляху грабунки, розбій та мародерствували. Повалення ж російського самодержавства сприяло піднесенню національної свідомості українців. Тому для збереження порядку та уникнення хаосу патріотично налаштована частина українського суспільства вдалася до формування загонів Вільного коза-

²⁵ Юрій Стасюк "Українські добровольчі формування як унікальне явище незалежної України," *Військово-історичний меридіан*, No.2 (20), (2018): 17-30, отримано доступ 19 жовтня 2023. https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/05.07.2018/pdf/VIM_20_2018-17-29.pdf.

цтва. Згодом під час більшовицької агресії, козацтво активно протистояло Червоній армії.

Схожі паралелі знаходимо після подій Революції Гідності 2014 р. Україна опинилася у складному становищі. Президент України, В. Янукович, втік до Росії, а 22 лютого Верховна Рада України прийняла Постанову "Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України"²⁶. Разом з тим Москва усвідомила, що втрачає контроль над Україною. Тому 20 лютого 2014 року армія Російської федерації розпочала анексію Кримського півострова²⁷. Уже до 21 березня Росія провела всі формальні процедури щодо включення Криму й Севастополя до свого складу²⁸. Одночасно із тим розпочалися проросійські мітинги на Сході України, а 7 квітня 2014 р. російські спецслужбовці та колаборанти проголосили створення так званих «ДНР» і «Харківської народної республіки», в Луганську ж створення «ЛНР» було проголошено 27 квітня²⁹. В таких умовах в.о. Президента України О. Турчинов підписав Указ від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України»³⁰, а в українському суспільстві визріла ідея утворення добровольчих підродів для боротьби із сепаратистським рухом за спиною, якого стояли російські спецслужби та збройні сили.

Юридичне становище та утворення загонів Вільного козацтва й Добробатів. Загони Вільного козацтва утворювалися стихійним чином і на перших етапах свого існування не підпорядковувалися Українській Центральній Раді. Щоб досягти консенсусу Генеральний секретаріат 13 листопада 1917 р. видав Статут «Вільного козацтва на

²⁶ Постанова "Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України", Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України, отримано доступ 19 жовтня 2023, <https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/87969.html>

²⁷ Біла книга антитерористичної операції на Сході України (2014–2016), ред. Іван Руснак, (Київ: Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2017), 12.

²⁸ Володимир Головка, "Україна в умовах антитерористичної операції та російської збройної агресії (2014 р.)," Український історичний журнал, No. 3, (2015): 176-193.

²⁹ Там само Біла книга антитерористичної операції на Сході України (2014–2016), ред. Іван Руснак, 21.

³⁰ "Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року "Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України", Верховна Рада України Офіційний вебпортал парламенту України, отримано доступ 19 жовтня 2023, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405/2014#Text>

Україні», проте відсутність згадок про існування Козацької Ради, що була найвищим органом для козаків, призвело до непорозуміння³¹. Лише під час Першої більшовицько-української війни питання підпорядкування вільнокозачих загонів було вирішено. На початку січня 1918 р., Генеральний секретаріат передав Вільне козацтво з підпорядкування Генерального секретарства внутрішніх справ до Генерального військового секретарства, крім того, передбачалося створення Реєстрового Вільного козацтва³². Після вигнання окупантів 5 квітня 1918 року було видано Наказ військового міністра УНР О. Жуковського про розпуск Вільного козацтва³³, що знову поставило козацтво у нелегальне становище. Гетьман Павло Скоропадський намагався створити з Вільного козацтва свою опору, тому активно прагнув розвивати рух і як наслідок 16 жовтня 1918 р., видав Універсал про відродження козацтва³⁴. Та через брак часу втілити плани не вдалося.

Формування ж добровольчих батальйонів у 2014 р. від початку відбувалося у юридичній площині. У багатьох випадках Добробати утворювалися на основі громадських формувань, які засновувалися відповідно до закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», який надавав право громадянам утворювати об'єднання та залучати їх до охорони громадського порядку і державного кордону³⁵. Громадські формування стали основою для утворення таких батальйонів як «Донбас», «Дніпро-1», «Київська Русь» та «Азов»³⁶. Початком формування Добробатів можна вважати 14 березня 2014 року, коли на тренувальну базу в Нових Петрівцях з Майдану Незалежності вирушили 500 бійців Самооборони

³¹ «Статут «Вільного козацтва на Україні» Постанова Генерального Секретаріату 13-го листопада 1917р.», у книзі Володимир Лободаєв, Революційна стихія. Вільнокозацький рух в Україні 1917-1918 рр.(Київ: Темпора, 2010), 394.

³² Дмитро Дорошенко, Історія України, 1917-1923. упоряд.: Кирило Галушко. (Київ: Темпора, 2002), т. 1. 262.

³³ «Наказ військового міністра УНР О. Жуковського про розпуск Вільного козацтва 5 квітня 1918 р.», у книзі Володимир Лободаєв, Революційна стихія. Вільнокозацький рух в Україні 1917-1918 рр., 471.

³⁴ «Універсал Гетьмана П. Скоропадського до українського народу про відродження козацького стану 16.10.1918р.», Українська Держава (квітень - грудень 1918 року). Документи і матеріали. упорядник Руслан Пиріг. (Київ: Темпора, 2015). т. 2. 57.

³⁵ «Закон України Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», Верховна Рада України Офіційний вебпортал парламенту України, отримано доступ 19 жовтня 2023, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text>

³⁶ Юрій Стасюк, «Українські добровольчі формування як унікальне явище незалежної України», 17-30, отримано доступ 19 жовтня 2023, https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/05.07.2018/pdf/VIM_20_2018-17-29.pdf

Майдану. Вони сформували перший добровольчий батальйон для захисту України від російської агресії³⁷. Також утворення добровольчих батальйонів відбувалося на базі Національної гвардії України, яку було відновлено Указом «Про Національну гвардію України»³⁸ від 13 квітня 2014 р. Першими добровольцями Національної гвардії стали 570 учасників Революції Гідності, які увійшли до складу Внутрішніх військ, з якими вели сутички під час подій Євромайдану. Станом на листопад 2014 р. на базі НГУ діяли: 1-й батальйон НГУ ім. генерала Кульчицького, 2-й батальйон спеціального призначення «Донбас», 4-й батальйон НГУ «Крук». У складі МВС формувалися батальйони «Дніпро 1», «Харків 1», «Слобожанщина», «Київ-1», «Київ-2», «Миротворець» та «Азов»³⁹. Новим сплеском активності добровольчого руху стали 2021-2022 рр. У 2021 р. законом «Про основи національного спротиву» було юридично оформлено функціонування Сил територіальної оборони Збройних Сил України⁴⁰.

Таким чином формування Добробатів відбувалося у юридичній площині на базі МВС, НГУ та громадських формувань. Вільне козацтво було ж змушене шукати порозуміння із Центральною Радою.

Діяльність. Вільне козацтво було територіальною військовою організацією до складу, якої мали право вступати громадяни повіту не молодші вісімнадцяти років, не приймали осіб, які були вороже налаштовані до України або були покарані за кримінальні справи⁴¹. На початках свого існування загони Вільного козацтва мали вести боротьбу з контрреволюційними силами, під час війни боротися з дезертирами, при демобілізації слідкувати за дотриманням порядку та запобігати грабункам⁴². З початком бойових дій із більшовиками

³⁷ “День українського добровольця,” Український інститут національної пам’яті, отримано доступ 19 жовтня 2023, <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/berezen/14/den-ukrayinskogo-dobrovolca>

³⁸ “Закон України Про Національну гвардію України,” Верховна Рада України Офіційний вебпортал парламенту України, отримано доступ 19 жовтня 2023, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>.

³⁹ Катерина Гладка, Дмитро Громаков, Вероніка Миронова та ін., Добробати. (Харків: Фоліо, 2016), 258.

⁴⁰ “Закон України Про основи національного спротиву,” Верховна Рада України Офіційний вебпортал парламенту України, отримано доступ 19 жовтня 2023, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>

⁴¹ Юрко Тютюнник, Революційна стихія. Зимовий похід 1919-20 рр. (Львів: Універсум, 2004), 49.

⁴² “Інструкція щодо формування Вільного козацтва, розроблена отаманами Генеральної Козацької ради 3-6 жовтня 1917 р.,” у книзі Володимир Лободаєв, Революційна стихія. Вільнокозацький рух в Україні 1917-1918 рр., 367.

козаки мобілізувалися до Реєстрового козацтва та мали розпочати боротьбу із ворогом. Загалом в грудні 1917 р. – січні 1918 р. Вільне козацтво протистояло більшовикам у Рівному, Бахмачі, Чернігові, Конотопі, Полтаві, Смілі, Харкові, Одесі.⁴³ Прикметно, що при обороні Києва найбільший контингент українських військ становили саме вільні козаки – 600 осіб, з яких 200 загинуло⁴⁴.

Добробати формувалися для захисту територіальної цілісності України та підтримання громадського порядку. Тому з перших днів свого існування брали активну участь при звільненні захоплених сепаратистами міст, несли чергування на блокпостах та не допускали поширення сепаратистських ідей. Після 24 лютого 2022 р. значна частина патріотично свідомих громадян доєдналися на добровільних засадах до Сил територіальної оборони – щонайменше 50 тисяч громадян на 26 лютого, а станом на травень того ж року дана структура налічували близько 110 тисяч громадян України. Сили ТрО чинили опір російським військам за місцем дислокації, значну роль відіграли в боях за Київ, Чернігів, Харків, Маріуполь, Сумщину, Миколаївщину, Херсонщину, Запоріжжя, Донеччину і Луганщину⁴⁵.

Таким чином, загони Вільного козацтва і Добробати, а з 2021 р. Сили ТрО, мають ряд спільних рис, зокрема добровільний принцип комплектування та діяльність за місцем дислокації, проте після внесення правок до Закону України “Про основи національного спротиву”, Сили ТрО можуть залучатися до виконання завдань поза межами зони територіальної оборони⁴⁶. На Вільне козацтво покладалися і культурно-освітні функції, натомість Добробати виконували й виконують лиш бойові завдання та забезпечують дотримання порядку у тилу.

Завдяки існуванню бюрократичного апарату у 2014 р. державі вдалося підпорядкувати процес виникнення добровольчих загонів, своїм

⁴³ Володимир Лободаєв, Григорій Савченко, “Діяльність загонів Вільного козацтва (лютий –квітень 1918 року),” *Воєнна історія*, отримано доступ 4 травня 2023, http://warhistory.ukrlife.org/1_08_5.html

⁴⁴ Ярослав Тинченко, *Перша Українсько-Більшовицька війна (грудень 1917 – березень 1918)*. (Львів: Інститут Українознавства ім. Крип'якевича, 1996), 231.

⁴⁵ Микола Белесков і Антон Муравейник, *Узагальнення та оцінка досвіду застосування Сил територіальної оборони*. (Київ: ГО «Повернись живим!», 2022), 9.

⁴⁶ “Закон України Про внесення змін до Закону України “Про основи національного спротиву” щодо надання можливості територіальній обороні виконувати завдання в районах ведення воєнних (бойових) дій”, Верховна Рада України Офіційний вебпортал парламенту України, отримано доступ 19 жовтня 2023, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2237-20#Text>

силовим структурам та використовувати за призначенням. Натомість загони Вільного козацтва тривалий час діяли поза органами державної влади, що негативно відбилось на воєнних діях з російськими більшовиками.

Тому вмiла та правильна взаємодiя держави iз добровольцями, а зокрема підпорядкування їх силовим структурам є повчальним уроком для сьогодення і дають позитивні результати у захисті територіальної цілісності держави.

Список використаних джерел:

1. “Інструкція щодо формування Вільного козацтва, розроблена отаманами Генеральної Козацької ради 3-6 жовтня 1917 р.”, у книзі Володимир Лободаєв, Революційна стихія. Вільнокозацький рух в Україні 1917-1918 рр., 367.
2. “Наказ військового міністра УНР О. Жуковського про розпуск Вільного козацтва 5 квітня 1918 р.», у книзі Володимир Лободаєв, Революційна стихія. Вільнокозацький рух в Україні 1917-1918 рр., 471.
3. “Статут «Вільного козацтва на Україні» Постанова Генерального Секретаріату 13-го листопада 1917р.”, у книзі Володимир Лободаєв, Революційна стихія. Вільнокозацький рух в Україні 1917-1918 рр.(Київ: Темпора, 2010), 394.
4. “Універсал Гетьмана П. Скоропадського до українського народу про відродження козацького стану 16.10.1918р.”, Українська Держава (квітень – грудень 1918 року). Документи і матеріали. упорядник Руслан Пиріг. (Київ: Темпора, 2015). т. 2. 57.
5. Белесков, Микола і Муравейник, Антон. Узагальнення та оцінка досвіду застосування Сил територіальної оборони. (Київ: ГО «Повернись живим!», 2022), 23.
6. Гладка, Катерина. Громаков, Дмитро. Миронова, Вероніка та ін., Добробати. (Харків: Фоліо, 2016), 570.
7. Дорошенко, Дмитро. Історія України, 1917-1923. упорядник: Кирило Галушко. (Київ: Видавництво “Темпора”, 2002), т. 1. 320 с.
8. Тинченко, Ярослав. Перша Українсько-Більшовицька війна (грудень 1917 – березень 1918). (Львів: Видавництво “Інститут Українознавства ім. Крип’якевича”, 1996), 294 с.
9. Біла книга антитерористичної операції на Сході України (2014–2016), ред. Іван Руснак, (Київ: Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2017), 162.
10. Володимир Головка, “Україна в умовах антитерористичної операції та російської збройної агресії (2014 р.)” Український історичний журнал, No. 3, (2015): 176-193.

11. “Закон України Про внесення змін до Закону України “Про основи національного спротиву” щодо надання можливості територіальній обороні виконувати завдання в районах ведення воєнних (бойових) дій”, Верховна Рада України Офіційний вебпортал парламенту України, отримано доступ 19 жовтня 2023, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2237-20#Text>.
12. “Закон України Про Національну гвардію України,” Верховна Рада України Офіційний вебпортал парламенту України, отримано доступ 19 жовтня 2023, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>.
13. “Закон України Про основи національного спротиву,” Верховна Рада України Офіційний вебпортал парламенту України, отримано доступ 19 жовтня 2023, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>.
14. “Закон України Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону”, Верховна Рада України Офіційний вебпортал парламенту України, отримано доступ 19 жовтня 2023, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text>.
15. “Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року "Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України”,” Верховна Рада України Офіційний вебпортал парламенту України, отримано доступ 19 жовтня 2023, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405/2014#Text>.
16. “Постанова "Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України”,” Верховна Рада України Офіційний вебпортал парламенту України, отримано доступ 19 жовтня 2023, <https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/87969.html>.
17. Володимир Лободаєв, Григорій Савченко , “Діяльність загонів Вільного козацтва (лютий –квітень 1918 року),” Воєнна історія , отримано доступ 4 травня 2023, http://warhistory.ukrlife.org/1_08_5.html.
18. Юрій Стасюк, “Українські добровольчі формування як унікальне явище незалежної України,” Військово-історичний меридіан, No. 2 (20), (2018): 17-30, отримано доступ 19 жовтня 2023, https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/05.07.2018/pdf/VIM_20_2018-17-29.pdf.
19. “День українського добровольця,” Український інститут національної пам'яті, отримано доступ 19 жовтня 2023, <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/berezen/14/den-ukrayinskogo-dobrovolyca>.

Сербенюк А. О.

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці,
факультет історії, політології та міжнародних відносин,
бакалавр 1-го року навчання, 032: Історія та археологія
Науковий керівник: к. і. н., асист. Филипчук О. М.*

КИЇВ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIII СТ.

Serbeniuk A. O.,

*Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi,
Faculty of history, political science and international relations, 1th year student,
032: History and archaeology
Academic supervisor: PhD, Fylypchuk O. M.*

KYIV IN SECOND HALF OF XIII CENTURY

Основним завданням цієї роботи є огляд становища Києва після спустошення монголо-татарами, економічного та соціального положення його населення, головну у світлі повідомлень монаха францисканця, папського легата, архієпископа антриварійського, Йоганна де Плано Карпіні, який за дорученням папи Інокентія IV був відправлений із дипломатичною місією до Східної Європи та Центральної Азії, з метою встановлення дипломатичних зносин з монгольським ханом Гуюком, аби як пише сам Карпіні «татари своїм випадковим і раптовим вторгненням не застигли їх зненацька, як це трапилося вже одного разу з гріхів людських, і не учинили великого кровопролиття серед люду християнського»[1]. Також за корисне ми визнаємо зіставлення цього опису з канонічною картиною постмонгольського Києва, що постає у пізньому літописанні кін. XIV поч. XV-XVI ст.

Особливу цікавість являє собою повідомлення, що йому буде присвячена головна частина цієї доповіді, Плано Карпіні про європейських купців, які прибули до Києва, що їх Карпіні називає в якості свідків його подорожі, серед них: «Михаїл Генуезький, а також Варфоломій, Мануїл Венеціанський, Яків Реверій з Акри, Микола Пизанський; це найголовніші. Інші, менш важливі, суть: Марк, Генріх, Іоан Вазій, інші Генріх Бонадієс, Петр Пасхамі», що правда, цілі їх візиту францисканських монахів нам не повідомляє.

Але що могло привести купців з Венеції, Генуї, Пізи та інших регіонів Півдня Європи до пожарищ спустошеного Києву? Де заледве теплилося життя аж до середини XVII ст. [2], так, князь Михайло Всеволодович Чернігівський пішовши до Києва, був вимушений жити під

Києвом на острові [3], а давньоруський літопис описує нам показову сцену, коли татари шукають після бою трупи своїх темників і «не могоша ихъ изнайти во множествѣ трупъ мертвыхъ», Плано Карпіні пороздаючи повз Київ писав «вони (монголи) пішли проти Русії та зчинили велике побиття в країні Русії, зруйнували міста та фортеці та вбили людей, обложили Київ, який був столицею Русії, і після довгої облоги вони взяли його та вбили містян, звідси, коли ми їхали через їхню землю, ми знаходили незліченні голови та кістки мертвих людей, що лежали на полі, позаяк це було місто дуже велике і дуже багатолюдне, а тепер він зведений майже ні на що: ледве існує там зо двісті будинків, а людей тих тримають вони у найтяжчому рабстві».

Ключем до розв'язання цієї проблеми може бути погляд на торговельну активність у даному регіоні в її історичній тяглоті, ринок торгівлі Середнього Подніпров'я та Причорномор'я був давно відомий для торговців з Європи та Сходу ще задовго до нашестя монголів, основними товарами тут були злаки, мед, пушнина, тканина віск та ін., проте Київ також був знаний як значний центр работоргівлі в Східній Європі, ще у першій чверті XIII ст. згідно з повідомлень східних мусульманських істориків Ібн аль-Асіра та Бадр-ад-Діна аль-Айні, іноземні купці купували в Судаку у половців дівчат, невільників, хутра бобрів і вивірок, та інші предмети що є в «їх землі» [4]. У XIII-XIV ст. работоргівля у Середнього Подніпров'ї та Північному Причорномор'ї, він стає значним джерелом доходу для італійських купців, котрі як раз у другій половині XII ст. починають облаштовувати свої колонії у Пвн. Причорномор'ї, характеристично, що найактивніше цим промислом займалися купці з Генуї, Венеції та Пізи, яких Карпіні пізніше в числі перших згадає у своїй праці. Цілком ймовірно, що подібний сплеск активної работоргівлі може бути безпосередньо пов'язаним, з монгольською експансією на Захід, після під час підкорення Русі в кампаніях 1237-1239 та 1240-1241 рр. монголи взяли значну кількість полонених з подальшим оберненням їх до рабства, окрім того монголами були встановлені досить тяжкі побори, які збиралися безпосередньо з усього населення (окрім духовенства), хто був не спроможний сплатити вихід, потрапляв до боргового рабства, про це зазначав і Плано Карпіні пишучи про деякого «сарацина», що «був присланий туди, як казали, з партії Куйюк-кана (хана Гуюка) і Бату, і цей намісник у кожної людини, яка мала трьох синів, брав одного, як нам говорили згодом; разом з тим він забирав усіх чоловіків, які не мали дружин, і так само вчиняв з жінками, які не мали законних чоловіків, а також

виселяв він і бідних, які здобували собі їжу жебрацтвом. Решту ж, за своїм звичаєм, перерахували, наказуючи, щоб кожний, як малий, так і великий, навіть одноденне дитя, чи бідний, чи багатий, платив таку данину, аби вона давала одну шкуру білого ведмедя, одного чорного бобра, одного чорного соболя, одну чорну шкуру якоїсь тварини, <...>, і одну чорну лисячу шкуру. І, хто не дасть цього, має буде відведений до татар і перетворений на їх раба», тож можемо припустити, що причиною прибуття та головним товарам для італійських купців були саме раби, взятті монголами як результат завойовницьких походів і обернених у рабство через неспроможність сплачувати ординський вихід, зокрема такої думку додержуються ряд дослідників [5].

Втім дозволимо собі коротко розглянути також іншу версію причини появи купців в Києві, яка викликає не менший інтерес, та прямо не заперечує першої, радше її доповнюючи, мова йде про можливість продажу киянами в рабство, дітей, дружин та самопродаж, що в умовах спустошення південноруських князівств та Києва зокрема, зубожіння населення та нестачі харчових продуктів, цілком могли мати місце, подібні прецеденти хоч не такі чисельні, зафіксовані у давньоруських літописах, так у Першому Новгородському літописі (далі ПНЛ) старшого ізводу під 1128 рік поміщення літописна стаття про продаж новгородцями дітей «туга, бѣда на всѣхъ, отецъ и мати чадо свое въсажаше въ лодью даромъ гостѣмъ, ово ихъ измъроша, а друзии разидошася по чюжимъ землямъ. И тако по грѣхомъ нашимъ погыбе земля наша», під «гостѣмъ» у новгородських літописах слід розуміти чужинця чи іноземного купця, у ПНЛ молодшого ізводу під 1445 роком, зустрічаємо таке: «и мнозѣ отъ глада падающе умираху, дѣти предѣ родители своими, отци и матери пред дѣтymi своими; и много разидошася инии в Литву, а инии в Латиньство, инѣи же бесерменомъ и Жидомъ ис хлѣба даяхуся гостемъ », що досить показово демонструє нам подібні прецеденти в мовах голоду [6]. Окрім того про продаж дітей у рабство ще у XII ст. арабський мандрівник та ісламський місіонер Абу Хамід аль-Гарнаті аль-Андалусі, ледь чи не єдиний, хто особисто побудавав на Русі, писав: «якщо мусульманин з кимось із них має справу і слов'янин обманить його (заборгує йому), то він продає своїх дітей або будинок і купець отримає свій борг».

Таким чином, намагання дати пояснення цим повідомленням сучасника, допомагають нам розкрити історію Києву другої половини XIII, період історії якого досить мало вивченого, за нестачею та фрагментарністю свідчень про цей період у вітчизняних джерелах, а

також дає нам змогу реконструювати соціально-економічне, життя населення під владою монгольських ханів.

Список використаних джерел:

1. Жиованни дель Пано Карпини. История Монгалов. Гильом де Рубрук. Путешествие в Восточные страны. Перевод А. И. Малеина. М.: Государственное издательство географической литературы, 1957.
2. М. К. Каргер. Древний Киев. Очерки по истории материальной культуры древнерусского города. — Т. I / отв. ред. А. Л. Монгайт. — М.—Л.: Изд-во АН СССР, 1958. — 580 с.
3. ПСРЛ. — Т. 2. Ипатьевская летопись. — СПб., 1908. Москва: Языки славянских культур. 2001. Стлб. 789. «и пославъ посла иде въ Киевъ и живаше подъ Киевомъ во шстровъ».
4. А. Л. Якобсон. Крым в средние века. АН СССР. – Москва: Наука, 1973. – 170, [3] с.
5. А. В. Кузьмин. Европейские купцы в Киеве в 1246 г. (причины появления). Вестник Университета Дмитрия Пожарского. 2014. №1. С. 9-16.
6. Ю. В. Лушай. Продаж дітей та самопродаж на Русі у XI-XV ст. Гуманітарний журнал. 2015. С. 99-102.
7. Большаков О. Г. Путешествие Абу Хаида ал-Гарнати в Восточную и Центральную Европу (1131—1153 гг.) / О. Г. Большаков, А. Л. Монгайт. — М.: Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1971. — 134 с.

Слободянюк О. В.,
*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
історичний факультет, 4 рік навчання, 032: Історія та археологія*

ОЛІМПІАДА 1936 РОКУ ЯК УСОБЛЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ ТРЕТЬОГО РАЙХУ

Slobodianiuk O. M.,
*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of History, 4th year student, 014.03: History and archaeology*

1936 SUMMER OLYMPICS AS AN AMBODIMENT NAZI GERMANY CULTURAL POLICY

Вивчення внутрішньої роботи будь-якого тоталітарного режиму вимагає комплексного аналізу культурного чинника, оскільки він має відчутну вагу для інтеграції суспільної думки в позицію солідарності із правлячою верхівкою. 1933 р. до влади в Німеччині прийшла Німецька Націонал-соціалістична робітничка партія (наділі – НСДАП) на чолі з Адольфом Гітлером. Доктрина заданої партії ґрунтувалася на реваншистських настроях, що підкріплювалися науковим расизмом, зокрема, концепцією арійської раси, до якої націонал-соціалісти відносили німецьку націю. Задля проєкції партійних переконань на “Volkgenossen” держави, влада розпочала широкомасштабну культурну кампанію, яка мала на меті закріпити арійський архетип у німецькому суспільстві. Попри встановлення контролю над Культурною палатою Райху та її сьома підрозділами, важливим пропагандистським елементом був демонстративний чинник. Він мав на меті заставити людей емоційно пропустити крізь себе націонал-соціалістичні догми. Кульмінацією репрезентації ідеї расової вищості німецької нації судилося стати Літнім Олімпійським іграм 1936 р., що проходили в Берліні.

Рішення про проведення Літніх Олімпійських ігор 1936 р. в Берліні Міжнародний Олімпійський Комітет ухвалив ще 1931 р. Такого роду жест мав на меті символічно відобразити повернення Німеччини до міжнародної спільноти після повоєнної ізоляції. Утім, 1933 р. до влади приходять націонал-соціалісти й перспектива проведення такого масштабу спортивних змагань була переосмислена з погляду партійної ідеології. Сам А. Гітлер вважав, що Олімпійські ігри були винаходом масонів та євреїв⁴⁷. Верхівка ж НСДАП сприймала їх прагматично,

⁴⁷ David Clay Large, *Nazi Games: The Olympics Of 1936*. (New-York: W. W. Norton & Company, 2007), 59.

вбачаючи в заданій урочистості плацдарм для репрезентації культу сили німецької нації всьому світові.

Одним із завдань культурно-просвітницької політики складових націонал-соціалізму було утвердження фізичної культури як домінуючої в німецькому суспільстві⁴⁸. Практичним вираженням заданої догми був культ тіла фізично здорового та спортивно розвиненого арійця, що своєю статурою проєктував естетику сили на суспільство. У спосіб створення спеціальних організацій та поширення образів фізично бездоганних жінок та чоловіків у масовій культурі, номенклатура Третього Райху задала стандарт, якого мав прагнути кожен гідний громадянин. Також у концепції культу тіла був важливим принцип колективізму. Він мав на меті виховання німецьких чоловіків у “кооперативному” дусі, для того щоби посіяти в них відчуття причетності до власної нації⁴⁹. Таким чином культ тіла чітко асоціювався з естетизацією сили, що ставила собі за мету не лише виростити сильних витривалих солдатів, але й виховати в них відчуття расової зверхності, як основного підживлення їхньої боротьби. Саме тому проведення міжнародних змагань у власній столиці для верхівки Третього Райху стало можливістю заявити світові про свої плани щодо расової гегемонії.

Підготовка до Олімпіади розпочалася 1934 р. Вона вимагала розгортання широкої будівельної (було споруджено великий спортивний комплекс, новий стадіон та спеціальні олімпійські містечка для проживання спортсменів⁵⁰) та рекламної кампаній. У такий спосіб влада підтримувала ентузіазм на високому рівні, аби громадянин був не просто глядачем, а повноцінним учасником приготувань⁵¹. Для цього було розроблено кілька спеціальних проєктів, зокрема тематичних виставок – “Олімпійська” та “Спорт в еллінські часи”. Для обидвох було зібрано матеріали, які в комплексі мали на меті встановити прямий зв'язок між еллінською концепцією Олімпійських ігор та сучасною⁵².

Місію виставкової репрезентації втілював також менший, мобільний аналог – “Олімпійський караван”, що мав курсувати всією Німеччиною

⁴⁸ Adolf Hitler, *Mein Kampf*. (München: Verlag Franz Eher Nachf, 1925), 276-278.

⁴⁹ Hitler, *Mein Kampf*, 459.

⁵⁰ United States Holocaust Memorial Museum. “The Nazi Olympics Berlin 1936,” *Holocaust Encyclopedia*. accessed on May 14, 2022, <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/the-nazi-olympics-berlin-1936>.

⁵¹ Friedrich Richter, *XI Olympic Games, Berlin, 1936: Official Report*, v.1. (Berlin: Summer Olympic Games. Organizing Committee. 11, 1936), 365.

⁵² Richter, *XI Olympic Games, Berlin, 1936*, 366.

для якнайширшого розповсюдження пропаганди⁵³. Ганс Пфундтнер, очільник мистецького комітету, 1934 р. намагався “поглибити оцінку олімпійського спорту серед німецького народу” в спосіб примусу чиновників встановлювати нові волонтерські погости Олімпійських ігор у кожному німецькому місті. Таким чином, він закликав політичних діячів проповідувати ідею важливості фізичної культури в усіх кутках Німеччини. Ще однією формою приготувань було оздоблення столиці, першочергово – монументальними скульптурами атлетів. У них можна було прослідкувати характер класичної античної ліпнини. Наприклад, чотири скульптури на Паризькій площі в столиці, що собою представляли двох чоловіків-атлетів та стільки ж жінок-спортсменок в оголеному вигляді, оточені прапорами країн-учасниць. Вони уособлювали собою волю до перемоги, про що свідчили лаврові вінки в руках ведучих із кожного дуету⁵⁴. Тоді змогли про себе заявити чимало митців, які згодом почали працювати на партійну ідеологію: Йозеф Торак, Роберт Ульман, Ріхард Кнехт, Георг Кольбе та інші. Особливо варто було відзначити Арно Брекера, який представив мистецькому комітету Г. Пфундтнера свою роботу “Десятиборець”. Вона була зразковим втіленням величі та краси арійської статури, тому згодом А. Брекер став приватним скульптором А. Гітлера⁵⁵.

Попри пропагандистський характер XI Олімпійських ігор, вони стали першими в історії, що наблизили фестиваль до того модернового вигляду, у якому проходять досі. Одним із головних нововведень було відновлення античної традиції олімпійського вогню. Ця ідея була запропонована Карлом Дімом, генеральним секретарем оргкомітету XI Олімпійських ігор, і в травні 1934 р. вона була утверджена Міжнародним Олімпійським Комітетом⁵⁶. Фактично, це була пряма заява націонал-соціалістів, що саме німецька нація була носієм еллінської культурної спадщини, що символічно закріпила естафета олімпійського вогню⁵⁷. Задля підкріплення подібного гасла найбільший тягар приготувань поклали на німецьких атлетів. Їхнє тренування до змагань розпочиналося зі спеціальної присяги, у якій зазначалося, що вони є

⁵³ Richter, *XI Olympic Games, Berlin, 1936*, 368-369.

⁵⁴ Richter, *XI Olympic Games, Berlin, 1936*, 456.

⁵⁵ Large, *Nazi Games*, 155.

⁵⁶ “Берлін-1936: Факел”, *Olympics*, accessed on April 29, 2022, <https://olympics.com/ru/olympic-games/berlin-1936/torch-relay>.

⁵⁷ Quinn Glosniak, “The 1936 Nazi Olympic Games; The First Truly Modern Olympiad”, *CMC Senior Theses*, 2017, accessed on April 29, 2022, http://scholarship.claremont.edu/cmc_theses/1707.

не атлетами, але бійцями. Здобуття такого чину передбачало за собою наступну низку вимог: присвятити себе так званій “німецькій справі”, свій час – лише освіті та загартуванню власного тіла, а також приєднати тренерам та спортивному лідерові Райху⁵⁸. Фактично, перед спортсменами була поставлена лише одна мета – досягнути бездоганного рівня фізичної підготовки задля здобуття перемоги.

Тріумф краси арійського атлета було репрезентовано в документальному фільмі “Олімпія” режисури Лені Ріфеншталь. Він був розділений на дві частини: “Фестиваль народів” та “Фестиваль краси”, прологи яких були найбільш значущими у візуалізації естетики націонал-соціалізму. Початок першої частини фактично був данню Л. Ріфеншталь античній культурі, що було продемонстровано численними омажами: кадр зі спортсменом, що повторював силует скульптури “Дискобол” Мирона з Елевтер, відтворення античних видів спорту на екрані, зокрема, метання спису, ядра та диску тощо⁵⁹. Пролог “Фестивалю краси” репрезентував ідилію юнаків-спортсменів, що відповідали арійським стандартам, поза контексту змагань⁶⁰. В “Олімпії” операторська робота також мала на меті зобразити можливості людського тіла, як результати загартовувань та фізичних тренувань. Однією з найвідоміших сцен був фінал стрічки, де відбувалися стрибки у воду, зняті в такий спосіб, що спортсмени здійснювали скоріше політ, ніж стрибок вниз⁶¹. Особливо це підкреслив чорно-білий формат стрічки, завдяки якому водяна гладь басейну могла легко сприйматися глядачем як небо. Загалом “Олімпія” була певним документальним закріпленням міжнародних змагань, яке кінокритики досі вважають “контраверсійним”. Вони не прийшли до остаточної думки, чи був це пропагандистський продукт свого часу на користь режиму А. Гітлера, чи режисерка принесла щось новаторське та гідне уваги в кінематографічне мистецтво.

У підсумку, XI Олімпійські ігри були охрещені “нацистськими” і представлені в масовій культурі окремими історіями, наприклад, здобуттям золотих медалей чорношкірим атлетом Джессі Овенсом на противагу концепції арійської фізичної переваги над “унтермен-

⁵⁸ Large, *Nazi Games*, 164.

⁵⁹ *Olympia. Erster Teil: Fest der Völker*, unter der Regie von Leni Riefenstahl (Olympia-Film, 1938), 0:0:00 bis 0:15:00, <https://www.youtube.com/watch?v=H3LOPhRq3Es>.

⁶⁰ *Olympia. Zweiter Teil: Fest der Schönheit*, unter der Regie von Leni Riefenstahl (Olympia-Film, 1938), 0:0:40 bis 0:4:15, https://www.youtube.com/watch?v=zHN8Jwku1Nc&ab_channel=StoriadelCinema.

⁶¹ *Olympia. Zweiter Teil*, 1:12:44 bis 1:25:04.

шами”. Утім, на думку деяких істориків, зокрема Девіда Клей Ларджа, варто розглядати Берлінську Олімпіаду в комплексі як черговий зразок політизації міжнародних змагань. Вона закріпилася в культурній політиці Третього Райху як кульмінаційний момент пропаганди расового еталону, що був еквівалентним ідеологічному підкріпленню руйнівної сили Нацистської Німеччини. Вивчення XI Олімпійських ігор як головного символу репрезентації естетики сили націонал-соціалізму надало додаткову вагу думці Д. К. Ларджа.

Список використаних джерел:

Джерела

1. Hitler, Adolf. *Mein Kampf*. München: Franz-Eher-Verlag, 1935. 257.
2. Richter, Friedrich. *XI Olympic Games, Berlin, 1936: Official Report, v.1*. Berlin: Summer Olympic Games. Organizing Committee. 11, 1936. 639.
3. Riefenstahl, Leni, Regie. *Olympia. Erster Teil: Fest der Völker*. Olympia-film, 1938. 121 Minuten. <https://www.youtube.com/watch?v=H3LOPhRq3Es&t=434s>.
4. Riefenstahl, Leni, Regie. *Olympia. Zweiter Teil: Fest der Schönheit*. Olympia-film, 1938. 96 Minuten. <https://www.youtube.com/watch?v=zHN8Jwku1Nc>.

Література

1. Glosniak, Quinn. *The 1936 Nazi Olympic Games; The First Truly Modern Olympiad*. Senior Thesis. Claremont McKenna College, 2017. 109.
2. Large, David Clay. *Nazi Games: the Olympics of 1936*. New York: W. W. Norton & Company, 2007. 424.
3. United States Holocaust Memorial Museum. “The Nazi Olympics Berlin 1936.” *Holocaust Encyclopedia*, accessed on May 20, 2022, <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/the-nazi-olympics-berlin-1936>.

Чернишова П. С.

*Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського", м. Київ,
Навчально-науковий інститут атомної та теплової енергетики,
бакалавр 2-го року навчання, 121: Інженерія програмного забезпечення*

V. ЧОРНОВІЛ – У БОРОТЬБИ ЗА УКРАЇНСЬКУ СВОБОДУ.

Chernyshova P. S.

*National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute,"
Kyiv,
Educational and Scientific Institute of Atomic and Thermal Energy,
Bachelor 2nd year, 121: Software Engineering*

V. CHORNOVIL – IN THE STRUGGLE FOR UKRAINIAN FREEDOM.

В'ячеслав Чорновіл – особистість, що займала одне з провідних місць у боротьбі за українську державність. У сучасному суспільстві його постать ідеалізується та міфологізується, що можна пов'язати із тим, що люди бачать у ньому того лідера, який був необхідний Україні із здобуттям незалежності.

Сучасники Чорновола відзначають що він був безумовно здібною особистістю, яка могла б побудувати блискучу кар'єру у структурі партійного апарату, проте він обирав боротьбу за українську державність, волю. Так, його діяльність є визначною, він започатковує рух шістдесятництва, дисидентства, створює Українську Гельсінську групу, а також проводить 10 років у таборах. Діяльність В. Чорновола досягає свого піку у роки «перебудови», адже ідея розвалу тоталітарного режиму була реальна, суспільство відчувало наближення цього. До того ж, у цей період достроково відпускають політ'язнів із заслань та тюрем. В'ячеслав Чорновіл звільнившись від ув'язнення знову долучається до боротьби за українську волю. Його сестра Валентина згадувала: «Це період беззаперечно великого внеску в здобуття незалежності України – відновлення поза цензурного, але вже легального журналу «Український вісник», утворення Української Гельсінської спілки та керівництво її прес-центром, випуск, крім журналу «УВ», «УВ експресів» та «Листків прес-служби УГС», виступи на багатотисячних львівських, а то й київських мітингах, безпосередній радикальний вплив на проект Програми НРУ за перебудову, участь у професійній спілці незалежних журналістів СРСР та у створених міжнародних

національно-демократичних організацій і проведені їх нарад тощо. Він був і організатором, і втілювачем багатьох ідей».

В'ячеслав Чорновіл був учасником першої акції протесту проти тоталітарного режиму, яка розпочинала рух опору шістдесятників та багато в чому визначала його власне життя. Виступ української інтелігенції на прем'єрі фільму «Тіні забутих предків» Параджанова 4 вересня 1965 року є безумовно знаковою подією в історії України. Чорновіл та Стус закликали присутніх відреагувати на свавільні дії влади, які утискають українську культуру та мову. Проте, за свідченням сучасників, вони прийняли промови І. Дзюби, В. Чорновола та В. Стуса як провокацію.

Для розвитку вільного українського слова основою було функціонування «Українського вісника», який став базою для незалежного ЗМІ в Україні. Він відновив свою діяльність у Львові в 1987 році. Дійсно знаковою була діяльність у ньому В. Чорновола, оскільки він був основним журналістом, редактором матеріалів, друкарем, а також опрацьовував листи читачів та збирав інформацію. Загалом у виданні було багато питань, які впливали на його функціонування. Воно не мало власної технічної та фінансової бази. Гроші, які отримав В'ячеслав Чорновіл в рамках міжнародної журналістської премії Ніколаса Томаліна були витрачені на «Український вісник».

Події пов'язані із діяльністю В. Чорновола в період «перебудови» розвивались безумовно досить швидко та динамічно. На нашу думку, провідне місце в боротьбі за українську державність посіла діяльність УГС (Української Гельсінської спілки). Так, 11 березня 1988 року В. Чорновіл, М. Горинь та З. Красівський поставили свої підписи у «Зверненні до української і світової громадськості», де йшлося про відновлення функціонування УГС. Перед діячами постало декілька основних питань, які мали б вирішувати створення спілки, зокрема консолідація національно-демократичних сил у спільній структурі, представлення інтересів нації, а не тільки людини. Так, назрівав задум реорганізації Гельсінської групи, оскільки умови були сприятливими для цього. В УРСР це була перша організація партійного типу, яка відкрито проголошувала опозиційні радянській владі ідеї.

Однак найважливішою подією в діяльності В. Чорновола по праву можна назвати створення Народного руху України за перебудову. За свідченнями В'ячеслава Максимовича у створенні цієї організації брали участь найбільш активні політичні діячі, говорили вголос про незалежність України і дотримувались чітко антикомуністичних пере-

конань. Так, можна простежити як ідеї українських політичних діячів стають більш радикальними метою яких була самостійна держава, на що спрямовував свої сили та ідеї також і Чорновіл.

У 1989 році відбувся з'їзд НРУ, на якому В'ячеслав Максимович висловив ідею об'єднання всіх політичних сил в одній структурі, якою могла виступити НРУ, він також повідомив, що УГС розгорнула відкрити пропаганду ідеї за відновлення української державності, що планується також включити до діяльності Руху.

В кінці 1989 року з утворенням Демократичного блоку В. Чорновіл став депутатом Верховної ради УРСР, його програма була акцентована на здобутті української державності. Пізніше, на початку 1990 року В'ячеслав Максимович став головою Львівської обласної ради. На цій посаді він отримав певні компетенції, які дозволяли йому реалізовувати ідеї в контексті боротьби за волю України (національні свята, символіка, деідеологізація, скасування московського часу, визнання воїнів УПА ветеранами війни тощо).

Згодом дії В. Чорновола ставали все прогресивнішими та більш активними. Так, 23 серпня 1991 року Чорновіл підписав розпорядження про припинення функціонування Комуністичної партії на території Львівської області.

Отже, внесок В'ячеслава Чорновола у державотворення України є беззаперечним, оскільки майже все своє життя він присвятив українській справі, боротьбі за волю українського народу. В'ячеслав Максимович прагнув докорінних змін у суспільстві, демократизації, декомунізації та самостійності України. Попри перешкоди у своїй справі з боку радянської влади, небезпеку для свого життя, він намагався принести користь для українського суспільства, чинив опір тоталітаризму через акції протесту, публікації газет, на що було складно знайти кошти. Своє бачення України В. Чорновіл як незалежної, суверенної, багатопартійної, правової державі прагнув втілити у життя, незважаючи на тиск усіма можливими методами радянської влади на нього та загалом на українську інтелігенцію.

Його діяльність не була марною, він зробив вагомий внесок у формування суспільно-політичної думки України, а організація, НРУ, діє і до сьогодні та сповідує його цінності. Загалом діяльність В. Чорновола як очільника Народного Руху мала значний вплив для відновлення незалежності України та на національне відродження загалом.

Список використаних джерел:

1. Гаман В. В. Чорновіл: «Як брати обнімемося, але не скоро» / В. Гаман // Віче. — 1997. — № 12. — С. 91—106.
2. Горинь Б. В'ячеслав Чорновіл – ініціатор створення УГС / Б. Горинь // Вітчизна. – 2003. – № 7-8. – С. 133–137.
3. Двірна К. Опозиційність у житті та творчості В'ячеслава Чорновола / К. Двірна, М. Скиба // Історія в рідній школі. – 2017. – № 6. – С. 24–28.
4. Деревінський В. Ф. В'ячеслав Чорновіл: журналіст, борець, державотворень : монографія / В. Ф. Деревінський. — Тернопіль : Астон, 2013. — 387 с.
5. Деревінський В. Ф. Формування світогляду В. Чорновола у студентські роки / В. Ф. Деревінський // Гілея. – 2015. – № 4. – С. 405–408.
6. Діденко Ю. В. Народний Рух у державотворчих процесах України (1989–2002) : монографія / Ю. В. Діденко. — Одеса : Астропринт, 2006. — 176 с.
7. Українська Гельсинська Спілка у спогадах і документах /упор. і гол. ред. О.Шевченко . К.2012. С. 71.
8. Чорновіл В. Голова Львівської Обласної Ради // Голос Галичини. Роздуми про долю України на 2-му з'їзді УРП. – Борислав, 1991. – № 1. – С. 25–30.
9. Чорновіл В. Твори : у 10 т. Т.7 : Статті, виступи, інтерв'ю (березень 1990-грудень 1992) / В'ячеслав Чорновіл ; упоряд. Валентина Чорновіл В. – К. : Смолоскип, 2011. – Т. 7 : Статті, виступи, інтерв'ю (березень 1990-грудень 1992) . –1080 с.
10. Чорновіл В.Твори у 10-ти т. Т. 6. Документи та матеріали (листопад 1985 – квітень 1990) / упоряд. Валентина Чорновіл; передм. В. Деревінський. К.: Смолоскип, 2009.С. 418, 422.

Чернишова С. С.

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ,
історичний
факультет, бакалавр 3-го року навчання, 032: Історія та археологія*

ПРОБЛЕМА ЦЕНзуРИ НА ПРИКЛАДІ ФРАНЦУЗЬКОГО ТЕАТРУ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Chernyshova S. S.

*Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, historical
Faculty, Bachelor 3rd year, 032: History and Archaeology*

THE PROBLEM OF CENSORSHIP ON THE EXAMPLE OF THE FRENCH THEATER DURING THE SECOND WORLD WAR

Культурний світ Франції під час Другої світової війни опинився в безпосередній залежності від політичного становища держави. Країна зазнала чи не найбільшої воєнної катастрофи за всю історію, коли за 43 дні німецькі війська захопили 3/5 території Франції та увійшли до Парижу [1]. Злочини вчинені окупантом залишили слід на культурних цінностях та утворили нові умови для регулювання мистецької діяльності. Під час окупації Париж надалі залишався центром театрального життя, місцем діяльності драматургів та читаючої публіки. А також незмінним було право за владою впливати на зміст писаних текстів: цензура у Франції була запроваджена ще в 1906 році та залишалась під час нацистської окупації дієвим засобом контролю над культурним життям держави.

У наслідок окупації склались унікальні умови для розвитку театрального життя, домінуючим фактором в цьому контексті була цензура. Вона спонукала драматургів до обережності та особливої уваги у створенні персонажів, через яких вони прагнули передати певні цінності чи бажану інтерпретацію. Важливою особливістю театру цього періоду стало те, що розвиток театру не уповільнився незважаючи на зовнішні обставини. Навпаки, реалії воєнного часу стали фундаментом для появи нового бачення сцени.

Жан-Ів Герен, професор французької літератури в Університеті Парижу III Нової Сорбонни, пише: «Сцена погано піддається, вона не розглядається як основний вектор пропаганди» [7]. П'єси Герхарда Гауптмана, Шиллера, Гете та інших були нав'язані нацистами у Комеді-Франсез та мали поганий успіх. Проте, постановки з політичним підтекстом в інших французьких театрах, які були засновані на міфах чи

історичних подіях, були добре зрозумілими глядачам. Наприклад, вагому роль відіграли твори Шарля Пегі, французького письменника кінця 19 – початку 20 століття, оскільки вони транслиували християнські цінності та патріотизм. П'єса «Таємниці милосердя Жанни Д'арк» була втіленням цих ідей: «Через глибокі роздуми над темами, які завжди були присутні в сучасній думці, ми були введені в серце християнської таємниці. У цьому надзвичайно насиченому тексті Пегі зміг з силою передати пристрасний крик Жанни до Бога, благаючи його покласти край нещастю та стражданням, які вона бачить навколо себе, висловлюючи таким чином тривогу людства та пошуки щастя» [4].

У театрах присутність німецької мови мала бути обов'язковою, що давало змогу перевіряти кожне слово. Нацистська влада ретельно слідкувала за тим, аби п'єси не транслиували ворожості до окупанта чи висловлювали підтримку Руху Опору або союзникам. Таким чином, театральні, які сподівались на продовження своєї кар'єри не могли жодним чином згадувати заборонені теми в публічні виставі. Проте, театральне мистецтво – це не виключно текст, він є невіддільним від жестів, декорацій, костюмів, інтонації та взаємодії із глядачем, слова є не єдиним засобом для закладання необхідного сенсу чи натяків у постановку. Після звільнення Франції від окупації, в серпні 1944 року, в ході чистки колабораціоністів, жоден режисер чи актор (за винятком працівників Комеді-Франсез) не були під підозрою, на відміну від драматургів. Це свідчить про переконання у суспільстві, що саме автор закладає переважні тенденції в п'єсу. Проте, кожна вистава є унікальним та неповторним дійством, що не було враховано в під час чистки [6].

Також, цензори ретельно перевіряли п'єсу на наявність висвітлення проблеми із одягом та харчуванням, що було однією з найбільш чутливих тем для населення будь-якої країни, яка була учасницею війни. Наприклад, першу сцену з постановки «Пудра в очі» авторства Едуара Мартена та Ежена Лабіша, було видалено, оскільки її зміст був пов'язаний із ціною на овочі та рибу [8]. Навіть п'єса класика французького театру 17 століття, Мольєра, підлягала редагуванню, з «Міщанина – шляхтича» було видалено сцену святкування наприкінці третьої дії, де серед декорацій була картонна їжа. Це є яскравою демонстрацією та відображенням жорсткого контролю нацистів та колабораціоністського уряду над театральним життям Франції періоду Другої світової війни.

Ідеологічна політика нацистської Німеччини також стосувалась французької сцени періоду окупації. Окрім того, що за найменшої

підозри у підтримці Руху Опору чи приналежності до категорії «небажаних» національностей людина могла зникнути безвісти, постановки також коректувались відповідно до бачення націонал-соціалістів. Наприклад, п'єса французького драматурга Моріса Донне «Інша небезпека» була редагована, уривок про перерваний зв'язок та безслідне зникнення шкільного друга головного героя був вирізаний з постановки.

Одним із засобів контролю дотримання цензури була процедура відвідування працівниками німецького пропагандистського органу вистав. До будь якої вистави, яка викликала захоплену реакцію публіки, німці ставилися із підозрою та ретельно перевіряли на вміст неприйнятних сенсів. В цьому контексті варто згадати «Таємниці милосердя Жанни Д'арк». На виставі був присутній німецький емісар з Відділу пропаганди та більше тридцяти німців, які вітали постановку оплесками, що робила би і французька публіка. Таку дезорієнтацією можна пояснити тим, що нацисти не зрозуміли паралелей між зображеними подіями античності, де окупантів, яких гноблять у виставі можна порівняти зі ставленням до солдат Вермахту. Проте, пізніше п'єса була також заборонена.

Отже, під час Другої світової війни Франція опиняється у трагічному становищі, її території потрапляють під окупацію німців, а при владі знаходиться колабораціоністський уряд Віші, на перший погляд умови для розвитку театрального життя країни є несприятливими. Оскільки цензурування стає більш жорстким, прискіпливим та активним, щоб провадити вигідну нацистам інформаційну та пропагандистську політику. Проте, проаналізувавши розвиток сцени цього періоду, можна стверджувати, що театр не лише продовжує активно розвиватись, а й стає більш специфічним, адже тематика п'єс намагається справлятися із моральними дилемами людини Другої світової, які були пов'язані із ненавистю до ворога та колабораціонізмом тощо.

Цензура вимагала німецький переклад п'єс, наявності пропаганди націонал-соціалізму, заборони будь-яких натяків на Рух Опору чи не дружнє ставлення до Німеччини, режисери мали діяти в рамках підтримки чистки євреїв, включаючи заборону перекладів та постановок авторів єврейського походження. Вона мала тримати під контролем думки та настрої суспільства. Проте, в цей період виходять одні з найголовніших вистав в історії французького театру, зокрема «Калігула» Альбера Камю, філософа та публіциста. Важливим для сцени у Франції був образ Жанни Д'арк як символ національної боротьби, напри-

клад в драмі Бернарда Шоу «Свята Жанна». Якщо не заглиблюватись в аналіз цієї роботи, то вона була антибританською, що було вигідно нацистам, проте, насправді її суть полягала в паралелі із визволенням Франції з окупації [2, с. 150]. Таким чином, проводячи історичні паралелі (особлива увага приділялась добі античності, наприклад паралель між нацизмом та філософським абсолютизмом Калігули), зауважуючи антинацистські настрої в алегоричній формі театр Франції був в активній фазі свого розвитку; цензура стала одним з каталізаторів у формуванні філософії екзистенціалізму на сцені.

Список використаних джерел:

1. Гомза І. Республіка занепаду. Ідеологія французького інтегрального націоналізму за Третьою республіки / Іван Гомза, 2021. – 566 с.
2. Стайн Д.: Сучасна драматургія в теорії та театральній практиці. Книга 2. Символізм, сюрреалізм і абсурд/Modern drama in theory and practice. Volume 2. Symbolism, Surrealism and the Absurd. Переклад з англ. – Львів: 2003. – 272 с.
3. Стеценко В. ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМ ЯК “ФІЛОСОФІЯ ЛЮДИНИ” ХХ СТОРІЧЧЯ Валерій Стеценко / Валерій Стеценко. // Соціогуманітарні проблеми людини. – 2010. – №4. – С. 44 – 54.
4. ADDRESS OF HIS HOLINESS BENEDICT XVI [Електронний ресурс] // Courtyard of the Apostolic Palace in Castel Gandolfo. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2006/august/documents/hf_ben-xvi_spe_20060819_opera-peguy.html.
5. Albert Camus. // Stanford Encyclopedia of Philosophy. – 2011.
6. BOOTHROYD E. THE PARISIAN STAGE DURING THE OCCUPATION, 1940-1944: A THEATRE OF RESISTANCE? : дис. докт. філос. наук / BOOTHROYD EDWARD – Birmingham, 2009. – 328 с.
7. GUERIN, Jeanyves, Dictionnaire des pièces de théâtre du XXe siècle, sous la direction de Jeanyves Guérin (Éditions Champion, 2005)
8. Marsh P. THE THEATRE IN PARIS DURING THE GERMAN OCCUPATION, 1940-1944 : дис. канд. / Marsh P. – Warwick, 1973. – 381 с.

ЛІТЕРАТУРА, ФІЛОСОФІЯ, КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Гавришко В. І.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філософський факультет, бакалавр 3-го року навчання, 053: Психологія
Наук. кер. Гребінь Н. В.*

ОБРАЗ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ В ШАНУВАЛЬНИКІВ АНІМАЦІЙНОГО СЕРІАЛУ «АТАКА ТИТАНІВ». ЗБИГИ ТА ВИКРИВЛЕННЯ

Havryshko V. I.

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Faculty of Philosophy,
3rd year student, Psychology Supervisor: Hrebin N. V.*

VIEWING OF RUSSIAN-UKRAINIAN WAR IN THE EYES OF ADMIRERS OF ANIMATED SERIES “ATTACK ON TITAN”. MATCHES AND MISUNDERSTANDINGS

Коли людина стикається з новим явищем або досвідом, вона схильна пояснювати це швидкими й добре відомими аналогіями, щоб скоротити затрати часу та зусиль. Цей феномен називається евристикою репрезентативності.

Евристика репрезентативності – стратегія, що дозволяє правильно орієнтуватися в реальності й судити про міру ймовірності чогось за допомогою порівняння до прототипів (Гапон, 2008). Самі ж учені, котрі виокремили поняття, трактують евристику репрезентативності як розуміння ймовірності того, що подія А відбудеться, за тим, наскільки вона нагадує нам подію Б (Kahneman & Tversky, 1982).

Людський мозок застосовує цей прийом, оскільки він значною мірою економить час та зусилля, які доводиться докладати до того, аби проаналізувати ситуацію. До прикладу, при першій зустрічі ми можемо дивитися на зовнішній вигляд й оцінювати, чи буде це знайомство корисним, чи ні. Якщо ця нова людина вбрана охайно, офіційно, ми автоматично сприймаємо її як відповідальну й варту довіри.

Це явище особливо потрібне в критичних та стресових ситуаціях, коли потрібно швидко зорієнтуватися й діяти. Для українців цим випробуванням став лютий 2022-го року, коли Російська Федерація

здійснила повномасштабне вторгнення своїх військ на територію України. Це та подія, до якої неможливо підготуватися чи правильно налаштуватися на те, що вона відбудеться. Після перших обстрілів житлових будинків і цивільної інфраструктури, люди почали шукати, з чим можна порівняти злочини РФ.

Ледь не одразу можна було спостерегти те, як шанувальники японської анімаційної фентезійної стрічки «Атака титанів» (ориг. *Shingeki no Kyojin*) у таких соцмережах, як Twitter та TikTok, почали порівнювати події, що розгортаються в серіалі, з реальними подіями в Україні.

Це анімаційний серіал, створений на основі однойменної манги Хадзіме Ісаями. Вперше він вийшов на екрани у Японії в 2013 році. У цій стрічці є народ елдіїв, якого тисячоліття тому почав принижувати інший – марлійці. Король Елдії – Фріц – переселив частину свого населення на острів Парадіз та обгородив мешканців стінами Марія, Роза та Шіна. Попри виселення частини елдійського народу, марлійці все одно продовжували тероризувати навіть тих, хто залишилися. До прикладу, вони вербально принижували їх, позбавляли прав, перетворювали на титанів – величезних людиноподібних істот з примітивним інтелектом, котрі харчувалися людьми – та висилали перетворених на острів Парадіз тощо.

За сюжетом, люди, що живуть за стінами, довгий час не знають про існування людей за межами Марії (зовнішньої стіни). Одного дня з'являється титан висотою в 60 метрів і пробиває в Марії діру, чим впускає решту титанів у межі стін. Головного героя стрічки звати Ерен Єгер. Ще на самому початку ми бачимо те, наскільки хлопець цінує власну свободу й буквально готовий вбивати за неї, а також глибоко зневажає тих, що не прагнуть її. Протягом усього аніме ми бачимо, як він набирає силу, створює план помсти, спершу титанам, а потім людям за стінами. Глядачі спостерігаємо за тим, як Ерен Єгер дає відсіч. А робить це Ерен Єгер надзвичайно жорстоким способом: наважується на геноцид усього людства за стінами, оскільки, на його думку, тільки тоді населення Парадізу, його домівки, буде в безпеці.

Українські фанати цього аніме перші півроку повномасштабного вторгнення активно порівнювали вигаданий сюжет з реальними подіями. З власних спостережень, вдалося виділити три основні подібності, на які посилаються фанати:

- 1) Головний герой надзвичайно свободолюбивий. Люди бачили Ерена Єгера як уособлення українського народу, якому часто доводиться боротися за волю;

- 2) Є народ, який століттями пригнічували й продовжують тероризувати навіть тоді, коли він сформував свою державу. Так само, як титани не давали спокою елдійцям на Парадізі, так і РФ постійно втручається в справи України (п'ята колона, пропаганда, гібридна війна, анексія п. о. Крим, фінансування т. зв. Л/ДНР тощо);
- 3) Засланці, які повинні були зруйнувати державу зсередини. За сюжетом, усі події почалися через те, що люди ззовні посприяли прориву стіни й замаскувалися серед елдійців, у подальшому провокували розбрат.

Через перелічені подібності сюжету «Атаки титанів» та реальної війни, велика частина українських прихильників почали викривлено сприймати як поточну ситуацію, так і історичний контекст.

Щодо другого варто враховувати те, що «Атака титанів» – це фентезійний світ, де елдійська раса, як вони це самі називають, мала надзвичайну силу (перетворення на титанів), якої не могло бути в інших. Через вроджену перевагу над іншими народами, елдійці почали пригноблювати їх, брати людей у рабство, гвалтувати жінок, аби ті народжували «особливих» дітей тощо. Саме тому народ Марлі й постав проти, а перемогу здобув у затяжній і довгій боротьбі. Фанати стверджують, що Україна це Елдія, а РФ – це Марлі, однак забувають, що в історії фентезійних країн народ, що зараз страждає від пригноблення й утисків, колись сам займався тим самим у бік того, хто зараз є агресором. У їхньому світі це помста. У нашому – РФ напала на Україну через вкорінений століттями імперіалізм.

До того ж, РФ хоче захопити Україну, асимілювати народ та використовувати ресурси території. Марлі ж чітко розмежовує себе й «брудний» народ елдійців, заселяє в гетто, ставить себе на п'єдестал.

Якщо говорити про те, як прихильники сприймають сучасні бойові дії крізь призму аніме, то спостерігалася певна радикалізація намірів, а також інфантильна думка про швидке завершення війни. Обидва ці пункти виходили з того, що Ерен перетворив себе на зброю й знищив 80% людства в межах кількох годин. Фанати були впевнені, що війна з Російською Федерацією закінчиться швидко, оскільки в улюбленому аніме показано, що це можливо. До того ж, сам метод, застосований Ереном, украй жорстокий. Геноцид не є оптимальним рішенням для того, аби закінчити війну, оскільки мова досі йде про людські життя. Так, росіяни повинні нести колективну відповідальність, а воєнні злочинці бути покараними. Але це не означає, що їх усіх потрібно вбити.

Висновок. Навіть якщо ми вже маємо інформацію про те, що раніше відбулося, це не означає, що ззовні в певних аспектах подібні події відбудуться точно так само.

Війна реальна й війна вигадана мають свої спільні риси. Через людську вроджену схильність пояснювати ймовірність або перебіг подій крізь призму власного досвіду або вже набутих знань, у фанатів анімаційного серіалу «Атака титанів» склалося переконання, що події серіалу дуже точно ілюструють реальну війну між Російською Федерацією та Україною. У цій тезі розглянуто, чому таке переконання є хибним, а на евристику репрезентативності покладатися не завжди варто, оскільки вона звужує наше сприйняття ситуації з метою економії часу та ресурсу.

Список використаних джерел:

1. Kahneman D., Tversky A. Judgment Under Uncertainty: Heuristics and Biases. Cambridge University Press. 1982.
2. Гапон Н. Соціальна психологія. Львів. 2008.

Даниляк С.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філософський факультет, бакалавр 4-го року навчання, 033 Філософія*

ОДНОВИМІРНІСТЬ СВОБОДИ ВОЛІ В СУСПІЛЬСТВІ В КОНТЕКСТІ ГЕРБЕРТА МАРКУЗЕ

Danyliak S.,

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philosophy, 4th year bachelor student, 033: Philosophy*

ONE-DIMENSIONALITY OF FREE WILL IN MODERN SOCIETY IN THE CONTEXT OF HERBERT MARCUSE

Герберт Маркузе є унікальним випадком в історії, як філософ ще за свого життя зазнав популярність, порівнювану зі славою провідного політика, спортсмена чи артиста. У 1960-ті рр. філософ стояв у центрі широкої громадської дискусії: ідеї Маркузе обговорювались не лише на сторінках наукових журналів, але й у засобах масової інформації. Для однієї частини світу він був радикальним критиком індустріального суспільства, для іншої — ревізіоністом й неомарксистом. У яскравій конфронтації до його ідей об'єднались американські праві консерватори й демократи, католики й ортодоксальні марксисты, московська «Правда» і Французька комуністична партія. З моменту смерті філософа минуло понад сорок років, але дискусія навколо його наукового доробку не закінчується, його роботи — зокрема «ОДНОВИМІРНА ЛЮДИНА. ДОСЛІДЖЕННЯ ІДЕОЛОГІЇ РОЗВИНУТОГО ІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА» — включають до переліку тих, що випередили свій час.

Згідно з Маркузе, одновимірність є основною характеристикою розвинутого індустріального суспільства. Відповідно, технічний прогрес пропонує людині лише єдиний варіант способу поведінки та мислення; в результаті вона формується нездатною ставитися критично до дійсності та протистояти їй. В пролетаріаті Маркс бачив реалізацію революційного протесту, більш «не є живим протистоянням існуючій системі»[1], оскільки зараз він використовується не тільки як той хто створює матеріальні блага, алей як той хто споживає. Індивіди усвідомлюють своє буття як свободу і, відповідно, не вбачають абсолютно ніякої потреби протидіяти цій системі. Суспільство такого формату з необхідністю буде працювати хіба що за покращення власного статусу в межах чинної системи, тобто за збільшення заробітної плати і

матеріальних благ, а відповідно — за розширення та збільшення своїх можливостей для споживання.

Але саме в цьому дискурсі, коли ми говоримо про свободу волі, в сучасному суспільстві про яке міркує Маркузе, де людина мислить певними шаблонами, нав'язаними продуктами технологічного прогресу, як телебачення, реклама чи соціальні мережі сьогодні, ми можемо припускати про компатибілістичну парадигму в розумінні свободи волі сучасної людини.

Збагачуючись в результаті технологічного прогресу, соціум утворює «структуру потреб», які цілком вміщуються у відповідні соціокультурні межі і продукуються засобами контролю. Відповідно до думок Маркузе, «[суспільство] надає можливість робити або не робити, насолоджуватися чи руйнувати, мати або відкинути, ставати або не ставати потребою в залежності від того, вона є або не є бажаною та необхідною для пануючих суспільних інститутів й інтересів.» [1]

Герберт Маркузе деференціює потреби, як хибні й істинні. Хибними, як він вважає, є ті, «котрі нав'язуються індивіду особливими соціальними інтересами в процесі його придушення: це потреби, що закріплюють важку працю, агресивність, злидні та несправедливість.»[1]. У випадку задоволення цих потреб, індивід здатен відчувати сильне задоволення, проте це не є тим щастям, яке варто чи необхідно захищати й оберігати. Виключна більшість приференційних потреб (ненавидіти й любити те, що люблять й ненавидять інші, розважатись, вести себе та споживати відповідно до рекламних зразків, розслаблятися) відповідають до хибних категорій.

«У розвинутому індустріальному суспільстві переважає комфортабельна, спокійна, розумна демократична несвобода — ознака технічного прогресу.» [1]

Герберт Маркузе був переконаний, що власне з розвитком та прогресом техніки гарантовано відбувається зміщення економіки, політики і культури в потужну систематизовану концепцію контролю над індивідом. Почасти науково-технічна революція постійно продукує дедалі більше продвинуті репресивні «хибні» потреби. Відповідно поява у індивіда свободи вибору неможливе без докорінних, радикальних зсувів у технічному базисі суспільства, що потребує почасти редукцію до примітивізму.

Список використаних джерел:

1. «Одновимірна людина» Герберт Маркузе (пер. Володимир Курганський)
Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Marcuse_Herbert/Odnovymirna_liudyna.pdf

Дем'янчук О. Р.,
*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
факультет міжнародних відносин, 4 рік навчання, 293: Міжнародне право*

ПОГЛЯДИ ГАНСА КЕЛЬЗЕНА НА ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ

Demianchuk O. R.,
*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of International Relations, 4th-year student, 293: International law*

HANS KELSEN'S VIEWS ON STATE SOVEREIGNTY

Ідея державного суверенітету є водночас однією з центральних і найбільш суперечливих в рамках сучасного міжнародно-правового дискурсу. З однієї сторони її описують як одну з основ міжнародного правопорядку, з іншої – як один з аргументів про неможливість його належного функціонування. Ганс Кельзен пропонує оригінальне тлумачення поняття суверенітету, яке допомагає розв'язати старі проблеми, але і створює нові виклики. Таким чином, воно заслуговує на детальніший розгляд.

Кельзенівське розуміння суверенітету ґрунтується на відповідному розумінні права і держави, тому для розкриття першого потрібно надати стислий опис останнього.

Його основними елементами є: (1) розуміння держави як різновиду правового порядку; (2) ідея, що система права є сукупністю правових норм, чия валідність (чинність) опирається на ґрунтовну норму (Grundnorm), валідність якої є гіпотетичною; (3) розрізнення між дійсним станом речей (sein) і належним (sollen), в якому другий не може впливати з першого; (4) заперечення будь-яких моральних, соціологічних чи натуралістичних елементів у праві [1, с. 329]. Відповідно, держава – це особливий нормативний правовий порядок, який створює відповідні органи для застосування правових норм, які і складають цей порядок [2, с. 286]. У свою чергу, право – це нормативний порядок примусового характеру, тобто сукупність норм права, які встановлюють певні санкції як належний наслідок відповідних діянь [2, с. 320]. Таким чином Г. Кельзен деперсоніфікує державу і право як щось, що базується на політичній владі певних осіб і встановлює «правління права на протипагу правління людей» [3, с. 6]. Це створює явний контраст із більш ранніми, антропоморфними та соціологічними ідеями Т. Гоббса та Дж. Остіна відповідно [4, с. 6, 7].

Зі сказаного випливає, що суверенітет не може бути атрибутом держави, а натомість є якістю нормативного порядку. Він є кінцевою

причиною дійсності норм і таким чином пов'язаний з тією системою, ґрунтовна норма якої є основою валідності решти норм [5, с. 442]. Таким чином, суверенітет не є різновидом свободи від права, як у класичних концепціях, оскільки він є юридично встановленою властивістю, що відноситься до ідентичності конкретної правової системи [6, с. 341]. Водночас в рамках такого суверенітету немає місця для будь-якої ідеї його абсолютності, оскільки навіть зміна правових норм регулюється іншими правовими нормами [5, с. 441]. Це розв'язує стару проблему, або ж парадокс державного суверенітету, яка полягала в теоретичній неможливості для суверена водночас мати вищу владу та підкорятися певним нормам. Для Г. Кельзена цієї проблеми просто не існує, оскільки немає персони суверена у будь-якому значенні терміну.

Як наслідок, проте, виникає питання, яка нормативна система (міжнародне право чи внутрішньодержавне право) містить норму, яка є джерелом валідності решти норм. Іншими словами, це відносить нас до питання вибору між монізмом з приматом міжнародного права чи монізму з приматом національного [2, с. 332; 7, с. 527].

Потрібно зауважити, що Г. Кельзен заперечує можливість дуалістичної (або плюралістичної) концепції співвідношення (в його розумінні – можливості існування двох або більше нормативних систем з кількома ґрунтовними нормами), оскільки, на його думку, дуалізм можливий тільки за наявності невіршуваних логічних суперечностей між двома системами норм [2, с. 329]. Перефразовуючи, правова система не може містити норми, які висувають суперечливі вимоги до поведінки суб'єктів права. Крім того, все чинне (валідне) право має бути описане з однієї точки зору і, таким чином, становити частину однієї правової системи [4, с. 10].

У рамках монізму належний вибір примату неможливо встановити правовим шляхом, тому він має політичний характер і, відповідно, виходить за рамки «чистого правознавства». Оскільки монізм передбачає єдину систему норм, обсяг суверенітету як сукупності прав держави завжди обмежуватиметься міжнародним правом [7, с. 533, 525].

З цього випливають як мінімум два важливі наслідки. По-перше, права держави випливають із нормативної системи, а не з ідеї суверенітету класичних концепцій. По-друге, принципи міжнародного права, такі як принцип невтручання у внутрішні справи держави, також не базуються на суверенітеті, а випливають з позитивних норм міжнародного права [8, с. 519–524]. По-третє, це дозволяє сказати, що державний суверенітет означає незалежність правової системи однієї

держави від правових систем інших, і підпорядкованість лише нормам міжнародного права [9, с. 294].

Як було зазначено, нормативістський підхід Г. Кельзена вирішує стару проблему суверенітету, пов'язану з персоніфікованим уявленням держави, що, беззаперечно, є сильною стороною його аргументації. Слабкість даного підходу, однак, проявляється в його нехтуванні фактичними, емпіричними даними (у випадку міжнародного права – міжнародно-правовими відносинами між державами та іншими суб'єктами) як основою належного стану речей. Ця особливість може привести до розриву між практикою (описом фактичного стану речей) і нормативно належним станом речей, і становитиме загрозу неефективності правового регулювання.

Підсумовуючи, «чисте правознавство» Г. Кельзена пропонує розуміння державного суверенітету, яке значною мірою відрізняється від більш ранніх поглядів. Ідеї відводиться відносно периферійна позиція в рамках теорії права, яка дозволяє уникнути логічних суперечностей класичних концепцій. Однак специфіка «чистого» підходу, зокрема розмежування дійсного і належного, ставить під сумнів можливість ефективного застосування ідеї на практиці.

Список джерел та літератури

1. Rigaux F. Hans Kelsen on international law. *European Journal of International Law*. 1998. № 9. P. 325–343.
2. Kelsen H. *Pure Theory of Law*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1967. 370 p.
3. Gūmplová P. Hans Kelsen's critique of sovereignty. *Jurisprudence and political philosophy in the 21st century: reassessing legacies: a book* / ed. Jovanović M. A., Spaić B. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2012. P. 1–15.
4. Vinx L. Austin, Kelsen, and the Model of Sovereignty. *Canadian Journal Of Law & Jurisprudence*. 2011. № 2. P. 473–490.
5. Kelsen H. *Principles of International Law*. New York: Rinehart & Company Inc, 1959. 471 p.
6. Dyzenhaus D. Kelsen, Heller and Schmitt: Paradigms of Sovereignty Thought. *Theoretical Inquiries in Law*. № 16. P. 337–366.
7. Kelsen H. *Sovereignty. Normativity and Norms: Critical Perspectives on Kelsenian Themes: a book* / ed. Paulson S. L. Oxford: Oxford University Press, 1999. P. 525–536.
8. Suganami H. Understanding sovereignty through Kelsen/Schmitt. *Review of International Studies*. 2007. № 3. P. 511–530.
9. Leben C. Hans Kelsen and the Advancement of International Law. *European Journal of International Law*. 1998. № 9. P. 287–305.

Дзюба Г.В.

*Чернівецький національний університет Імені Юрія Федьковича, м. Чернівці,
Факультет історії політології та міжнародних відносин
1 рік навчання, 014 середня освіта (історія),
Науковий керівник: к.і.н., асист. Филипчук О.М.*

ЖИТТЯ ЄПРАКСІЇ

Dziuba H. V.

*Yuri Fedkovich Chernivtsi National University, Chernivtsi,
Faculty of History of Political Science and International Relations, 1th year student,
014: secondary education (history),
Academic supervisor: PhD, Fylypchuk O.M.*

THE LIFE OF EPRAIXIA

Єпраксія Всеволодівна, яка прожила своє життя у муках і принижень від свого чоловіка. Ставши імператрицею Німеччини, вона не мала спокійного життя.

Єпраксія була дочкою Всеволода, вона була єдиною руською княжною, яка мала титул імператриці. Також Єпраксія Всеволодівна одна із небагатьох жінок, яку згадує наш літописець. Проблема є в тому, що жінок у середньовічній історії дуже мало згадано, хоч і були важливими персонами. Наприклад у «Повісті минулих літ» Єпраксія згадується лише у двох роках, перший раз це у 1105 році, як вона постриглася, і в 1109 році, що Єпраксія померла і була похована в Києво-Печерському монастирі. Тому Єпраксія Всеволодівна заслуговує на особливу увагу оскільки була одружена за імператора і вона досягла високого рангу серед нареченої Рюриковичів.

Єпраксія вийшла перший раз заміж за маркграфа Саксонії Генріха. Їхній шлюб не був довгим, і вона овдовіла у молодому віці. Про самий шлюб згадується у латинонімецькій хроніці це хроніка Розенфельда описує про приїзд Єпраксії до Саксонії з нагоди першого шлюбу. Літописець пише, що вона прибула зі великою свитою, з верблюдами, що несли дорогоцінний одяг і дорогоцінні камені, і нескінченні багатства. Після смерті маркграфа Єпраксія не вертається на Русь, так як не хоче стати монахеною у доволі молодому віці, тому вона лишається у Кведлінбурзі, де сестра Генріха 4 була абатисою. Деякі вчені вважають, що саме сестра Генріха 4 навчала Єпраксію бути дружиною. Але немає джерел які це можуть підтвердити. Кведлінбург був відомий,

як центр освіти жіночої знаті, тому можна вважати, що Єпраксія мала можливість здобути там знання, які на неї чекали у майбутньому.

Другий шлюб був укладений із німецьким імператором Генріхом 4. Вона одружилася коли їй було приблизно вісімнадцять у 1089 році. Вони одружилися в Кельні архієпископом Магнебургом. Літописець Еккехард «Імператор відсвяткував в Кельні своє весілля, взявши за дружину вдову маркграфа».

Генріх 4 одружився на Єпраксії тільки із політичних потреб, так вважають вчені. Наприклад В.Т. Пашуто і А.В. Назиренко вважають, що Генріх 4 одружився на Єпраксії, щоб мати союзників проти поляків. Так як Генріх 4 мав з поляками проблеми, а Всеволод також із ними мав проблеми. Тому це було вигідно із двох сторін як з Німецької так і з сторони Русі. З іншої причини укладення шлюбу було те, щоб зупинити бунт саксонської знаті так вважає І.С.Робінзон, а також Генріх 4 у нього було тяжіння до багатства Рюриковичів так вважає Раїса Блох і Гартмут Рюсс.

Походження імені Адельгейди для Єпраксії. Після одруження з Генріхом 4, Єпраксія отримала нове ім'я Адельгейда. Це єдиний випадок, коли руська княжна була перейменована їй дали ім'я після повторного хрещення, це могло бути із двох причин. Перша з них є те, що Генріх 4 і його радники хотіли стерти її руське походження. Їй дали ім'я Адельгейда з тих причин, що це ім'я було близьке до родини Генріха 4, бо ім'я Адельгейда носила його сестра, прабабуся Генріха 4, і його теща від першого шлюбу. І тому цей факт доказує, що це не було пов'язано із повторним хрещенням. Другою причиною є досить дивною, що Адельгейда була просто перекладом грецького імені Єпраксія. Так свідчить Анналіста Соксо Сахо. Але це є досить безглуздою теорією так, як нема прямих доказів цього так як Єпраксія перекладається як «виконавиць добрих справ», а значення Адельгейда означає шляхетний рід, тому можна тут зробити висновок, що ця теорія є не достовірною і на неї ми можемо не опиратися. А те, що Адельгейда пов'язана більше з родиною Генріха 4.

Після одруження Єпраксію чекає не щаслива доля. В анналах Корвейського абатства стверджується, що в 1094 пише про розлучення Генріха 4 і його дружини Адельгейди. Бернольд пише, що в 1094 році Єпраксія уникла невідомих травм від рук свого чоловіка, що змусило його втікти від нього до графині Матильди і її чоловіка. Абат Данізо пише, що Єпраксія була ув'язнена своїм чоловіком у Вероні, і вона втікала з цього місця і писала листи до графині Матильди з Верона.

Бернольд із Сен-Блазієнського подає, що Єпраксія втікала від свого чоловіка від його варті, яку він на неї поставив. У 1095 році Єпраксія виступає у П'яченці проти свого чоловіка і розповідає про його поведінку до неї. Вона звинувачує Генріха 4 свого чоловіка у сексуальних злочинах перед папою Урбаном 2. Також є твердження, що Генріх зробив з неї повію і він пропонував її усьому своєму двору, навіть були чутки, що Генріх 4 пропонував свою жінку своєму рідному синові Конраду пасинку Єпраксії. Деякі вважають, що Генріх 4 належив до певної секти ніколоїстів і змушував Єпраксію брати у цьому участь в оргіях, так що вона завагітніла, і не знала хто був батько її дитини. Але після пологів незабаром дитина померла і це був удар по Єпраксії. Вайнфуртер, пояснює Генріха 4, як втілення всього зла і антихриста. Генріх 4 посилає людей, щоб вернути Єпраксію і вона тікає до Угорщини, а пізніше уже на Русь. Альберт Штадський пише, що після виступу в П'яченці «королева повертається на Русь здалась в монастир і була призначеною абатисою». Останнє джерело, що згадує Єпраксію це Повість минулих літ. Вона була похована в Києво-Печерському монастирі. В цьому є проблема чому саме вона похована у чоловічому монастирі. Так як її матір і сестру було поховано в монастирі святого Андрія, а її батько був похований у соборі святої Софії. Одне з пояснень це є те, що Єпраксія зробила велику пожертву для монастиря і надала великі кошти, тому вона похована саме у цьому місці. Але де саме була пострижена тоді Єпраксія. Саме скорше її стригли саме у Андріївському монастирі так як там була похована її матір і сестра, але можна не відхиляти той факт, що її могли побудувати монастир тому це лишається загадкою де саме її стригли. Також можна зауважити, що Єпраксія мала бажання повернутися до православної церкви так пише Русс.

Тому життя Єпраксії не було легким і спокійним, маючи статус імператриці її не було легко. Чоловік, який знущався над своєю дружиною як тільки міг. Вона пережила велику втрату будучи молодою вона була одружена на 20 років старшого чоловіка і втрата дитини, вона як жінка втратила найцінніше, що у неї було це честь і свою дитину. Вона поважала свого чоловіка так як чекала поки він помре і тоді вона пішла у монастир.

Джерела

1. WRITING MEDIEVAL WOMEN 'S LIVES Edited by Charlotte Newman Goldy and Amy Livingstone
2. Women Between West and East: the Inter -Rite Marriages of the Kyivan Rus' Dynasty, ca. 1000-1204 Natalia Anna Majaryk Zajac

Дмитрів М.І.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
Філософський факультет, бакалавр 4-го року навчання, 033: філософія*

ОСМИСЛЕННЯ ДУХОВНОЇ СИТУАЦІЇ ЧАСУ КРИЗЬ ПРИЗМУ ФІЛОСОФІЇ К. ЯСПЕРСА

Dmytriv M.I.

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philosophy, 4th year student, 033: Philosophy*

ОСМИСЛЕННЯ ДУХОВНОЇ СИТУАЦІЇ ЧАСУ КРИЗЬ ПРИЗМУ ФІЛОСОФІЇ К. ЯСПЕРСА

Будь-яка спроба критичної оцінки історичних подій та перспектив, зокрема й осмислення сучасної ситуації, ставить перед нами доволі очевидну перешкоду: вичерпний опис чи аналіз ситуації часу можливий лише тоді, коли вона є завершеною і постає перед нами у цілісності. Завдання діагностики таких ситуацій покладається саме на соціогуманітарне знання, нерідко ця функція разом із прогностичною слугує таким собі «урівноваженням» спекулятивності філософії, її прикладним аспектом. Але чи можуть теоретичні галузі претендувати на адекватність свого діагнозу ситуації, поки вона ще не перебуває у завершеності? Іншими словами, чи здатен дослідник належним чином інтерпретувати події чи контексти, у яких він сам перебуває тут і тепер? Свого часу на цю ж проблему вказав Г. Гегель, використовуючи алегоричний вислів: «...сова Мінерви починає літати, лише як опускаються сутінки» [1, с. 16]. Інакше кажучи, філософія, яка тут виступає в алегоричній формі птаха, береться за осмислення дійсності надто пізно, коли дійсність вже закінчила процес свого формування. І все ж, насамперед на філософію покладається це завдання, пригадаймо тут інший крилатий вислів Гегеля, що визначає її як «час, осмислений в думці» [1, с. 15]. Зрештою, слід визнати, що з названою проблемою зіштовхується чи не будь-яка галузь, яка так чи інакше мусить апелювати до історичної ситуації сьогодення.

Що стосується оцінки духовної ситуації, то вона відсилає нас не лише до осмислення зовнішнього контексту історичних подій, але й до спроби зафіксувати ті процеси, які відбуваються у духовній царині людства. Іншими словами, ми зіштовхуємося з необхідністю не лише об'єктивно схопити навколишню дійсність, але й побачити ті ідеї та послідовні зв'язки між ними, які пронизують дійсність тут і тепер, і

які ми якраз схильні називати «духом часу». Ми могли б виокремити цілу низку мислителів чи праць, які так чи інакше були спрямовані на фіксацію, осмислення або ж були свого роду відповіддю на духовну ситуацію епохи. На думку деяких дослідників, такою реакцією на зовнішні (політичні, історичні) чинники була «Держава» Платона, хоча тут слід випередити можливу критику і відзначити, що це лише одна із можливих інтерпретацій. До цього ж списку ми могли б віднести трактат «Про град Божий» Августина, який окрім критики філософських доктрин містить детальний критичний аналіз історичних обставин і подій. Менш очевидно, і все ж критиком свого “духу часу” постає і Паскаль, ідеї якого йдуть всупереч раціоналістичному характеру тодішньої доби. Подібним чином оцінюють і філософію романтизму, визначаючи її як критичну реакцію на ідеї Просвітництва. Вслід за цією тенденцією, німецький філософ К. Ясперс відзначав важливість так званих «кризових» мислителів (насамперед Ніцше та К’єркегора), чії ідеї суперечили старим ідеалам культури, і яких мислитель, віддаючи належне, називає «великими будителями» [3, с. 271].

Сам Ясперс також пропонує свій філософський діагноз доби у праці “Духовна ситуація часу”, і власне йому ми завдячуємо у розробці поняття ситуації. Коротко кажучи, під ситуацією філософ розуміє єдність психічної та фізичної дійсності, у якій людина перебуває, і яка, будучи мінливою, повинна завжди розглядатися на широкому соціокультурному тлі [3, с. 291]. Якщо в буденному вжитку під ситуацією частіше розуміють односторонній вплив зовнішнього середовища на людину (чи групу людей), то Ясперс натомість пропонує складнішу структуру. Людське буття розташовується під впливом трьох типів чинників: зовнішні ситуації (економічні, соціальні, політичні); пізнання (набуті знання, що перебувають у постійному розширенні); самобуття (становлення окремої людини, її особистісні та міжсуб’єктні обумовленості) [4, с. 109]. Тут слід наголосити, що Ясперс доповнює розуміння ситуації двома значущими для його філософії аспектами: чинниками, що стосуються сфери освоєння і перетворення дійсності (пізнанням), і чинниками антропологічного виміру (самобуття). Отже, мусимо розуміти, що ситуація часу завжди нерозривно пов’язана, по-перше, з духовною цариною, і, по-друге, зі сферою суто людської екзистенції. Цей висновок, який може здатися самоочевидним, насправді зовсім таким не є, адже в дусі прагматизму (присутність якого помітна й сьогодні) поняття ситуації зводиться до однорівневої моделі: пристосованості індивіда до впливу зовнішнього середовища [3, с. 293]. Ясперс від-

кидає таке тлумачення, він наголошує на винятковості людини, яка скоріше прагне «приспосовувати світ до себе», змінювати й впорядковувати його, чим пасивно адаптовуватися до природного стану речей.

Відтак необхідність, яка зумовлює нашу постійну зверненість до ситуації, постає як екзистенційна потреба, адже: «Людина – істота, яка не тільки є, але і знає, що вона є» [4, с. 103]. Інакше кажучи, потреба осмислювати ситуацію – це духовна потреба, і ситуація людини – це саме духовна ситуація, адже під “духом” розуміється не що інше, як усвідомлення власного буття, притаманне лише людині. Нехай таким чином ми пояснили причину намагання схопити сьогодення, але як бути з проблемою, поставленою на початку? Спіймати ситуацію часу так, наче спіймати фотокадр – неможливо, хоча тут можна і заперечувати, наполягаючи, що образи мистецтва, поезія чи музика можуть яскраво і точно передавати загадковий “дух часу”. Така думка має місце, однак образне схоплення часу не стосується самого осмислення дійсності, яке є притаманне філософуванню. Саме через характер філософування, яке за визначенням Ясперса є завжди незавершеним, тривким процесом, ми ніколи не зможемо створити точний відбиток ситуації, завершену і повну її картину. Як вже було сказано вище, індивід перебуває на перетині трьох мінливостей: змінності навколишніх обставин, постійного розширення знання і постійного внутрішнього становлення. На такій позиції ми здатні розглядати лише окремі перспективи та констеляції, що включені у цю плинність. Водночас споглядання цілого залишається нам недоступним, адже воно передбачає погляд “ззовні”, але “нікому ще не судилося вийти за межі свого часу” [4, с. 111-112]. Власне кажучи, саме спогляданням окремих процесів у їх незавершеності найчастіше й займаються мислителі, а особливо обдаровані з них здатні зауважити й перспективи їхнього розгортання, побачити методичності та закономірності історії. Тут не йдеться про абсолютизацію цих спостережень у душі історизму, тим паче Ясперс не визнає існування об’єктивних законів історії. Йдеться про таку картину, яка перебуває у постійній динаміці, не претендує на осягнення цілого, але й не губиться в окремих фактах.

Динамічність, про яку йде мова, впливає із характеру взаємовідношення дійсності та людського духу. У широкому сенсі, осмислення дійсності є водночас і втручанням у неї, аналогічно до того, як у вужчому сенсі пізнання природи супроводжується процесом її наукового та технічного освоєння [4, с. 105]. Однак Ясперс не зосереджується на таких прикладах, його цікавлять ті процеси, які є відірваними від

предметного, речового буття. Тому, взявшись за аналіз духовної ситуації, Ясперс відзначає ті ознаки, які не могли б впливати з одного лише аналізу зовнішніх чинників, але які є безпосередньо пов'язані з екзистенційними проблемами (до прикладу, процес розбожнення та технізації). Отже, за Ясперсом, саме звернення до екзистенції є можливим розв'язанням поставленої проблеми: так само як людська екзистенція розкривається через історичність, так і усвідомлення історії залежить від розкриття того, що є людина [3, с. 290]. Але чи не є це «розв'язання» ще одним замкнутим колом? Чи не ризикуємо ми наштовхнутися на чергову антиномію? У екзистенційній філософії Ясперса знаходимо відповідь і для цих питань. Якщо умовою пізнання історичної ситуації є осмислення суті самої людини, то ключем до знаходження свого єства постає досвід «межових ситуацій». Цей термін, введений самим Ясперсом, вказує на кризові моменти, у яких людина переживає «прояснення екзистенції», пробудження, приходиться до власного Я. На індивідуальному рівні такими ситуаціями є загроза життю, страждання, провина чи каяття, на загальнолюдському рівні межовими ситуаціями є проблеми глобального масштабу: війна, ядерна загроза, провина, відповідальність тощо [3, с. 279]. Перебуваючи у переломному, «межовому» становищі, людина відділяє себе від предметного буття, і перестаючи сприймати себе як об'єкт, зіштовхується з усвідомленням неповторності й осенсовленості та цінності свого існування [2, с. 66]. Як стверджує Ясперс, саме через межові стани та прояснення екзистенції, людина здатна прийти до усвідомлення філософської істини. Така істина, вочевидь, не є подібною на безособову наукову достовірність, вона завжди апелює до людини, «приводить її до себе самої» [3, с. 279].

Намагаючись якось підсумувати вищесказане, спробуємо стисло прослідкувати ідейний зв'язок. Отже, людина прагне осмислювати ситуацію свого теперішнього – це впливає із самої природи її свідомості (духу), яка постійно спрямовується на освоєння і перетворення дійсності. Усвідомлюючи себе у певній ситуації, індивід опиняється під тиском чинників, які перебувають у постійній динаміці. Зайняти відсторонену позицію щодо цих чинників – неможливо, адже це означало б вийти зі свого часу. Ті пропозиції до вирішення, які подає Ясперс, по-перше, закликають нас відмовитися від претензій на схоплення цілого і звернутися до спостереження за розгортанням окремих процесів і їх закономірностей. По-друге, пізнання людської екзистенції постає як ключ до розкриття суті історії, а власне прояс-

нення цієї екзистенції відбувається через межові ситуації або ж філософування, яке підвищує людину над рівнем предметного світу і відкриває перед нею дорогу до істини. У певному сенсі, ключове питання все ж залишається відкритим, адже пропозиції Ясперса не дають нам «критеріїв», за якими ми могли б виявити адекватність чи неадекватність якоїсь з інтерпретацій духовної ситуації часу. Це, зрештою, відсилає нас і до проблеми об'єктивності гуманітарного знання взагалі, яка виходить за рамки теми цього тексту. Однак пропозиції Ясперса можуть бути конструктивно засвоєні у дослідженнях, що стосуються соціальної філософії чи, конкретніше, філософії історії. У цьому контексті можна лише висловити сподівання, що якісні спроби осмислення духовної ситуації сьогодення ще будуть реалізовані у вітчизняному філософському дискурсі.

Список джерел та літератури

1. Гегель, Г. Основи філософії права, або Природне право і державознавство / Пер. з нім. Р. Осадчука та М. Кушніра. – К.: Юніверс, 2000. – С. 336.
2. Дахній А. Екзистенційні виклики та питання відповідальності: актуальність філософії Карла Ясперса щодо російсько-української війни // Тези звітної наукової конференції філософського факультету / Відп. за випуск Л. Рижак, Н. Жигайло. – Львів, 2023. – Вип. 20. – 298 с.
3. Дахній А. Нариси історії західної філософії XIX-XX ст.: навч. посібник. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – 488 с.
4. Ясперс К. Духовна ситуація часу // Читанка з філософії: У 6 книгах. – К.: Довіра, 1993. – Кн. 6: Зарубіжна філософія XX століття. – С. 100 – 114.

Дмитрів Т. А.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філологічний факультет, бакалавр 3-го року навчання,
035.01: Українська мова та література
Науковий керівник: доц. Челецька М.М.*

ІМІТАЦІЯ ЯК СПОСІБ АВТОРСЬКОЇ ГРИ В ДЕТЕКТИВНОМУ ЖАНРІ Є. КОНОНЕНКО

Dmytriv T. A.

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philology, 3th year student, 035.01: Ukrainian language and literature
Research supervisor: assoc. Cheletska M.M.*

IMITATION AS A WAY OF AUTHOR GAME IN THE DETECTIVE GENRE E. KONONENKO

Жіноча проза в українському письменстві спирається на давню українську традицію, а саме – на творчість таких авторів, як Марко Вовчок, Олена Пчілка, Леся Українка, Ольга Кобилянська. Але сам термін «жіноча проза» є некоректним щодо поділу літератури за гендерними ознаками. Адже, за дослідженням С. Філоненко, «маргіналізація літературної творчості жінок виражається в певній гендерній асиметрії слововжитку: якщо існує поняття “жіноча проза”, то поняття “чоловіча проза” немислиме» [5, с. 13]. Проте варто відокремлювати поняття «жіночого письма» (текстів, які пишуть жінки-письменниці) від втілення феміністичних образів у літературі, коли буде відрізнятися сам підхід до зображення жінки жінкою чи чоловіком. Зазвичай, у творах, які пишуть жінки, вони зображують свою статтю як сильну, хоч це залежить загалом від світоглядних принципів письменника.

Здебільшого у жіночих творах відображаються власне жіночі погляди на світ. У них письменниці, ніби привідкривають завісу своїх таємниць та відображають свої почуття на папері: висвітлюють буденні жіночі проблеми та й загалом проблему «жінка – суспільство».

Серед жанрів, над якими працюють українські сучасні письменниці – Є. Кононенко, Л. Демська, І. Роздобудько, А. Серова, які стрімко розвивають та удосконалюють саме детектив. Це пов'язано зі способом охоплення проблематики. «Жіночий» детектив з'явився в українській літературі не так давно порівняно з детективами легендарної британської письменниці – Агати Крісті, яка власне і створила власне своєрідне альтер-его – Міс Марпл. До речі, в романах Євгенії Кононенко детективом-непрофесіоналом із подібними функціями теж виступає жінка.

Євгенія Кононенко є авторкою серії детективних романів, популярних в українському культурному просторі. Її детективи орієнтовані на широку аудиторію і в певному розумінні є аматорськими, адже розслідування веде вищезгадана українська Міс Марпл – Лариса Лавриненко, яка здебільшого не звертається за допомогою до правоохоронних органів, а більше покладається на власні відчуття та інтуїцію. Однак письменниця не грає за усталеними правилами побудови світових детективів, тому всі її романи цього жанру відрізняються естетично та іноді навіть звичайному читачеві можуть навіть не здаватись детективами [2, с.155].

Особливим є твір «Імітація», у якому є дуже багато авторських інтелектуальних ігор, а саме явище імітації втілено навіть у загальнолюдських цінностях та стосунках.

Цей роман приніс письменниці визнання, адже Кононенко стала лауреатом Всеукраїнської події «Книжка року». Навіть Андрій Курков висловився про «Імітацію» як про перший український детектив, від якого він отримав задоволення як читач [3, с. 6].

Сюжет твору закручений навколо постаті Мар'яни Хрипович – інтелігентки, тіло якої знаходять на залізничних коліях. Розслідування вбивства ведуть Лариса Лавриненко, Олександр Чеканчук та Олександр Риженко. Вони стараються без участі поліції, яка закрила справу, вважаючи, що це нещасний випадок, розкрити злочин, який призвів до смерті сильної та незалежної жінки. Згодом у ході розслідування з'являється ще одна жертва – директор музичної школи Анатолій, що мав таємничий зв'язок із Мар'яною. Справа тісно пов'язана з мистецтвом, а саме з причетністю до картин мисткині Люби Козової.

Друзі стараються дізнатись правду, ризикуючи власним життям, подорожуючи маленькими містечками й водночас не забуваючи про фундацію на мистецтво. Але насправді їхні пригоди та взаємини є тільки фоном для справжньої задумки авторки – зображення імітацій [1, с. 91].

Письменниця розділяє людей на «категорії залежно від їхнього стосунку до столиці та провінції» [3, с. 7], тобто на столичну еліту та простолюдинів, що стоять по різні сторони барикад: одним – все, іншим – нічого. І ті, хто не мають нічого, готові вбити заради хоч маленької спроби вибратись на вершину. Авторка використала в романі іронію і сатиру, щоб пояснити свій задум: «Столичні елітарії спрагло хлебчуть дармове шампанське на презентаціях, нарікаючи на його якість, вивчають своїх доморослих Юрчиків на європейців Джорджів, хаотично і без жодних рефлексій злягаються, жваво гендлюють

талантами й інтелектом, аби підтримувати гідний себе елітарний еврорівень життя, а втішаються цинічними сентенціями на кшталт «поезія-неконвертований товар»; «художня література віджила своє, як і божевільна любов» тощо» [4].

З огляду на розуміння засобів іронії, які домінують у творчості Є. Кононенко та виявляються через підтекст і двоплановість зображення, імітація у її однойменному романі отримує різні форми свого вияву.

1) Імітація мистецтва як спроба видавати себе за тих, ким ти не є. Заздрощі, жадібність та бажання хоч трохи змінити своє скрутне становище спонукають до фальсифікації творів образотворчого мистецтва. Відчай та несправедливість підштовхує людину до багатьох страшних вчинків, ба навіть, якщо це травмована дитина з божевільною матінкою та хворою сестрою, то й до вбивства. Також суть є в тому, що тут не мистецтво для задоволення чи відпочинку, а спосіб заробити гроші. У цій формі імітації приховано саме інтелектуальний рівень прочитання детективних романів авторки.

2) Імітація стосунків та любові (ця форма втілення у сюжеті заголовкової проблеми виявляється на рівні прочитання цього роману як зразка масової літератури, тобто як любовного роману).

У цьому романі є кілька любовних пар, проте жодна з них не є такою, як ми звикли бачити. Тут більше грає роль саме вигода, а вона у кожного різна – у когось посада та гроші, у когось секс, а у когось просто бажання не залишитись сам на сам. Немає жодного натяку на почуття і платонічну любов та кожного партнера у творі легко замінити будь-яким іншим без будь-якого жалю чи почуттів.

3) Імітація батьківської любові та підтримки – лінія, яка поєднує рівень масового та інтелектуального сприйняття цього тексту, оскільки розраховує на читацький досвід розуміння цих проблем у класичній українській літературній традиції. Прикладом у творі такої імітації може бути ставлення деяких персонажів (Лариси Лавриненко та Мар'яни Хрипович) до власних синів: вони про них не надто турбуються, між ними немає дружніх стосунків та поведуться, ніби чужі люди, яких навмисно звела доля.

Існують також у творі дотичні до трьох наведених рівнів вияву імітації, які в той чи той спосіб допомагають зрозуміти характер головної героїні.

4) Імітація світогляду, яка характерна для образу Мар'яни Хрипович. Героїня розкидається фразами, що любові не існує і подібними,

а сама закохується у звичайного директора музичної школи і живе з іноземцем Бістом.

5) Імітація незамінного працівника, що виявляється у лицемірному ставленні інших персонажів до Мар'яні Хрипович: спочатку всі їй «співають дифірамби», а за кілька днів після її смерті на її робоче місце приходить Лариса Лавриненко, яка одразу добре виконує свою роботу і про померлу колегиню навіть ніхто не згадує. Таке саме ставлення виявляє і її коханий Біст, який після її смерті розпочинає стосунки із секретаркою Галею, ніби нічого і не сталося.

Більшість героїв твору зображено так, ніби в них є психологічна проблема роздвоєної особистості, адже вони постійно заперечують самі собі і дуже часто роблять не надто логічні висновки.

Отож, імітація у романі вказує на спосіб викриття істинних мотивів та думок людей, які сховані під личиною ідеальності та заможного життя.

Роман Є. Кононенко є не просто детективом, чи пак жіночим детективом, позаяк авторка створює цікаву інтелектуальну гру з читачем, щоб дати йому змогу поглянути на деякі речі по-новому, тобто вона ніби натякає, щоб ми здогадались, що не так. А не так тут майже все. Герої, як запрограмовані роботи, виконують свої дії без жодної вини, жодного докору сумління і не вкладаючи у них ні емоцій, ні почуттів. Детективна лінія у творі відводиться на другий план, а основними сенсами тут є пошуки істини, спроби розгадати секрети, які авторка закладає за допомогою своєї невимушеної манери розповіді.

Список джерел та літератури:

1. Гамоліна У. В. Жанровий мікст і актуальність проблематики в романі Євгенії Кононенко «Імітація». Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету ім. В. Стуса. 2019. Вип. 11. Т. 1. С. 91–94.
2. Гуляк Т. М. Жанрова своєрідність українського жіночого детективу. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2018. № 37. Т. 1. С.153–157.
3. Емоційний пазл від Євгенії Кононенко : інтелект-реліз / укладач Н. І. Фенько ; Полтавська обласна бібліотека для юнацтва ім. Олеса Гончара. Полтава, 2018. 16 с.
4. Кононенко Є. Імітація: роман. Львів: Кальварія, 2001. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=14563>
5. Філоненко С. О. Концепція особистості жінки в українській жіночій прозі 90-х років ХХ століття: монографія. Київ – Ніжин: ТОВ «Видавництво “Аспект-Поліграф”», 2006. 156 с.

Дульчак А. І.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
Філологічний факультет, 4 рік навчання,
035.01 Українська мова та література
Науковий керівник: доц. Федорів У.М.*

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИЙ КОД-АЛЬТЕРНАТИВА СЮЖЕТУ ПРО АДАМА ТА ЄВУ (МАНґА «ПОВІСТЬ ПРО КІНЕЦЬ СВІТУ»)

Dulchak A. I.,

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Faculty of Philology,
4th year student, 035.01 Ukrainian language and literature
Supervisor: Fedoriv U. M.*

INTERTEXTUAL CODE-ALTERNATIVE OF THE STORY ABOUT ADAM AND EVE (MANGA «RECORD OF RAGNAROK»)

Біблійні сюжети та мотиви незрідка є елементами міжтекстових зв'язків. Автори дуже часто обирають стратегію свідомого залучення древнього контексту християнського міфологікону, інтерпретуючи старі історії на новий лад, та створюють таку конотативну площину, яка хоч і містить у собі загальновідомі смисли, проте все ж є оригінальною частиною царини літератури.

Манґа «Повість про Кінець Світу» (оригінальна назва «Shūmatsu no Warukūge», буквальний переклад якої «Валькірія Судного дня») є прикладом прямого залучення історико-культурних та міфологічних мотивів і сюжетів, які об'єднуючись, творять прямий контакт із минулим людства, зокрема текстами різних епох та народів. У ній розповідається про Раґнарьок, що в площині цієї манґи є останньою битвою між богами та людьми, у якій беруть участь по 13 бійців з обидвох сторін. Для смертних перемога означатиме можливість і надалі продовжувати своє життя. Саме тому головна затійниця Раґнарьоку, валькірія Брунгільда, обирає найвидатніших та найсильніших воїнів людства з-поміж усіх часів та культур.

Однією з таких героїчних постатей є Адам, перший чоловік, який також носить ім'я «Файл № 00000000001». Він ілюструється як вродливий світловолосий юнак, спочатку повністю оголений, а згодом «прикритий» листом фігового дерева. За цією ж аналогією змальована і його дружина Єва – золотоволоса красуня, яка є першим та єдиним коханням Адама. Такий зовнішній вигляд зумовлений ідейним покликанням на слова зі Старого Завіту:

«І розкрилися очі в обох них, і пізнали, що нагі вони. І зшили вони фігові листя, і зробили опаски собі». (Буття 3:7).

Щоправда, у Біблії прикривати свої оголені тіла вони почали після того, як скуштували забороненого плоду, тобто скоївши акт гріхопадіння. У випадку манги, ймовірно за все, так було зроблено в першу чергу через цензуру у видавництвах Японії, адже манга «Повість про Кінець світу» за своїм жанром не є еротичним коміксом. Вірш із Книги Буття також відсилає на ідею першості цих осіб, зберігаючи автентичність «нагого образу». У цьому аспекті інтертекстуальний зв'язок тісно пов'язаний з інтермедіальним – манґака використовує стратегію прямого покликання на біблійні рядки, використовуючи для цього графічні зображення.

Поява Адама супроводжується цитатою зі Старого Завіту, записаною на панелі манґи: «І поблагословив їх Бог, кажучи: *"Плодіться й розмножуйтеся, і наповнюйте воду в морях, а птаство нехай розмножується на землі!"*» [1]. Ці рядки були сказані з боку Ягве ще до створення перших людей (Буття 1:22), зокрема вони адресовані до всіх живих істот, що на той момент були створені ним. Перший чоловік з'являється на арені в супроводі стада різних тварин, які несуться полем битви, оповіщаючи про прихід їхнього «царя», а згодом і вклоняються перед ним.

Єва ж уводиться в сюжет як дівчина, що безмежно кохає Адама та підтримує його з глядацьких трибун. У самій Біблії майже неможливо виокремити ту іскру любові жінки до свого чоловіка, адже там вона описана як звичайне «знаряддя» для розмноження, не маючи при цьому жодних ознак людської автентичності. Книга Буття не є пронизаною глибоким ліризмом і сентиментами, але манґа навпаки – акцентує увагу на справжніх любовних стосунках між Адамом і Євою. Такого роду інтерпретація межує поруч із розширенням поля додаткових конотацій та семантики загальновідомих образів, при якому свідомість авторів манґи накладається на відносно емоційно незабарвлений біблійний контекст.

На іншій панелі видніються слова: *«...і хай панують над морською рибою, і над птаством небесним, і над худобою, і над усею землею, і над усім плазуючим, що плазує по землі»* [1]. Вони вказують на перевагу Адама та Єви над усім живим, що створив Господь. Завдяки цим цитатам, що є прямими інтертекстуальними покликаннями, автори манґи створюють генетичну спорідненість персонажів із їхніми прототипами, відсилаючи читача на оригінальний текст Книги Буття.

Адам, будучи першою людиною, жив у Райському саду разом із Євою. Манга ілюструє безтурботність плину їхнього існування в Едем: на одній із панелей чоловік лежить на великому ведмедеві, поруч із яким у спокої перебували інші тварини: як травоїдні, так і хижаки. В Едемському Саді не було місця для зла, позаяк він був створений як простір спокою для всіх його жителів. Відтак образ Раю на смисловому вербальному та графічному рівнях слугує прямою алюзією на біблійний Едем.

Ідилію Адама та Єви одного дня руйнує Змій. Його зовнішній вигляд нагадує антропоморфізовану рептилію. На обличчі в персонажа присутні зміїні елементи, зокрема два ікла та роздвоєний язик; специфічна побудова мішків навколо очей, а також зіниці, що притаманні плазунам. Він носить чорний костюм, білу сорочку, краватку та шарф, який нагадує скинуту луску змії. Інтермедіальний аспект творення персонажа дозволяє створити типовий образ лиходія, яким користуються автори сучасних коміксів: протиставлення привабливих і милих Адама та Єви твориться не лише завдяки ідеям сутностей цих персонажів, а й у графічній опозиції клішованому та потворному образу антагоніста.

Одного дня Змій зустрічає Єву біля Дерева пізнання добра та зла, з якого було заборонено їсти яблука. На кадрах манги проілюстровано, як він домагався до дівчини та хотів її зґвалтувати. На крики допомоги відгукнулися два білі голуби – символи чистоти та миру. Вони підлетіли до Змія та почали клювати його, завдяки чому Єва змогла вирватися та втекти, залишившись неторканою хтивим та лукавим божеством. Змій не міг прийняти того факту, що перша жінка не хотіла бути з ним, тому скоює доволі підлий учинок: він зриває плід із Дерева та надкушує його, після чого звинувачує в цьому Єву. Образ хитрого спокусника взятий з образу біблійного Змія:

«Але змій був хитріший над усю польову звірину, яку Господь Бог учинив». (Буття 3:1).

Єва постала перед Небесним Судом як звинувачувана, а в ролі свідка виступив Змій. Дівчині було присуджено вигнання з Раю, оскільки довести правоту людини в Суді Богів було неможливим. Під час оголошення вироку в зал зайшов Адам із повним кошиком яблук. Він почав надкушувати перед богами заборонені плоди та демонстративно випльовувати їх зі свого рота, коментуючи те, наскільки вони кислі, а також показує цим відразу до всіх богів, нібито всі вони такі ж кислі та «несмачні», хоч і привабливі ззовні. Залишивши весь Суд у ступорі,

він підійшов до Єви та промовив: *«Якщо ти йдеш, то я разом із тобою»* [4]. Змії вирішив завадити їм та помститися за «приниження» богів, напавши на Адама, проте чоловік умить із ним розправився. Він вийшов із Небесного Суду разом із Євою, перед цим промовивши до неї: *«Ідемо звідси. Разом ми створимо свій власний Рай»* [4].

Основною відмінністю від тексту Книги Буття є причина вигнання Адама та Єви з Раю, зокрема їхнього зв'язку зі Змієм. У Біблії вони є відступниками від догмату, якому велів слідувати Ягве, через що поплавилися своїм місцем у Небесному Царстві. Так склалося, що перший акт людського трансцендування, виходу за межі людської іманентності з еволюцією в духовну субстанцію, богослови трактують як непокопу та закладають ідею, немовбито це є злочином (за відомих причин, які немає сенсу перелічувати). Однак на цей мотив можна розглянути дещо по-іншому: до прикладу, як елемент виправданого несмирнення. Саме цю рису автори «Повісті про Кінець світу» закладають в образі Адама, втілюючи стратегію створення альтернативної та додаткової конотації сутності персонажа. Він не сприймається читачем як грішник, а отже, викликає симпатію, прихильність та розуміння.

Геймдалль, що виступає як коментатор та рефері під час Рагнарьоку, характеризує Адама як того, *«...хто отримав життя, але також породив і перший гріх»* [1]. Оскільки він б'ється за сторону людства, то поняття гріховності потрапляє під категорію «сірої» моралі. Він був створений богами, тому був змушений підкорятися їм, а відтак із цієї точки зору він є грішником. Водночас він б'ється за людей, стаючи «Прометеєм», який під час бою запалює вогонь у серцях усіх глядачів. Для грецьких богів титан, що дав іскру людству, також був тим, хто заслуговував покарання, але для живих істот він був рятівником, як і Адам. Його супротивник, Зевс, під час бою задає питання: *«Яка справжня причина того, чому ти так відчайдушно тут б'єшся?»* [4], у відповідь отримавши риторичне запитання від Адама: *«А чи існує чоловік, якому треба причина, щоб захищати своїх дітей?»* [4]. Усі люди були для Адама його дітьми, а він для них – справжнім батьком, що захищає їх. Відтак образ грішника зміщається, а чоловік стає втіленням «істинної людини», яка деформує ідею, неначебто супротив волі богів є гріховністю.

Отже, «Повість про Кінець світу» дає новий погляд на біблійний сюжет про «вигнання» Адама та Єви з Райського Саду, зокрема по-новому висвітлює сутності цих персонажів та трактує окремі елементи з Книги Буття. Манґа вміщує в собі низку інтертекстуальних кодів, які

виявляються в цитатах, алюзіях, а також традиційних символах та сюжетах, які, без сумніву поєднують сучасну японську графічну прозу з окремими елементами старозавітних сюжетів.

Список джерел та літератури

1. Umemura S., Fukui T., Ajichika. Record of Ragnarok (Manga) // Tokyo: Monthly Comic Zenon, 2018. Vol. 2, Chapter 7.
2. Umemura S., Fukui T., Ajichika. Record of Ragnarok (Manga) // Tokyo: Monthly Comic Zenon, 2018. Vol. 2, Chapter 8.
3. Umemura S., Fukui T., Ajichika. Record of Ragnarok (Manga) // Tokyo: Monthly Comic Zenon, 2018. Vol. 2, Chapter 9.
4. Umemura S., Fukui T., Ajichika. Record of Ragnarok (Manga) // Tokyo: Monthly Comic Zenon, 2019. Vol. 3, Chapter 10.
5. Umemura S., Fukui T., Ajichika. Record of Ragnarok (Manga) // Tokyo: Monthly Comic Zenon, 2019. Vol. 3, Chapter 11.
6. Umemura S., Fukui T., Ajichika. Record of Ragnarok (Manga) // Tokyo: Monthly Comic Zenon, 2019. Vol. 3, Chapter 12.

Зякун О. С.,
*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філософський факультет, 4 рік навчання, 033, Філософія*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ІДЕЇ ПОХОДЖЕННЯ СВІТУ В МІФОЛОГІЧНОМУ І СЕРЕДНЬОВІЧНОМУ ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСАХ

Ziakun O. S.,
*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philosophy, 4th year of study, 033, Philosophy*

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE IDEA OF THE ORIGIN OF THE WORLD IN MYTHOLOGICAL AND MEDIEVAL PHILOSOPHICAL DISCOURSES

Питання про походження світу відноситься до тих питань, на яке неможливо відповісти достовірно, найбільш авторитетна гіпотеза нічим не краще і не гірше від найбільш абсурдної, а полеміка між прихильниками креаціонізму і еволюціонізму – вічна, де одна і друга точна зору ґрунтуються на вірі (релігійній чи науковій). Релігія не має потреби у доведенні, вона констатує – «На початку Бог створив Небо та землю» – і хочеш вір, а хочеш не вір. Наука ж висуває теорії, які чимось подібні до наукової фантастики, які неможливо довести, і знову – хочеш вір, а хочеш не вір. Деякі з них добре обґрунтовані, як то теорія еволюціонізму, інші ж взагалі суперечать здоровому глузду, як то теорія стаціонарних станів, відповідно до якої світ існував вічно, а значить не має причини виникнення. В будь-якому разі, коли ми маємо справу з питаннями, достовірність яких не можна довести, то всі варіанти відповіді носять можливий характер.

В даній розвідці буде проаналізовано біблійну історію про походження світу, перший розділ з книги Буття, на основі міфологічного і філософського дискурсів. Виходячи з першого, ми спробуємо зрозуміти, на підставі яких міфологічних сюжетів виникає біблійна історія, виходячи з другого, спробуємо збагнути, якими філософськими ідеями послуговувалися середньовічні богослови при її тлумаченні.

В книзі Буття подається наступна послідовність «творення»: творення Неба і землі (1), на поверхні землі була вода, а над водою – темрява (2), творення світла (3), відділення світла від темряви (4), творення тверді/небозводу (6), відділення тверді/небозводу від землі (7), далі Бог збирає воду в одному місці, щоб стало видно суходіл (9),

творення на небозводі сонця, місяця і зірок, для відділення дня від ночі (14) і т. д. Як ми бачимо, всі вірші є багатозначними, тобто кожне з них можна тлумачити у різний спосіб, наслідком чого буде різне розуміння одного й того ж тексту. Однак про різні тлумачення мова піде трохи згодом, а тут зауважимо лише одну ідею, що лежить на поверхні, - протиставлення духовного і матеріального. Це протиставлення ми помічаємо тоді, коли читаємо, що Бог спершу створив Небо, а пізніше небозвід, що спершу Він створив світло, а потім сонце, що двічі Бог відділяє світло від темряви.

Перші ніж перейти до міфологічного аналізу варто зауважити, по-перше, що біблійну історію про походження світу ми будемо розглядати крізь призму міфології Близького Сходу; по-друге, Біблія містить не одну, а декілька історій про походження світу, і нас цікавить саме перша, т.з. історія жреців, що була написана після повернення євреїв з Вавилону; по-третє, коли мовиться про акт творіння, то йдеться про творіння порядку з хаосу, а не про творення матерії з нічого. Отже, окреслимо деякі подібності в біблійній чи єврейській історії з міфологією Близького Сходу.

Акт творення, як творення нащадків. Сім днів творіння закінчується словами «Це ось походження неба і землі, коли створено їх, у дні, як Господь Бог створив небо та землю». У вавилонських та єгипетських міфах «творіння» полягає в процесі зачаття. У вавилонському описується, що два океани (солоний і солодкий) народжують першу пару богів – Лахму і Лахаму (водяний мул), вони – Аншара і Кішар (лінія горизонту моря і неба), вони – Ану (бог неба) і Еа (богиня землі чи води), Еа народжує Мордука, який встановлює лад. В єгипетському міфі розповідається про бога сонця Атум-Ра, який виникає з Нуна (океану); за іншою версією виникнення Атум-Ра пов'язують з 8 первинними божествами, що символізували доісторичний хаос. Атум-Ра приводить хаос до ладу. В ранній формі міфу, Амут-Ра запліднює себе і народжує Шу і Тефнут – повітря і вологу, вони народжують Геб і Нут – бог землі і богиня неба, вони народжують Осіріса й Ізиду, що існували паралельно з Сетом і Нефтідою. Аккадський міф про творення містить генеалогічну таблицю, що запозичена у більш давній шумерській традиції. Ідея про творення, як творення нащадків збереглась у цитованому вірші в слові «походження», однак воно втратила своє первісне значення [3, С. 16, 29, 49].

Первинний стан всесвіту – водяний хаос. «А земля була пуста та порожня, і темрява була над безоднею, і Дух Божий ширяв над поверх-

нею води (1:2. Огієнко). Така сама ідея зустрічається в шумерських і вавилонських міфах. Шумерський: богиня Намму, ім'я якої означає «море», описується як «мати, що дала життя небу і землі». В інших міфах мовиться, що небо і земля первинно представляють собою гору, від їх союзу народжується бог повітря Енлиль, який відокремив землю від неба і створив всесвіт у вигляді неба та землі розділених повітрям. Вавилонський: первинний стан всесвіту описується як такий, де не існувало нічого, окрім двох океанів [3, С.7, 16]

Перемога над Хаосом. «T'hom» (водяний хаос) – це змінений варіант імені Тіамат, дракона хаосу, якого переміг Мордук, перш ніж приступити до творіння світу. Далі у вавилонському міфі мовиться, що Мордук розтинає тіло Тіамата на дві частини, одну з яких він закріплює на небі, щоб втримати верхні води на своєму місці. Це перегукується з текстом біблійної історії, де описується творіння небозводу. Подібна історія є в ханаанському міфі, коли Баал перемагає Мота (єврейською mot – смерть), що зустрічається в Пс. 47:15 «Наш Бог, що існує завжди, наш провідник в боротьбі проти смерті». В цьому контексті варто згадати іншу єврейську історію про творення (Пс. 73, 12-17), в якій Яхве вбиває Левіафана, а потім творить день і ніч, небесні світила і встановлює чергування пори року [3, С.43, 49].

На підставі наведених прикладів бачимо, що біблійна історія про творіння узгоджується з шумерською, вавилонською, єгипетською та ханаанською міфологією. Що ж до хетської, то вона не мала міфу про «творіння».

Середньовічний філософський дискурс про творіння розглянемо на прикладі двох представників східної патристики – Василя Кесарійського і Григорія Ніського.

Святе Письмо прочитували і коментували у два способи – буквальному і символічному. В першому випадку філософія відігравала ілюстративну роль для пояснення Писання, в другому – використовувалась для його тлумачення і роз'яснення. Василій Кесарійський був прихильником буквального прочитання, Григорій Ніський – символічного.

Василій Кесарійський написав натурфілософський коментар на перший розділ книги Буття – «Шестоднев», де він залучає багато даних з тогочасного природознавства, філософії, астрології і «герметичних» наук. Однак для нас важливо побачити не його обізнаність у тогочасних науках, а картину світу на яку він спирався у тлумаченні книги Буття.

Все суще поділяється Василієм на несотворене і сотворене. Несотвореним є лише Бог в трьох Його іпостасях. Все сотворене твориться Богом з нічого, з небуття. Подвійне походження всього сотвореного «з нічого» і «від Бога» визначило єдність у всіх видах пасивного (матерії) і активного (форми) начала. Оскільки пасивне є лише обернена сторона активного, то матерія в сенсі чистої пасивності (перша матерія Аристотеля) в дійсності не існує, а матерію оформлену, тобто сукупність тілесних речей (друга матерія Аристотеля) варто розуміти як таку, що походить від Бога. Василій вважав, що Бог не творить спершу матерію як таку, а потім з неї конкретні види тіл шляхом накладання форми; Він творить конкретні індивідуальні речі, що містять в собі пасивний і активний принципи, ці речі і утворюють весь світ. Все сотворене поділяється на сотворене в часі і поза часом. Сам акт творіння – позачасовий акт, що дає початок часові, який сам є лише формою існування чуттєвих, видимих речей. Світ чуттєвих речей, тобто земний світ, обмежений «небесною твердю» (перше небо), далі йде світ сотворений, однак існуючий поза часом (друге небо). Між першим і другим небом знаходиться область невидимого, умоглядного світла, що представляє собою образ вічного і непізнаваного божественного світла і прообраз земного чуттєвого світла.

В міркуваннях Василія Кесарійського можна помітити впливи неоплатонізму на таких прикладах: ділення буття на божественне, інтелігібельне і чуттєве подібне до плотіновського ділення: Єдине – Нус – Душа; Василій зберігає плотіновський варіант відношення між цими сущими: образу і прообразу, світла і відображення; його позачасовий «ангельський» світ є образ і відображення світу божественного і прообразом світу, що існує в часі (У Плотіна Нус – образ і відображення Єдиного і прообраз світової Душі). [1, С. 152, 153].

Григорій Ниський менш цікавиться питаннями творіння, однак як і Василій Кесарійський робить коментар до книги Буття під назвою «Захисне слово про Шестоднев», де міркує над питанням як матеріальний світ може походити від нематеріального Бога.

Матерія, вважає Григорій, – виникає в результаті комбінації різних властивостей, що взяті самі по собі є об'єктами умоглядного знання. Коли Мойсей сказав, що Бог сотворив небо і землю, то він говорив про небо і землю як про об'єкти відчуття, але висловився він так тому, що звертався до звичайних людей, які цікавилися лише чуттєвим. Однак необхідно зрозуміти, що умоглядне є самою субстанцією з якої твориться чуттєве. Те, про що розповідає Книга Буття, - це перш за

все творіння умоглядних сутностей, що становлять основу реальності (З, С. 54,55). В цих міркуваннях можна помітити ідею Платона про умоглядні сутності (ейдоси), а також ідею неоплатоніків про еманацию, тобто коли з Єдиного виникає умоглядне, з умоглядного чуттєве і навпаки, тобто повернення всього до Єдиного.

На цих двох прикладах ми побачили, що формування християнських доктрин тісно пов'язано із філософськими надбаннями античної філософії. Причина цього полягає в тому, що ніякої систематичної космогонії, космології і антропології взяти з Біблії у готовому вигляді було неможливо, тому всі ці частини християнського світогляду вони змушені були добудовувати власними силами прив'язуючи всі свої побудови до авторитету Письма.

Список джерел та літератури

1. Майоров Г. Г. Формування середньовічної філософії. Латинська патристика / Г. Г. Майоров. – М.: Думка, 1979. – 423 с.
2. Хук С. Міфологія Близького Сходу [Електронний ресурс] / С. Хук // Центрполіграф. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.twirpx.com/file/1810508/>.
3. Etienne Gilson. L'esprit de la philosophie medievale, Paris, Vrin, 1969.

Іванюк Г. Г.,

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філологічний факультет, бакалавр 3-го року навчання,
035: Українська мова та література
Науковий керівник: к.ф.н, доцент Федорів У. М.*

ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ЛЮДСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ ЗА МОТИВАМИ КНИГИ ОСИПА ТУРЯНСЬКОГО «ПОЗА МЕЖАМИ БОЛЮ»

Ivaniuk H. H.,

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philology, 3th year student, 035: Ukrainian language and literature
Academic adviser: Fedoriv U. M.*

GLOBAL CHALLENGES OF HUMANITY IN THE CONDITIONS OF WAR BASED ON THE BOOK «BEYOND THE LIMITS OF PAIN» BY OSIP TURYANSKY

Література завжди розвивається разом із суспільством. Кожні зовнішні та внутрішні зміни людства змушують літературу відгукуватися на них, шукати нові форми відображення дійсності. Сучасна українська література гостро реагує на війну, яка з 2014 року триває в Україні. З того часу було написано багато творів, до прикладу, «Інтернат» Сергія Жадана, про життя вчителя на Донбасі в умовах війни; «Сліди на дорозі» Валерія Ананьєва, українського військового, де розповідається про події, що відбувалися на Сході; «Чорне сонце» Василя Шкляра, про події війни очима бійця полку «Азов» та багато інших. Як можемо помітити, література ніколи не була байдужа до катастроф, особливо таких, як війна. Так було й за період Першої світової війни, у часи бойових дій, руйнувань, аморальних вчинків та масових утрат не лише військових, але й цивільних людей. Це також час, коли люди не жили, а існували, у нелюдських умовах. Тому українська література змушена була реагувати на масштабну катастрофу людства – Першу світову війну – засобами літератури.

У Відні 1921 року німецькою мовою вперше видано повість «Поза межами болю» Осипа Турянського. Твір переносить нас у часи Першої світової війни та вражає найбільше не епічною частиною перебігу боїв, а психологічною – змалюванням картини душі персонажів, які опинилися на межі життя та смерті. Автор переконливо зображує жорстокість подій війни, змальовує жахливі ситуації, у яких герої змушені помирати не від вогнепальних поранень, а від корчів в животі че-

рез голод. Де змушені думати, чи вбивати людину (часто не ворога, а побратима), – аби зігрітися завдяки його одягу. Усе це змушує задуматися над етичними цінностями. Проте, як зазначає сам автор, неможливо передати весь біль і страждання, якщо людина сама їх не відчула. Осипу Турянському довелося пережити полон, смерть побратимів від страшного голоду та холоду, боротися за власний порятунок. Саме це лягло в основу його повісті «Поза межами болю», де йому вдалося по-справжньому зобразити війну в художній формі з її суспільними та індивідуальними трагедіями.

Один із персонажів твору, Добровський, так реагує на те, що відбувається: «Прокляте те життя, в котрому слабший мусить загинути, щоб дужчий міг жити» [2, С. 69]. Вони якнайкраще передають авторську думку, у якій він засуджує тих, хто спричинив війну, і співчуває тим, хто потрапив у страшні її обставини. Семеро побратимів опинилися у полоні і після втечі звідти стають на шлях смерті. Смерті від холоду та голоду. Змарнілі обличчя, ями замість щік, одяг, що звисає на тілах, є результатом десяти днів без їжі. Мороз змушує їх танцювати «танець смерті»: хто перший упаде – помирає, а його одяг слугує «паливом» для вогнища. Всі вони скачуть по колу, періодично впадаючи у безумство своєї уяви. Вражений мареннями, перший, хто втрачає розум і стає жертвою – Бояні. Персонаж із самого початку здається найслабшим. Був першим, хто розплакався від страждань і в момент вразливості понад усе хотів зустрітися з матір'ю. Автор зображує не тільки героїчну сторону війни, де всі знають, за що та заради чого воюють, але також сторону сумніву, безнадії та жалю. Сумніву в наявності подвигу, безнадії в житті, жалю через втрату близьких.

Компанія складалася не лише з одного мученика. Усі втікачі, які зараз замерзали та каталися по землі від голоду, поверталися до свого щасливого й не дуже минулого. Як казав Штранцінгер: «Люди не є злі... не є добрі. Люди тільки нещасливі і – щасливі» [2, С. 86] Кожного персонажа спіткала жаклива доля. Штранцінгер пережив смерть матері та нареченої, яка стрибнула в ріку. Війна позбавила його зору та слів, і залишила єдину розраду у вигляді скрипки, яка стала його вустами та очима. Усі герої шанобливо ставилися до Штранцінгера, бо також бачили в ньому втіху. Він завжди вірив у найкраще і «бачив» світло майбутнього, тим час від часу заспокоював інших. Через гру на скрипці він передавав свій найтяжчий душевний біль, але також і свої найтепліші спомини. У цьому персонажі автор відобразив справжній дух всього людства. Дух, який проходить через коло страждань,

моментами зупиняючись перед яскравим сонцем, аби почерпнути з нього сили та натхнення, щоб рухатися далі. Дух Штранцінгера був вже давно поза межами болю, того кола страждань, як зазначали інші герої повісті. Він досягнув сонця [1, С. 50-56].

Осип Турянський звинувачував верхівку в ігноруванні потреб та використання людства, заради перемоги в боротьбі за владу. Його позиція яскраво простежується в персонажах. Добровський здавався кумедним та запальним персонажем, проте з його вуст завжди звучала істина тодішнього. «Хотів би я розбити скам'яніле небо і скинути всіх богів у цю безодню. Хай би боги, царі і всі можновладці, що кинули людство у прірву світової війни, перейшли оце пекло мук, у якому люди караються!» [2, 41 с.] — говорив Добровський, продовжуючи: «Сучасна війна обнизила людей до рівня найдикіших звірів» [2, С. 80]. Вони, як ті звірі, замкнені в подіях складних обставин, змушені думати про моральність та зберегти труп нещодавно померлого Бояні. Адже голод не було чим втамувати, тому тіло просило будь-що аби вижити, а душа кричала, що так не можна. Байдужість верхівки на ситуацію штовхала людей на злочини, хоча вони повинні були звернути на це неабияку увагу і мати змогу врятувати більшість. Автор повісті висуває проблему місії людини, оскільки вона незалежно від обставин повинна брати на себе відповідальність за скоєне. Товариші змогли зберегти в собі ту краплю моральності, попри тяжкі обставини, та уникнути в майбутньому докорів сумління.

Твір закінчується смертю шістьох побратимів. Усі, крім доктора Оглядовського померли, не витримавши подиху смерті. Останнього врятували сербські лікарі, які їхали з полоненими. Коли Оглядовського знайшли, він був непритомний і до тями його привело «українське слово» товариша неволі Василя Романишина. У цьому персонажі автор утілює своє слово, думку та загалом себе. Людина, яка переживала за кожного персонажа та готова була ділитися останнім з іншими. Сцена зі шматочком цукру, який Оглядовський розділив між всіма, показує його щирю душу. Незважаючи на становище, у якому вони опинилися, він перш за все залишився людиною. Він не був найсильнішим, проте його теплі спогади про родину, якими він марив на межі життя і смерті, не дали йому здатися та померти. Як і персонаж, автор пережив смерть усіх побратимів і, здавалося, чудом вижив. Тому цей випадок ліг в основу сюжету повісті. Приклад Оглядовського показує, що якою б ти силою не володів, найсильніше, що може у тебе бути –

душа. У душі зароджуються почуття, які здатні бути великою рушійною силою.

Отже, у повісті Осипа Турянського «Поза межами болю» зображуються події Першої світової війни та її жертви. Герої – прості люди, зі своїм минулим, переживаннями та болем. Кожен з них бореться до кінця, намагаючись протистояти всесвітньому злу. Злу, яке на думку автора, уособлюється в самих людях. Приречені душі героїв у останні хвилини свого життя зберігали краплю гідності в собі. Боролися з бажаннями та потребами, задля збереження людяності. Автор змалював реальну картину світу під час розбрату, байдужості та жорстокості. Усіх зачіпає війна, але попри це залишається добро, яке готове протистояти хоча б внутрішньому злу. Осипу Турянському вдалося виконати свої місію: зобразити жахливі реалії війни та велику силу людського світлого духу. Сьогодні Україна досі переживає тяжкі часи війни. Кожен воює на своєму фронті й кожен наближає країну до перемоги. Військові змушені тримати зброю в руках, волонтери допомагати в тилу, а місія письменників – боронити словом.

Список джерел та літератури

1. Лебедівна Л. Українське обличчя війни (Повість-поема О. Турянського «Поза межами болю. Картина з безодні»). Слово і Час. Київ, 2004. №12. С. 50–56.
2. Турянський О. Поза межами болю. Видавництво: Віхола. 2023 р. С. 176

Козяр В. В.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філологічний факультет, бакалавр 2-го року навчання,
035.01: Українська мова та література (Літературна творчість)
Науковий керівник: Челецька М.М., доцент кафедри теорії літератури та
порівняльного літературознавства*

**ВЕЛИКІ ПРОБЛЕМИ «МАЛЕНЬКИХ ЖІНОК»:
РОМАН ЛУЇЗИ МЕЙ ОЛКОТТ КРІЗЬ ПРИЗМУ
ФЕМІНІСТИЧНОЇ КРИТИКИ**

Koziar V. V.,

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philology, 2nd year student,
Academic advisor: Cheletska M. M., Associate Professor, The Department of Literary
Theory and Comparative Literary Studies
035.01: Ukrainian language and literature (Literary art)*

**THE BIG CHALLENGES OF 'LITTLE WOMEN':
A STUDY OF LOUISA MAY ALCOTT'S NOVEL
THROUGH THE LENS OF FEMINIST CRITIQUE**

Роман американської письменниці Луїзи Мей Олкотт «Маленькі жінки», виданий у 1868–1869 роках є цікавим з погляду на його багатогранність у способах зображення жіночих персонажів. Варто зауважити, що роман написаний наприкінці XIX століття, коли рух за права жінок лише набирив обертів. На той момент, коли жіночі студії лише починають утверджуватися, Луїзі Мей Олкотт вдалося за допомогою формату роману виховання для дітей донести до свідомості тогочасного суспільства вагомі й болісно-актуальні проблеми жіноцтва. Як стверджувала Вірджинія Вульф, через те, що бажання жінок змістилися з проблеми особистого на суспільне, вони почали писати по-іншому, по-новому розставляючи акценти й пріоритети, адже на зламі століть жінки були лише креатурами чоловіків [2, с. 78–86].

Навколишні зміни у соціумі впливають на висвітлення жіночої проблеми у романі Олкотт. Авторка намагається донести власні міркування, ховаючись за масками персонажів, навіть незважаючи на те, що її не розуміють у тодішньому соціумі, а редактори намагаються корегувати її висловлювання. І найважливіше, як нам видається, навіть попри деякі феміністичні проблеми, які з часом стали культурними пережитками, актуальність «Маленьких жінок» і для сучасного суспільства є показовою.

Олкотт створює чотирьох різних сестер з абсолютно полярними цілями та поглядами на життя. По суті, ми маємо справу з чотирма моделями жіночої поведінки, які образно спробуємо пояснити за допомогою таких означників:

- 1) "ідеальна господиня";
- 2) "непорочна ангелиця";
- 3) письменниця-антиангел;
- 4) художниця-"консерваторка".

Найстарша Мег, на перший погляд, виступає втіленням жіночності як ідеальна дружина, хоча її дії часто бувають ірраціональними та необдуманими. Також вона відкидає стереотипне мислення суспільства щодо побудови сім'ї та намагається залучати свого чоловіка до активного процесу господарювання та виховання дітей разом за порадами матері: «...не залишай його за межами дитячої, але навчи, як допомагати тобі там, де, власне, і його місце, так само, як і твоє» [3, с. 204]. Незважаючи на те, що Маргарет і є репрезентанткою типової хорошої дружини XIX ст., варто розглядати її як жінку, котра свідомо обрала свій шлях.

Удосконаленим образом уже без жодних промахів чи недоліків, окрім звісно фізичної нездалости, є Бет. Це «ідеальна» для тієї доби жінка, котра підпадає під усі канони непорочного ангела жіночності, чи пак, ангелиці. У сюжеті Бет помирає від своєї недуги, й ми згодні з думкою Дж. Сандгрена, що разом з нею помирає так звана «дівчина патріархальної системи цінностей» [4, р. 16–18]. У її образі авторка утверджує смерть цілої патріархальної епохи. Залишаючи після себе лише спогади та мотивації, Бет слугує ніби своєрідним важелем для наступних змін у системі.

Бунтарським образом жінки, яка повстає проти усталеного ладу, виступає письменниця Джозефіна Марч як повний антипод Бетсі у поведінці, поглядах чи діях. Їй випадає перейматися зовсім іншими проблемами. Її не переслідує фізична слабкість, але тільки закоренілий патріархат. І після смерті Бет вона мала б перейняти ті погляди й продовжувати плекати усталений лад, як і пообіцяла сестрі. Натомість Джо, не забуваючи про надбання і тягар минувшини, не зупиняється у своїй боротьбі. Друга сестра родини Марчів не хоче бути «другою статтю» й у суспільстві. Джо ламає канони маскулінного та фемінного, та не погоджується із приписаною їй другорядною роллю, де вона може бути лише доповненням свого чоловіка та окрасою дому. Джозефіна, попри суспільне несхвалення, з дитинства висуває претензії

усталеним порядком. Дівчина цікавиться притаманними для чоловіків видами діяльності і не розмежовує сфери життя на чоловіче та жіноче. Вона як утопійна жінка із трактатів Сімони де Бовуар, котрій вдається не залишатися другосортною завдяки особливому сприйняттю світу ще з дитинства [1, с. 275–317], і лише, коли дівчина покидає безпечний для своїх ідей дім, вона розуміє, що за межами будинку все інакше, що в цьому світі всі по-іншому сприйматимуть її як щось вторинне від чоловіка, і тоді вона починає ще активніше протистояти світові: «Я вважаю за краще робити все для себе самостійно й бути абсолютно незалежною» [3, с. 83]. Вона переймає основні чоловічі риси, поводить як питомий чоловік і відкидає усі рамки, в які її намагається помістити суспільство. Попри традиційний фінал, як для будь-якої героїні-жінки тієї доби, Джо все одно зберігає за собою маскулітні риси й у власній родині, так би мовити, обмінюється гендерними ролями зі своїм чоловіком.

Четверта сестра Марч – Емі найбільш неоднозначний персонаж. Адже, на перший погляд, юна художниця постає такою, котра намагається вписуватися у традицію, не відходити від норм поведінки та відповідати у суспільстві за всіма його критеріями. Однак, якщо ми поглянемо у сутність цієї персонажки, то побачимо істинні причини такої її поведінки. На відміну від своєї старшої сестри Джо, Емілі розуміє, у якому суспільстві й у який час вона живе, тому не висловлює скарг на весь люд та не робить публічних заяв про нерівність суспільства та місця жінки у світі. Вона намагається знайти вдалу шлюбну пропозицію, аби досягти своїх цілей та втілити свої амбіції. Емі прагне реформувати комуну, хоч й усвідомлює, що змінити чинний порядок відразу буде важко, тому для початку вона хоче увійти до історії мистецтва як видатна жінка-художниця. Заради цього Емілі й шукає вигідні партії та спокушається грошима Фреда: [Лорі]: «Королеви суспільства не можуть обійтися без грошей, тож ти збираєшся знайти хорошу партію й піти цим шляхом? <...> звучить дивно із уст однієї з дочок твоєї матері»; [Емі]: «Проте це правда» [3, с. 222]. Однак варто пам'ятати, вона шукає грошей у чоловічих гаманцях лише заради своєї мети та амбіцій. Дівчина навчається, працює над собою та розставляє пріоритети на користь насамперед власного вдосконалення як мисткині. В образі наймолодшої сестри відображено певну полеміку щодо характеру Джо, яка йде всупереч суспільству і стає йому поперек горла. Натомість Емі критикує суспільство іншими, прихованими методами – тим, що воно вважає своїми нібито «заслугами». Відтак,

на нашу думку, образ Емілі Марч теж є надзвичайно реформістським для тієї доби: незважаючи на її доволі консервативні вчинки її думки є абсолютно новаторськими з погляду того часу.

При цьому не варто забувати про стирання питомої фемінності та маскулінності у романі Олкотт, яка навмисне наділяє своїх чоловічих персонажів «м'якими» для тогочасного соціального кола рисами характеру, натомість жінкам надає питомо маскулінних характеристик. Її чоловіки плачуть, дратуються, доглядають за домашнім затишком та перетягують на себе ковдру домашніх обов'язків. Маленькі ж жінки авторки дозволяють собі гнів, непростення, жаргонні висловлювання чи й ненормативну лексику, практикуються у чоловічих розвагах, зокрема у кінній їзді, та дбають про матеріальний добробут, заробляючи власною працею задля забезпечення сім'ї. Американська письменниця своїм письмом розриває канони, відтак гендерні ролі, зрештою, у ХХ ст. все-таки змінюються, тобто прозу Олкотт можна вважати предвісником четвертої хвилі фемінізму з його тенденціями до спроб усунення гендерних стереотипів, які століттями формувалися на основі, як декому, можливо, досі здається, непорушних патріархальних цінностей.

Отже, роман «Маленькі жінки» є по-особливому унікальним через свою безумовну актуальність навіть для сучасного читача, адже саме в ньому утверджується провідна ідея фемінізму на теперішній стадії його розвитку: кожна жінка має право обирати свій життєвий шлях на власний розсуд, керуючись власними бажаннями бути або берегинею сімейного затишку, доглядаючи за домом і виховуючи дітей, або амбітною і самодостатньою матеріально забезпеченою панною до кінця своїх днів, або універсальною жінкою, яка вміє поєднувати ділову кар'єру та сімейні цінності. Зразком для наслідування і формування образу сучасної жіночності щодо вільного вибору своєї долі можуть слугувати, власне, сестри Марч.

Авторка зображує чотири різні жіночі образи, де в Мег втілює тип так званої ідеальної домогосподарки, котра наводить порядок вдома не тільки у буквальному значенні, а й успішно облаштовує атмосферу домашнього затишку. Бет можна ототожнювати з непорочним ангелом, котрий символізує самопожертву та є зібранням усіх людських чеснот і моральних цінностей. На противагу їй існує «антиангел» – поборниця застарілої системи й революціонерка Джо. Однак ідеальним варіантом життєвої проєкції слугує Емілі – ліберальна консерваторка, яка співіснує за правилами системи, але повільно намагається змінити її.

Таким чином, за допомогою метафоричних проєкцій жіночності авторка демонструє «смерть» старої системи й заміну її новою, більш відважною та зухвалою, хоч і не надто претензійною, а з певними усталеними судженнями та нормами.

Роман Луїзи Мей Олкотт «Маленькі жінки» – це довершений роман виховання із рисами феміністичної прози, котрий став свого часу революційним явищем, але не втрачає актуальности й дотепер, як і персонажі цього роману. Проблематика позаминулого століття по-новому актуалізуються у сучасних кіноекранізаціях та театральних виставах, що є показовим для розуміння фемінізму як тенденційного процесу в різних соціально-історичних умовах.

Список джерел та літератури:

1. Бовуар С. де. Друга стаття : у 2 т. ; пер. з фран. Н. Воробйова, П. Воробйов, Я. Собко. Київ: Основи, 2017. 368 с.
2. Вулф В. Жінки та розповідна література. Незалежний культурологічний часопис "І". 2000. Ч. 17. С. 78–86
3. Олкотт Л. М. Маленькі жінки ; пер. з англ. Б. Носенюк ; іл. Т. Калюжна. 2-ге вид. Харків : Фоліо, 2022. Т. 2. 331 с.
4. Sundgren J. K. Feminist practices and representation of women characters in Little women : degree thesis. Halmstad, 2022. 21 p.

Крестинич Д.П.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
факультет міжнародних відносин, бакалавр 1-го року навчання,
291: Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії /
Міжнародна інформація
Висоцька М.А*

ЗАГАЛЬНИЙ НАРИС ВІДОМОСТЕЙ ПРО УКРАЇНСЬКІ ДІАЛЕКТИ

Krestynych D.P.

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Faculty of International Relations, the
1st year of study, 291: International relations, public communications and regional
studies/International information
Vysotska M.A.*

GENERAL OUTLINE OF INFORMATION ABOUT UKRAINIAN DIALECT

1. Що таке діалект? Особливості його творення

Український діалект – це регіональний варіант мови, який сформувався внаслідок історичних аспектів та географічних особливостей певної території.

Основну роль в творенні та розвитку діалектів відіграв інформаційний простір, адже мова і є джерелом інформації, яке використовують її носії, тому географічні особливості значно впливають як і на говірки, так і на саму мову загалом. Підтвердженням цього є те, що в Карпатах різноманітність діалектів значно більша, ніж на території українського степу. Така ситуація зумовлюється тим, що гори формують собою бар'єр для мовців, сепаруючи їх одне від одного, тому мова місцевого населення розвиваються автономно. Згадуючи про географічний аспект, слід розповісти про обмін інформацією з сусідніми народами, адже, якщо ми зробимо аналіз українських діалектів, то побачимо, що велика частина лексики є спільною або схожою з сусідніми народами, до прикладу, лемківські слова: юж (вже), гнес (сьогодні), вшитко (все), кедь (як, коли) є співзвучними з мовами сусідів (словацькою та польською).

Тепер від географічних особливостей перейдемо до історичних аспектів. Внаслідок багатьох подій з плином часу наша мова змінювалась. На наш діалект колосальний вплив вчинило перебування у складі інших держав. Прикладом цього є запозичення в говори південно-західного наріччя німецьких слів, унаслідок перебування Галичини у складі Австро-Угорщини, а такі слова як дах і цвях пізні-

ше стали літературними. Також аналогічно у закарпатському діалекті фіксуємо багато угорських слів.

2. Наріччя, діалект, говірка. Термінологія та різниця між ними

Наріччя (супердіалект) – угруповання діалектів якої-небудь мови на основі спільних діалектних рис [5]. Зараз загальноприйнятим вважається виокремлювати три наріччя (тричленний поділ).

Діалект (говір) – сукупність місцевих особливостей мови широких мас певної території [5].

Говірка (субдіалект) – різновид загальнонародної мови, поширений на невеликій території. Складова діалекту, виокремлена, через локальні особливості. [5]

В Україні виокремлюють три основні наріччя: північне, південно-західне і південно-східне, які діляться на діалекти, такий поділ запропонував український вчений Кость Михальчук, проте перший поділ на наріччя зробив Михайло Максимович у 1838 році. Пізніше у 1845 році Іван Вагилевич виділив два наріччя: галицьке і київське (такий тип поділу називається двочленним)

3. Північне наріччя

Розповсюджене на півночі України. На півночі воно сусідить із перехідними українсько-білоруськими діалектами, які характерні для Берестейщини і Пінщини, розділяючи їх від південно-західного наріччя білоруської мови. Межі цього північного наріччя простягаються від лівого берега річки Нарев до лівого берега річки Горинь. З півночі воно межує з Росією і тягнеться на південний схід вздовж кордону України і Росії. На лівому березі Дніпра межа цього наріччя менш чітко визначена і проходить приблизно вздовж кордону між Україною та Росією. Західна межа окреслена річкою Західний Буг. Південна межа визначається за допомогою лінгвістичних ознак, які розповсюджуються вздовж певної лінії, що простягається від польського міста Влодава до Володимир-Волинського, на північ від Луцька, Рівного, Новограда-Волинського, Житомира, Києва, до впадіння річок Десна, Остер і Сейм. Північне наріччя поділяється на три діалекти: східнополіський (лівобережнополіський), середньополіський (правобережнополіський) і західнополіський (волинсько-поліський). Ці діалекти відрізняються один від одного, але мають спільні особливості, які відрізняють

північне наріччя від південно-західного і південно-східного наріччя, і визначають перехідну природу мови між українською та білоруською.

Особливості: наявність дифтонгічних звуків, присутні нестягнені форми прикметників та стягнені форми займенників, акання у ліво-бережних говірках, ствердіння [р], поширення афери, збереження дзвйнкості тощо. [3.с. 48–50]

Північне наріччя дуже важливе для науковців, оскільки на ареалі, де воно розташоване, не відбувалось переселень та значних змін населення. Внаслідок цього, мовлення регіону законсервувалось та зберегло свої старі риси. До прикладу, давня форма дієслів минулого часу (писалисмо, ходилисте тощо). [3.с.61]

4. Південно-західне наріччя

Воно охоплює мовні говори на південно-західних територіях України, а також на прилеглих землях Молдови, Румунії, Угорщини, Словаччини і Польщі. Певні види південно-західного наріччя поширені у Сербії (воєводина), Канаді (канадський діалект української мови) та США.

Межі південно-західного наріччя співпадають з кордонами інших мов. З півдня і заходу воно межує з іноземними мовами. З півночі, умовна лінія, що пролягає через Володимир-Волинський, Луцьк, Рівне, Новоград-Волинський, Житомир і Фастів, розділяє південно-західне наріччя від північного наріччя. Умовна лінія від Фастова до Білої Церкви, Ставища, Тальне, Первомайська, Ананьїва і нижньої течії Дністра відділяє південно-західне наріччя від південно-східного наріччя. [2]

Південно-західне наріччя включає різні діалекти, через складну історію населення південно-західного регіону України від давніх часів до середини 20го століття. Ця історія включає в себе адміністративні кордони, поділ території між різними державами, що призвело до різних лінгвістичних впливів. Внаслідок цього в південно-західному наріччі виділяють три групи діалектів:

Волинсько-подільська, яка включає в себе говірки Волині і Поділля. Галицько-буковинська група, до якої зараховуємо наддністрянський, гуцульський, надсянський та покутсько-буковинський говір. Карпатська група, який включає в себе бойківський говір, закарпатський і лемківський говір, поширені в Карпатах та їх околицях. [2]

5. Південно-східне наріччя

До нього входять слобожанський, наддніпрянський та степовий діалекти.

Відсутність звука [Ф], замість нього використовують звуки [ХВ] або [Х] (хвіртка, хвастів)

Інфінітиви мають суфікс -ть (ходить,писать) [З.с.113]

Пом'якшення у закінченнях дієслів другої дієвідміни я (ходю, бродю, просю etc) [З. с.117]

6. Українські діалекти та літературна мова

Діалекти значно старіші, ніж літературна мова, адже вона утворилася вже у модерну добу на основі середньонаддніпрянського діалекту. Прийнято вважати «Енеїду» І. Котляревського як основоположний твір української літературної мови. Деякий час на території України діяли два правописи: жилехівка (на основі південно-західного наріччя) та кулішівка (на основі південно-східного наріччя), через те, що наша батьківщина була розділена між різними державами, але згодом верх взяв стандарт мови, сформований на основі говірок центральної України.

Діалекти значно розвинули літературну мову, проте зараз, в добу технологій, для зручнішої комунікації люди переходять на єдиний стандарт мови, цим нехтуючи автентичними говорами. Значний вплив на вимирання діалектів також має і урбанізація, оскільки у містах діалекту вижити дуже складно. На жаль, з роками тенденція до вимирання діалектів тільки збільшується, тому ми маємо робити все, щоб зберегти хоча б частину особливостей нашої мови.

Список джерел та літератури:

1. Ізборник. ПІВДЕННО-ЗАХІДНЕ НАРІЧЧЯ. Електронний ресурс: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um159.htm>
2. Ізборник. ПІВДЕННО-СХІДНЕ НАРІЧЧЯ. Електронний ресурс: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um160.htm>
3. Матвіяс І. Г. Українська мова та її говори. Київ: Наукова думка,1990. С.169
4. Пиртей П. С. Короткий словник лемківських говірок / Упорядкування й підготовка до друку Є. Д. Турчин. Івано-Франківськ. 2004. 364 с.
5. Словник української мови / Редкол.: І. К. Білодід та інші. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 1–11. Електронний ресурс: <http://sum.in.ua/>
6. Шевельов Ю. В. Історична фонологія української мови. Гальдерберг, Німеччина. 1979. С. 1068.

Кузьмак Д. А.,
*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
історичний факультет, 4 рік навчання, 014: Середня освіта. Історія
Науковий керівник: доцент Середяк А.В.*

ЛЮДИНА-ЛЕГЕНДА ІВАН ДЗЮБА: ПОГЛЯД КРИЗЬ ПРИЗМУ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ

Kuzmak D. A.,
*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Faculty of History,
4th year student, 014: Secondary education. History
Research supervisor: Associate Professor Seredyak A.V.*

THE LEGENDARY MAN IVAN DZYUBA: A LOOK THROUGH THE LENS OF A CRIMINAL CASE

Особа українського літератора, дисидента, громадського діяча Івана Дзюби не потребує реклами: це людина-легенда другої половини ХХ ст. Про нього написано ряд наукових розвідок, без згадки про його діяльність чи праці немає і не може бути жодної розвідки з історії шістдесятництва, українського дисидентства, опору комуністичному режиму в радянській Україні. Його творчий та літературний доробок золотими літерами вписаний в українську публіцистику, водночас продовжує захоплювати дослідників та читачів, виблискуючи новими гранями таланту автора. Ми з спробуємо подивитися на Івана Дзюбу крізь призму кримінальної справи, відкритої на талановитого, перспективного редактора органами КДБ у квітні 1972 р. (розсекречена в 2011 р.)⁶². Кримінальні справи відкриваються на злочинців – отже Дзюба, на думку радянських органів був порушником закону. В чому ж була його провина, як він, та його оточення відреагували на арешт, довге слідство з перебуванням під вартою і, зрештою звільнення?

Матеріали справи засвідчують, що Іван Дзюба став об'єктом переслідувань ще задовго до арешту 12 квітня 1972 року. Вже на початку літературної діяльності він висловлював глибоку стурбованість станом національної культури та самоідентифікації українського народу. Його літературні твори та публікації були заборонені радянською владою через їхній “націоналістичний” характер, що в дійсності відображало дещо романтичну віру в право на свободу особистості в УРСР.

⁶² Галузевий Державний Архів Служби Безпеки України (далі ГДА СБ України), справа № 69260 у 18 томах.

У 1960-х роках Іван Дзюба став одним із провідних діячів українського національного відродження та боротьби за права людини. З гордістю зберігав посвідчення члена Спілки письменників України (1959 р.) та Спілки письменників СРСР (1960 р.). Обидва документи донині зберігаються в кримінальній справі⁶³ – документи, які зобов'язували власника до активних дій. У кінці 1965 І, Дзюба надсилає до ЦК КПУ листа з протестом проти арештів української інтелігенції. До листа додає рукопис, який став пізніше відомим памфлетом “Інтернаціоналізм чи русифікація?”⁶⁴. Детально опрацювавши джерела він звертає увагу влади на становище української нації в СРСР, відверто подає приклади русифікації, українофобії, великодержавного шовінізму. У день 25-ліття початку розстрілу євреїв у Бабиному Яру (вересень 1966 р.), Дзюба разом з В. Некрасовим, Г. Снегірьовим і В. Войновичем виступає перед учасниками недозволеного траурного мітингу. У 1967-му – приїздить на суд над В. Чорноволом і підписує лист протесту першому секретареві ЦК КПУ П. Шелесту, де вказує на порушення процесуальних норм ведення слідства, а суд характеризує як помсту людині, яка насмілилася критикувати державні органи влади. Така активність не могла не привернути увагу органів держбезпеки. Очевидно Дзюба це розумів. Ще до арешту, у “Поясненні” для КДБ⁶⁵ (15.01.1972 р.) він описує, що спонукало його до активних, хоч і загрозливих дій: “Зламним моментом у моїй біографії був, мабуть, 1965-й рік, коли я написав лист до ЦК КПУ у справі проведення тоді арештів... Головне – я вважав (і зараз вважаю), що арешти не є шлях до вирішення наболілих суспільних проблем, що вони тільки загострюють їх.... Офіційні кола мовчали. Серед тих, хто багато в чому не погоджувався з офіційною національною політикою, також не знайшлося кому виступити одверто, принципово і на всю широчінь питання. Тоді довелося взятися за цю справу мені”. Рукописи Дзюби засвідчують красу і багатство української мови засудженого, в той час як “Анкета арештованого”⁶⁶ та ряд інших державних документів українського комітету держбезпеки написані російською, що також є прямим свідченням русифікації радянської України.

Вперше Дзюбу затримали під час арешту і обшуку у квартири І. Світличного 12 січня 1972 року. Тоді Івана Михайловича відпусти-

⁶³ ГДА СБ України, спр. № 69260, т.1, конверт 27.

⁶⁴ Іван Дзюба, Інтернаціоналізм чи русифікація? (Мюнхен: Сучасність, 1968), 263.

⁶⁵ ГДА СБ України, спр. № 69260, т.1, арк. 204-219.

⁶⁶ Там само, т. 1, рк. 13-15.

ли, однак провели обшук в його квартирі і вилучили 84 документи “ідейно шкідливого та наклепницького змісту”⁶⁷. 18 квітня 1972 р. Дзюбу таки арештували. Чим закінчиться для редактора видавництва “Дніпро” кримінальна справа, яскраво засвідчує постановою про обрання запобіжного заходу – взяття під варту (12.04.1972 р). Ще до проведення слідства та суду слідчі Кольчик, Пивоварець та Федорук встановили: “Зібрані докази свідчать про те, що Дзюба, проводячи антирадянську агітацію та пропаганду, вчинив злочин, передбачений ч. 1 ст. 63 КК УРСР, за який законом передбачається покарання у вигляді позбавлення волі”⁶⁸.

Слідство у справі Дзюби тривало майже рік (кінець – 18.01.1973 р.). Його арешт спричинив обурення та велику хвилю підтримки в Україні та за її межами. Врешті, перебування довгий час у в’язниці ускладнило хронічні хвороби – відкриту форму туберкульозу та цироз легень. Слідству, звісно ж, діагноз підсудного був відомий. Медичні документи вже давно були долучені до справи⁶⁹. Імовірність пережити тюрми та виправно-трудова табори була мізерною. Слідчі вимагали покаяльного листа. Дружина благала не губити себе і родину. Вирок у справі Дзюби передбачав 5 років позбавлення волі у виправно-трудовах таборах (15-16.03.1973 р.)⁷⁰.

В жовтні 1973 року Дзюба написав звернення до Президії Верховної Ради УРСР про помилування. Влада не пішла на компроміс без серйозної компрометації перед громадськістю, де Іван Дзюба був символом опозиції. Відтак він змушений був зректися своїх, до того міцних, позицій в русі опору. Під час суду дає потрібні слідству пояснення щодо праці “Інтернаціоналізм чи русифікація?”, як основної причини його ув’язнення.⁷¹ Він відкидає або спростовує більшу частину своїх аргументів, які наводив у памфлеті: “В роботі писалось, що в СРСР ведеться нещадна ревізія ленінських принципів національної політики, що є дуже категоричним і неправильним. Зараз я не вважаю, що в нас проводиться нещадна ревізія ленінської національної політики. Ці слова я написав під враженням арештів та висловів на XXII з’їзді КПРС. <...> Я вважаю, що процеси, які відбуваються зараз між Союзними республіками в нашій країні – це усе про зближення націй.” – сказав

⁶⁷ ГДА СБ України, спр. № 69260, т.1, арк. 241.

⁶⁸ Там само, т. 1, арк. 9-10.

⁶⁹ ГДА СБ України, спр. № 69260, т.1, арк. 24.

⁷⁰ Там само, т. 18, арк. 280-291.

⁷¹ Там само, т.18, арк. 147-196.

Іван Дзюба.⁷² Також пояснює свою причетність до промови в Бабиному Яру, де, як він був змушений заявити, “опинився випадково”. Фігурує там багато прізвищ відомих осіб, таких як Світличний, Чорновіл, Коцюбинська, Франко, Стус, судили яких також за розповсюдження праць та листів Івана Дзюби. Відмовлявся підсудний також від ролі лідера та ідеолога національно-демократичного руху, ролі, якої очікувала від нього українська інтелігенція. Водночас, матеріали кримінальної справи засвідчують, що Іван Дзюба не розкрив жодної інформації, яка могла б поставити під сумнів діяння його друзів. Він, в основному, лише підтверджував існуючі дані, які були зібрані від інших обвинувачених та свідків. Для дружини, Марти Володимирівни, головною метою було визволити чоловіка з-під арешту за будь-яку ціну. Дзюбу звільнили, однак після виходу з тюрми не залишили в спокої. КДБ продовжувало пильно наглядати, а громадські обвинувачення, такі як: “не виправдав очікувань” і “зрадив” завдавали болю.

Кримінальна справа Івана Дзюби яскраво ілюструє, як діяла система тиску на інакодумців, усіх, хто наважувався висловлювати власні, відмінні від лінії правлячої партії думки. Радянська влада намагалася розсварити та позбавити мотивації дисидентів, але навіть попри арешти, вони продовжували свою боротьбу.

Звільнення та заява Івана Дзюби викликали розгубленість та дуже болючу реакцію його друзів. Як згадував сам І. Дзюба, лише три особи відвідали його в ті часи. Це були Віктор Некрасов, Микола Лукаш і Григорій Тютюнник.⁷³ Отож, для багатьох шістдесятників важливішою була боротьба за національні права, а не життя людини! Померти в ув'язненні чи написати покаяльного листа? Загинути, чи ще багато зробити для свого народу, як це вдалося Іванові Дзюбі? Важкий вибір повинен був зробити кожен для себе. Близька соратниця Дзюби – Михайлина Коцюбинська згадувала один цікавий епізод розмови дружин Івана Світличного та Івана Дзюби: “І от я йду посередині, з правого боку Льоля Світлична, з лівого – Марта Дзюба. І обговорюємо суд Світличного. Льоля каже: “Хай буде повна котушка, тільки щоб він не розколовся! Це його вб'є, він не зможе з цим жити!” Марта: “Льолю, ну що Ви таке кажете! Треба, щоб він вийшов на волю!”⁷⁴ Насправді, обоє мали рацію, в кожного своя правда. Михайлина Коцюбинська

⁷² ГДА СБ України, спр. № 69260, т. 18, арк. 173-174.

⁷³ Іван Дзюба, *З криниці літ*, (Київ: ВД Києво-Могилянська академія, 2007), т.3, 835.

⁷⁴ Михайлина Коцюбинська (1931 р. н.), записав Євген Захаров, м. Київ, 1997 р., доступ отримано 12 жовтня 2023, <https://museum.khpg.org/1628664310>

дуже болісно відреагувала на покаяння: “...як це боляче. Лейтмотив я пам'ятаю, що у мене відчуття удару в спину.”⁷⁵ Водночас Віктор Некрасов заспокоював друга, та говорив слова підтримки: “Якого б листа ви не написали, ви зробили важливу справу для всіх нас: ви залишилися живі. Це для мене особисто важливіше за всі слова, які ви написали. Ви для мене залишилися тим, ким були.”⁷⁶ З притаманною непримиренністю відреагував на звільнення Дзюби Василь Стус: “Твоє ім'я стає символом зацькованості та жалюгідності, й через це кожного із твоїх учорашніх шанувальників не може не огортати болюча думка: хто ти єси, Іване? ...Ти відмовився від одного ґетто заради другого, хоч добре знаєш: те друге – куди більш задушливе.”⁷⁷

Ім'я Івана Дзюби залишилося в історії синонімом рішучості та відданості ідеям політичної та культурної незалежності України. Кримінальна ж справа борця за національні права українців є яскравою ілюстрацією тиску радянської системи на свободу слова, особистості, власної гідності, а нерідко і права на життя.

⁷⁵ Михайлина Коцюбинська (1931 р. н.), записав Євген Захаров, м. Київ, 1997 р., доступ отримано 12 жовтня 2023, <https://museum.khpg.org/1628664310>

⁷⁶ Євген Захаров, “Реакція Віктора Некрасова на покаяння Івана Дзюби”, Дисиденський рух в Україні, 11 січня 2022 року, доступ отримано 12 жовтня 2023, https://museum.khpg.org/1628664316#_ftnref1.

⁷⁷ Справа Василя Стуса. Збірка документів з архіву колишнього КДБ УРСР. Укладач Вахтанг Кіпіані. (Харків: Віват, 2020), 74.

Массик А.О.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
факультет прикладної математики та інформатики,
2 рік навчання, 122: Комп'ютерні науки*

Тема: Глобальні виклики людства: суспільство, держава, індивід

**«ВАЖКІ ЧАСИ ПОРОДЖУЮТЬ СИЛЬНИХ ЛЮДЕЙ. СИЛЬНІ ЛЮДИ
СТВОРЮЮТЬ ХОРОШІ ЧАСИ. ХОРОШІ ЧАСИ ПОРОДЖУЮТЬ
СЛАБКІХ ЛЮДЕЙ. СЛАБКІ ЛЮДИ СТВОРЮЮТЬ ВАЖКІ ЧАСИ».
ТОГОЧАСНЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ПРИКЛАД СИЛЬНИХ ЛЮДЕЙ
ІЗ ЦИТАТИ ШЕЙХА РАШИДА**

Індивід — окремий організм, який існує самостійно, зокрема людина, особа, одиничний представник роду людського. [1] Саме таке визначення слова "індивід" ви отримаєте при звичному для сучасності процесу пошуку інформації. Та чи можна обмежити це визначення лише такими словами? Індивід – це щось більше ніж окремий організм, особа, це хтось. Хтось здатний тверезо чи не дуже мислити, приймати рішення, створювати, креативити. Як-не-як, один індивід створив Вікіпедію, інший вписав у неї це визначення. Група таких індивідів утворить суспільство. А суспільство — це самодостатня соціальна система, основою якої є взаємні стосунки людей, що складаються в процесі реалізації особистих потреб кожного. [2] На мою думку, ці два поняття є взаємопов'язаними, оскільки перше з них є частиною другого, а воно у свою чергу складається з багатьох перших. Тобто, індивід як частина суспільства та суспільство, що утворене з індивідів. В цій темі присутнє ще одне поняття, держава. У вільній енциклопедії держава — це формальний інститут, який є формою організації політичної спільноти під управлінням уряду; суб'єкт політики, ядро політичної системи. [3] Форма організації політичної спільноти, тобто частина суспільства. Тут також можна простежити зв'язок із попередніми термінами. І оскільки мова йтиме про глобальні виклики людства, я б хотіла висловити свою думку саме у цьому руслі.

Свого роду індивід може стати цим глобальним викликом. Єдиний представник суспільства може своїми діями впливати на всю державу, ба більше, все суспільство. Маємо живий приклад президента сусідньої держави. Його дії змінюють потік історії, світосприйняття частини суспільства та багато чого ще. Протягом усієї історії нашого народу ми боремося за власну свободу, за наші території, можливість бути на

рівні з іншими державами. Якщо розглядати питання глобальних викликів людства під призмуо історії українського народу, можна помітити закономірність. Так звані "сильні" історичні постаті змінювали "слабких" і навпаки. Це чергування відбувається і досі, змінюється лише обставини та відрізки часу.

Та глобальними називають проблеми, які стосуються всього світу, призводять до значних, нерідко незворотних соціально-економічних і біологічних втрат на планеті, створюють загрозу існуванню людства і потребують для свого розв'язання координованої співпраці всіх країн. Серед сучасних глобальних проблем розрізняють кілька груп: політичні, етнічні, демографічні, економічні, соціальні, продовольчі, екологічні. Серед них, своєю чергою, виокремлюють вузьчі аспекти, що впливають на окремі сторони життя людства. Наприклад, проблема етнічних воєн, енергетична проблема, проблеми освіти та охорони здоров'я тощо. [4] На основі вищевказаного, можу додати, що етнічні війни, як на мене, і є одним із важливих викликів людства. Навіть попри те, що вони є у вузькому аспекті цієї теми. Вони відіграють чималу роль у тогочасному суспільстві.

Існує безліч думок стосовно того, коли ж людство зможе позбутися воєн цілком, коли ми викоринимо усі хвороби, коли настане той дзен між технікою і природою. І зрозуміло, що відповідей на ці питання поки у нас нема, але доречніше було б спитати не це. Шукати відповіді на питання коли це станеться хороша ідея. Та значно краща – це ставити питання: "Яким чином це зробити?". І як-тільки буде це питання, думки стосовно нього, початок дій. Це стане першим кроком до цього "коли".

Отож, від питання коли і яким чином ми позбудемося цих лих я пропоную перемкнутися до питання як власне "я" може з цим допомогти. Оскільки тема війни є актуальною й до сьогодні, я вважаю, що про це не варто мовчати. Ні тим, кого фізично вона не зачепила, ні тим хто пережив усе, що важко й увявити. Наша нація принагідно доводить усьому світу чи не щодня на протязі свого існування про нашу незламність та єдиність. Зокрема тому, що ми діємо злагоджено, власне така співпраця українців і надихає наших сусідів. Кожна велика праця починається з чогось геть незначного на перший погляд. Тому внутрішній світ людини теж свого роду виклик. А глобальний він тим, що при порушенні рівноваги всередині однієї людини, можна зруйнувати середину багатьох інших. Навмисно це буде чи ні, головне не це. Головне те, що часто заглиблюючись у себе ми перестаємо бачити

навколишній світ, людей в ньому. На жаль, це може наштовхнути нас на безліч помилок. Українці, — незламні не тому, що вони закрились у собі, ми незламні тому, що при хаосі всередині ми не перестаємо бути людьми. Ми дбаємо про близьких, про наших захисників, робимо усе задля блага нашої країни.

Глобальні виклики починаються із нас. Ми можемо стати причиною їх утворення, уже стали. Та це не означає, що це не можна виправити. Навпаки, це дає змогу довести усьому світу, довести собі, що ми зможемо побороти проблеми, хай які б вони не були. Варто лише не забувати про людей навколо та совісніше ставитися до того, що отримуємо задарма.

Список джерел та літератури:

1. [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%B4_\(%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B0\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%B4_(%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B0))
2. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE>
3. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B0>
4. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BB%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8_%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0

Плескач О. М.

*Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, м. Чернівці,
факультет історії, політології та міжнародних відносин,
бакалавр 4-го року навчання, 032: Історія та археологія
Науковий керівник: к.і.н., ас. Руснак О. В.*

ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ВОЛОДИМИРА ІВАСЮКА

Pleskach O. M.

*Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Faculty of History
Political Science and International Relations,
4th year student, 032: History and archaeology
Academic supervisor: PhD, Rusnak O. V.*

COMMEMORATION OF VOLODYMYR IVASIUK

Володимир Івасюк – справжній скарб української культури. Із початком повномасштабної війни на території України, творчість Івасюка отримала новий поштовх, подарувавши українцям надію та гордість за себе. Пісні Володимира, як і 50 років тому, зазвучали звідусіль, і знову стали символом боротьби.

Володимир Івасюк створив велетенський пісенний, режисерський та літературний спадок, тим самим залишивши значний слід в історії нашої держави. Вшанування пам'яті композитора є не лише актом поваги до його творчості, але й невід'ємним фактором побудови консолідованого суспільства, підсилення національної гордості та створення джерела натхнення до формування самосвідомості українців. Саме тому, дана тема є актуальною.

Вшанування пам'яті особистості може виражатися у різних способах, які віддзеркалюють визнання її внеску у суспільство та культуру. Серед усіх типів ми виділили такі: посмертні нагороди, пам'ятники, меморіальні музеї, меморіальні дошки та найменування вулиць.

Нагороди Володимир Михайлович за своє короткочасне життя був удостоєний численними нагородами, але й після смерті він отримав ще не одну відзнаку. Ще до розпаду Радянського союзу, у 1988 році Івасюк став лауреатом Республіканської комсомольської премії ім. М. Островського, посмертно. Першою премією, присудженою посмертно за часів незалежності, стала Державна премія України ім. Т.Г. Шевченка (нині Національна), присуджена указом тодішнього президента Леоніда Кравчука від 2 березня 1994 року. Вже у 2001 році під час V щорічної церемонії вручення Всеукраїнської премії у галузі

музики та масових видовищ «Золота жар-птиця», Володимира Івасюка було відзначено в номінації «За внесок у розвиток музичної культури України у XX столітті».

У 2009 році був виданий указ Віктора Ющенка №110/2009, у якому йшлося наступне: «За самовіддане служіння Україні на ниві національної музичної культури, створення вершинних зразків української пісенної творчості постановляю: Присвоїти звання Герой України з удостоєнням ордена Держави ІВАСЮКУ Володимиру Михайловичу – поетові, композиторові, співакові (помертвено). Президент України Віктор ЮЩЕНКО. 1 березня 2009 року». [1, 305]

Пам'ятники. На даний момент в Україні споруджено 4 пам'ятники Володимиру Івасюку та один в процесі створення. Перший пам'ятник Володимиру встановлено на його могилі на Личаківському кладовищі у Львові у 1990 році. Створений він двома українськими скульпторами – Миколою Посікірою та Любомиром Яремчуком. Нагробок виготовлений із бронзи і зображує молодого Івасюка, який спирається об рояль. Ще одним витвором дуету цих скульпторів у співавторстві із архітектором Михайлом Федиком є відкритий 4 березня 1999 року до 50-річчя з Дня народження пам'ятник Володимиру Івасюку у його рідному місті – Кіцмані. [2, 171]

Наступний пам'ятник Івасюку зведено тільки через 12 років у Львові по проспекту Шевченка. За його створення відповідали львівські скульптор Сергій Олешко та архітектор Михайло Ягольник. Ініціативу подав та профінансував проект український музикант – Святослав Вакарчук. Сам пам'ятник виготовлений із бронзи та має висоту 3.5 м.

У 2020 році відкрили новий пам'ятник композитору в смт Брюховичі (Львівська область). Автором бронзового пам'ятника висотою більше як 2 м є Любомир Кукіль.

Варто відзначити, що на даний момент триває процес створення ще одного пам'ятника Володимиру Івасюку. Він буде розташований в Чернівцях, у сквері Дня вишиванки. Проект-пропозицію підготували Людмила та Ігор Гречаники. Встановити його планують до 75-річчя із Дня народження композитора.

Музеї. Чернівецький обласний меморіальний музей Володимира Івасюка знаходиться у м. Чернівці по вул. І. Дзюби 40/1 (колишня вул. Маяковського). Розпочав свою роботу 4 березня 1999 року, в день 50-ї річниці із Дня народження композитора. Розташовується він в колишній квартирі Івасюків, де Володимир прожив впродовж 1971-

1972 років. У виставкових залах представлені як особисті речі Володимира, так і наукові напрацювання та власна бібліотека його батька Михайла. Серед експонатів хочемо виділити декілька знакових речей: скрипка, на якій грав маленький Володя, його рояль, відома шкіряна куртка, зошит із письма Володимира Івасюка за 3 клас, волосся, яке відстригли йому в 1 рік, єдиний прижиттєвий портрет композитора за 1970 рік, грамоти, листи, численні фото та ін. Сам музей поділений на декілька залів: робочі кабінети Михайла та Володимира Івасюків, кімната батьків. [5, 38] На фасаді музею також була розміщена меморіальна дошка із написом: «У цьому будинку жив і працював український поет Володимир Івасюк». [3, 12]

На батьківщині митця – у Кіцмані, знаходиться будинок, в якому він провів своє дитинство. Фасад будівлі прикрашає меморіальна дошка встановлена до 50-річчя Володимира, на якій написано: «У цьому будинку 04.03.1949 народився видатний український композитор Володимир Михайлович Івасюк».

3 грудня 2011 року у Чернівцях на лицьовій стіні центрального корпусу Буковинського державного медичного університету була встановлена ще одна меморіальна дошка, яка нагадує, що В. Івасюк був не тільки композитором чи поетом, але й лікарем. «В цьому закладі з 1967 р. по 1972 р. навчався видатний український композитор, герой України Володимир Івасюк», – зазначається на дошці. [4, 44]

До 68-ї річниці із Дня народження Володимира Івасюка у Києві на Будинку звукозапису Українського радіо була встановлена нова меморіальна дошка на честь композитора, який там працював над власними піснями впродовж 2 років. Таблиця повідомляє: «У цьому будинку в 1974-1976 роках записував свої твори один із основоположників української естрадної музики, відомий пісняр Володимир Івасюк».

Вулиці. На честь Володимира були названі вулиці в численних населених пунктах України, їх кількість настільки велика, що перерахувати всі фактично неможливо, тому запропонуємо до ознайомлення вам декілька з них. Розпочнемо із Київської області. Вулиці Володимира Івасюка є у Броварах та Борисполі. Також у столиці розташовується вже перейменований у 2022 році проспект Героїв Сталінграду на проспект Володимира Івасюка.

Не менше вулиць є і у Львівській області. Львів, Брюховичі, Старий Самбір, Краковець, Трускавець, і не тільки, мають на своїх картах позначку із вулицею Володимира Івасюка. У Чернівецькій області таким надбанням можуть похвалитися Вижиця, Чагор та Снячів. Також, ву-

лиці Івасюка знаходяться в Чернівцях, Кіцмані, Мамаївцях, Новоселиці, Кельменцях та інших населених пунктах.

Щодо решти обласних центрів, то вулиці Володимира Івасюка є також у Кропивницькому, Дніпрі, Рівному, Сумах, Івано-Франківську, Вінниці, Хмельницькому та Ужгороді.

Отже, провівши дане дослідження, можемо зробити висновок, що вшанування пам'яті Володимира Івасюка повинне бути важливим аспектом для кожного українця, адже шляхом вшанування пам'яті митця ми не лише визнаємо його талант та витончений мистецький смак, але й висловлюємо повагу до його патріотизму та незламної віри у краще майбутнє нашої країни. На сьогоднішній день в Україні були проведені заходи із віддання шани композитору, зокрема, встановлення пам'ятників, перейменування вулиць, присвоєння нагород та ін. Можна помітити, що з лютого 2022 року тенденція до цього зросла, і варто сподіватись, що надалі вона буде тільки посилюватися.

Список джерел та література:

1. Васишин О. Володимир Івасюк: сила серця і таланту. Львів: Укр. акад. друкарства, 2009. 368 с.
2. Володимир Івасюк. Вернись із спогадів / упор. Л. Криса. Львів: Укрпол, 2008. 270 с.
3. Мороз Н. М. Історія музею – в особах і подіях. Чернівці, 2010.
4. Нечаєва П. М. Наш камертон – Володимир Івасюк : спогади. Чернівці : Букрек, 2016. 192 с.
5. Чернівецький обласний меморіальний музей Володимира Івасюка: Путівник / уклад. П. Начаєва. Чернівці: Зелена Буковина, 2004. 52 с.

Процишин Л.Ю.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
факультет міжнародних відносин, бакалавр 1-го року навчання,
291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії
Науковий керівник – к.ф.н, доцент Федорів У.М.*

ЛІТЕРАТУРНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ОПТИКА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ПРОЄКТІВ

Protsyshyn Liubomyr

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of International Relations, 1th year student,
291 International Relations, Public Communications and Regional Studies
Supervisor – Fedoriv U. M.*

LITERARY REPRESENTATION OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: OPTICS OF TRANSLATION PROJECTS

Від початку російсько-української війни у 2014 році українська література потужно реалізує себе в контексті художньої рецепції воєнних подій. Від 24 лютого 2022 року написання таких творів можна трактувати як місію цілого покоління заради подолання травматичного досвіду та збереження національної пам'яті. Завдяки сучасній українській мілітарній літературі відбувається формування загальнонаціонального наративу про агресію росіян проти нашої ідентичності. Війна творить новий дискурс. Повномасштабне вторгнення змінило мапу літератури, оскільки автори та читачі вже більш усвідомлено ставляться до проблеми важливості проговорення такого травматичного досвіду. Про це свідчить статистика щодо публікацій різножанрових текстів на тему сучасної російсько-української війни. Так, відома волонтерка та бібліографка Ганна Скоріна, яка в себе на сторінці у ФБ створила групу під назвою «Книги про війну», зазначила, що від 2014 р. до початку повномасштабного вторгнення було опубліковано понад 900 творів, за 2022 рік – більше 180, за 2023 – понад 100.

Цікаво, що однією з найпопулярніших форм презентації художнього досвіду війни стали антології, мета яких часто була зорієнтована на реакцію «по гарячих слідах» та запам'ятовування подій найближчого минулого. Оскільки повномасштабне російське вторгнення спричинило небачену досі цікавість до української літератури за кордоном, то закономірно дуже швидко з'явилася низка перекладних антологій. На найбільш цікавих та важливих хотів би зупинитися детальніше.

Польща

Зрозуміло, що однією з перших до антологізації болю українців долучилася Польща, яка в перші ж дні повномасштабного вторгнення побачила весь жах та біль українців. Відтак почала реагувати та допомагати не лише на побутовому рівні, але й у боротьбі з агресором засобами культури та літератури.

Як на мене, дуже вдалими та новаторським є серія «Перед лицем війни»/«W obliczu wojny». Цей проєкт стартував у 2022 році за ініціативи Фондації «Пограниччя», зокрема його директора Кшиштофа Чижевського та випускниці ЛНУ ім. І. Франка Ірини Мулярчук. Важливим було суспільне засвідчення та бажання говорити про травматичні досвіди різними голосами. Це двомовна перекладна серія (українські вірші та польськомовні переклади). Окрім цього, важливим є те, що добірка сформована з текстів як уже добре знаних авторів, так і людей, про яких ніхто не чув або які почали писати під час війни. В організаторів був попередній досвід пропрацювання травм війни засобами літератури та суспільного засвідчення через переклади в час конфлікту на Балканах. Цей досвід відгукнувся й поетам, яка часто порівнюють балканський досвід з українським: «Поезія під час війни для кожного виконує якусь свою терапію. Для мене це, вочевидь, якийсь спосіб висловлювання, який я знайшов і відшукав не одразу за допомогою деяких своїх улюблених поетів. Передусім, які пережили досвід війни на Балканах...» [4], – зазначив Дмитро Лазуткін. Станом на зараз уже вийшло 3 серії по 10 авторів у кожній^{78*}.

Особливою є збірка двомовної рефлексії на війну. Це реакція українки та поляка, жінки та чоловіка, авторки та автора, які в різних місцях, у різний спосіб, різними мовами, але однаково щемко реагують на війну засобами поезії. Йдеться про Ірину Мулярчук та Кшиштофа Міха та їхню двомовну збірку «Тільки не забирай/Tylko nie zabieraj»:

два голоси (чоловіка і жінки)
дві країни (Україна і Польща)
двома мовами (польською і українською)
протягом одного року (з 24.02.2022 до 24.02.2023)

^{78*} 1 серія – І. Мулярчук, О. Сливинський, Г. Крук, В. Биньо, К. Міхаліцина, Ю. Мусаковська, В. Пузік, Н. Трохим, О. Ірванець, Ю. Шекет; 2 серія – І. Шувалова, В. Махно, Д. Суздальова, О. Коцарев, С. Жадан, О. Забужко, М. Кривцов, О. Брагіна, І. Ківа, Г. Осадко; 3 серія – М. Кіяновська, Л. Панасюк, Л. Якимчук, Я. Черногуз, П. Вишебаба, О. Степаненко, А. Малігон, Я. Бурбан, Ю. Броварна, Ю. Завадський.

кричать
віршами
про одне

Ірина Мулярчук

Окремої уваги заслуговує й інша добірка «100 wierszy wolnych z Ukrainy», яку підготував польський поет, прозаїк та перекладач, автор 23 збірок віршів та 7 прозових книжок Богдан Задура. Він зазначав, що магістральним для нього в цьому проєкті було об'єднати добірку через головний концепт – концепт «свободи». Відтак перекладач вибрав 39 авторів та авторок, де увиразнено саме цей момент головно через пережиття війни та віднайдення мови задля боротьби та свободи, адже «мистецтво часів війни має свою виразно означену специфіку. Воно не тільки окроєне та обмежене в жанрах і формах, а й усущіль заражене й спотворене мілітарним духом. Приречене балансувати на крихкій межі життя та смерті, насильства і болю, знечулення й перечуленості, приміряє на себе своєрідну естетику – страждання й смерті» [5, с. 103].

США

У 2022 році американське видавництво River Paw Press за сприянням українських медіа «Читомо» випустило у світ антологію «Sunflowers: Ukrainian Poems on War, Resistance, Hope and Peace» («Соняшники: українські вірші про війну, спротив, надію та мир»). Упорядниця Кальпна Сінгх-Чітніс у передмові до видання акцентувала, що її найбільше зворушила «можливість працювати з поетами на полях битви в Україні, які захищають свою країну, водночас пишуть вірші та знаходять час, щоб відповісти щоразу, коли мені потрібна була їхня згода на редагування та публікацію їхніх творів. Найкращі слова вдячності я отримала з лінії фронту України. Таку винагороду не можна оцінити в жодну ціну. Колись я хочу побувати в Україні, щоб зустрітися з усіма письменниками, які вилили свої серця в цю антологію. Я сподіваюся, що мир скоро запанує в Країні Соняхів і поезія житиме, як нескінченне світло сонця» [6].

Як на мене, цілком непередбачуваною подією став вихід у світ у травні 2022 року в США антології сучасної української літератури «Love in Defiance of Pain: Ukrainian Stories». У книжці зібрані твори таких українських авторів, як К. Бабкіна, С. Жадан, Л. Дереш, О. Сенцов, К. Калитко, С. Андрухович, Ю. Андрухович, О. Забужко та інших. Це книга про російсько-українську війну, але під інших кутом зору – як любити та не втратити людське, попри жорстокість існування люди-

ни у війні: «Є воєнні історії, але є й любовні. Історії романтиків у сучасній Україні та сучасних українців у Відні та Брукліні; фантастична історія, яка розгортається на таємничому острові, де люди ніколи не вмирають; шалені закохані в сучасній Україні; протверезна розповідь американського військового фотографа, і постмодерністська історія закоханого ботаніка. Деякі з цих історій уже публікувалися раніше, багато з них отримали нагороди та визнання, тоді як деякі з'являються вперше, по праву дебютуючи на світовій арені. Різноманітність голосів, обставин і сюжетів у цій яскравій і різноманітній збірці показують нам, як «кохати всупереч болю» [1].

Швеція

Минулоріч у Швеції видали літературну антологію «Просто неба України» («Under Ukrainas örrna himmel»), що стала першою антологією української літератури шведською мовою за часів незалежності. До неї увійшли поезія, проза, п'єси, щоденникові записи, есе тощо. Видавець та упорядник Мікаель Нідаль наголошував на тому, що українські автори шукають мову й образи, які б могли передати не лише страх війни, але й непохитне бажання та віру в перемогу в ній. Власне, для шведських упорядників важливим було наголосити на проблемі текстуалізації травми та особливостях такого типу письма: «Видавець говорить про те, як багато українських поетів звертаються до письма як до свого роду подолання травми», вони намагаються описати «досвід втрати сили вираження, коли війна змушує її до свого роду примітивізму. За словами Мікаеля Нідалья, ця боротьба є очевидною у багатьох поетів» [3]. Тому вже в травні 2023 року Мікаель Нідаль разом із Надею Кандрусевіт-Сідловською перекладає та видає вірші двох українських поеток, що пишуть про російсько-українську війну – Дарина Гладун та Юлії Мусаковської (збірки «Kriget börjar inte imorgon»/«Війна не почнеться завтра») та «Stenar och spik»/«Каміння і цвяхи»), де головним мотивом є мотив подолання страху, ненависти та насильства.

Хорватія

Антологія під назвою «Ukraina 2022: pjesnički ljetopis rata» («Україна 2022: поетичний літопис війни») побачила світ за сприяння Хорватський Пен-центру. До неї увійшло 50 віршів від 25 українських поетів та поеток. Основна частина антології – це поезії, написані з 24 лютого до 24 серпня 2022 року. Цікавою є структура видання, адже упорядники вибрали «літописний» принцип викладу, тобто вірші йдуть у хронологічному порядку. Перед тим є певна вступна частина

«Три молитви» (поезії «Молитва» Ю. Іздрика, «Молитва» Л. Якимчук та «Порятуй їх. Маріє...» М. Савки). Усі вірші для цієї антології переклала одна з найвідоміших балканісток України Алла Татаренко, яка також авторкою передмови «Поезії болю і віри».

Франція

Показати тяглість традиції української поезії спротиву мала на меті Елла Євтушенко, упоряднича видання французькою мовою «Україна. 24 поети для однієї країни» («Ukraine. 24 poètes pour un pays»), що вийшло у видавництві Брюно Дусе. «Ця книжка народжена війною в Україні, як квітка, що зуміла вирватися з-під уламків, щоб заявити про своє право на світло та життя...Нашою метою було показати не лише сучасну поезію, а й тяглість традиції», – йдеться у передмові до видання, яке об'єднало авторів, які впродовж свого життя боролися проти імперських, тоталітарних чи посттоталітарних режимів за допомогою слова. Цікаво, що в антології є улюблений вірш Романа Ратушного, пам'яті якого й присвячено цей переклад («Патагонія» Михайля Семенка).

Звісно, що не всі перекладацькі проекти можемо згадати в одній статті (зокрема, варті уваги й збірка «Сучасні українські поети» (грузинською), «Поезія поза часом» (в'єтнамською), «Поети України» (італійською), «Краплини, що живлять дерево життя. Розмови з українськими текстами» (норвезькою), «Україно, моя любове. Голоси вільної нації» (німецькою) тощо, адже доробок сучасних українських письменників презентує як фіксацію трагедій колективної пам'яті, так і стійкість української нації. Як писала Кеті Карут, «аби дієво відповісти на травму, не достатньо просто виявити факти, які заперечуються чи перекручуються, а потрібно створити умови, за яких може нарешті відбутися колективне соціальне засвідчення і реакція на цю травму» [2, с. 17]. Тому такий інтерес до літературної репрезентації російсько-української війни – один із дієвих механізмів колективного засвідчення не лише болю та страждання, а найперше міцності та сили духу українців, які в різні способи намагаються протистояти російській війні та засобами літератури. Ословлення цього досвіду в різні голоси – це місія сучасного покоління, покоління свідків, що має не допустити забуття та культурну амнезію.

Список джерел та літератури

1. Антологію з Жаданом, Забужко та Малярчук виставили на показ у книгарні в Нью-Йорку <https://chytomo.com/antolohiiu-z-zhadanom-zabuzhko-ta-maliarchuk-vystavyly-na-pokaz-u-knyharni-v-niu-jorku/>

2. Карут К. Почути травму. Розмови з провідними спеціалістами з теорії та лікування катастрофічних наслідків, пер. з англ. Київ: Дисси, 2017. 496 с.
3. Письмо – як подолання травми: українська поезія в Швеції. URL: http://maydan.drohobych.net/?p=137557&fbclid=IwAR1fojZf6C1OwSSuSecqRXzsA8toCi1_ojkxUgmk9i4WPcp9H1bQNq77MA
4. Поезія під час війни: розмова в рамках презентації антології «Поміж сирен». URL: <https://pen.org.ua/poeziya-pid-chas-vijny-rozмова-v-ramkakh-prezentaciyi-antolohiyi-pomizh-syren>
5. Поліщук Я. Реактивність літератури. Київ: Академвидав, 2016. 192 с.
6. Фантастика, билини й вірші про війну: Україна в закордонних антологіях 2022 року <https://chytomo.com/fantastyka-bylyny-j-virshi-pro-vijnu-ukraina-v-zakordonnykh-antolohiiakh-2022-roku/>

Салюк А. І.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філологічний факультет, бакалавр 3-го року навчання, 035: Філологія*

МОТИВАЦІЙНИЙ СТИЛЬ ПОДОРОЖНИХ ЕСЕЇВ АНДРІЯ ЛЮБКИ

Saliuk A. I.

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philology, 3rd year student, 035: Philology*

MOTIVATIONAL STYLE OF TRAVEL ESSAYS OF ANDRII LYUBKA

Подорож – це шлях до пізнання себе через пізнання світу. Мандруючи, людина рефлексує, вдається до низки порівнянь, аналізів, глибоких роздумів. Отож не дивно, що жанр травелогу є доволі давнім за походженням, однак актуальним і популярним досі – на сучасному етапі розвитку літератури. Це також свідчить про його постійну модернізацію, еволюцію і розвиток. Як зазначає Л. Джигун, травелог як літературний жанр сформувався ще за часів античності, а першими авторами-мандрівниками можна вважати Гомера з його «Одіссеєю», Ксенофонта з «Анабазисом», Козьму Індікоплова з трактатом «Християнська топографія» [4, с. 38]. Згодом авторами травелогів стали мандрівники Марко Поло, Фернан Пінту, що описували власні враження від «чужих» земель. Таким чином можемо припустити, що травелог як жанр сформувався й утвердився в літературі на основі природного прагнення людини пізнати себе завдяки освоєнню «чужих» земель зовнішнього світу.

Коли мандрівників у давні часи мотивували до записування своїх подорожніх вражень зазвичай географічні (період Великих географічних відкриттів), історичні (поїздки-втечі через політичні переслідування) чи суспільно-економічні (хвиля масових еміграцій) чинники, то сучасні травелоги базуються здебільшого на сприйнятті людиною подорожі як способу насолоди, тобто з рекреаційною метою і мотиваційними потребами до самопізнання.

В українській літературі жанр травелогу зародився ще з давніх часів, зокрема першим прикладом такого тексту може слугувати пам'ятка паломницької прози Київської Русі XII століття «Ходіння ігумена Даниїла». А поштовхом до розвитку сучасного травелогу стали власні мандрівки до далеких країн Сходу (Китаю та Мароко), які описала в

1930-х роках галичанка Софія Яблонська, яку не дарма називають першою українською тревелблогеркою [6].

Прикладом сучасного українського тревелогера XXI ст. можна вважати, зокрема, і творчість Андрія Любки, насамперед його збірку із 60 коротких подорожніх есеїв «Саудаде», у якій 25 текстів написано на подорожню тематику, та його книгу мандрів країнами південних слов'ян «У пошуках варварів. Подорож до країв, де починаються й не закінчуються Балкани».

Сам Андрій Любка в одному зі своїх інтерв'ю називає есеї із «Саудаде» «автобіографічними, але без біографії» [1], таким чином зауважуючи, що він як автор не хоче навантажувати читача деталями зі свого особистого життя. Подорожні есеї з «Саудаде» переважно натхненні мандрівкою автора на Балкани. Власне, сам автор мотивацію цієї своєї подорожі характеризує доволі просто: він цікавився балканістикою, тож хотів на основі власних спостережень укласти своєрідну енциклопедію балканських держав, їхніх мешканців, культур, національних страв тощо. Саме тому письменника під час подорожі особливо цікавлять маленькі селища, адже лише там, на його думку, можна скласти правдиве враження про Балкани. Відтак, у текстах Любки часто трапляються антитези «стереотип» / «дійсність», що становить характерну ознаку тревелогу. Майстерне художнє обрамлення до поданих фактів з історії культур народів є також особливістю стилю Любки, бо в його текстах читач не знайде точних документальних описів воєн чи детального викладу хронологічних етапів розвитку держав. Однак художній стиль дає змогу авторові-мандрівнику грамотно переказувати історію країн, переплітаючи її з описом своїх подорожніх вражень.

На основі конкретних прикладів сучасних подорожніх текстів Н. Берегова та Л. Джигун виокремлюють такі ознаки тревелогічного жанру: мапування географічного простору, трансгеографічні рефлексії на основі набутого вже досвіду подорожування, психоемоційний характер оповіді, розкриття особистої історії персонажа, наявність квестової композиції та відкритого фіналу у творі [2, с. 92].

Аналізуючи мандрівні есеї Любки, варто зазначити, що в них немає повністю розкритої особистої історії героя та його душевної еволюції. Однак чітко простежується і географічне тло, й емоційні стани, і цікава діалектика фіналу, і трансгеографічні паралелі. Наприклад:

- географія есеїв Любки є топографічно достовірною: дії відбуваються в реальних містах і селах, які особисто відвідав автор

(Печ, Маловіште, Відень, Бухарест, Сепинца тощо) [7, с. 163, 136, 76, 151, 166];

- психоемоційні стани особливо відчутні в есеях, коли Любка розповідає про враження від подорожі крізь призму біографії відомих митців чи громадських діячів, що творили в цих місцях. У таких есеях розкривається стан автора-мандрівника як митця, що бажає збагнути секрети відвіданої місцини через знання біографії видатної особистості. Відтак цей мандрівник доходить до власних висновків, аналізів, зіставлень описів місця та біографії, занурюючись також у самопізнання. Елемент опису психічних та емоційних станів мандрівника вважають традиційним для подорожньої літератури. Зокрема, Т. Гажа наголошує, що «внутрішній аспект – душевна еволюція під час і внаслідок подорожі – є традиційним для тревелога» [3];
- трансгеографічні паралелі в есеях Любки виникають в епізодах, де письменник-мандрівник позиціонує себе як людину з багатим подорожнім досвідом, тож часто в ніби й непов'язаних текстах трапляються алюзії до попередніх розповідей, паралелі й порівняння, що стосуються попередніх подорожніх історій;
- діалектика фіналу в есеях Любки практично завжди наштовхує читача на подальші роздуми й фантазії про описане місце. Часто трапляються запитальні речення як фінальні акорди есею, які спонукають до нових рефлексій на описані теми та залишає приємний післясмак від прочитаного.

Загалом усі подорожні есеї Любки можна поділити на такі тематичні групи:

- тексти, побудовані на основі урбаністичних пейзажів чи описів природи («Тиса: початок і кінець ріки», «Зустріти світанок у Балчику», «Суліна») [7, с. 20, 153, 155];
- подорожні оповіді, висловлені крізь призму спогадів і згадок про видатних особистостей, що жили і творили на описаних місцях («Барток над Атлантикою», «Овідій: рибалка, засланець, винахідник самотності», «Сума культур дає безкультур'я») [7, с. 23, 142, 148];
- подорожні тексти, де мандрівник сприймає відвідане місто крізь призму мистецтва або гастрономічних особливостей культури («Антігона в столярному цеху», «Човлент», «Восьма миля») [7, с. 32, 41, 126];

- есеї, в яких описано країну/місто через її/його історію та/чи історію та ментальні особливості народу («З кожним роком Яснійший», «Спокій і затишок імперій», «Маловіште: слідами арумунів», «270 років самотності») [7, с. 76, 79, 136, 139];
- тексти з описами побутових сцен мандрівника («Мій роман з романами», «Джурджулешти», «Залягти на дно в Бухаресті») [7, с. 90, 145, 151];
- есеї з чітко вираженим урбаністичним простором («Всесвіт Матея Басараба», «Львів: місто Сходу», «Genius loci: Печ, Угорщина») [7, с. 157, 109, 163];
- типово подорожні тексти про активного мандрівника та його враження від побаченого («Сходження на Олімп», «Веселий цвинтар») [7, с. 160, 166];
- оповіді з увагою до особистості мандрівника та його подорожніх принципів («Залишити щось і собі») [7, с.184].

У текстах Андрія Любки часто поєднується одразу декілька елементів травелогу, наприклад, зміна стереотипних уявлень доповнює політичне тло або ж побутова панорама увиразнює національний характер, ментальні риси народу. Таким чином, навіть короткі подорожні есеї дають змогу читачеві уявити цілісну картину конкретного місця – разом із його природними особливостями, урбаністичними унікальностями та народними рисами. При цьому можна стверджувати, що в своїх есеях Андрій Любка як сучасний письменник гармонійно реалізує три основні принципи травелогу: «побачити, відчути, написати правду» [5, с. 28].

Стиль автора та спокійна оповідна манера з наявністю тонких художніх деталей вражає і захоплює сучасне покоління читачів, чим, по-своєму, мотивує їх до аналогічних мандрів, більше того – навіть провокує самим дослідити географію, історію та національні особливості балканської культури. Зрештою, майстерність Андрія Любки у жанрі травелогу забезпечує, зокрема, і його особиста жага до подорожей, на якій сам автор наголошує – прямо та з натяками – чи не в кожному тексті.

Список джерел та літератури

1. Андрій Любка про презентацію нової книги «Саудаде». «Ранок на Тиси». Суспільне Ужгород. URL: https://youtu.be/Lil_gmuQSLw?si=2oiwaFNbCHKsO1ZF (26.05.2017).

2. Берегова Н., Джигун Л. Психологічний тревелог: походження та історичний розвиток. Психологічні тревелоги: науковий журнал. 2021. № 1. С. 83–98.
3. Гажа Т. «Дороги вольні і невольні» Романа Іваничука: єдність тревелогу, мемуарів і політичного щоденника. Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2008. Вип. 44. Ч. 2. С. 144–150.
4. Джигун Л. Жанр літературного тревелогу в структурі мемуарів українських еміграційних письменників. Філологічний дискурс. 2017. Вип. 5. С. 35–48.
5. Джигун Л. Літературний тревелог як жанр мандрівної прози: походження та історичний розвиток. Південний архів. Серія: Філологічні науки: збірник наукових праць. Херсон : ХДУ, 2017. Вип. LXXI. С. 24–29.
6. Кузьмінчук Т. Софія Яблонська – тревел-«блогерка» з минулого століття. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/sofiia-iablonska-trevel-blogerka-z-minulogo-stolittia>.
7. Любка А. Саудаде. Чернівці: Meridian Czernowitz, 2021. 192 с.
8. Любка А. У пошуках варварів. Подорож до країв, де починаються й не закінчуються Балкани. Чернівці: Meridian Czernowitz, 2022. 384 с.

Федорняк А. Р.,

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філологічний факультет, 4 рік навчання,
035: Українська мова та література
Науковий керівник: доц. Челецька М.М.*

ОСОБЛИВОСТІ КІНОАДАПТАЦІЇ ПОВІСТІ Ч. ДІКЕНСА «РІЗДВЯНА ПІСНЯ В ПРОЗІ» ТА ГЛЯДАЦЬКІ ОЧІКУВАННЯ

Fedorniak A. R.,

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philology. 4th year student,
035: Ukrainian language and literature*

FEATURES OF THE FILM ADAPTATION OF CHARLES DICKENS' STORY «A CHRISTMAS CAROL» AND AUDIENCE EXPECTATIONS

Традиційною різдвяною історією, яку в англomовному світі переказують щороку під Різдво, став твір Чарлза Дікенса «Різдвяна пісня в прозі, або різдвяне оповідання з привидами» (англ. «A Christmas Carol»).

Дослідників творчості Ч. Дікенса – І. Буркут [1], О. Ніколова [6], А. Полякова [7], Н. Шевчук [8] – насамперед цікавить його «різдвяна історія» як оригінальна трансформація сюжету готичної прози. Для цього жанру характерною є модель подорожі за принципами казково-алегоричного хронотопу, в якій поєднується лінійний і циклічний час.

Сюжет твору Ч. Дікенса поширений у світовому кінематографі, що дозволяє глибше зрозуміти історію головного персонажа повісті – Скруджа.

Серед найвідоміших кіноадаптацій повісті Дікенса варто назвати екранізації 1984 р. режисера Клайва Донера [10], 2009 р. Роберта Земекса [9] 2022 р. Стівен Доннеллі [11]. Найсучасніша версія має переваги за своєю графікою, освітленням, колористикою та чарівними піснями. Проте зовнішній вигляд персонажа, надто молодий голос Скруджа, вільна інтерпретація літературного сюжету в цьому мультфільмі виробництва «Netflix» дещо спотворює глядацькі очікування від класичного твору.

Для адекватного аналізу кіноверсії у зіставленні з оригінальним літературним сюжетом найкраще надається екранізація Р. Земекса, знята кінокомпанією «Walt Disney Pictures».

Під час адаптації тексту Дікенса за законами екранного хронотопу створюється новий образ часу, тобто його реконструйована модель. У мистецтвознавстві цей процес реконструкції художнього твору для екрану називають кіномодельюванням, що здійснюється за допомогою виокремлення з кінотексту певних рівнів та структурних одиниць. Наприклад, О. Кирилова виокремлює вісім рівнів кіномодельювання, а саме: морфологічний, ритмічний, монтажний, тактильний, аудіальний, антропологічний, інтертекстуальний, наративний [4, с. 18–21].

На морфологічному рівні композиція і форма кінотвору відзначається «нетривкістю» та «розтіканням» кінореальності, а також підпорядкованістю лінії *coup de fouet* (удар батоном) – ритмічному положенню. На основі цієї лінії утворюються певні просторові та часові фігури в структурній реальності кіно [4, с. 18]. У перекодуванні повісті Дікенса для екрану на морфологічному рівні режисер вдається до способу прискорення дії і розтягування часу з метою детального відтворення характеру головного персонажа, хоч у самому творі подається короткий опис його дороги до будинку.

Ритмічний рівень важливий саме для кінематографу, оскільки він формує екранний простір у русі й структурно вибудовує кадр, детермінує хронотоп, пластику і ритм тілесних рухів. З ритмічним пов'язаний монтажний рівень, оскільки від протяжності монтажу кіно залежить швидкість знятого руху, а кут зору об'єктива впливає на рух об'єкта в кадрі [4, с. 18]. До прикладу, час у різдвяних оповіданнях має властивість розтягуватись від Різдва Ісуса Христа до свята Богоявлення [2, с. 68], але в аналізованій повісті події відбуваються на Святвечір та на Різдво, тобто час звужений, а отже, відтворюючи календарний час на екрані, режисер повинен задати його протяжність суто ритмічно.

На тактильному рівні зображується ефект хисткості й слизькості зафільмованої дійсності, що відбувається за допомогою показу оксамитових, клейончастих та скляних фактур, людської шкіри при макрозйомці [4, с. 18]. До прикладу, в екранізації, коли в кімнату ввійшов дух Марлі, спостерігається стоп-кадр [5, с. 316], оскільки увага глядача та й самого героя фіксується саме на примарі.

Вибудовування музичної лінії, фонового звукового супроводу або ж відмова від нього відтворюється на екрані за допомогою аудіально-го рівня [4, с. 18].

Модельювання художнього простору у фільмі особливо виражено акустикою, відтак глядачеві, на відміну від читача, значно легше зрозуміти манеру розмови героїв. Наприклад, спілкування між дядьком

та племінником відбувалось на підвищених тонах, оскільки Скрудж дозволяв собі викрикувати та передавати свою злість через биття рукою по столу.

Також неабияку роль у фільмі відіграє його музичне оформлення, оскільки музика пов'язана зі зміною різних часових пластів у подієвому сюжеті, що, безумовно, впливає і на емоційний стан персонажа, і, відповідно, заряджає собою глядача. Наприклад, коли Ебенезер навідався до племінника, то почув чарівну мелодію. Відтак йому вже здавалося, що якби він чув частіше цю музику, то жив б за християнськими законами, і не довелося би духам навідуватись до нього.

Антропологічний ж рівень набуває подвійного значення у кінематографі, тому що присутнє багаторівневе відтворювання на екрані акторського руху [4, с. 18]. Наприклад, у кіновізуалізації важливо показати зовнішній вигляд духів, які навідалися до скнари і як змінюється їхній зовнішній вигляд відповідно до життєвого часу людини. Адже Дух Минулого Різдва zarazом схожий і на дитину/підлітка, і на літню людину: «Він мав дитячу постать, однак більше був схожий на діда» [3, с. 47], що підкреслює, що минуле кожної людини взаємопов'язане з періодом дитинства, а подібність примари до старої людини допомагає зрозуміти природу спогадів, наскільки вони є давніми.

В екранізації різдвяного хронотопу інтертекстуальний рівень має архетипне значення, що стосується Різдва як часу очікування народження Месії, що дає надію на спасіння людської душі [2, с. 69].

На наративному рівні в екранізації художнього твору адаптуються форми сюжетотворення, тобто типові сюжетні моделі, наприклад: спокуса, зваблення, спротив, перемога спокусника [4, с. 18]. В кіноадаптації повісті Дікенса наративний рівень дає змогу показати спосіб введення ретроспекції у твір, який, за характеристикою Н. Копистянської, є персонажним, адже перший з духів відтворює минуле життя головного героя – Скруджа. Окрім того, що герой бачить це все на власні очі, воно зберігається у його пам'яті-розраді, яка водночас стає пам'яттю-карою [5, с. 318], коли герой бачить минуле життя, яке не зможе повернути. Таким чином, духи минулого, теперішнього та майбутнього Різдва на наративному рівні інсценізують для Скруджа як п'єсу-у-п'єсі його життєвий час – від малечку до смерті – і через спокуси, спротив та перемогу над власним характером показують зміни в психологічному портреті головного персонажа.

Загалом кіноадаптація повісті Дікенса відповідає літературному оригіналу, але варто наголосити на деяких невідповідностях та змінах

в сюжеті. У творі з перших речень автор зображує Скруджа як скнару, позаяк навіть у день смерті свого компаньйона він складав ділові угоди. Натомість, у кіновізуалізації персонаж не складав жодної угоди, проте відтворено інший моторошний момент, коли Ебенезер забрав дві монетки з очей покійного друга. Можна сказати, що передано однаковий зміст, але іншим методом.

Ще однієї невідповідністю літературному твору є простір останньої подорожі Скруджа. У книзі не описано те, як саме він переміщався, лише йде певний перелік місць, де він побував, без особливої фантастики. А у фільмі Дух Майбутнього Різдва на жажливих конях налякав героя, адже почав за ним гнатись. Ебенезер перетворився на маленьку людину, тому міг ховатись у різні шпарини, а згодом через трубу потрапив до місця свого призначення.

Отже, кінематографічний твір включає у себе ряд специфічних рівнів, які вибудовують модель кіно. З погляду часових характеристик важливим є морфологічний рівень, який розглядається як основний. Композиція кінореальності та хронотопна форма є пластичними й підпорядкованими відкритій структурі. Тому для часопросторової зйомки важливо враховувати умови ритмічного рівня, що передбачатиме плавний або покvapливий (залежно від руху камери) перехід між кадрами.

Цікаво, що кіновузіалізації можуть бути відтворені й на маркованому та немаркованому рівнях залежно від того, чи зйомка відбувається нерухомою камерою чи залучається при цьому вертикальна та горизонтальна панорамна операторська робота. Повість «Різдвяна пісня в прозі» було екранізовано на маркованому рівні, зважаючи на великий план, який дає змогу розглянути всі риси обличчя персонажів, та далекий план, що застосовується під час послідовного перенесення персонажа в минуле, теперішнє та майбутнє.

Візуальний текст виправдав очікування, позаяк вражає викінченим стилем у графіці та анімації і цілковито відтворює вікторіанську добу і в одязі персонажів, і в просторі міста. На особливу увагу заслуговує в екранізації вигляд скнари Скруджа. Настільки якісно знятий фільм, що кожна риса обличчя, кожна зморшка в героїв фільму яскраво проглядаються. Зовнішній вигляд скнари відтворено найточніше, тому повністю передає його настрої. Здається, що сам герой нібито змагається з Різдом, але це приклад того, що Господь не дасть себе осквернити, тому Ебенезер все-таки змінює своє ставлення до Різдва. Отож, кіноверсія «різдвяної історії» Р. Земекіса є найбільш органічною

і багатоаспектною для пояснення різних часопросторових інновацій Ч. Дікенса та розкриває секрети його оповідної стратегії.

Список використаних джерел:

1. Буркут І. Художні особливості хронотопу різдвяної прози: темпоральна зумовленість різдвяного оповідання (на матеріалі англійської, російської та української літератур). Слово і час. 2012. № 12. С. 68–71.
2. Буркут І. Художні особливості хронотопу різдвяної прози: темпоральна зумовленість різдвяного оповідання (на матеріалі англійської, російської та української літератур). Слово і час. 2012. № 12. С. 68–71.
3. Дікенс Ч. Різдвяна пісня в прозі або Різдвяне оповідання з привидами : повість ; пер. з англ. Ольги Косач-Кривинюк. Київ: Знання. 2017. 175 с.
4. Кирилова О. О. Філософія кіно, метод моделювання та проблема декадентського кінотвору. Наукові записки НаУКМА. Історія і теорія культури. 2018. Т. 1. С. 17–23.
5. Копистянська Н. Надтекстовий соціально-історичний хронотоп. Античність – Сучасність (питання філології) : збірник наукових праць. Донецьк, 2001. Вип. 1. С. 20–27.
6. Ніколова О. Хронотоп та мотиви готичного роману у прозі Ч. Дікенса. Нова філологія. 2010. № 37. С. 256–263.
7. Полякова А. Особливості художнього хронотопу в Різдвяних повістях Ч. Дікенса. Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія «Філологічні науки». Ніжин, 2012. Кн. 1. С. 23–26.
8. Шевчук Н. В. «Різдвяні оповіді» Ч. Дікенса у хронотопно-типологічних зв'язках: дис... канд. філол. наук: 10.01.04. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2001. 215 с.

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ

1. Різдвяна історія : мультфільм / реж. Р. Земікс. США, 2009. 98 хв. URL: <https://eneyida.tv/1721-rizdvyana-istoriya-rizdvyana-pisnya.html> (дата звернення: 25.03.2023).
2. Різдвяна історія : фільм ; реж. К. Донер. США – Великобританія, 1984. 100 хв. URL: <https://uakino.lu/53309-rozhdestvenskaia-istoriia.html> (дата звернення: 01.04.2023).
3. Різдвяна пісня : мультфільм ; реж. С. Донеллі. США – Великобританія, 2022. 136 хв. URL: <https://uakino.club/cartoon/features/16037-skrudzh-rzdvyana-psnya.html> (дата звернення: 01.04.2023).

Шумлянська Д. В.,
*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філологічний факультет, 2 рік навчання, 035.09: Фольклористика*

ФОЛЬКЛОР ЯК КУЛЬТУРНИЙ РЕСУРС В БОРОТЬБІ ЗА НАЦІОНАЛЬНУ САМОІДЕНТИФІКАЦІЮ

Shumlianska D. V.,
*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Faculty of Philology,
2nd year student, 035.09: Folklore*

FOLKLORE AS A CULTURAL RESOURCE IN THE STRUGGLE FOR NATIONAL SELF-IDENTIFICATION

Одним з негативних наслідків світової інтеграції та уніфікації є комерціалізація культури, втрата її самобутності, значимості та символічності у межах певної нації; натомість пропагуються загальні світові цінності та стандарти. Як наслідок, зростає потреба в національній самоідентифікації, яка підтримує цілісність народу, визначає його ціннісні орієнтири, а також є неодмінним засобом формування особистості. Забезпечити існування національної культури може фольклор, який фактично «консервує» пам'ять народу та продовжує її існування, дифузуючи у нові форми глобального мистецтва.

Національна самоідентифікація формується на особистісному рівні як усвідомлення спільності світосприйняття, історії, матеріальної та нематеріальної спадщини, моральних цінностей тощо з етнічною чи національною групою, до якої певна особа відносить себе. Варто розрізняти поняття «національна ідентифікація» та «національна ідентичність», які, проте, є тісно пов'язаними: перше є процесом отожднення себе як члена певної нації чи національності на основі певних факторів, тобто має індивідуальний характер, друге – є колективним відчуттям об'єднаності та приналежності до певної нації. «Національна ідентичність є засадою національної ідеї, орієнтиром визначення внутрішніх і зовнішніх національних інтересів, формулювання та інтерпретація яких є вихідним етапом послідовної розробки стратегічних цілей та пріоритетів держави, на цьому базисі – концепції національної безпеки, а на її основі – концепції діяльності основних соціальних інститутів як механізмів розвитку сфер суспільства.» [2] Снігирьова Л. М. зауважує, що ідентичність постає на ґрунті та розумінні досвіду минулого та інтересів майбутнього, а розмежування свого і чужого шляхом побудови дихотомії «Ми-Вони» є необхідним

базовим елементом національної ідентичності. Цитуючи І. Дзюбу, дослідниця підкреслює важливість культури у вираженні національної однаковості: сенс буття народу виявляється у культурі; цілісна національна культура формує як і конкретну людину, так і суспільство. [3]

Загальновідомо, що основою культури будь-якого народу, носієм «етнічного коду» є фольклор. Український пісенний епос, зокрема історичні пісні, є фактичним народним «літописом», що реконструює наріжні події в існуванні нації не шляхом сухого індивідуального аналізу, а через призму колективного сприйняття, зі слів очевидців і в обробці наступних поколінь. В дитячому фольклорі закладені морально-естетичні цінності народу; у календарно-обрядовій усній народній словесності відтворено релігійні та ідеологічні принципи суспільства. Жива українська мова також найкраще зберігає свою пластичність та багатогранність у вустах народних співців, у текстах народних молитв та переказів.

Борин О. В. слушно наголошує на суперечливості процесу культурної глобалізації. Попри те, що взаємопроникнення загальних світових культурних цінностей в межах новоствореного єдиного простору негативно впливає на підтримку різноманітності культур та особистостей, становлячи загрозу множинності, глобалізація забезпечує вільний доступ до різних феноменів мистецького спадку. Таким чином, співіснування глобалізаційної та національної культур на рівних засадах спряють циркуляції фольклору не лише в традиційних формах, але й поодиноких його елементів в нових формах та виявах. [1]

Захистом культурних здобутків і надбань народів світу, регламентацією використання усної та матеріальної спадщини, збереженням і розвитком з метою передачі наступним поколінням з 1973 року займається міжнародна організація ЮНЕСКО. Зокрема, було затверджено такі важливі документи із захисту фольклорної спадщини, як Протокол до Всесвітньої конвенції про авторське право з метою охорони фольклору (1973), Рекомендацію про збереження фольклору (1989); започатковано масштабні програми "Живі скарби людства" (1993) та "Проголошення шедеврів усної і нематеріальної спадщини людства" (1997), ухвалено Конвенцію про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003). В Україні Закон про приєднання України до Міжнародної конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини Верховна Рада України ухвалила у 2008 році. Низка проектів, зокрема міжнародних фольклорних фестивалів ("Фольклорний дивосвіт" (Київ), "Лесина весна" (Новоград-Волинський Житомирської обл.),

"Поліське літо з фольклором" (Луцьк) та інші), отримують державну підтримку. [4]

Отже, український фольклор є ключовим елементом національної самоідентифікації. В умовах глобалізації саме народна творчість сприяє збереженню національної самоідентифікації і, як наслідок, відновленню національної ідентичності. Водночас, за умов збереження та регламентації використання народної спадщини в глобальному просторі, фольклор може співіснувати з комерційною культурою на рівних засадах та навіть частково набувати нових форм та виявів.

Список використаних джерел:

1. Борин, О. В. "Популярна музична культура України в епоху глобалізації." In CULTURAL STUDIES AND ART CRITICISM: THINGS IN COMMON AND DEVELOPMENT PROSPECTS. Baltija Publishing, 2020. URL: <https://scholar.archive.org/work/zz3mb3nwkrfjdivolcpmxa0aai>
2. Осьодло В. І., Будагьянц Л. М. Динаміка культурно-ідентифікаційних процесів і боротьба за національну ідентичність українських громадян / В. І. Осьодло, Л. М. Будагьянц / Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки). - 2015. - № 7 (296). - Ч. 1. - С. 24 - 35. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/handle/123456789/377>
3. Снігирьова Л. М. Фольклор у формуванні національної ідентичності // Science and Education a New Dimension. Philology, VI (43), Issue: 150, 2018. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/04/Ffolklor-information-of-national-identity-L.-M.-Snigyrova.pdf>
4. Терес Н. Міжнародна охорона нематеріальної культурної спадщини: світовий та український досвід / Н. Терес // Етнічна історія народів Європи. - 2011. - Вип. 36. - С. 58-63. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=eine_2011_36_12

Наукове видання

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ І ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
СТУДЕНТСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
**«ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ЛЮДСТВА:
СУСПІЛЬСТВО, ДЕРЖАВА, ІНДИВІД»**

м. Львів, 10 листопада 2023 р.

Редактор Д.Є. Новак
Верстання І. В. Мазінг

Формат 60 x 84 $\frac{1}{16}$. Ум. друк. арк. 18,6.
Тираж 20 прим. Зам. №

Видавець і виготовлювач:
Львівський національний університет імені Івана Франка.
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 3059 від 13.12.2007.

